COŞKUN ARAL

İMKANSIZ COĞRAFYALAR

Kronik

3. BASKI
15.000
ADET

İMKANSIZ COĞRAFYALAR

—

COŞKUN ARAL

KRONİK KİTAP: 701
Anı Biyografi Dizisi: 8

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
Ali Kaan Cerit

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Kasım 2025, İstanbul
3. Baskı, Mart 2026, İstanbul

ISBN
978-625-5835-30-7

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah.
Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
Küçükçekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

COŞKUN ARAL

İMKANSIZ COĞRAFYALAR

Kronik

COŞKUN ARAL

1 Mayıs 1956'da Siirt'te doğdu. Sırasıyla 14 Eylül İlkokulu, Oruç Gazi Ortaokulu ve Mecidiyeköy Lisesi'nde eğitimini tamamladı. Basın fotoğrafçılığı mesleğine 1974 yılında Günaydın ve Gün gazetelerinde başladı. 1976 yılında Ekonomi ve Politika gazetesinde devam etti.

1977 yılı, kanlı 1 Mayıs olaylarında çektiği fotoğraflarla ilk kez Sipa Press Ajansı yoluyla adını dünya basınında duyurdu. Bu olaya ilişkin fotoğraflarıyla Time, Newsweek dergilerinde yer aldı. Bunu izleyen yıllarda Sipa Ajansı'nın Türkiye muhabirliğini üstlendi. Bu arada Türk basınında da Türk Haberler Ajansı, Milliyet, Hürriyet gazeteleriyle serbest olarak çalıştı.

1980 yılında ilk defa Sipa Press Ajansı adına Türkiye dışında görev aldı. Polonya'da ünlü Gdansk Grevi, İran, Irak olaylarına ilişkin çalışmalarıyla uluslararası platformda adını duyurmaya başladı. 1980, 12 Eylül darbesini daha önce yaptığı arşiv çalışmalarıyla ünlü Newsweek, L'Express dergilerinin kapaklarında ve yüzlerce uluslararası dergi sayfalarında yansıttı.

14 Ekim 1980 günü kaçırılan bir uçakta dünyada ilk kez hava korsanlarıyla bir röportaj gerçekleştirerek, Türk ve dünya basınında adından söz ettirdi. Aynı olayla Türkiye ve dünyanın çeşitli ülkelerinde ödüller aldı. 1980 yılından itibaren sürekli olarak Lübnan, İran, Irak, Afganistan, Kuzey İrlanda, Çad ve Uzakdoğu'da meydana gelen savaşları görüntüledi.

1986 yılında fotoğrafa ilaveten Türkiye'de 32. Gün adına başlattığı savaş TV muhabirliğini 20 yıl sürdürdü. Yapım ve yönetimini üstlendiği Haberci programı Türkiye'nin yanı sıra uluslararası TV kanallarında da yayınlandı.

Coşkun Aral, Türkiye'nin ilk bilgi ve belge kanalı İz Tv'nin kurucuları arasında yer aldı. 2006 yılında Avrupa'da verilen Hot Bird TV Ödülleri'nden bir mansiyonla dönen İz Tv, 2007'de belgesel dalında Hot Bird TV ödülüne layık görüldü.

2012 yılında ODTÜ Üniversite Senatosu kararı uyarınca, mesleğinin gelişmesindeki öncü rolü, örnek kişiliği, ulusal ve uluslar arası başarıları ve ülkesine yaptığı katkılardan dolayı 'Üstün Hizmet Ödülü'ne layık görüldü.

Coşkun Aral, 2018 yılında Youtube üzerinde "Coskun Aral Anlatiyor" markasıyla yayına başladı. 2019 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından fahri doktora payesiyle onurlandırıldı. 11 Ocak 2020 yılında yayın hayatına başlayan habitat tv'nin kurucuları arasında yer aldı. 2023 yılında Altın Safran Belgesel Film Festivali'nde 'Belgesel Sinema Emek Ödülü' verildi. Aynı yıl Türkiye Foto Muhabirleri Derneği tarafından 'Yaşam Boyu Onur Ödülü'ne layık görüldü.

Coşkun Aral, bağımsız ve kurumsal belgeseller yapmaya devam ediyor; fotoğraf etkinlikleri düzenliyor, sergilerde yer alıyor.

Deniz'e...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

SİPA PRESS MACERASI BAŞLIYOR 13

TÜRKİYE'DE DARBE / GDANSK GREVİ 29

İRAN-IRAK SAVAŞI 33

KAÇIRILAN UÇAK 39

AFGANİSTAN HAYALİ 55

KUZEY İRLANDA 59

LÜBNAN 67

AFGANİSTAN 117

ÇAD 155

PARİS'TE TERÖR 167

ARAFAT LÜBNAN'A DÖNÜYOR VE
KAMP SAVAŞLARI BAŞLIYOR 173

BHAMDOUN 181

YEŞİL HATTIN BEKÇİLERİ 199

KAMBOÇYA 207

FİLİPİNLER 217

SONSÖZ 263

ÖNSÖZ

Gah çıkarım gökyüzüne
Seyrederim alemi
Gah inerim yeryüzüne
Seyreder alem beni

-Nesimi

ÇOCUKLUĞUMDA BENDE İZ BIRAKAN İLK OLAY, yaşama tutunmam için adak adayan annemin türbe yolunda katırdan düşüp bacağını kırması. Dört yaşındaydım. Sahneler tüm canlılığıyla gözlerimin önünde. Annemin bacağına nehirden tutulmuş bir balığın sarılması, bacağın iki tahtanın arasına sabitlenerek bağlanması...

Birkaç katır arka arkaya yoldaydık. Bir katırın üstünde kurbanlık koçu tutan bir adam, bir katırda beni kucağında tutan bir başkası ve önümdeki katırda da annem vardı. Annem katırdan düşüp bacağını kırmış olmasına rağmen Şeyh Ali Garisi türbesine gidilmiş, kurban kesilmişti. Benden önceki iki çocuğunu bebekken kaybeden annemin benim için adağını yerine getirmesi gerekiyordu. Yaşamam için adımı Ali koymuşlardı.

Türbede bir tarafta bebek beşikleri diğer tarafta tabutlar vardı. Annemin bacağını kırmasının ardından gördüğüm bu sahne de korkutmuştu beni. Niye bunu yapıyorduk? Neden kardeşlerim ölmüştü? Ben neden yaşıyordum ve yaşadığım için kurban kesiliyordu? Annemin bacağına neden balık sarmışlardı? Kafamda bu soruların döndüğünü hatırlıyorum.

Bu adak belki de hayat yolumu çizmişti. Beşikler ve tabutlar, yaşam ve ölüm... Hayatım boyunca burun buruna olduğum iki gerçek. Savaş meydanlarında geçen on yıllar... Katırlarla yaptığımız bu türbe yolculuğu, yıllar sonra Afganistan'da Hindikuş Dağları'nda aylarca yürüdüğüm patikada tekrar canlanacaktı gözümde. Annemin hayata tutunduğum için duyduğu şükran, bu yolculukta elimi hiç bırakmadığı için, ölüme defalarca yaklaşmış olsam da hayatta kalmayı başardım. Başka bir açıklama bulamıyorum.

Kalabalık bir ailede büyümenin tüm nimetlerini yaşıyordum. Hem baba hem anne tarafından kuzenlerim en yakın arkadaşlarımdı. Siirt sokaklarında yaramazlık yapıyor, avlulu geniş evimizde oyunlar oynuyorduk ama en güzel sahnemiz un fabrikamızdı. Cumhuriyet, güneydoğudaki ilk sanayi atılımlarından biri olarak dedeme un fabrikası kurması için teşvik vermişti. Yurt dışından getirilen makinelerle faaliyete geçirilen fabrikaya, bölgedeki eşkıya tehdidi nedeniyle asker gözetiminde buğday getirilirdi. Askeriyeye un veren fabrikamız, bizim macera dolu oyunlarımızın ana sahnesiydi. Buğday silosunda saklanır, rattan askılara bağlı ipek eleklerde sallanırdık. Büyüklerden gizli gizli yaptığımız bu oyunlar bize bir labirente girmişiz de, nice maceralar yaşadıktan sonra çıkışı bulmuşuz gibi zevk verirdi. Un kokusu duyunca hala o günlere dönerim. Aynı un kokusunu Filipinler seyahatinin ardından intihar noktasına geldiğim günlerde, bana destek veren yakın arkadaşım Jean-Christophe Celbert'in Bretonya'daki un fabrikasında duyacaktım. Demek un kokusuyla büyüyen başkaları da vardı.

Siirt'teki büyük evimizde geçen çocukluk dönemim çok da uzun sürmedi. Aile varlık içinde yokluk yaşıyordu. Borçlarımız vardı ve ödeyemiyorduk. Büyük evin yanı başındaki küçük bir eve taşınmıştık. Babam pek yanımızda değildi. Borçlarını ödeyebilmek için Ankara'da arayışlar içindeydi. Siirt'te olduğu nadir

zamanlardan birinde, bir akşam onun yemeğe gelmesini bekliyorduk. Birdenbire art arda patlayan silah sesleri duyduk. Ölen amcamın eşi sesleri duyar duymaz dışarı çıktı. Babamı yakasından tuttuğu gibi evin içine çekti. Duyduğum ilk silah sesi budur. Çok korkmuştum. Bir süre sonra evimizi ve fabrikanın geniş arazisini koruyan köpeklerden birinin cansız bedenini görmüş; sevdiğim, dokunduğum, tanıdığım bir canlının insan eliyle hayatının sonlandırılmasına anlam verememiştim. Adı Dabraş'tı. Bedeni hala sıcacıktı. Bu anlamsızlık hissi hayatım boyunca beni takip etti. Gazeteciliğe ilk başladığım yıllarda her gün, sağ-sol çatışmalarında gençler ölüyordu. Birkaç yıl içinde kendimi iç savaşın kasıp kavurduğu Lübnan'da bulacak, Lübnan benim "savaş üniversitem" olacaktı. Her günüm ölümle iç içe geçiyordu, bir süre sonra niye diye sorgulamayı bırakacak, insanlığın çıldırdığına inanmaya başlayacaktım. Bu çılgınlık ne zaman ne sınır tanıyordu. Lübnan, Afganistan, İran, Irak, Filipinler... Afrika, Asya, Avrupa, Amerika... Dün ya da bugün... Birbirinden fersah fersah uzaktaki ülkelerde, farklı zamanlarda aynı kareler çıktı karşıma. Tüm fotoğraflarımda bu anlamsız ölümler karşısında afallamış, şaşırmış, hissizleşmiş, katranlaşmış gözbebeklerinin olması işte bu yüzdendir.

Keşke elimizde sihirli bir değnek olsa da tüm bu acıları yaşanmamış kılabilsek. Ya da geçmiş acılar bizi gelecektekilerden muaf tutabilse. İnsan dünyanın en esnek canlısı, iyiye de kötüye de uyumlanabiliyor. Dünyanın en tehlikeli ama aynı zamanda da en merhametli canlısı olabilen insanın bu ikilemdeki tercihi, yaşadığı aileden başlayarak, çevresini, kentini ve hatta ülkesini şekillendiriyor.

Bu kitap hayatımın yerelden evrensellik çizgisine geçtiği süreçte göz tanıklığımın belgeleri olan fotoğraflarla eşim Müge'yle yaptığımız söyleşilerin ardından onun kaleme aldığı anılarımdan oluşuyor.

SİPA PRESS MACERASI BAŞLIYOR

1974 YILINDA ÇALIŞMAYA BAŞLADIĞIM GÜNAYDIN gazetesinden, Bebek Koyu'nda bağlı teknelerin kaçak yollarla ülkeye girdiğine dair haberim sonrası kovuldum. Meğer gazetenin sahibi Haldun Simavi'nin yatı Bebek Koyu'nda demirli yatlar arasındaymış. İki yıl çalışmış ve işsiz kalmıştım. Daha önce kayıt olduğum ama kaydımı dondurduğum İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İşletme Yüksek Okulu'na tekrar başladım. Ekonomi muhabiri olmayı planlıyordum. Hayat, tabii ki planlandığı gibi gitmedi ve Mecidiyeköy'de oturduğumuz evin caddesinde Profilo işçilerinin grevi başlayıp da panzerler gelince, dayanamayıp fotoğraf makinemi elime aldım ve fotoğraflar çektim. Kovulmama neden olan haberin fikir babası Mehmet Barlas'ı aradım. O da benden sonra gazeteden istifa etmiş, matbaacılık işine girmişti. Kendisini sorumlu hissettiği için bana iş bulma konusunda destek olacağını söylemişti. Onu arayınca, beni İsmail Cem'in genel yayın müdürü olduğu Politika gazetesine yönlendirdi. Böylece 1976 yılında Politika gazetesinde çalışmaya başladım.

İsmail Cem'in genel yayın müdürü olduğu gazete, ben işe girdikten birkaç ay sonra DİSK'e bağlı Maden-İş sendikasına satıldı. Başlangıçta sosyal demokrat kimliğiyle yola çıkan gazete, satıldıktan sonra, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin uzantısı olan bir siyasi çizgi doğrultusunda yayınını sürdürdü.

1979 yılında, Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu, olası karşı devrim tehdidine cevap olarak Afganistan'ı işgal etti. Gazete yöneticileri Sovyetler Birliği siyasetine paralel düşündükleri için

Afganistan solcu yönetiminin, Sovyetler Birliği'nden istediği yardım üzerine başlayan bu işgale olumlu bakıyordu.

O dönem sağ ve sol karmaşık bir yapıdaydı. Yabancı kitapların tercümesi doğrultusunda ülkemizin geleceğini belirlemek isteyen "dış güçler" kendi ülkelerindeki sorunların, kendilerine uygun çözümlerini başka coğrafyalara ihraç ediyordu. Biz de bu coğrafyalardan biriydik. Gün geçmiyordu ki sağ ve sol içinde bir görüş, ikiye bölünmesin. Bu da çatışmaları doğuruyordu. Bugün dönüp geçmişe bakıldığında, bunlar çocukça davranışlar olarak nitelendirilebilir ama o dönemin gençliği, bu çocukça davranışların bedelini çok ağır ödedi.

Gazetenin genel yayın müdürü Aydın Engin, Moskova üzerinden bütün dünyanın konuştuğu Afganistan'a gitmişti. Aynı tarihlerde Hayat Dergisi'nde, Yusuf Akçura adında, o dönem kamera asistanlığı yapan arkadaşımın, Afgan mücahitlerin safında ülkeden yaptığı bir röportajı görünce kıskançlığım had safhaya ulaşmıştı. 1 milyon üyesi olan Maden-İş'in gazetesi olarak bilinen Politika'nın tirajı iki üç binlerden yukarı çıkmıyordu ve ben de bu söyleme dayanarak, Aydın Engin'e Afganistan'ı mücahitlerin cephesinden aktarmamız gerektiğini ve gitmek istediğimi söyledim. Nasıl bir cevapla karşılaştığımı bu satırları okuyan herkes anlayacaktır. Gençlik işte diyor ve geçiyorum... Afganistan'a ancak 3 yıl sonra gidebilecektim.

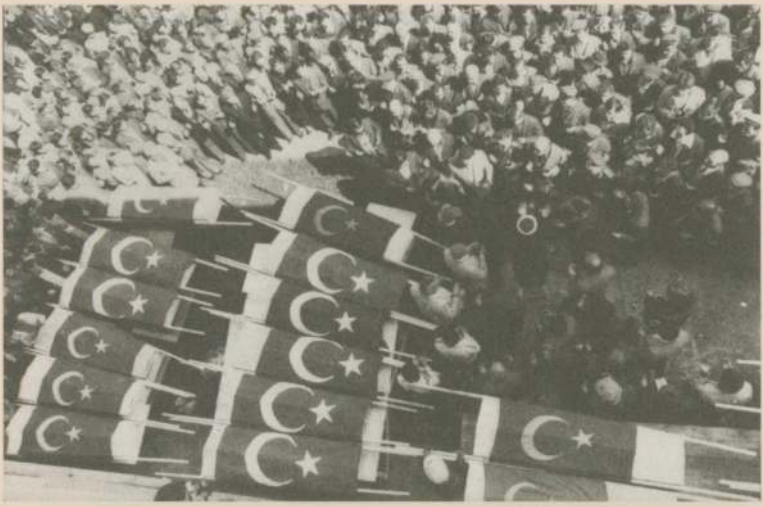
Politika'da hayal kırıklığı yaşıyordum. Yönetimin beklentisi sendika başkanlarının kabul törenlerinde el sıkışmalarının fotoğraflarını çekmemdi. Oysa toplum, siyahla beyaz gibi ikiye ayrılmıştı. Her gün aşağı yukarı yirmi kadar insan öldürülüyordu. Toplumsal olaylarla ilgilenmek yerine kendi siyasi görüşlerine paralel etkinlikleri anlatan foto röportajların talep edilmesi canımı sıkıyordu. Kendi inisiyatifimle Ecevit'in Hakkari'ye yapacağı yolculukta onu takip edebilmek için CHP'ye başvurmuş ve mitingini izlemiştim. Bu da gazeteden uyarı almama sebep olacaktı.

Ergin Konuksever, Bülent Ecevit ve Coşkun Aral.

Çektiğim fotoğraflarda pankart ve sloganların üzerindeki sendika adları bile siliniyordu. Bana en dokunanı grizu patlamasında ölen maden işçilerinin farklı bir sendikaya üye olmaları nedeniyle haberin gazetede çok küçük yer almasıydı. O dönemler yakın arkadaşım olan Savaş Ay da benzeri konulardan şikayetçiydi ve buluştuğumuzda Avrupa'ya açıldığımızı, Sipa Press'in İsveç muhabiri olan kayınbiraderi Erhan Güner'den aldığımız gazla, Sipa Press'in Türkiye muhabirleri olarak çalıştığımızı hayal ederdik.

Her gün bir diğerinin benzeriydi. Sonunda fasit dairemizden çıkmaya karar verdik. Savaş'ın annesi Şükran Ay ses sanatçısıydı ve Almanya'da turnedeydi. Savaş'ın babası Turan Turanlı aynı zamanda eşinin menajerliğini de yapıyordu. Avrupa'ya açılma hayalimizi bildiği için bize Almanya'ya gelebileceğimizi, konserlerde fotoğraf çekersek para bile kazanabileceğimizi söyleyince bu seyahat aklımıza yattı. Savaş'la ortak arkadaşımız Zeki Sezer'i de planımızdan haberdar ettik ve o da bize katılmayı kabul etti.

Zonguldak grizu patlamasında hayatını kaybedenlerin cenazeleri.

Gazeteden nasıl izin aldığımı hatırlamıyorum, ücretsiz izin de istemiş olabilirim. Babama Almanya'dan başlayarak Avrupa'da dolaşacağımızı anlatınca, o da bana Paris'te terzi bir arkadaşı olduğunu ve başım sıkışırsa ondaki parasını alabileceğimi söylemiş, bir kâğıda adını ve adresini yazmıştı. Savaş'la Türkiye'deki olaylarda çektiğimiz ve kendimizce iyi olduğunu düşündüğümüz fotoğraflarımızı bastırmış, onları da yanımıza almıştık. Asıl hedefimiz bu fotoğrafları Gökşin Sipahioğlu'na göstermek ve Sipa'ya kapağı atmaktı. Lufthansa Havayolları'nın indirimli öğrenci biletlerinden alıp Münih'e uçtuk. Tabii o zamanlar vize kavramı yoktu ama devletimiz, yılda bir kez ülkeden çıkmaya izin veriyordu.

Havaalanından Turan Amca'nın gönderdiği bir arabayla, Şükran Teyze'nin konser verdiği kasabaya gittik ve otelimize yerleştik. Üçümüz de halimizden memnunduk. Konserlerde fotoğraflar çekiyor ve harçlığımızı kazanıyorduk. Arada Münih'i gezmek için kent merkezine de gitmiştik. Münih'te bir hostelde kaldığımızı hatırlıyorum. Bunu hatırlama sebebim de

kenti gezeceğiz diye hostelden çıktığımızda, binanın önündeki "*einbahnstraße*" yazısını hostelin adı sanıp, dönüşte deli danalar gibi "*einbahnstraße*" hostelini aramış ama bulamamıştık. Bunun 'tek yönlü yol' anlamına geldiğini kaybolduktan ve her yerde "*einbahnstraße*" tabelasıyla karşılaştıktan nice sonra anladık. Hosteli nasıl bulduk bilmiyorum, muhtemelen tanıdık sokaklardan geçerek, ona buna hostel sorarak bulmuşuzdur.

Almanya'da Coşkun Aral ve Savaş Ay.

Almanya konserlerini takip ederken, Hollanda'ya giden bir Türk'le tanıştık ve kısa sürede ahbap olduk. Turan Amca'yı da tanıyordu ve bizi Hollanda'ya götürebileceğini söyleyince üçümüz de bu tekliften son derece memnun hemen kabul ettik. Amsterdam'a vardığımızda nasıl sudan çıkmış balık gibi Red Light District'te* dolaştığımızı hatırlıyorum. Kırmızı ışıklarla aydınlatılmış vitrinlerde bedenlerini sergileyen seks işçilerini görmek bizim gibi varsa yoksa sağ-sol çatışması bilen tipler için şaşırtıcıydı. Seks shop'larda gördüklerimiz karşısında nutkumuz tutulmuştu. Uzun bir süre kendimize gelemediğimizi ve yılda bir kez sınırlarının dışına çıkma hakkımız olan dünyamızın ne kadar farklı olduğunu düşündüğümüzü hatırlıyorum. Biz kendimizce "dava" adamıydık.

Amsterdam'dan sonra hedefimiz Paris'e, Sipa Press'e gitmekti. Bunun için de bir kafeye gidip, küçük not kağıdına üç kişi olarak Paris'e gitmek istediğimizi, benzin ücretini paylaşacağımızı, şu saatte tekrar kafeye döneceğimizi yazdık ve duvardaki mantar panoya raptiyeledik. Burada işler böyle yürüyordu. Gerçekten de yazdığımız saatte kafeye gittiğimizde Paris'e gidecek olan biri bizi bekliyordu.

Beş altı saat sonra Paris'teydik. Yine bir hostel bulmuş, orada kalıyorduk. Turan Amca'dan kazandığım paralar vardı ama Paris'te vitrinlerden birinde gördüğüm bir tıraş makinesini, kız kardeşimin müstakbel eşi için hediye alınca, paramın çoğunu harcamış oldum. Cumartesi gününü avare avare Paris sokaklarında dolaşınca, oraya üç buraya beş derken kalan paralar da suyunu çekti. Meğer herkes birbirinde para olduğunu düşünüyormuş. Cumartesi akşamı hostelde ucuz yemek için elimizdeki tepsilerle sırada beklerken, bizden hostelin parası istenince

* Amsterdam kent merkezinde, Dam Meydanı'na yakın, yasal seks işçiliğinin yapıldığı ve günümüzde turistlerle dolan barların, gece kulüplerinin, seks shopların yoğun olduğu bir mahalledir.

üçümüz de acı gerçeği öğrendik. Bendeki 1 frank dışında kimsede para yoktu. Tepsileri yerine koyduk ve odamıza çıktık. Ertesi gün pazardı ve Sipa Press'e gidip, Gökşin Abi'yle buluşmak zorundaydık. Elimdeki 1 frankla bu görev de bana düşmüştü. Sabah aç acına, sırtıma bir çanta atıp yola çıktım. Forte marka kâğıda basılı fotoğraflarımız çantamda bir kutudaydı. Savaş'la Zeki dönüşümü bekleyeceklerdi.

1 frankla otobüse bindim. Sonra da kaçak bir şekilde metroya. Champs-Elysées Caddesi kerterizimdi. Metrodaki haritalarla 24 Rue du Berri adresini buldum. Sabahın köründe hostelden çıkmıştım, saat neredeyse 11 olmuştu. Ajans açıktı ve Gökşin Abi pazar günü çalışıyordu. Erhan Abi, ona gideceğimizi önceden haber verdiği için elimi kolumu sallayarak odasına girdiğimi hatırlıyorum. Kendimi tanıtınca oturmamı söyledi. Açlıktan başım zonkluyordu artık. Hemen konuya girdi ve fotoğrafları görmek istedi. Büyük beklentilerle, çantamdan kutuyu çıkardım ve ona uzattım. İçindeki fotoğraflara tek tek baktı, sonra masaya atarak, "Türkiye'yi bunlarla mı tanıtacaksınız?" deyiverdi. Oturduğum yerde azarını işitiyordum, ağlamak üzereydim. Yüzümdeki değişimi fark etmiş olacak ki, kibarca fotoğrafları toparlayıp kutuya koydu ve bana uzattı. Çıkmadan telefon numaramı da bir kâğıda yazıp bırakmamı söyledi. Bende telefon yoktu, Savaş'ın ev telefonunu yazıp yanından ayrıldım. Kafam kazan gibiydi. Açtım, moralim bozulmuştu, beş kuruş param kalmamıştı ve fotoğraflarımız da bir işe yaramamıştı. Hostelde rehin bıraktığım Savaş ve Zeki'yi düşündüm. Derken aklıma babamın zora düşersem diye bana verdiği adres ve isim geldi. Terzi Ahmet Bey'i bulmam gerekiyordu.

Geldiğim yoldan geri yürümeye başladım. Yol, iz bilmediğim gibi Fransızcam da yoktu. Champs-Elysées Caddesi'nde Türkiye'nin turizm ofisinin önünde bir kalabalık dikkatimi çekti. Onlara yaklaştım, ellerinde pankartlar sloganlar atıyorlardı ve arada

Türk kelimesi geçtiğini anlayabilmiştim. Kalabalıktan birine yaklaşıp, elimdeki adresin yazılı olduğu kâğıdı göstererek Türkçe bilip bilmediğini sorunca, kırık aksanıyla, "Sen Türk müsün?" diye sordu bana. Evet dediğim anda önce yüzüme bir yumruk yedim; ardından da dizimden tekmelendim ve yere düştüm. Ben yere düşünce kalabalık açıldı. Köşe başında bekleyen polisler geldi ve beni aldılar. Ne olduğunu anlayamamıştım. Neden sonra o gün tarihin 24 Nisan olduğunu ve Ermenilerin Türkleri protesto etmek için orada toplandığını öğrenecektim. Polis, pasaportumu kontrol etmiş ve beni arabaya bindirip, François 1er metro durağında indirmişti.

Kimseye derdimi anlatamıyordum. Açlıktan kafamdaki kan çekilmiş, önüme çıkan restoranın vitrinindeki kızarmış tavukları izleyecek kadar kendimi kaybetmiştim. Yürüdükçe yanımdan geçen insanların yüzüne bakıyor, birine adres sorabilecek cesaretimin toplanmasını bekliyordum. Dayaktan sonra korkar olmuştum. Birkaç başarısız denemenin ardından St. Denis yakınlarında bir kafeye girip, tezgâhın arkasındaki adama elimdeki adresi gösterdim. Adam bir şeyler dedi ama anlamadım. Tam çıkacaktım ki bağırıp çağırmaya başladı. Anladım ki benden para istiyor, bir şey içmediğimi söyledim ama adam sakinleşmedi. Derken polis geldi ve polise ağzımı koklayın, hiçbir şey içmedim diye saçma sapan el hareketleriyle derdimi anlatmaya çalıştım. Neyse ki polis beni saldı. İkidir polisle karşılaşıyordum, üçüncüsünden korkmaya başladım. Aç ve susuz kafam da çalışmıyordu.

Adresin bulunduğu Rue de Dunkerque'e sonunda varmıştım fakat aradığım binanın olması gereken yerde inşaat vardı. Moralim öylesine bozulmuştu ki ne yapacağımı bilemez halde Paris sokaklarını arşınlamaya devam ettim. Oysa enerjim de tükenmişti. Bir yere kıvrılıp uyusam mı diye düşünüyordum. Hava kararmıştı, kendimi tekrar Rue St. Denis'de buldum. Dönüp dolaşıp aynı yere geliyordum. St. Denis'de seks işçileri

sokaklarda müşterilerini bekliyordu. Aralarından biri önümde durup, üzerindeki kürkü açıp çıplak vücudunu gösterince, caddeyi koşar adım geçecek enerjiye kavuştum. Bir vukuatı daha bünyem kaldıramazdı. St. Michel Köprüsü'ne doğru ilerlerken, nehrin kıyısında bir grup gencin afiş yapıştırdığını fark edince, belki yiyecek bir şeyler bulurum umuduyla yanlarına yaklaştım. Afişler yaklaşan 1 Mayıs'la ilgiliydi. Üzerlerinde orak-çekiç vardı. Gençlerden biri elime birkaç rulo afişle yapışkan dolu kovayı tutuşturdu. Çalışırsam para talep edebilirdim, gayretle duvarlara afişleri yapıştırmaya başladım. Aniden gençler apar topar kaçmaya başladı, meğer polis geliyormuş. Ben de elimdekileri bırakıp olay yerinden kaçtım. Seine kıyısına inen merdivenlerden koşarak indim. Neye elimi atsam başım belaya giriyordu. İnsanlar ufak ufak evlerine kapanmış, caddedeki trafik azalmıştı. Nehir kıyısında *clochard*'lar (berduşlar) oturuyordu. Onları gülümseyerek selamladım. Geceyi orada geçirebileceğimi düşünüyordum. Biri bana elindeki şaraptan ikram etti. Hemen şişeyi elime aldım ve genzimi yakan şaraptan büyük bir yudum aldım. Sonra da yanına oturdum ve orada uyuyakalmışım. Biri beni sarsarak uyandırana kadar rahatım yerindeydi. Meğer Seine kıyısına inen merdivenlerin demir kapıları kilitleniyormuş, öncesinde oradan çıkabilmem için beni uyandırmışlar. Ayaklarımı sürükleyerek yine sokaklarda yürümeye başladım. Parça parça dökülüyordum.

St. Michel'deki çeşme yakınlarında lokantalarda sabah hareketliliği başlamıştı. Onlardan birinin önünde içeride temizlik yapan gence, hareket kabiliyetim açlıktan zayıfladığı için olacak, o kadar bakakalmıştım ki genç dışarı çıkıp yanıma geldi. Ona ilk söylediğim "Türk'üm," kelimesi oldu. Dayak yiyeceksem hemen yiyeyim diye düşünüyordum. Çat pat Türkçesiyle "Benim anne Türk," demez mi! Talihim dönüyor muydu? Genç beni içeri davet etti, henüz gün aydınlanmamıştı. Annesini çağırdı, içeriden

çıkan bir kadın Türk olduğumu öğrenince halimi hatırımı sordu. Aç mısın, deyince, ağlayıp ona sarılasım geldi. Halimden anlamış olacak, hemen önüme yemek koydu. Karnım doymuştu, susuzluğumu gidermiştim. Kadına her şeyi anlattım. Beni lokantanın arkasındaki döşeğe götürdü, birkaç saat uyumamı söyledi. Ne dese yapardım, kolum kanadım kırılmış; başkasının annesinin şefkatine sığınmıştım. Uyandığımda bana kahve yaptı ve Türk terzilerin Ermenilerle çalıştığını ve Cadet'de onları bulabileceğimi söyledi. Hiç unutmuyorum, Beşiktaşlı bu Ermeni kadın bir de elime 20 frank tutuşturdu. Boğazım düğümlenmişti.

Sabah o lokantadan çıkıp, yine tanıdık caddelerden geçerek Cadet'ye ilerliyordum. Yanımda 20 frank vardı ama başıma gelenlerden sonra 1 frangın ne kadar kıymetli olduğunu bildiğim için yürümeye kararlıydım. Bir caddeden geçerken adamın tekine çarptım. Adam "Çüş ayı!" diye bağırınca, çok sevinmiş ona "Türk müsün?" diye sormuştum. Aldığım cevap "Beğenemedin mi?" oldu. Adam ters tarafından kalkmıştı ama ben ona çarptığıma öyle mutlu olmuştum ki, babamın yazdığı notu ona göstermiş ve bu terziyi tanıyıp tanımadığını sormuştum. Tanımakla kalmıyordu, adam onun ortağıydı. Talihim gerçekten dönmüştü. Arabasına bindik ve Paris'in dışında bir yere gittik.

Terzi Ahmet, babamı ne kadar sevdiğini, saydığını anlattıktan sonra bana tam 2600 frank para verdi. Mutluluktan ağzım kulaklarımda, yolda görüp de açlıktan melül melül baktığım tavuklardan da alıp, hostelde rehin olan Savaş'la Zeki'nin yanına gittim. İkisi de başları ellerinin arasında, kös kös duruyordu odada. Elim kolum dolu, yüzümde koca bir gülümsemeyle içeri girince onlar da kurtulduklarını anladı, yüzleri sevinçten adeta parladı.

Uçağımız bir gün sonraydı. Savaş ve Zeki ailelerini aradılar. Zeki, Halkın Kurtuluşu sempatizanıydı ve İstanbul'dan aldığı haberler hepimizin canını sıktı. 1 Mayıs yaklaşıyordu. İGD'lilerin (İlerici Gençlik Derneği) Halkın Kurtuluşu'ndan bir genci

Öğrenci olayları sırasında çok sayıda gözaltı yapıldı. Sağ üstteki fotoğrafta cesedi bulunamayan bir öğrencinin temsili tabutu taşınıyor.

öldürdüğü iddia ediliyordu. DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve İGD, aralarında Halkın Kurtuluşu'nun da olduğu Maocu hiçbir sol örgütü Taksim'e almayacaklarını duyurmuşlardı. Onlar almayacaklardı ama Maocu diye tanımlanan tüm örgütler her şeye rağmen Taksim Meydanı'na gidip, 1 Mayıs'ı kutlayacaklarını açıklamıştı. Bu restleşme 1 Mayıs yaklaştıkça kızışmıştı. 1 Mayıs, büyük olaylara gebeydi.

1 Mayıs'tan bir gece önce Savaş'ın evinde kaldım; planlamamızı yapmıştık. Ben Politika Gazetesi'nin fotoğrafçısıydım. 1 Mayıs için akrediteydim, izin kağıdımla Gezi Parkı'nın başında kurulacak kürsüye gidebilecektim. Savaş da alanın etrafında

dolaşacaktı. Maocular Saraçhane'den gelecekleri için olayların Tarlabaşı'nda patlak verebileceğini düşünüyorduk.

O gün Galatasaray İşletme Yüksek Okulu öğrencisi olarak alanın Sıraselviler'e bakan tarafında okulumdan diğer öğrencilerle birlikteydim. Maocular Saraçhane'de toplanmışlardı. DİSK ve DEV-GENÇ Tarlabaşı'nı kesen caddede konuşlanmıştı. Yürüyecek Maocu örgütlerle alandaki sol örgütler arasında adeta bir tampon görevi görüyorlardı. Akşama kadar birçok fotoğraf çektim; kortejlerin oluşturulması, pankartların hazırlanması, çekilen halaylar... Hiç de beklendiği gibi olaylar çıkmamıştı. Ben yine de biri siyah, diğer ikisi renkli üç filmimi, olayların patlama ihtimaline karşı saklama kararı almıştım.

1 Mayıs kutlamalarının finaline yaklaşmıştık. DİSK'in lideri Kemal Türkler'in* konuşmasının ardından devrim şehitleri için saygı duruşu yapıldı. Bu saygı duruşundan sonra bir de devrim yemini söylenecekti. Bu yemini söylerken kendilerini komünist diye nitelendirenler sağ kollarını, diğer solcular da sol kollarını havaya kaldıracaklardı. Kalabalığın kalkan kollarını görebileceğimiz bir kare çekebilmek için Ahmet Kara adındaki arkadaşımın omuzlarına çıkmıştım. Kitleyi neredeyse kuşbakışı çekebilecektim. Ahmet'in omuzlarında gözüme ilk Savaş çarptı çünkü bulunduğu yerde bir dalgalanma olmuştu. Savaş da beni gördü, bana birtakım işaretler yapıyordu. DEV-GENÇ tamponunun çözüldüğünü anladım. Sonra Savaş'ı bir daha göremedim. O zamanlar seyyar gazete satıcıları vardı. İşte onlardan birinin garip hareketi dikkatimi çekmişti. Adam gazetelerin altına sakladığı silahı çıkardı ve havaya birkaç el ateş etti. Gözlerimin önünde oldu her şey. Silah sesini duyan insanların ilk refleksi yere yatmak oldu. Omuzlarında beni taşıyan Ahmet de ani bir refleksle kendini yere atınca ben de yere düştüm ve düşmenin etkisiyle, elimdeki 75-260 mm Soligor

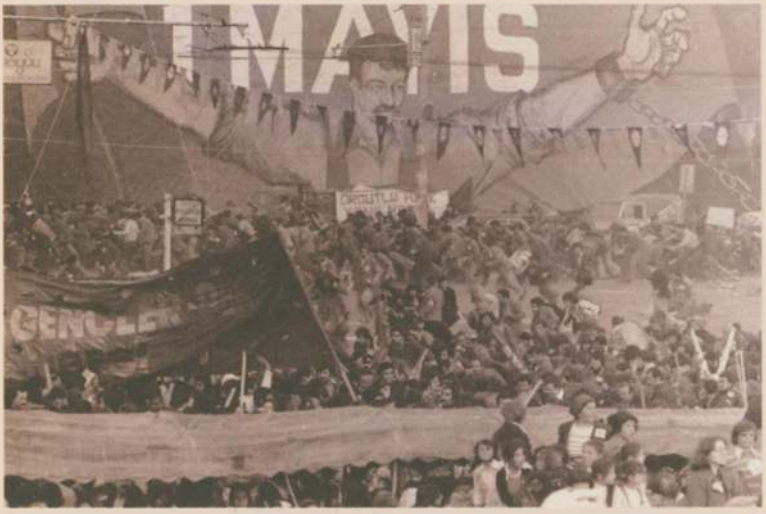
* DİSK lideri Kemal Türkler 22 Temmuz 1980 yılında öldürüldü. Ölü bedenini morgda ben teşhis etmiştim.

1 Mayıs 1977'te çektiğim bu fotoğraf Time dergisinde yayımlandı.

marka zoom objektifim makineden ayrıldı. Hepimiz yüz üstü yerde yatıyorduk. Her yerden silahlar patlıyordu. Hemen F2 Nikon'uma sarıldım ve Time dergisinde yayımlanacak fotoğrafımı çektim. Son üç filmim öyle hızlı bitmişti ki, kürsüde siper almış gazeteci bir arkadaş bulabilirim umuduyla bedenimi mümkün olduğu kadar küçülterek kürsüye koştum. Film bulmam lazımdı. Kürsüde Politika'dan Oğuz Tanındı diye gazeteci bir arkadaşı gördüm. Sağ olsun bana birkaç filmini verdi. O sürede Sıraselviler'e bakan yolda cansız bedenleri çektim. Askerler gelmişti. Panzerle ezilen bir kadını gördüm ama çekemedim.

Yaşanan panik, izdihamı bir tsunami gibi önüne ne gelirse katarak ilerletmiş; kimileri atılan kurşunlara hedef olmuş, kalabalığın ayaklarının altında kalarak da ölenler olmuştu. Kazancı Yokuşu'ndan aşağı gitmeye çalışırken izdihamdan ezilenleri görmemiştim. Yokuşun başında bir sendikanın kamyoneti vardı. Asker meydandaki kalabalığı dağıttığında kalan ölü bedenlere dikkatle bakmaya başladım. Tanıdıklarımı arıyordum. Kuzenim Fahri Abi'nin (Fahri Aral) eşi Jülide Abla hamileydi. Taksim

Olayların başlamasıyla herkeste yoğun bir panik olmuştu.

İlkyardım Hastanesi'ne koştum. Tanıdık yoktu. Hastaneden çıktıktan sonra Örsan Öymen'i görmüş olmalıyım ki onunla Park Otel'e gittiğimi hatırlıyorum. Örsan Abi, Köln Radyosu'na çalışıyordu. Otele giderken Ergin Konuksever'le karşılaştık. Ergin Abi herkeste silah olduğunu ve Gümüşsuyu'ndan aşağı inen yolun refüjünde bulunan çalılıklara herkesin silahlarını attığını söyledi. O silahları biz de sonradan gördük.

Politika gazetesine gittim. Oğuz da oradaydı. Filmlerimizi yıkadık. Savaş gazeteye benim için not bırakmış, AP'de (Associated Press) beklediğini söylemiş. AP'ye gidip, onunla buluştum. Fotoğraflarımızı AP'ye de sattık. Gece yarısına doğru Savaş'ın evine gittik. Bir iki saat sonra Gökşin Sipahioğlu'ndan telefon geldi. Bizi fotoğraflarımızla birlikte Paris'e çağırıyordu. Paris'e gidemeyeceğimizi söyleyince, malum yılda tek yurt dışına çıkış hakkımız vardı, ertesi gün ABC Ajansı'na gitmemizi, orada Mustafa Küçük'le görüşmemizi ve kendisinin fotoğraflarımızı almak üzere birini göndereceğini söyledi. Gönderdiği kişi bugün Sipa

1 Mayıs'ta dört kişinin silahla öldürüldüğü ortaya çıktı.
Silahla öldürülenlerden ikisi ve buna tepkisini gösteren bir genç.

Press'in genel müdürü olan Mete Zihnioğlu'ydu. O gece bizi arayanlar arasında bir de Ara Güler vardı. Ajansların temsilciliğini yaptığı için bizden fotoğraf istemişti. Böylece onunla da tanışmış olduk. Sipa'yla da ilk işimizi yapmış olduk.

Sonraki günler Savaş'la çocukça hayaller kurduk. Zengin olduğumuzu, araba aldığımızı filan hayal ediyorduk.

*

Politika gazetesi kadrosundan ayrıldım. Ercan Arıklı "Hafta" diye bir dergi çıkaracağını söylemişti. Orada çalışmaya başladım ama dergi sıfır sayısını çıkarmadan yayın politikası konusunda siyasi ayrılıklar çıkınca dergi ölü doğdu. Onun yerine Kadınca ve Erkekçe dergileri çıktı. Ercan Arıklı, Kadınca'yı Duygu Asena'ya, Erkekçe'yi de Hıncal Uluç'a çıkardı. Duygu'yu Ayrıntılı Haber'den tanıyordum. Bu dergilere fotoğraf çekmeye başladım. Dergilerin basın kartı hakkı sınırlı olduğu için yine Ercan Arıklı'nın sahibi olduğu, Engin Ergönültaş'ın çıkardığı Mikrop adındaki mizah dergisinden bir basın kartım vardı.

1980 yılının şubat ayında, ustamız Ergin Konuksever, birkaç genç foto muhabirini Erzurum Laleli'deki askeri tatbikata götürdü. Aralarında ben de vardım. Bu tatbikat, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in "geliyoruz" dercesine hükümete vermiş olduğu bir gözdağı niteliğindeydi. Orada birçok fotoğraf çekmiştim.

Kafamda dünyanın sorunlu bölgelerine gidip, uluslararası bir ajans vasıtasıyla yapacağım çalışmaları dünya basınında görmek arzusu vardı. Kararım net ve kesindi. Gidecektim. Uçak param dışında, beni birkaç ay idare edecek kadar para biriktirmiştim. En önemlisi, binlerce fotoğraftan oluşan arşivimdi. 1980 yılının haziran ayında Paris'e gittim.

Kenan Evren'in Laleli Tatbikatı'nda çektiğim fotoğrafı.
L'Express dergisi çektiğim fotoğraflardan birini kapağına taşıyacaktı.

TÜRKİYE'DE DARBE / GDANSK GREVİ

GÖKŞİN SİPAHİOĞLU'NUN OFİSİNDEKİ KOLTUKTA yatıyordum. Binlerce filmden oluşan arşivimi gece ajansın karanlık odasında kontaklara aktarıp, üstlerine detaylı bilgileri yazıyordum. Hafta sonları da idolümken patronum olan, Türkiye'nin en önemli gazetecilerinden Gökşin Sipahioğlu'nun asistanlığını yapmaya çalışıyor, temsilciliğini yaptığı Hürriyet gazetesine de haberler yapıyordum. Gökşin Abi, her sabah kahve ve kruvasan getirir, birlikte kahvaltı eder, çalışmaya başlardık. *Alliance Française*'de Fransızca kursuna gitmeye başlamıştım.

Ağustos ayının ortasında sosyalist sistem içindeki ilk işçi ayaklanması olarak tanımlanan Polonya Gdansk'taki greve gönderildim. Oraya gönderilme sebebim iyi bir foto muhabiri olmam değil, Türklere vize uygulanmayışıydı. Bu öneriyi yapan, Sipa'da çalışan ve 1979 yılında Papa'nın Türkiye ziyaretinde İstanbul'a geldiğinde tanıştığım, Polonyalı arkadaşım Wojtek Laski'ydi.

Sipa adına ilk yurt dışı görevimdi. Yalnız gitmeye çekinmiştim. Savaş Ay'ı aradım ve o da çalıştığı gazeteden izin alıp, Varşova'ya geldi. Grev başlangıcından itibaren kapılarını dünya basınına kapayan Polonya makamlarına, Sopod Müzik Festivali'ne geldiğimizi bildirmiştik. Sorun yaşamadan Gdansk'a ulaşmayı başardık. Benim hiç dil bilmeyişim, Savaş'ın da çat pat İngilizcesi nedeniyle sağlıklı bilgi edinemedik. Lech Walesa'nın* kim

* 1943'te Polonya'da doğan Lech Walesa, gemi elektrikçisi olarak çalışırken, 70'lerde işçi hakları mücadelesine katıldı. Gdansk Tersanesi grevinde öne çıktı

Gdansk Grevi sırasında Lech Walesa konuşma yapıyor.

olduğunu bile bilmiyorduk. Olayları tam anlamadığımız, kişileri tanımadığımız için müthiş bir işi kaçırdık. Yine de çektiğimiz fotoğraflarda rastlantı sonucu Walesa vardı, böylece fotoğraflar basında yer aldı. Bu seyahat bana büyük ders olmuştu. Dil bilmeden bu iş olmayacaktı.

Ağustos bitmek üzereydi. Paris'te eski düzenime döndüm. Hala ofiste yatıp kalkıyordum. Uluslararası telefon çok pahalıydı. Gökşin Abi'den izin alarak, onun özel telefon hattında İstanbul'daki evimi ve arada da ustam Ergin Konuksever'i arardım. 12 Eylül sabaha karşı, içimde büyük bir huzursuzlukla uyandım. Hemen ailemi aradım, açan olmadı. Ardından Ergin Usta'yı aradım. Bana askerin yönetime el koyduğunu, darbeyi yöneten komutanların başında da şubat ayında Laleli'deki kış tatbikatında çektiğimiz Orgeneral Kenan Evren'in olduğunu söyledi. Telefonu kapattım, hızlıca arşivime daldım. Başta Evren ve Türk

ve bir sendikanın kurulmasına öncülük etti. *Solidarity* (Dayanışma) sendikası kısa sürede milyonlarca üyeye ulaştı. 1983'te sendikal özgürlükler ve insan hakları için yaptığı katkılar Lech Walesa'ya Nobel Barış Ödülü'nü getirdi.

ordusundan fotoğraflar olmak üzere, sağ-sol çatışmaları dahil, toplumsal hareketler ve grevlerden oluşan bir seçki yapıp, kontakları Gökşin Abi gelmeden masasına koydum. Hemen ardından toparlanıp, Türkiye'ye gitmek üzere havaalanına yola çıktım. Tabii direkt uçaklar iptal edilmişti. En yakın Bulgaristan üzerinden aktarmalı bir uçak bulup, İstanbul'a 12 Eylül gecesi varabildim. 13'ünde, General Evren ve askeri cunta üyelerinin ilk basın toplantısını izlemek üzere otobüsle Ankara'ya gittim.

Çektiğim tüm fotoğrafların filmlerini havaalanına gidip, ikna edebildiğim bir yolcuyla Paris'e gönderiyordum. Paris'te havaalanında filmler o yolcudan teslim alınıyordu. Bir taraftan basın toplantısında çektiğim fotoğraflar diğer tarafta Gökşin Abi'nin masasına bıraktığım arşiv fotoğrafları, ajansım vasıtasıyla bütün dünya basınına dağıtılmış, dünyanın en önemli dergilerinde kapaklar dahil, sayfalarca fotoğraflarım yayınlanmıştı.

İRAN-IRAK SAVAŞI

DARBEDEN BİR HAFTA, ON GÜN KADAR SONRA Gökşin Abi, İran'da bulunan fotoğrafçıların İran'ın güneyinde savaş hazırlıklarına dair fotoğraflar çektiklerini, büyük olasılıkla İran-Irak arasında savaş patlayacağını ve gidip o filmleri almam gerektiğini söyledi. Ankara'dan Erzurum'a gidip, orada ajans adına çalışan Mehmet Gültekin adındaki meslektaşımın hazırladığı imkanlarla Doğu Beyazıt'taki İran sınır kapısına ulaştım. O güne kadar sadece ağabeyi Reza'yı tanıdığım Manoocher Deghati'den sınır kapısında filmleri teslim aldım.

22 Eylül 1980 gecesi İran-Irak savaşı patladı. O gece, elimde İran cephesinden çekilmiş fotoğrafların filmleri vardı. Erzurum'dan uçakla Ankara'ya gittim. Ankara'dan Frankfurt'a uçtum. Tabii tüm bu seyahatler vize olmadığı için sorunsuzca yapılabiliyordu. Filmler, Frankfurt'tan da Paris'e bir motokurye ile dünyanın en hızlı uçağı Concorde'a yetiştirilmek üzere yola çıktı. Bu sürecin sonunda dünyanın en önemli iki dergisi *Time* ve *Newsweek*, Sipa Press fotoğrafçılarının fotoğraflarıyla, kapaklarından bu savaşı dünyaya duyurdu. Bütün bunun mimarı ustam Gökşin Sipahioğlu'ydu. Bugün sosyal medyada anlık gördüğümüz son dakika haberlerinin geçmişte nasıl yapıldığına dair güzel bir örnektir bu.

Tabii ki olay burada bitmedi. Filmleri Frankfurt'ta motokuryeye teslim ettikten sonra uçakla Paris'e döndüm. Burada birkaç gün içinde hazırlıklarımı yaptım. Kendime yeni makineler ve filmler aldım. Savaş patladıktan sonra bir hafta bile olmamıştı,

hazırlanıp yola çıktım. Aynı güzergahtan Doğubeyazıt'a ulaştım. Sınır kapısına geldiğimde Türk meslektaşlarım da İran'a girmek üzere bekliyorlardı. Normalde vize istemeyen İran, gazetecilerin ülkeye girişlerini kontrol altına almak üzere sınır kapısında bekletiyordu. Birkaç gün önce filmlerini sınırdan teslim almış olduğum Manoocher, bu defa beni özel bir izin çıkarttırarak, sınırdan aracıyla aldı. Birlikte arabayla Tahran'a kadar yol aldık. Akşam hava kararmadan bindiğim arabayla, karartma nedeniyle tüm yol boyunca farsız ilerlemiştik. Irak'ın bombardıman tehdidi altında zifiri karanlıkta saatlerce yol aldık. Ertesi gün öğleden sonra Tahran'daydım.

İrşad-i İslami'ye başvurduk, cepheye gitmek istediğimizi belirttik. Yabancı gazeteciler için bir sınırlama vardı. Türkiye'den geldiğimi söyleyince, Türkiye'den Cengiz Çandar'ın adının kayıtlı olduğunu söylediler. Askeri araçlar dışında sivillere kapalı olan cepheye, gazetecileri götürmek için bir otobüs ayarlanmıştı. Ben beklemeye koyuldum. Otobüse dünyanın farklı yerlerinden gelmiş gazeteciler bindi. Cengiz Çandar, otobüsün kalkış saatine yetişemediği için onun yerine ben bindim.

İran'ın petrol bölgesi olarak tanımlanan, Irak'ın havadan ve karadan bombardıman altında tuttuğu Hürremşehr'e doğru gidiyorduk. Yol boyunca, at başı olarak bilinen petrol pompalarından alevler yükseliyordu. Fotoğraf çekmemizin yasak olduğu belirtilmesine rağmen, dayanamayıp, yanan bir petrol borusu önünde namaz kılan bir askerin fotoğrafını çektim. Otobüs birkaç kilometre sonra durduruldu. Devrim Muhafızları fotoğrafı çekenin kim olduğunu sordu. Herkes bana bakınca, ayağa kalkıp, "Benim," dedim. Kibarca, teleobjektifimin olduğu makinemden filmimi istediler. Mecbur, filmi çıkarıp verdim.

İran Enformasyon Bakanlığı, Irak'ın sivil yerleşim bölgeleri dahil, İran'a yapmış olduğu kural tanımaz bombardımanları dünyaya göstermek için gazetecileri cepheye taşıyacak otobüsü

ayarlamıştı. Kelle koltukta yapılan bu otobüs yolculuğunda, isabet almış ve yanan arabaların yanından geçiyorduk. Bizim otobüsün isabet almamış olması bir mucizeydi. Otobüs, Hürremşehr'e 130 kilometre uzaklıktaki Ahvaz'da durdu.

Cengiz Çandar, Ahvaz'da bize yetişti. Yıllarca Türk basınında örnek sayılabilen ve Ortadoğu konusunda hala tek uzman olarak tanıdığım Cengiz Abi, kendisine ayrılan yeri almış olmamdan ötürü, önce kızdı, sonra kutladı.

Gönüllü savaşçılar Ahvaz'dan cepheye gidiyordu. Çocuk yaşta diyebileceğim gençlerin bir kısmı otobüslerle, bir kısmı da kamyon kasalarında yola çıkıyordu. Bir hafta kadar sonra Tahran'a döndüğümde, bizzat İmam Humeyni'nin bu gençleri bir törenle uğurlamasına tanık olacaktım. Gençler, Irak zırhlılarının sınırı aşmalarını engellemek amacıyla, adeta etten bir duvar oluşturmaları için ölmek üzere gönderiliyordu.

Ahvaz'dan Hürremşehr'e kısa süren yolculuğumuz, nasıl bir cehenneme varacağımızın işaretleriyle doluydu. Basra Körfezi'ne 10 kilometre uzaklıkta, Irak topçusunun ve katyuşa roketlerinin yağmur gibi yağdığı bu rafineri kentinde, en çok aklıma kazınan görüntü kaçışan insanlardı... Gazeteciler olarak birbirimizden ayrılmıyorduk. Stalin'in orgu olarak tanımlanan katyuşalar hem yangın çıkarıyor hem de yarattığı şokla yeri göğü sarsıyordu. Bombardıman altında namaz kılmaktan başka çaresi olmayan genç savaşçılar da göze çarpıyordu. Bu arada bir araçtan korumalarıyla inen bir adamı hatırlıyorum. Şu anda hayatta olmayan Kaveh Golestan* ve Mustafa Çamran.** İranlı meslektaşlarım,

* Kaveh Golestan'la karşılaştığımda onu ismen tanıyordum. İranlı meslektaşım, 2003 yılında BBC adına çalışırken Kuzey Irak'ta mayına basarak hayatını kaybetti.

** Mustafa Çamran, İran devriminde, İran-Irak savaşında ve ardından İran'daki Kürt bölgesinde Kürt ayaklanmasının bastırılmasında önemli rol üstlendi. Aynı zamanda Lübnan'ın geleceğini belirleyen Şii hareketinin örgütleyicilerinden biriydi. Halihazırda Lübnan'ın en güçlü örgütü olarak tanımlanan

Golestan'ın yanındaki adamın, İran Savunma Bakanı Mustafa Çamran olduğunu söylediler. Bizimle selamlaştı. Çamran, mevzilerde denetime gitti, Golestan da onu takip etti. Biz de bir süre dolaşıp fotoğraflar çektikten sonra otobüse binip geri döndük. Sınırlı iznimiz vardı ve bombardıman hız kesmeden devam ediyordu. Nitekim, biz ayrıldıktan birkaç gün sonra Hürremşehr düşecekti.

Tahran'da birkaç gün kaldım. Kaldığım otel eski Intercontinental Oteli, o günkü adıyla Lale Otel'di. İslami rejimin gelmesiyle beraber yenmesi sakıncalı olan Beluga havyarı otelin soğuk hava depolarında duruyordu ve biz, otelde kalan tüm yabancı gazeteciler her gün çello kebap ya da cüce kebabın yanında dünyanın en pahalı havyarını da yiyorduk. Yanında da Coca-Cola içiyorduk.

İrşad-i İslami yetkilileri kaldığımız otele gelip, bize nereye gideceğimizi bildirirdi. Bazen taksi tutup onların araçlarını takip ederdik, bazen de otobüsle bizi istedikleri yere götürürlerdi. Bunlar arasında en ilginci, Ahvaz'da cepheye gidişlerine tanık olduğum gönüllülerin uğurlama töreniydi. Kapalı bir salonda yapılan törende İmam Humeyni, tüm salona hâkim bir terasta herkesi selamlıyordu. Meddahların* şiirsel bir üslupla okudukları Farsça

Emel hareketinin kurucusuydu. Mustafa Çamran'ı dünyada önemli kılan, Lübnan'da Filistin direnişi sırasında onlara destek olup, Güney Lübnan nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Şiilere toplumsal bilinç kazandırması ve çocuklarla kadınların eğitiminde yetimhane, kreş, anaokulu gibi oluşumların kurulmasını sağlamasıydı. Bütün bunları yaparken en yakınında, bugün Güney Lübnan'da her yerde posterleri görülebilen İmam Musa Sadr da vardı. Lübnan Şii toplumunun önemli simgelerinden biri olan Musa Sadr, 1978'de Libya'da, Kaddafi tarafından davet edildiği bir konferansta esrarengiz bir şekilde kayboldu. Kendisinden bir daha haber alınamadı. Kaddafi hiçbir zaman bu konuda açıklama yapmadı ama Musa Sadr'ın öldürüldüğü tahmin ediliyor.

* Meddah, Şii terminolojisinde imamların veladet ve şehadet günleri için düzenlenen kutlama ve yas törenlerinde şiirleriyle Ehl-i beyt'in faziletlerini öven, onların trajedilerini anlatan kişiye denir. (Amadî & Hidâyet, 1395/2016, s.62)

Irak cephesinde ölüme gönderilen gençler.

beyitlere, gençlerin göğüslerine vurdukları yumrukların sesi karışıyordu. Neredeyse çocuk yaşta denebilecek yüzlerce genç, hâkî renkte üniformalarıyla Humeyni'nin önünde duruyor, onun hayırduasını alıp ölüme yollanıyordu.

"*Basij*" olarak adlandırılan gönüllüler, ön cephede mayın tarlalarına sürülüyor ve cesetleri, ordunun üstlerinden güvenle geçmelerini sağlıyordu. Aralarında yaşları 12 olan çocuklar da vardı, 70'li yaşlarda olanlar da. Humeyni'nin onları cepheye gönderirken yaptığı etkileyici konuşmayla büyülenen şehit adaylarının, cephede de şevklerini artıracak senaryolar yazılıyordu. 12. İmam'ı canlandıran beyaz atlı, beyaz kefenli bir adam, gönüllülere görünüyor ve onları rahatlıkla ölüme sürükleyebiliyordu. Gazeteciler arasında dolaşan söylentilerden biri de 12. İmam'ı canlandıranlardan birkaçının Irak ordusu askerleri tarafından yakalandığıydı.

İran-Irak savaşının patlak verdiği gün başlayan İran yolculuklarım, savaş devam ettiği sürece sürdü. Humeyni'nin vefat ettiği 1989 yılından sonra birkaç kez farklı nedenlerle gittiğim İran'da

devrim ne yazık ki evlatlarını da yedi. Cumhurbaşkanı olarak tanıdığım Beni Sadr, Fransa'ya kaçtı, devrimin motor güçlerinden olan Tudeh mensupları tutuklandı ve idam edildi. Devrimin öncüsü olarak tanımlanan Marksist gençlik örgütü Halkın Fedaileri mensuplarının Şah döneminden daha katı bir uygulamayla cezaevlerine atıldığını ve öldürüldüklerini duydum. Devrimin ortaya çıkışında önemli bir görev üstlenen ve Şah'ın ordusuna karşı halk mücadelesi başlatan Devrim Muhafızlarının ülke yönetimini nasıl ele geçirdiklerine, nasıl şirketleştiklerine ve ticaretle uğraştıklarına tanık oldum. Yine de İran halkının sanata ve kültüre olan ilgisinin hiç eksilmediğini, aksine arttığını da gözlemledim.

KAÇIRILAN UÇAK

TAHRAN'DAN İSTANBUL'A AYNI GÜZERGAHTAN döndüm. Tam Paris'e dönme hazırlıkları yaparken, Gökşin Sipahioğlu bana Irak'a gitmem gerektiğini söyledi. Time dergisi bu kez Irak cephesini izlemem için beni görevlendirmişti. Türk vatandaşı olmam bir avantajdı. Dünyada Irak hükümetinin en kolay vize verdiği sayılı ülkelerden biriydik. Vize için Ankara'ya, Irak Büyükelçiliği'ne gidecektim. Vizeyi alınca da Ankara'dan Diyarbakır'a uçağa binecek, oradan Habur'a, Habur'dan da Irak'a geçecektim. Planım buydu.

14 Ekim 1980 günü İstanbul'dan Ankara'ya gitmek üzere Yeşilköy Havaalanı'na gittim. O dönem havaalanı bugünkülere oranla çok küçüktü. Çok uzun bekleme süreleri yoktu ama 12 Eylül darbesi üzerinden bir ay geçmişti ve güvenlik önlemleri olağanüstüydü. Tabii kontroller bugün olduğu gibi X-Ray cihazlarıyla değil, elle yapılıyordu. Bu nedenle havaalanından çok sınırlı sayıda uçak kalkmasına rağmen, saatler öncesinde alanda olmalıydık. Valiz teknolojisi de bugünkü kadar gelişkin değildi. Bir el çantası ve içinde fotoğraf makinelerimin olduğu Domke marka, bez bir omuz çantasıyla arama sırasına girdim. Sırada, benden önce alana gelmiş bir omzunda Nagra teyp, diğerinde de çanta olan ve bana hiç de yabancı olmayan bir yüzle karşılaştım. 1971'de 12 Mart muhtırası sonrası, kuzenim Fahri Aral'la aynı cezaevine düştüğü için tanıdığım, İsveç radyosuna muhabirlik yapan Osman Saffet Arolat. Kurucularından biri olduğu İsta

Uçakta kadın yolcuların başlarını kapatmaları istenmişti.

Ajansı ve Türkçe yayını da olan İsveç Radyosu adına Ankara'da röportaj yapmaya gidiyordu. Birlikte *check-in* yaptık.

Üç motorlu Boeing 727 model uçağın acil çıkışlarına çok da uzak oturmuyordum. Pencere yanında yaşlı bir hanımefendi, ortada Osman Abi, koridora bakan koltuğa da ben yerleşmiştim. O dönemde Ankara'ya çok sık seyahat ettiğim için normalde 35. dakikada alçalma anonsu verilmeliydi ama bir saati geçmişti ve anons yapılmamıştı. İçime bir kurt düştü. Hostesler ortada yoktu. Birtakım sakallı kişiler uçağın içinde gidip geliyordu.

Bekleyiş bir buçuk saati bulduğunda tüm yolcularda tedirginlik baş gösterdi. Herkes bir şeylerin ters gittiğini anlamıştı. Pilot nihayetinde anons yaptı ve mikrofonu alan kişi amaçlarının Türkiye'deki askeri rejimi protesto etmek olduğunu, uçağı İran'ın başkenti Tahran'a indirdikten sonra Sovyet Kızıl Ordusu'na karşı savaşmak üzere Afganistan'a gideceklerini duyurdu. Uçağı kaçıran dört cihatçı, nam-ı diğer "akıncı," yolculara ve mürettebata zarar vermeyeceklerini, ancak uçağa İslam hâkim

olduğu için kadın yolcuların başlarını örtmelerinin gerekli olduğunu söylediler.

Domke çantamdan vizör bölümü ayrılabilen F2 Nikon makinemi çıkardım. Koltuk hizasından koridordan geçen ve hava korsanı olduğunu tahmin ettiğim kişileri çektim. Motorlu olmasına rağmen deklanşöre basarak çektiğim bu fotoğraflar yanı başımdaki Osman Abi'yi ve pencere kenarındaki hanımefendiyi tedirgin etmişti. Osman Abi, "Senin yüzünden başımıza dert gelmez inşallah," dediğinde, hanımefendi iyice gerildi. Yeni bir anonsla, korsanlar kutsal davaları için maddi destek istediler ve para toplamaya başladılar. Ben de önceden fotoğrafını da çektiğim kişiye gazeteci olduğumu, İran'dan yeni geldiğimi, kendileriyle görüşmek istediğimi söyledim. Bu kişi, asık suratıyla olumsuz bir yanıt verdi ve hızla kokpite gitti.

Sonra bir başkası yanıma gelerek, makinelerimle beraber kokpite girebileceğimi söyledi. Çantamı da alıp ayaklandım, kokpite girmeden çantamı ve üstümü aradı. Tam bu sırada, kokpitin arkasında mutfak gibi kullanılan bölüme giren hostes eşarp arama telaşı içindeydi. Bunu fark eden korsan, mikrofonu eline alıp, kadınların eşarp olarak koltukların üzerindeki başlık örtülerini kullanabileceklerini söyledi. Kokpite alınmadan önce, silahı uçağa nasıl soktuklarını sordum. Kapağında eski Türkçe harfler yazılı olan kalın bir kitabın içine 6/35'lik tabanca sığabilecek şekilde bir oyuk açmışlardı. Günah olur diye Kur'an-ı Kerim yerine Osmanlıca-Türkçe Sözlük kullanmışlardı. Güvenlik zorluk çıkarmak yerine, kitabı öpüp başına koymuş. Tabanca da küçük olduğu için ağırlığı fark edilmemiş. 6.35'lik bu tabanca, hiç kullanılmayacaktı ama henüz kimse bunu bilmiyordu.

Kokpit kapısı açılır açılmaz, içeride bir gülüşme, kahkaha dikkati çekiyordu. Gülüşmenin sebebi pilotun ensesine dayanan tabanca nedeniyle gıdıklanmasıymış. Uçağın kontrolünü kaybederim deyince, korsan elindeki silahı, eşi THY'de çalıştığı

Kaçırılan uçağın pilotu ensesine silah dayanmasından rahatsız olunca, Yılmaz Yalçıner silahını kokpitteki basketbolcu Tunç'un ensesine dayadı.

için "damat" vasfıyla tesadüfen kokpitte bulunan Tunç adındaki basketbolcuya yöneltmiş. Gülüşmeler esnasında içeri girince, 72 pozluk siyah beyaz filmimin takılı olduğu Nikon F2'mle durmaksızın fotoğraf çektim. Gülüşme söndüğünde, adının Yılmaz Yalçıner olduğunu öğrendiğim korsanların lideri bana bakarak, nereye çalıştığımı sordu. Fransa'daki Sipa Press'e çalıştığımı söyleyince, ajansı bildiğini söyledi. Uçakta bir başka gazeteci arkadaşım da var dedim. Kim diye sordu. Osman Arolat deyince, çağırın o komünisti de dedi. Bir filmi tüketmiştim. Osman Abi de Nagra teybiyle kokpite geldi. Meğer Yılmaz Yalçıner ile karşıt siyasi kutuplarda yer aldıkları için tanışıyorlarmış. Bu durum, ortamı iyice hafifletmişti.

Pilota telsizle gelen haber İran hava sahasının savaş nedeniyle kapalı olduğu ve herhangi bir alana inmeleri gerektiğiydi. Erzurum gece inişlerine elverişli olmadığı için pilot uçağı Diyarbakır'a indireceğini, yakıt ikmali olmadan zaten uçamayacaklarını söyledi.

Osman Abi röportajını yaptı, ben fotoğraflarımı çektim. Yanımda iki makara da özel yıkanması gereken, renkli Tungsten filmler vardı. İşimiz bitince, kokpitten çıktık ve yerimize geçtik. Üç korsan uçak içinde dolanıyor, Yılmaz Yalçıner de elinde tabancayla kokpitte duruyordu. Uçak, Diyarbakır Havaalanı'na indi.

Uçak park eder etmez, etrafındaki sahra projektörleri açıldı ve gece adeta gündüze döndü. İkmal için bekleyecektik ama ne kadar belli değildi. Bu şekilde saatleri devirdik. Arada koridorda yürüyor, kendi aramızda konuşuyor ve dışarıda olan bitenleri anlamaya çalışıyorduk. Birkaç kare de kendi aralarında konuşan yolcuları çektim. Uçakta hava neredeyse bitmişti, fenalık geçirenler vardı, oksijen maskeleri açıldı ama o kadar insanın saatler boyu uçağın içinde beklediği düşünüldüğünde yine herkes iyi dayanıyordu. Sonunda korsanlar hasta, kadın, çocuk ve yaşlıların serbest kalacaklarını duyurdu. Yanımızda oturan hanımefendi de ayaklandı ve eşyalarını toplamaya başladı. Eşyaları arasında İstanbul'un ünlü pastanelerinden birinden alınmış bir

Hastalar, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar uçaktan tahliye ediliyorlar.

kutu gözüme çarptı. Ona hepimizin acıktığını ve kutuyu bırakıp bırakamayacağını sordum, içinde biriktirdiği öfkeyle kutunun hediye olduğunu ve bırakamayacağını söyleyerek uçağı terk etti. Arka kapı merdivenlerinden serbest kalan rehineler indikten sonra kapı tekrar kapandı ve beklemeye devam ettik.

Tüm bu süre boyunca filmlerimi sardım. Üçünü sardıktan sonra donuma koydum, baktım olacak gibi değil, birini çıkardım; üzerine keçeli kalemle Sipa Press'e gönderilmesi gerektiğini yazıp oturduğum koltuğun altına bantladım. Çantamda bir Canon vardı, içindeki film henüz bitmemişti. Nikon F2'ime yeni film koydum. Beklemeye devam ettim.

Sabaha karşı artık daha fazla havasızlığa dayanamayan bir adam, acil çıkış kapılarından birini açarak kendini aşağı attı. Yere düşmenin etkisi ve yerde yediği dayakların acısıyla bağırıyordu. Sesi hala kulaklarımdadır. Sonradan onun, Karakaya Barajı'nda çalışmak üzere gelen İtalyan bir mühendis olduğunu öğrenecektim.

Uçak öylesine aydınlatılıyordu ki, kabin içindeki tüm hareketler gölge olarak camlardan dışarı yansıyormuş. Uçaktan indirilen yolcuların hemen ifadeleri alınmış ve yanımızda oturan hanımefendi de hakkımda iyi konuşmamış, çantamda silah hatta bomba olma ihtimalinden de bahsetmiş. Ben tüm olanlardan habersiz, dünyada bir ilki gerçekleştirdiğimi düşünürken, dışarıda terörist gazeteci olduğuma dair haberler yayılıyormuş.

*

Sabaha karşı uçağa operasyon yapıldı. Ön ve arka kapılar kırılarak, içeri giren özel harekât, "yatın" uyarısının ardından koltuk hizasından ateş açmaya başladı. Koltuktan yere inmiş, ateşin dinmesini beklerken karşı sıradan beyaz gömlekli bir adamın ayağa kalktığını gördüm, gömleği kan içindeydi. Sonra da düştü.

Ön kapıdan giren özel harekât timlerini, yakın arkadaşım Metin Yılmaz dışarıdan çekmiş. Operasyon tamamlandığında

Operasyon devam ederken, kalan yolcular dışarı çıkarılıp uçağın kuyruğunun altında yere yatırıldık. Ben fotoğraf çekmeye devam ettim.

korsanlar yaka paça uçaktan götürüldü. Bizlere de tüm eşyalarımızı bırakıp, uçağı terk etmemiz gerektiği söylendi. Filmler donumda duruyordu. Domke çantamı bıraktım. Yeni film koyduğum Nikon F2'mi boynuma asıp, diğerleriyle birlikte uçaktan indim. Koltuğun altına yapıştırdığım filme bir daha hiç ulaşamayacaktım. O film kayboldu.

Uçağın merdivenlerinden iner inmez, güvenlik güçleri hepimizi kuyruğun arkasında yere yatırdı. Fırsattan istifade, F2'mi çenemin altına dayayıp, geniş açıyla gördüğüm uçağı ve etrafındaki hareketliliğin fotoğraflarını çektim. Hala başımın ne tür bir belada olduğunun farkında değildim. Bir manga asker, başlarında, "Nerede o terörist fotoğrafçı," diyen bir subayla gelip, beni yattığım yerden yaka paça aldılar. Sürüklenerek havalimanının terminal binasına götürüldüm, önce kimlik tespiti yapıldı, ardından birinci katta bir odaya götürüldüm. Terminal binasında gözlerim tanıdık simaları aradı, Metin Yılmaz'ı ve Can Dündar'ı gördüğümü hatırlıyorum. Odaya alınmadan önce Metin Yılmaz

Metin Yılmaz'ın çektiği fotoğraf,
havaalanında sorgulanmak üzere beklerken.

benim bir fotoğrafımı çekmiş, dışarıdan bir gözle bakınca fotoğrafta perişan görünüyorum ama içim kıpır kıpırdı. Ne olursa olsun, dünya çapında bir iş yapmıştım. Ölsem de gam yemem diye düşünüyordum.

Odaya beni aldıklarında polislerin niyeti belliydi. Polislerden biriyle yıllar sonra Gaziantep'te havalimanında karşılaşacaktım ama o an, beni döverken bir daha asla görmeyeceğinden emin olduğunu bugünkü aklımla söyleyebilirim. Yüzüme hiç vurmuyorlardı ama dizleriyle hayalarıma, sırtıma, karnıma vurmaktan geri durmadılar. Patates çuvalı gibi tekmeleniyordum ama acıyı hissetmiyordum. Basın kartı kimliğimde Sipa Press değil, Mikrop dergisinin adı yazıyordu, doğum yerim de Siirt'ti. Tüm bunlar terörist olarak yaftalanmam için yeterliydi.

Dayağın ortasında aniden kapı açıldı. İçeri Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer ile Jandarma Komutanı Sedat Celasun girdi. Tesadüf bu ya, 12 Eylül cuntasının güvenlik konseyi üyeleri, Kürt sorununa karşı büyük bir operasyon başlatmazdan önce

basın toplantısı yapmak üzere Diyarbakır'daymış. Uçak kaçırılınca iki komutan hemen olay yerine gelmiş. Terörist gazeteci olarak sorgulandığımı duyunca da odaya girmişler.

Onlar odaya girer girmez polislere dışarıda beklemelerini söylediler. Sedat Celasun sessizdi ama Nejat Tümer bana, "Sakin ol evladım, ellerini aç," dedi ve ellerimi kokladı. Polislere beni bırakabileceklerini söyledi ve iki komutan da odadan ayrıldı. Ne yapacağımı bilmez halde kalakalmıştım. Vücudum öylesine ısınmıştı ki acıyı hissetmiyordum. Polisler arkalarından kapıyı kapatmış, beni odada yalnız bırakmışlardı. Kulağım dışarıdaydı. İçeride sol örgüt mensubu Siirt doğumlu Mehmet Coşkun Aral var dendiğini duydum. Ertesi gün, yıllarca çalıştığım Günaydın gazetesi, basın kartı için zamanında istihbarat şefine bıraktığım vesikalık fotoğrafımla birlikte aynen bu cümleyle beni haber yapacaktı. Tabii bunu da sonradan görecektim.

Ne kadar odada bekledim bilmiyorum ama bir süre sonra polisler beni aşağı indirdi. Uçakta bıraktığım Domke çantam ve ne ara boynumdan alındığını bile hatırlayamadığım Nikon F2'm getirildi ve bana ait olup olmadığı soruldu. Bana ait olduklarını teyit ettim ve ardından Diyarbakır Çarşı Karakolu'na götürüldüm.

Osman Arolat'la uçaktan atladığı için muhtemelen kolunu kıran ve kolu alçıya alınan İtalyan mühendis, yolculardan bir gümrükçü ve bir Amerikalı da karakoldaydı. Onlar da sorgulanıyordu. Karakolda 1974-76 yılları arasında Gün ve Günaydın gazetelerinde polis muhabirliği yaparken tanıdığım narkotikçi başkomiser ile karşılaştım. Adını hala hatırlayamıyorum ama bana geçmiş olsun diyerek babacan bir tavırla yanaklarımdan öpmüş; durumumun ciddi olduğunu, vilayetlere hakkımda soru sorulduğunu, o dönem Türkiye'sinin 67 vilayetinin 66'sından olumlu yanıt geldiğini ama İstanbul'dan gelen cevabın olumlu olmadığını söylemişti.

Sorgulanan diğer yolcular salınmıştı. Osman Abi, beni kurtaracağını söyleyerek moral vermişti ama çok da dert etmiyordum. Öyle bir iş başarmıştım ki dünya yansa umurumda değildi. Sonradan öğrendim ki dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Şükrü Balcı sol örgütlerle iş birliği içinde olduğumu ve bu eylemde de rolüm olabileceğini iddia etmiş. Bu nedenle ben karakolda kalacaktım. Başkomiser, beni bir süre daha alıkoyacaklarını söyledikten sonra üstümde bir şey varsa, vermemi söyledi. Gazetecilerle çalışmış olduğu için filmlerin bende olduğunu tahmin etmiş olmalıydı. Kısaca durumu değerlendirdim ve filmleri, iç çamaşırımdan çıkarıp başkomisere verdim. Filmlerin Sipa Press'e gönderilmesini, Osman Abi'nin kendi fotoğraflarını kullanabileceğini belirttim. Çarem yoktu. Madem içerideydim, yaptığım haber dışarı çıkmalıydı.

Çarşı Karakolu'nda gerçeklerle yüzleşmem ertesi sabah olacaktı. Geceyi öforiyle geçirmiştim, sabah olduğunda nöbetçi askerlerden biri gazeteci olduğum için bana o günün Hürriyet gazetesinin ilk sayfasını gösterdi. Fotoğraflar ve yazı Osman Arolat imzasıyla çıkmıştı. Bana dair küçük bir de haber yer alıyordu: "Aranmakta olan gazeteci yakalandı." O an yıkıldım ve yediğim dayakların acısını tüm bedenimde hissetmeye başladım. Nasıl olabilirdi? Her geçen asker, kapımın önünden bana sesleniyor, "Allah kurtarsın," diyordu. Bir çukurun içinde derinlere doğru düşüyordum; durumun vahametini ancak kavramaya başlamıştım.

*

Bir sonraki gün beni sıkıyönetim komutanlığına götürmek üzere karakoldan çıkardılar. Ne olduğunu sorup duruyordum, tugay komutanının beni beklediğini söylediler. Başıma daha ne gelecek diye düşünürken komutanlıkta beni bir binbaşının önüne çıkardılar. "Geçmiş olsun," dedi ve benim gerçekten bir gazeteci olduğumu öğrendiklerini hatta devlet başkanı General Evren'in

fotoğraflarını çektiğim için de önemli bir adam olarak değerlendirdiklerini söyledi. Birazdan serbest bırakılacaktım ama öncesinde bir kâğıda gözaltında tutulduğum sürece iyi muamele gördüğümü yazacaktım. Gerekeni yaptım.

Eşyalarımı bana teslim ettiler. Makinelerin içindeki filmler duruyordu. Beni karşılamaya Hürriyet gazetesinin Diyarbakır büro şefi, arkadaşım Talat Polat geldi. İlk İstanbul uçağına beni yetiştirecekti. Filmlerimin akıbetini merak ediyordum. Başkomiser Osman Arolat'a filmleri teslim etmiş. Osman Abi, filmleri Adana'da yıkatmış ama Tungsten filmlerin özel bir usulle yıkanması gerektiğini bilemediklerinden iki filmim yanmıştı. Diğer filmin fotoğrafları da Hürriyet'te yer almıştı.

*

İstanbul'a, Hürriyet binasına gittiğimde beni gazetenin önemli isimlerinden Nezih Demirkent ve Hakkı Öcal kapıda karşıladılar. İlk gün çıkan gazetede bana ait fotoğrafların imzasız yayınlanması konusunu gündeme getirdim. Haberin neden Osman Arolat'ın imzasıyla çıktığını sorduğumda, "Osman bizi aldattı," dediler. Hakkı Öcal, filmleri Bild'e satmak istediklerini ancak Sipa'nın devreye girip, hepsini aldırttığını söyledi. Ne badireler atlatmıştım ama canım en çok buna sıkılmıştı. Türkiye'de kendisine ait olmayan şeyi alıp, üzerinde hak iddia etmenin ne kadar kolay olduğunu ve bunu büyük kurumların yaptığını görmek beni çok üzmüştü. Hürriyet'ten çıkınca bir dönem barolar birliği başkanlığı yapmış Orhan Apaydın'ı aradım. Bu haksızlığa karşı yapabileceğim bir şeyler olmalıydı. Dava açmayı düşünüyordum ama Orhan Apaydın sıkıyönetim döneminde böyle bir davanın sonuçlanmasının yıllar alacağını, Hürriyet'le anlaşmamı söyleyince, bundan da vazgeçtim. Hürriyet gazetesi suçu tamamen Osman Arolat'a attı ve kullandığı fotoğraflar için bana yüklü bir ödeme yaptı.

Aylar sonra Osman Arolat'la karşılaştım. Ona neden böyle yaptığını sorduğumda, aslında öyle yapmak istemediğini, Hürriyet gazetesinin uyanıklık yapıp, kendi gösterdiği fotoğraflar dışındaki fotoğrafları da kullandığını söyledi. Osman Abi Hürriyet'i, Hürriyet Osman Abi'yi sorumlu tutuyordu. Hürriyet fotoğraflarımı bir de Bild'e satmaya kalkmıştı.

Uçağın içinde olduğum öğrenildiği anda Sipa Press benim adıma dünyaca ünlü dergilerden satış garantisi almıştı. Bu dergiler özel haber olarak bu işi yayımlama hakkına sahip olmuştu. Hürriyet fotoğrafları Bild'e satmaya kalkışınca, Bild Sipa'nın yaptığı anlaşma gereği fotoğrafları Stern'e teslim etmişti. Uluslararası ajanslarda işler neyse ki böyle yürüyordu.

Gökşin Abi de ben göz altındayken yakın dostu Cüneyt Arcayürek'i ve uluslararası gazeteci federasyon derneklerini arayarak serbest bırakılmam için lobi faaliyetleri yürütmüş. Tüm bunlar, komutanın elimde barut kokusu almayışı ve daha önceden Evren'in fotoğraflarını çekmiş olmam serbest bırakılmamda etkili oldu diye düşünüyorum.

*

Paris'e döndüm. Uçak kaçırma haberi tüm dünyada yayımlandı. Dönemin en çok konuşulan haberleri arasında yer aldı. Bir ay önce askeri darbeyle gündeme gelen Türkiye tekrar manşetlerdeydi. İran-Irak Savaşı ve Sovyet işgaline karşı mücahitlerin direnişleriyle göz önüne çıkan Afganistan diğer gündemlerdi. Uçak hikayesi de tüm bu gündemi kapsıyordu. Korsanlar hem Türkiye'de askeri darbeyi protesto etmişlerdi hem uçağı Tahran'a kaçırıp birinci yılında İslam devrimini kutlamayı ve ardından da Afganistan'da kutsal olarak tanımladıkları savaşa gitmeyi planlamışlardı. Sözün kısası, uçak kaçırma olayında korsanların hayalleri gerçekleşmiş olsaydı, üçü bir yerde bir zincirin habercisi olacaktım. Bu olaydan sonra Afganistan'a gitmeyi kafama koymuştum.

Dünyanın en önemli askeri güçlerinden biri olan Kızıl Ordu'ya kafa tutan mücahitlerin savaşına tanıklık etmek istiyordum.

*

Uçak kaçırma hikayesiyle başarı kazanmıştım ama İran'da çektiğim fotoğraflarım iyi değildi. Sipa'ya çalışan İranlı arkadaşlarımın fotoğraflarıyla kıyasladığımda kendimi çok yetersiz görmüştüm. Hala Gökşin Abi'nin odasında yatıp kalkıyordum, baktı ki gideceğim yok odasına bir duş da koydurmuştu. İran cephesinden dönüşümün ertesi sabahı Gökşin Abi, yine elinde kahve ve kruvasanla ofisine gelmiş, birlikte kahvaltımızı etmiştik. "İran'dan gelen fotoğrafları sen seç," diyerek beni masasına oturttu, ışıklı masayı açtı ve dialarla beni baş başa bıraktı. Reza'nın, Manoocher'nin, Morvan'ın ve adını şu anda hatırlayamadığım bir arkadaşımızın daha fotoğraflarından yirmi-yirmi beş tane seçmişimdir. Sıra benimkilere geldiğinde, aradaki fark inanılmazdı, moralim bozulmuştu. Kendi portfolyomdan üç ya da dört fotoğraf seçebildim. Paris'e gelmiştim, 1977 1 Mayıs'ı, Evren fotoğraflarım ardından uçak kaçırma derken havalarda uçuyordum ama yere çok hızlı indim. Duvara çarpmıştım.

Gökşin Abi odasına geldiğinde seçimlerimi gördü ve gülümsedi. "Abbas* geldi, aşağıda. Git bir merhaba de," diyerek beni onun yanına yolladı. Aşağı indim. Sipa'nın giriş katında geniş bir avluya benzer bir salon vardı. Bu salonda Abbas önünde ışıklı masa, etrafında yığınla kontaklar, slide'lar oturuyor, fotoğraf seçiyordu. Selamlaştık. Beni ismen tanıyordu, uçak kaçırma işindeki fotoğraflarım için beni tebrik etti. Ardından yanına oturmamı ve ona yardımcı olmamı rica etti. Bir ışıklı masa da ben açtım ve slide'ların bir kısmını önüme aldım. Kötüleri çöpe at demişti ama ona sormadan atmam mümkün değildi.

* Abbas Attar (1944-2018), 1971 ile 1973 arasında Sipa Press'te; ardından 1980'e kadar Gamma Ajansı'nda çalışmış, 1981'de Magnum Photos üyesi olan Abbas dünyaca ünlü, saygın bir foto muhabiriydi.

Uçak kaçırma olayında çektiğim fotoğraflar dönemin pek çok gazete ve dergisinde yer buldu.

DAILY Mirror
HIJACK AS IT HAPPENS
men seize Flight 504 . . and a photographer on board captures it all
HIJACK!

Bir zaman sonra elimde kötü olarak nitelendirdiğim pozlar birikti, ona gösterdim, atabileceğimi söyledi ve attım. "Çekilen insanların arka fonlarının temiz, hareketlerinin düzgün ve gözlerinin açık olması gerekiyor," dedi. Orada mesajı aldım çünkü benim İran'da çektiğim fotoğrafların çoğu böyle değildi. Meğer Gökşin Abi, Abbas'la durumu konuşmuştu ve son derece babacan bir tavırla beni Abbas'a yönlendirmişti. Abbas, bütün foto muhabirlerinin mesleklerinin başlangıcında benzer duruma düştüklerini, aralarında çok azının Ara Güler ya da Cartier Bresson gibi doğuştan bir melekeye sahip olduklarını söyledi. Haklıydı. Doğru yerde, doğru zamanda olmak kadar iyi fotoğrafı görebilmek de önemliydi. Akşamları kendime ait siyah beyaz fotoğrafları karanlık odaya girip basmamı ve basarken de kadraj yapmayı öğrenebileceğimi söyledi. Gökşin Abi'den izin almış ve izleyen haftalarda akşamları siyah beyaz filmlerimin baskılarını yapmaya başlamıştım. Bu dönemde, meslek hayatımın önemli eğitimlerinden birini almıştım.

*

Türkiye ve dünya satışları sayesinde, uçak kaçırma olayından çok iyi para kazandım. Tam bir görmemiş gibi, Paris'in pahalı mahallelerinden birinde, bir arkadaşımla ortak bir ev tuttuk. Kalan parayla da babamın zamanında enişteden aldığı ve ödemediği borcu ödedim. Tüm hayatım bu borcun sitemini duyarak geçmişti, artık duymayacaktım. Parayı Sipa Press'ten peyderpey alıyordum. Hesapsız bonkörlüğüm sayesinde de para kısa zamanda suyunu çekecekti.

AFGANİSTAN HAYALİ

1979'DA POLİTİKA GAZETESİNİN GENEL YAYIN MÜDÜRÜ Aydın Engin'e Afganistan'a gitme isteğimi söylediğimde olumsuz cevap almıştım. Aradan iki yıl kadar zaman geçmişti, artık Paris'te yaşıyordum. Özgüvenim yükselmişti. Fotoğraftaki eksikliğimi gidermeye çalışıyordum. Fransızca öğrenmiştim. Afganistan'a gitmek yine aklıma düşmüştü. Üstelik bu defa kimseye sormama gerek yoktu.

Sipa Press ve benzeri fotoğraf ajanslarında çalışma şekli iki şekildeydi: Ya ajansın maaşlı, kadrolu fotoğrafçısı olurdun, ki bu durumda ajansın gönderdiği işe gitmek zorundaydın ve fotoğrafların tüm hakları ajansa ait olurdu. Ya da kendi imkanlarınla bir yere giderdin, yaptığın röportaj satılırsa masrafın yarısını ajans üstlendiği gibi, kazancının yarısını da sana verirdi. Başlangıçta Sipa'yla bağımsız olarak çalışıyordum. İşlerimi kendim seçiyor, masraflarımı ben ödüyor ve satıldığı için de para kazanıyordum. Tabii şansım yaver gitmişti, uçak kaçırma ayaklarımı yerden kesmişti.

Param da vardı; Afganistan'a gidebileceğime emindim. Hemen biletimi aldım, Paris'ten direkt İslamabad'a uçtum. İlk durağım, İslamabad'daki Türkiye Büyükelçiliği oldu. Afganistan'a geçmek için yol göstermelerine ihtiyacım vardı. Elçilik, Afganistan'a gitmek yerine İslamabad'da eski Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'ın mimarisini üstlendiği caminin haberini yapmamı önerdi. Afganistan konusunda bilgi alabileceğim Ekbel Menemencioğlu'nun adını verdiler. Elçilikten çıktıktan sonra, camiyi görmeye gittim. Gerçekten muazzam bir inşaattı. Henüz

tamamlanmamıştı ama bugün bile İslamabad'a gidenlerin görmesi gereken bir ibadethane olduğunu düşünüyorum.

Ekbel Menemencioğlu, UNHCR'de (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği) görevliydi. Kendisini aradım ve randevulaştık. Bugün düşününce hemen her gün bana savaş muhabiri olma isteğiyle gelen gençlerden bir farkım olmadığını görebiliyorum. Ekbel Bey'e, "Ben Afganistan'a nasıl giderim?" diye sorunca, kolay olmadığını söyledi. Öncelikle savaşan örgütlerle bağlantı kurmam gerekiyordu. Bu da bugünden yarına olacak iş değildi. Türk olmam hem bir avantaj hem de dezavantaj olabilirdi. Bana bazı örgütlerin yapılarından bahsetti. En uygun geçiş yeri, Pakistan'ın kuzeybatısındaki Peşaver'dendi. Peşaver'de Fakirabad adında bir mahallede ilişki kurmak isteyebileceğim örgütlerin ofisleri vardı. Ekbel Bey'le konuşmam bana çok yardımcı olmuştu. Afganistan'a gitmeye o kadar hevesliydim ki, İslamabad'dan Peşaver'e 180 kilometrelik yolu taksiyle gittim.

Ayrı bir eyalet olduğu için girişte pasaport kontrolü yapıldı. Türk pasaportunu görünce insanların yüzü aydınlanıyordu; bu da moralimi yükseltiyor, işi yapabileceğim inancımı pekiştiriyordu. Peşaver'de Greens Hotel diye bir otelden bahsedilmişti. Çok az İngilizcem vardı. Oteli bulmam zor olmadı. Otelde gazeteciler, benim gibi maceracılar ve örgütlerle ilişki kurup gazetecilere mihmandarlık yapmak isteyen tipler vardı. Türk olduğumu söyleyince çoğunluk tarafından sempatiyle karşılanmıştım ama ten rengim nedeniyle pek Türk'e benzetemediklerini söyleyip, kuşkulanan tipler de oldu.

Afganistan'a geçiş zordu, Hayber Geçidi'ni kullanmam gerekiyordu ve Rusların sıkı kontrolü nedeniyle vize almadan geçemeyecektim. Ciddi örgütler, güven duymadan kimseyi yanlarında Afganistan'a götürmüyordu. Kendini mücahit gibi tanıtan haydutların sınırı geçirme vaadiyle benim gibileri alıp, soyduklarını hatta öldürdüklerini de öğrenmiştim.

Otelde Türk olduğumu öğrendiğindeki sıcak tavrı ve yaklaşımıyla güven duyduğum bir adam beni arabasıyla sınıra yakın bir yerdeki mülteci kampına götürebileceğini söyledi. Teklifini kabul ettim. Soğuğun yerdeki çamuru bile dondurduğu bu çadır kampta koşullar çok kötüydü. Fazla fotoğraf çekemedim. Kampta kalaşnikoflu mücahitler göze çarpıyordu. Bana yardımcı olan bu adamın telkini, dil bilmeyişim ve birkaç günde sınır geçişini çözemeyeceğimi anlayınca, geldiğim gibi Afganistan macerasını geride bırakıp, Paris'e döndüm. Bu seyahati tek başıma yapamayacaktım.

*

Türkiye'de darbe sonrası teker teker tüm Avrupa ve dünya ülkeleri Türklere vize uygulamasına başlamıştı. Üstelik bunu da General Evren istemişti. Fransa'ya elimi kolumu sallayarak girdiğim dönemler sona eriyordu. Henüz oturma ve çalışma iznimi de alamamıştım. Bir kez başvuru yapmıştım ama reddedilmişti. Sürekli yurt dışına çıktığım için ülkede üç aydan fazla kalmıyordum, bu da hiçbir sorun yaratmıyordu. Fransa'da iznimin olmayışının en olumsuz tarafı, banka hesabı açamıyor olmamdı. Kazandığım paraları alabilmek için komşu İsviçre'nin Lozan kentinde, BNP'nin gardaki şubesinde hesap açmıştım. Her defasında tren parası verip Lozan'a gidiyor, vergileri de kesildikten sonra paramın neredeyse yarısını alabiliyordum. Bu izni almam her şeyden önce banka hesabı açabilmem için gerekliydi. Uçak kaçırma hikayesiyle kazandığım param işte böyle çarçur oldu. Patronum Gökşin Sipahioğlu'nun da oturma çalışma izni yoktu. Hürriyet gazetesinin temsilcisi olarak aldığı maaş dışında, Sipa'yı yürütebilmek için iki kişiden %100 faizle borç aldığını sonradan öğrenecektim. Mayıs 1981 yılında, Mitterrand Fransa'da cumhurbaşkanı olunca, oturma çalışma iznine Gökşin Abi'yle aynı anda başvurdum. Bu defa iznim geldi. Onunki de gelmişti. Bundan sonra Sipa Press'in kadrolu elemanı olacaktım.

KUZEY İRLANDA

AFGANİSTAN'DA BOYUMUN ÖLÇÜSÜNÜ ALMIŞTIM. Paris'te uzun bir dönem başka ülkelerde gelişen olaylarla ilgileneceğim bir döneme giriyordum. Bu dönemde Kuzey İrlanda'da IRA* ve INLA** örgütlerinin bombalı terör eylemleri ve İngiliz güvenlik güçlerine yönelik suikast girişimleri artmıştı. Kuzey İrlanda'da tansiyon yüksekti. Cezaevindeki Kuzey İrlandalı milletvekillerinin açlık grevleri ellinci günü devirmişti ve

Belfast'ta ölüm orucundakiler hayatlarını kaybederken IRA sempatizanı gençler öfkelerini İngiliz polisine gösteriyordu.

* *Irish Republican Army*, İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu

** *Irish National Liberation Army*, İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu

Yan Morvan ile Coşkun Aral Belfast'ta.

onlar ölümü beklerken, başkent Belfast'ın Katolik mahallelerinde çocuklar, öfkeli ağabeylerinin yaktıkları Protestan kesiminden gelen araçların önünde zafer pozları veriyordu. Kadınlar evlerin pencerelerinden tencere tavaları birbirine vurarak protesto ediyordu. Sokaklarda devriye gezen *Bobby* olarak adlandırdıkları İngiliz polislerinin araçlarına molotof kokteylleri ve asit dolu şişeler atılıyordu. İşte bu ortama gidiyordum.

Ajans İrlanda'ya beni ve Yan Morvan'ı birlikte gönderdi. Morvan'la darbenin ardından Türkiye'de ve İran-Irak Savaşı'nın İran cephesinde birlikteydik. Bu üçüncü seyahatimiz olacaktı. Belfast, Londra'dan veya Edinburgh'dan farklıydı. Belfast'a iner inmez kendimi sıkıyönetim döneminin Diyarbakır'ına gelmiş gibi hissettim. Her yerde olağanüstü güvenlik önlemleri vardı. *Bobby*'ler özel harekatçılar gibiydiler. Kimsenin yüzü gülmüyor, herkes birbirine şüpheyle yaklaşıyordu.

Belfast'ta dört yıldızlı Europa Oteli'nde kalıyorduk. Otel hınca hınç doluydu. Dünyanın dört bir yanından gazeteciler burada kalıyordu. Otel, IRA eylemcileri için, eylemleri öncesinde gelip,

oteldeki gazeteciler arasından seçim yaptıkları bir işe alım merkezi, bir haberci kaynağı gibiydi. Bu nedenle de bombalanıyordu, öyle ki dünyanın en çok bombalanan oteli unvanına sahip oldu.

Belfast bıçakla kesilmiş gibi ikiye bölünmüş durumdaydı. Protestanların yaşadıkları mahallelere ancak basın toplantısı olduğunda gidebiliyorduk. Gündüz yanan, patlayan, gösterilerle çalkalanan kent akşamları sessizliğe bürünüyor, Protestan ve Katolik mahallelerinde yaşayanlar kendi köşelerine çekiliyordu. Akşamları *fish&chips* (kızarmış balık ve patates) yiyor ve ardından da İrlanda'nın meşhur pub'larına gidiyorduk.

Çatışmalarla geçen bir günün ardından bir akşam yine pub'a gittik. Morvan, Bernard Bisson, Sorj Chalandon ve henüz o dönem adı duyulmamış Blackstar foto muhabiri James Nachtwey. Guinness içiyor ve sohbet ediyorduk. Pub doluydu, herkes galonlarca bira içiyor, hararetle sohbet ediyor ve garsonlar masalara bira yetiştirmeye çalışıyordu. Tam garson bizim masaya da servis yaparken, Morvan'ın bir eşek şakası yapası tuttu. Bana dönüp,

Bir tarafta IRA'nın silahlı propaganda eylemleri diğer tarafta Protestanlara ait olduğu söylenen araçların IRA sempatizanı gençler tarafından ateşe verilmesi. Belfast'ta günlük hayatın olağan akışındaki manzaralar.

"Haberin var mı bir Türk Papa'yı vurmuş," deyiverdi. Haberim yoktu. Masa sessizleşti. Yetmezmiş gibi Nachtwey'e de İngilizce tercümesini yaptı. Bunu duyan garson servisi kesti. Ne yapacağımı bilemiyordum, koyu Katolik İrlandalılar için Papa'nın bir Türk tarafından vurulmuş olması, bir Türk olarak beni tehlikeye sokuyordu. Garson, yüksek sesle aranızda Türk mü var diye sordu. Tam o an pub sessizliğe gömüldü. Herkes gözünü bana çevirdi. Yandaki masalar da bana bakıyor olmalıydılar. Hareket bile edemiyordum. Kafamda patlayacak bir şişe beklerken, garson, "Biz Türkleri çok severiz, bu gece biraların benden!" demez mi. Ben her şeyden habersiz ne Papa'nın vurulduğunu duymuşum ne İrlandalıların Türkleri neden sevdiğinden haberim var. Tabii Türkleri neden sevdiklerinden bizim masanın da haberi yok. Öylesine afallamış olmalıyım ki masamıza yaklaşan bir İrlandalı kırık Fransızcasıyla Türklerin İrlandalıların atalarına açlık döneminde yardım ettiklerini anlatmaya başladı. *Libération* adına çalışan Sorj da meğer İrlanda kökenliymiş, İrlandalıların Türklerle olan tarihini bana derinlemesine anlatmaya başladı.* Morvan'ın şakası hiç umduğu gibi sonuçlanmamıştı. O da şaşkındı, sayesinde pub'ın en değerli misafiri olmuştum.

*

Birkaç gün sonra açlık grevinde ölümler başladı. Gösteriler sık sık kana bulanıyordu. Foto muhabirleri olarak birlikte dolaşıyor, birbirimizden ayrılmıyorduk. Tansiyon iyice yükselmişti. Sokaklarda ilk kez İngiliz askerleriyle karşılaşmaya başlamıştık. O

* İrlanda'da 1845 yılında başlayan ve 7 yıl süren büyük kıtlık dönemi, 1 milyon kişinin ölümü, hastalanması ve göçüyle sonuçlandı. Kıtlığın sebebi, halkın temel besini olan patateslere bulaşan bir mantardı. Abdülmecid'in 1847 yılında gönderdiği 1000 pound para yardımı ve 4000 pound değerinde buğday, Dublin limanına gemilerin yanaşmasına izin verilmediği için Drogheda'da halka ulaştırılmıştı. Bu yardımı unutmayan İrlandalılar, Türk halkına hala müteşekkir.

güne kadar hep polisleri görmüştük. İrlandalılar askerlere molotof kokteylleri atıyor, askerler de plastik mermilerle karşılık veriyordu. Çatışma öylesine alevlenmişti ki ateş, toz, duman derken acıyla yere düştüm. İki büklüm kalakalmıştım. Sorj yanı başımdaydı, hemen eğildi ve, "Vuruldu!" diye bağırdı. Hemen bir taksi bulundu ve arkadaşlar beni hastaneye götürdü. Plastik mermi kasığıma isabet etmişti, iki gün hastanede kaldım. Kasığımda korkunç bir morluk vardı, içeriden derinin dikilmesi gerekiyormuş ama ameliyat olmak istememiştim. Buna zamanım yoktu, doktorlar ileride mutlaka ameliyat olmam gerekeceğini söyledi. Yıllar sonra kasık fıtığı nedeniyle İstanbul'da ameliyat olacaktım.

Şimdi düşününce ilkel görünüyor ama o zamanlar gazeteciler olarak tek haber kaynağımız hepimizin yanında bulunan küçük bir radyoydu. Sorj hastaneye gelirken radyosunu da yanında getirmişti, IRA'nın korsan yayınını açtı ve orada benden bahsediliyordu. İngiliz askerleri bir Türk fotoğrafçıyı vurdu diye haber yapmışlardı. Hastaneden beni Sorj çıkardı. Ben hastanedeyken Bobby Sands* öldü. Sorj beni hastaneden bir yere götüreceğini ama asla fotoğraf çekemeyeceğimi söyledi. Taksi, Bobby Sands'in evinin önünde durdu. Yaralanan Türk gazetecisi olarak biliniyordum ve bu nedenle beni eve kabul etmişlerdi. Bobby Sands'in kararmış ve neredeyse bir kemik yığını haline gelmiş ölü bedeni öylece yatıyordu. Evde metanet hakimdi, bir annenin oğlunun bedeninin geldiği bu hali görmüş olması korkunç bir şey olmalıydı. Bobby Sands'in bu yola çıkarken, bu yoldan dönmeyeceğini, açlık grevinin ilk gününde yazdığı şu satırlar ortaya koyuyor:

* Bobby Sands, IRA'nın lideri, 1 Mart 1981'de H-Blok'ta kaldığı hücrede açlık grevine başladı. Onu, aynı blokta kalan dokuz cumhuriyetçi izledi. Margaret Thatcher taviz verilmeyeceğini beyan etti. Bobby Sands, Fermanagh South Tyrone ara seçimlerinde Anti H-Blok adayı oldu ve milletvekili seçildi. 66 gün açlık grevi yaptıktan sonra 5 Mayıs 1981'de hayatını kaybetti. Öldüğünde 27 yaşındaydı.

"I am standing on the threshold of another trembling world. May God have mercy on my soul.

My heart is very sore because I know that I have broken my poor mother's heart, and my home is struck with unbearable anxiety. But I have considered all the arguments and tried every means to avoid what has become the unavoidable: it has been forced upon me and my comrades by four-and-a-half years of stark inhumanity.

I am a political prisoner. I am a political prisoner because I am a casualty of a perennial war that is being fought between the oppressed Irish people and an alien, oppressive, unwanted regime that refuses to withdraw from our land."[*]

Ölü evinden baş sağlığı dileyip çıktık. Tek kare fotoğraf çekmedik tabii ki.

IRA, cenazenin askeri törenle uğurlanacağını duyurdu. Bu açıklamadan sonra İngiltere bir gece içinde Belfast ve Derry'deki askeri varlığını iki misline çıkardı. Helikopter sesi kesilmiyordu. Binlerce insan Batı Belfast'ta toplandı ve kortej Twinbrook Parish Kilisesi'nden Milltown Mezarlığı'na 6,5 km boyunca binlerce insanın eşliğinde yürüdü. Kuzey İrlanda'nın gördüğü en büyük siyasi cenazeydi. Siyah bereleri, askeri ceketleriyle altı maskeli adamın eşlik ettiği cenaze, askeri törenle uğurlandı.

---

* "Titreyen başka bir dünyanın eşiğinde duruyorum. Tanrı ruhuma merhamet etsin.

Kalbim çok acıyor çünkü zavallı annemin kalbini kırdığımı biliyorum ve evim dayanılmaz bir endişeyle sarsılıyor. Ancak tüm argümanları değerlendirdim ve kaçınılmaz hale gelen şeyden kaçınmak için her yolu denedim: Dört buçuk yıldır süren insanlık dışı uygulamalar bana ve yoldaşlarıma bunu dayattı.

Ben siyasi bir mahkumum. Siyasi bir mahkumum çünkü ezilen İrlanda halkı ile topraklarımızdan çekilmeyi reddeden yabancı, baskıcı, istenmeyen bir rejim arasında süregelen savaşın bir kurbanıyım." https://www.bobbysandstrust.com/writings/prison-diary/

Bobby Sands'in cenaze töreni.

Boby Sands'in ölümü tüm dünya basınında yer almıştı. Kuzey İrlanda foto muhabirliğimde doğru yerde doğru zamanda olmam dışında, fotoğrafta estetik ve grafiği de hesaplayarak çektiğim başarılı işlerimden biriydi. Sipa Press de bu çalışmamı beğenmişti ve birkaç hafta daha Kuzey İrlanda'da kaldım.

LÜBNAN

1975'TE BAŞLAYAN İÇ SAVAŞTAN SONRA LÜBNAN DA radarımdaydı, tıpkı Afganistan gibi. Riskin çok yüksek olduğu bir savaş ülkesinde mutlaka birinin bana yol göstermesi gerektiğine inandığım için, o birini bekliyordum.

1 Mayıs 1977 fotoğraflarım dünya basınında yer alınca, aynı ay Sipa Press adına Türkiye'deki seçimleri izlemiştim. Ecevit'e yönelik saldırılar oluyordu, suikast haberleri ortalıkta dolanıyordu. İzmir'deki mitinglerden birindeydim. Mitingde, arada bir fotoğraf desteğinde bulunduğum Özgür Filistin Dergisi'nden Cengiz Çandar, beni arkadaşı Michel Nawfal'la tanıştırdı. Cengiz Abi, Fahri Aral'ın kuzeni ve Siirt Arap kökenli olduğumu söyleyince Michel'in dikkatini çektim. Meğer Siirt Arapçasını merak edermiş. Merakını gidermek için adeta kafa göz yararak Arapça konuşmaya başladım. Michel, konuşmamda kelimeleri seçebilmişti. Öyle ki bazılarının kökenlerini bile anlattı. "Bu Arapçamla Lübnan'a gelsem çalışabilir miyim?" diye sordum, "Hoş gelirsin sefalar getirirsin, benim konuğum ol," deyiverdi. Samimiydi. Bu samimiyetini hiç unutmadım ve Kuzey İrlanda'dan döndükten sonra 1981 yılında Beyrut'a ucuz bilet bulup gittim.

Tabii o zamanlar cep telefonu denen bir şey olmadığı için Michel'le tek haberleşme kaynağım teleksti. An-Nahar Gazetesi'nde çalıştığını bildiğimden gazeteye teleks göndermiştim ve bu sayede Michel geleceğimden haberdar olmuştu. Cevap olarak Bekaa Vadisi'nde Falanjist Marunilerle farklı inançlardan Suriye yanlılarının arasında çatışmaların başladığını yazmıştı.

Beyrut'a iner inmez, kentin İstiklal Caddesi olarak nitelendirebileceğim Hamra Caddesi'ndeki An-Nahar ofisine gittim. Michel beni bekliyordu. Bu gece onda kalacaktım, beni Zahle'ye gönderecek aracı ayarlayacaktı. Zahle'de, Türkçeye "Suriye Nasyonal Sosyalist Partisi" şeklinde çevirebileceğim "*Parti Populaire Syrien*"in kampına götürecek araç, ertesi sabah beni Michel'in evinden aldı. Bana, bölgeyi bilen bir şoför ayarlamıştı. Michel'in bu desteği, Lübnan'da savaşın ne olduğunu görmemi sağlayacaktı.

İleride PKK'nın da yuvası haline dönüşecek Bekaa Vadisi, o dönemde dünyada akla gelebilecek bütün terör örgütlerinin ev adresi sayılırdı dersem yanlış olmaz. O yıllarda Türkiye'yi sarsan terör eylemleriyle gündeme gelen Asala'nın da Bekaa'da, tarihi bir Emevi yerleşkesi olan Al Anjar'da kampları vardı.

Şoförüm beni Suriye Nasyonal Sosyalist Partisi'nin kampında bıraktı. Michel'in referansıyla gittiğim için geleceğimden haberleri olduğu gibi beni büyük bir memnuniyetle de karşıladılar. Hemen yanlarında cepheye götürdüler. Karşı tarafta, bir yıl sonra Sabra-Şatila katliamını yönetecek olan Elias Hobeyka'nın güçleriyle çatışıyorlardı. İlk kez Lübnan'da birbirine ölesiye düşman, üstelik Hristiyan iki örgütün düellosuna tanık oluyordum. Bu öyle bir düelloydu ki, havan topu, B10, duşka ve ağır makineli tüfekler kullanılıyordu.

Henüz kullanılan silahlar konusunda bilgi sahibi değildim ama o cephede kaldığım üç gün boyunca, milisler beni silahlara karşı kendimi nasıl savunacağım konusunda eğitti. Havanı sesinden tanımak mümkündü ve o sesi duyduğumda yere uzanmalıydım. İlk şokla fırlayan şarapnel parçalarının hızlarını almaları gerekiyordu, aksi halde yaralanabilir hatta ölebilirdim. Meskûn mahal sokak savaşında keskin nişancıların hedefi olmamak için bu tehdide açık yerlerden belli aralıklarla geçmeliydik. İkinci ya da üçüncü geçenin pek şansı olmayabilirdi. İlk kez "*baby Katyuşa*" dedikleri ve sonradan Stalin orgu olarak da adlandırıldığını öğreneceğim silahların

İsraillilerin havadan uçaklarla, denizden savaş gemileriyle,
karadan da top ve tanklarla yapmış olduğu saldırılarda,
Filistinlilerin tek etkili silahı Stalin orgu olarak bilinen Katyuşa roketleri.

küçük örneklerini de gördüm. Öyle bir silahtı ki hem yıkıyor hem yakıyordu. AK47'ler herkesin elindeydi, bunların Sovyet, Çin, Çek hatta Suriye modelleri de vardı. Mevzilerin arkasında sık kullanılan RPG'ler ve B7 roketleri duruyordu. Tabii karşı tarafta da benzer silahlar vardı. Nasyonal Sosyalist Parti militanları Suriye, Hobeyka da Fransa tarafından destekleniyordu.

Tabiri caizse kelle koltukta çalışıyordum, hiçbir güvencem yoktu, zaten tek gazeteci de bendim. Orada olduğumu Michel'den başka bilen yoktu. Tabii bunları düşünmüyordum. Öyle ki, militanlarla birlikte hareket ediyor, cephe gerisinde açık arazide uyuyor, bazen de yıkık, dökük, hasarlı binalara sığınıyordum. Şekerle birlikte kaynatılmış çay, yanında ekmek, peynir ve konserve et yiyorduk.

Üç günde bu düellolardan bana gına gelmişti. Beyrut'a dönmek istediğimi söyleyince bana ilgimi çekeceğini düşündükleri bir şey göstereceklerini söylediler. Zırhlı araca bindik ve Bekaa Vadisi'nde asma bahçelerinin olduğu bir bölgede indik.

Bahçelerin içinde radar sistemleriyle birlikte, Rus hava savunma sisteminin en gelişmiş füzeleri bulunuyordu. Hava atmak istiyor olmalıydılar, fotoğraflar çektim. Sonra bölgeden birileri geldi, fotoğraf çekemeyeceğimi söyledi. Fazla üstelemedim ve aynı zırhlı araçla önce cepheye ardından da Beyrut'a döndüm.

*

Beyrut'a dönünce Triomphe Hotel diye bir otele gitmiştim. Şimdi hatırımda değil, Michel ya müsait değildi ya da Beyrut'ta değildi. O nedenle otele yerleşmiş olmalıyım. İlk amacım tüm filmlerimi Paris'e göndermekti. Havaalanına gittim ve o zamanlar tüm foto muhabirleri gibi birtakım uyanıklıklar yaparak, yolcu beraberinde paket olarak filmleri Paris'e gönderdim.

Ertesi gün henüz otelden çıkmamıştım, lobiye indiğimde beni almak üzere birileri lobide bekliyordu. Kim olduklarını bilmiyordum, sivil giyimliydiler ve onlara ne olduğunu sordum. Cevap alamadım. Türk gazetecisi olduğumu filan söylüyordum ama beni geçiştiriyorlardı. Çaresiz araçlarına bindim. Beni Hamra'nın diğer ucunda, tam da o dönemler Beyrut'u ikiye bölen yeşil hattın yakınlarındaki tamamlanmamış gökdelenin alt katında bir ofise götürdüler. Zemin katı istihbarat merkezine dönüştürülmüş binada, içinde sadece bir iskemle ve masa olan bir odaya koydular. Beklemeye başladım. Ne olmuş olabilirdi, onu düşünüyordum ama aklıma hiçbir şey gelmiyordu. Çay ve sandviç getirdiler, yedim. Bir gece o odada sandalye üzerinde geçirdim. Gergindim, ertesi sabah erken saatte yarım yamalak Türkçe konuşan bir adam beni götüreceğini söyledi. Nereye diye sordum ama yine cevap alamadım. Kafama siyah bir çuval geçirdi ve iki adam kollarıma girerek, beni bir araca bindirdi. Sakin kalmaya çalışıyordum. Bu defa kaybolduğumdan kimsenin haberi olmayabilirdi. Resepsiyondakiler yokluğumu ne zaman fark ederler diye düşünmeden edemiyordum.

Korku basmıştı, kan ter içinde kalmıştım. Böyle ne kadar zaman geçti bilemiyorum ama beni arabadan çıkarıp, bir binaya soktuklarını, açılan kapanan kapıların sesini ve ardından ittirilerek bir sandalyeye oturtulduğumu hala hatırlıyorum. Kafamdaki çuvalı o zaman çıkardılar. Gözlerim odanın ışığıyla kamaştı. Bulunduğum oda, zamanında İstanbul'da polis muhabirliği yaparken gözaltındaki insanların tutulduğu emniyet müdürlüğünün nezarethanesine benziyordu. Ne yapmış olabilirdim sorusu kafamda cevabını bulmuştu. Asma bahçelerindeki füze sistemlerini görmüştüm. Başka bir neden olamazdı.

Kafamdaki çuvalı çıkaran adam da odadan çıktı. Demir kapıyı arkasından kapattı. Dışarıdan sürekli bir bıçak bileme sesi geliyordu, Arapça beni nasıl keseceklerini anlatıyorlardı. Buraya kadar olmalıydı, her şey buraya kadar... Öldüğümden kimsenin haberi bile olmayacaktı.

Derken kapı açıldı, biri tepside sandviç ve çay getiren, iki kişi içeri girdi. Adamlardan biri Türkçe konuşuyordu. "Lübnan'da ne yapıyorsun?" diye sordu. Ben Türkiye'deki gazetelere çalıştığımı, Hürriyet için haberler yaptığımı geveledim. Sipa Press adını geçirmeye korkuyordum. Uluslararası bir ajans muhabiri olmak beni o korktuğum dönülmez yola sokabilirdi. Oysa çoktan çantamı açıp belgelerimi görmüş olmalıydılar. Beni, An-Nahar'da çalışan arkadaşım Michel'in yönlendirdiğini söyledim. Fotoğrafları gönderdiğimi biliyorlardı, neden Paris'e gönderdiğimi sordular. Türkiye'ye uçak yoktu deyiverdim. Hürriyet'in Paris'teki ofisine iletmiştim, ki bu yalan değildi. Üç gün o odada kaldım. Her gün sorgulandım ve sonra tekrar başıma çuvalı geçirdiler. Ya ölüme ya kurtuluşa gidiyordum.

Araçta aynı yolu yaptığımı nice sonra anlamıştım. Soğuk terler dökmüyordum, rahatlamıştım ama daha güvende değildim. Karga tulumba Beyrut'taki otelin önüne beni ve eşyalarımı bıraktıklarında üzerimden kamyon geçmiş gibiydi. İlk işim Michel'e

gidip, yaşadıklarımı anlatmak oldu. Michel'in haberi vardı. Çektiğim fotoğraflarda hava savunma sistemi olup olmadığını sordu. Bana ne gösterdilerse onları çektim dedim. Bana Beyrut'tan ayrılmamı söyledi. Dediğini yaptım, durum ciddi olabilirdi.

Aylar sonra Zahle'deki savaş bitti. Haberler arasında Suriye'nin Bekaa Vadisi'ndeki savunma sistemlerinin İsrail uçakları tarafından bombalandığının haberi de vardı.

*

Lübnan'da işim bitmemişti, bunu iliklerime kadar hissediyordum. Orası kaynayan bir kazandı ve beni kendine çekiyordu. 1982 yılının şubat ayında Suriye'nin Hama kentinde ayaklanma çıktığını ve dönemin Suriye devlet başkanı Hafız El Esad'a bağlı askerlerin bir askeri garnizonu kuşatarak binlerce ordu mensubunu öldürdüklerine dair haberler duyduk. Lübnan'da 1975 yılında başlayan iç savaşın oyun kurucularından Suriye'nin kendi topraklarında böyle bir katliamın yaşanması Ortadoğu'nun alevinin uzun bir süre daha sönmeyeceği anlamına geliyordu. Lübnan'a gitmeliydim. Sipa'da arkadaşlarla da hep bunu konuşuyorduk. Yakın arkadaşım Reza Deghati, bir gün yanıma geldi ve kadrodan ayrıldığını, Lübnan'a yola çıkacağını söyledi. İsrail'in Lübnan'da çok büyük bir operasyon başlatacağı haberini duymuştu. Bu operasyon başladığında orada olmak istiyordu. Ben de orada olmalıydım. Reza'yı uğurlarken ona geleceğimi söyledim. Lübnan'da tekrar buluşacaktık.

Bir ya da iki gün sonra Gökşin Abi'nin odasına gittim ve Beyrut'a gitmek istediğimi, 1981'deki işimden sonra orada iyi bağlantılar kurduğumu söyledim. "Hayır," dedi, Süha Özgermi'nin düzenlediği kâinat güzellik yarışmasını izlemek üzere İzmir'e gidecektim. Türkiye'de "milli zampara" olarak tanınan ve magazin sayfalarından eksik olmayan yüzlerden biriydi Süha Özgermi. Şaka olmalı diye düşündüm. "Beyrut'a gideceğim, kararlıyım," diye ısrar ettim. "O zaman istifa etmelisin," dedi. Hiç tereddüt

etmeden, masasının üzerinde duran beyaz kâğıt yığınından bir tane çekip aldım. İstifa mektubumu yazıp, imzaladım ve önüne koydum. Gökşin Abi, kâğıdı eline aldı. Masaya bıraktı. Ayağa kalktı ve gülümsedi. Beni alnımdan öptü. "Aferin, ben de senden bunu beklerdim," dedi. "Gidiş biletin benden."

Şaşırmış ve sevinmiştim. Sipa'da maaşlı çalışmak demek, ajans beni nereye gönderirse oraya gitmem demekti. Bağımsız çalışınca durum değişiyordu. İstediğim yere istediğim zaman gidebilirdim, masraflarım bana aitti. Çektiğim fotoğraflar da. Eğer bağımsız yaptığım işi Sipa satarsa, işte o zaman masraflarımın da yarısını üstleniyordu.

*

Aynı gün *Air France*'ın Beyrut uçağına bindim. Uçak doluydu. Bir zamanlar Ortadoğu'nun Paris'i olarak nitelenen Beyrut'u Paris'e bağlayan bu uçuş, Beyrut'ta yaşanacaklara dair beklentinin ne kadar yüksek olduğunu gösteriyordu. Dünyanın farklı bölgelerinden birçok gazeteci uçaktaydı. Sınır Tanımayan Doktorlar ve Kızılhaç gönüllüleri de gözüme çarpmıştı. Belli ki Lübnan'da yaşanacak kaosun beklentisi tüm dünyayı etkilemişti. 3 saat 15 dakikalık uçuşla, Beyrut'a inişe başladığımız sırada uçak piste pas geçti, tekrar havalandı. Pilot, Lübnan hava sahasının kapandığını anons etti. En yakın Güney Kıbrıs'ın Larnaka Havalimanı vardı, oraya inecektik. Benim için işler iyi gitmiyordu. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Kıbrıs'ın Lefkoşa Uluslararası Havaalanı Türk tarafına kaldığı için Kıbrıslı Rumlar, Larnaka'da uluslararası havaalanı açmışlardı. Air France uçağı da oraya iniyordu.

Uçak indiğinde acele etmeden kalabalığın arasına karıştım ve sıraya girdim. Havaalanı bugün Türkiye'de var olan en küçük iç hatlar terminali kadar bir yerdi ve koca uçak dolusu insan büyük bir kalabalık oluşturmuştu. Pasaport kontrolünde herkes memurun önünde bir kâğıt dolduruyor ve geçiyordu. Soğuk terler

dökmeye başlamıştım. Pasaportumun üzerine Fransız basın kartımı koydum. Sıra bana geldiğinde pasaportumu basın kartının altına saklayarak memura uzattım. Tabii ki pasaportumun üzerindeki hilal ve yıldızı gören memurun suratı değişti. Basın kartıma bakmadı bile. Rumca avazı çıktığı kadar etrafına bağırdı. Ayvayı yemiştim. Korkumu belli etmemeye çalışıyordum. Tüm gözlerin üzerime çevrili olduğunun farkındaydım, sakin kalmak önemliydi. Etrafta gezen ne kadar üniformalı görevli varsa memurun yanına geldi ve ben daha ne olup bittiğini anlayamadan, biri kollarımı arkada birleştirdi, diğerleri etrafımı sardı ve yürüyerek sıradan çıktık. Eşyalarım, pasaportum hepsi geride kalmıştı.

Beni boş bir odaya soktular. Sorgu odalarından biriydi. Bir masa ve sandalye vardı. Bir süre bekletildim, akıbetimin ne olacağını bilemiyordum. Beni Paris'e gönderebilirlerdi, havaalanı şimdiden kapandığına göre Beyrut'a uçamazdım. Nasıl giderim diye kafamda planlar yapıyordum. Kara yolundan zorlu bir yolculuk yapabilirdim. Derken odaya kırık Türkçe konuşan biri geldi ve beni doğal olarak casuslukla suçladı. Bu tür durumlarda ellerinde var olan tek suçlama bu oluyor. Durumumu anlattım. Basın kartımın memurda kaldığını, Sipa Press'te çalıştığımı, mecburi iniş olmasa Beyrut'ta olacağımı... Adam benim Hürriyet'e çalıştığımı söyledi, yalan söylediğime emindi. Demek araştırılmıştım, zaten bu bilgilerin ortaya çıkması pek de uzun sürmüyordu. Ortada tek bir doğru yoktu. Adama fotoğraf ajanslarının nasıl çalıştığını, fotoğraflarımın dünya basını kadar Türk basınında da çıktığını anlattım. Duruma göre hikayem esniyordu doğal olarak. Baktı ki sorgulama bir yere varmayacak, iskemlemi alıp onu takip etmemi söyledi. Ben de dediği gibi yaptım. Beni, odanın uçak yolcularının geçtiği koridora bakan tarafına sandalyeye oturttu. Yanımda beklemeye başladı. Kısa sürede neden bunu yaptığını anladım. Yeni uçak inmişti ve yolcular ikişerli üçerli sıralar halinde koridordan gümrük kontrolüne doğru ilerliyordu. Hepsi

benim önümden geçecekti. Tabii ki dikkat çekiyordum, her şeyden önce başımda zebella gibi dikilen bir adam ve adeta teşhire konmuş ürün gibi sandalyede oturan ben. Yolcular tam geçerken, adam benim için, "Türk bu!" diyordu. Gelen geçen bana aşağılayan gözlerle bakıyordu, yetmezmiş gibi kadının teki önümde durup suratıma tükürdü. Lübnan'da savaşa giderken, ilk savaşımı Güney Kıbrıs'ta vermeye başlamıştım. Tüm aşağılamaları, cık cık seslerini ve hatta tükürükleri karşıladıktan sonra, nihayet uçağın yolcuları bitti. Havaalanı sessizliğe büründü.

Ellerinde çantalarım, ki bagajdan bavulumu da almışlardı, pasaportum ve basın kartımla iki memur geldi; yine tutukluymuşum gibi beni ayağa kaldırdılar. Elime eşyalarımı verdiler. Sınır dışı edilecektim ama geceyi emniyet müdürlüğünde geçirmem gerekiyordu. Bir araca bindirildim ve emniyete gönderildim. Emniyette beni nereye sınır dışı edeceklerini öğrenmeye çalışıyordum. Sonunda aralarından biri Lübnan'a göndereceklerini söyleyince rahatlamıştım. Geceyi diğer sınır dışı edileceklerle birlikte nezarethane benzeri bir yerde geçirdim. Akşam herkese çorba verildi. Herkes akıbetine razı, sessiz bir şekilde bekliyordu. Çoğu koyu tenliydi ve kim bilir hangi Afrika ülkesinden buraya kadar gelebilmişlerdi.

*

Sabah biri Türkçe biri İngilizce konuşan iki memur beni aldı, bir araca bindirdi. Larnaka Limanı'na gidiyorduk. Beni Beyrut'a giden bir gemiye bindireceklerdi, o kadar keyifliydiler ki durumdan şüphelenmeliydim. Benden kurtulmalarına neden bu kadar seviniyorlardı ki? Meğer akıllarınca beni bir Ermeni gemisine bindirecekleri için bu kadar keyiflilermiş. Nice sonra anlayacaktım ama olaylar hiç de bekledikleri gibi gelişmeyecekti.

Sabahın erken saatlerinde kütük yüklenen bir Ermeni gemisine bindirildim. Beni karşılayan gemici Türk olduğumu da

biliyordu. Türkçe konuştuk, beni gemide bir salona oturttu, yiyecek bir şeyler getirdi. Lübnan'da Cuniye Limanı'na gidecektik, Beyrut'ta büyük liman kapalıydı. Bir süre daha bekleyecektik çünkü başka yolcular daha gelecekti. Meğer uçakta birlikte geldiğim gazeteciler, gemiyle Lübnan'a geçmek istemişler ama İsrail engellemiş ve geri dönmek zorunda kalmışlar. Akşama kadar limanda onları bekledik. Uçaktaki tüm yolcularla tekrar buluşmuş oldum. Bu defa gemideydik ve Cuniye'ye yoldaydık. Kimseyi tanımıyordum, gemici arada yanıma uğruyor, ufak tefek atıştıracak bir şeyler getiriyordu. Cuniye Hristiyan kesimi olduğu için endişeliydim ama gemici Fransız basın kartımla hiç sorun yaşamayacağımı söylüyordu.

*

Tüm gece yol aldık ve sabahın erken saatlerinde Cuniye'ye yaklaşmıştık. Geminin etrafına İsrail botları yaklaştı. Aralarından biri gemiye yanaştı ve görevliler gemiye bindi. Geminin Hristiyan kesime, yani Falanjistlere yük taşıdığını öğrendiklerinde yanaşma izni çıktı. Falanjistlerin İsrail'le iş birliği yaptığını da bu şekilde öğrenmiş oldum. Beyrut bölünmüştü ve Doğu Beyrut'a yanaşıyorduk. Burası Hristiyan kesimdi, ödüm kopmuştu. Gemicinin sözleri aklımdan çıkmıyordu, hiçbir sorun yaşamadan geçmeyi ümit ediyordum. Falanjistlerin ırkçı olduklarını biliyordum. Üstelik 1975'te iç savaş başladığında herkes solcu Müslümanlarla Falanjistler arasındaki savaştan bahsederdi, bu fikir aklıma öylesine mıhlanmıştı ki gerilmemem mümkün değildi. Bir Müslüman olarak Falanjist bölgesinde bir limana iniyordum. Pasaport kontrolü yaparlarsa neler olabileceğini tahmin bile edemiyordum. Sınır dışı etmeyeceklerine emindim.

Gemiden inen kalabalığın arasına karıştım. Limandaki herkes askeri kıyafetliydi. Üzerlerinde İsrail yapımı Uziler ve M16'lar vardı. Herkesi selamlamışlardı. Fransızca konuşuyorlardı. Fransızca konuşan diğer gazetecilerin arasına yöneldim ben de.

Özellikle Fransızlar çok hoş karşılanmıştı. Kimse Türk olduğumdan şüphelenmiyordu. Yolcuların bir kısmı dağıldı, çoğunluğu Fransız olan ve içinde yer aldığım grup da Falanjistlerin adeta hoş geldin seremonisine katılıyorduk. Nice sonra ben de rahatladım, belli ki pasaportlar kontrol edilmiyordu. Falanjistler Doğu Beyrut'ta Aleksandra Oteli'ne otobüs kaldırıyordu ve birçoğumuz otobüse bindi. Ben de binenler arasındaydım. Beyrut'a girmiştim ama Batı Beyrut'a geçmem gerekiyordu. Burada Türk ve Müslüman olarak, üstelik bağımsız çalışan bir gazeteci olarak hiç güvende değildim. Otelde kalabalık bir Fransız gazeteci grubu check-in için bekliyordu. Lobide hararetle konuşan bir başka grup dikkatimi çekti. Onların yanına gidip kendimi tanıttım. Jean François Loiseau, Françoise Chipaux, Alain Ménargues... Batı Beyrut'a geçeceklerdi. Tam da benim istediğim gibi. Onlara katılabileceğimi söylediler. Grup halinde hareket edersek daha güvenliydi. Onları Beyrut'u ikiye bölen yeşil hatta götürecek bir araç ayarlamışlardı. Buradan hattı geçecek ve bir başka araca binip, otellerine gideceklerdi.

Otelden çıkıp yeşil hatta ulaşmamızı ve ardından Batı Beyrut'a geçişimizi tam hatırlayamıyorum. Hiçbir sorun yaşamadık muhtemelen ama Batı Beyrut'ta yola onlarla devam edemedim. Hamra'daki Cavalier Oteli'nde kalacaklardı. Gecesi 250 dolar olan bu otele param yetmezdi. Bana çok yardımcı oldular ama Reza'yı bulacaktım. Michel'de kalabilirdim. Yeşil hatta yakın Lübnanlı bir arkadaşım olduğunu söyleyip, batıya geçince onlardan ayrıldım. Birbirimizi daha çok görecektik ama henüz hiçbirimiz bunu bilmiyorduk.

*

Michel'in evi yeşil hatta çok yakındı. Yanımda fazla eşyam yoktu, yürüyerek gidebilirdim. Eve vardığımda binada elektrikler kesikti. Cebimde küçük bir fener vardı. O dönemler cep telefonu diye bir teknoloji henüz gelişmediği için fener ve radyo gibi aletleri herkes

yanında taşırdı. İkinci kata çıktım ve kapıyı vurdum. Michel kapıyı açtı. Evde karısı ve çocukları yarı karanlıkta oturuyordu. Beni gördüğüne şaşırmıştı. "Reza gelebileceğini haber vermişti," dedi ama yine de beni kapısında görmek onu şaşırtmış olmalıydı. Günlerden beri evde elektrik ve su yoktu. Harekât başlamıştı ve kimse neler olacağını bilmiyordu. Burada kalamazdım, Reza'nın yanına gideceğimi söyledim. Commodore Oteli'nin yanında ABC, CBS gibi Amerikan televizyonlarının ofislerinin bulunduğu bir bina olduğunu, Reza'nın da bu binanın bitişiğinde otopark gibi kullanılan boş arazinin arkasındaki inşaatta kaldığını söyledi. Akşamları An-Nahar gazetesine hala gidiyordu, birazdan gazeteye gidecekti. İstediğimiz akşam ona uğrayabilirdik.

Michel'in evinden çıktıktan sonra Reza'nın bulunduğu yere kadar yürüdüm. Garip bir sessizlik vardı. Commodore Oteli'ni görür görmez, Michel'in tarif ettiği binayı da buldum. Yarısı bitmiş inşaatın en alt katına girdim ama kimse yoktu. Reza dışarıda olmalıydı. Otele gitmeye karar verdim. Havayı koklayacaktım. Çoğu Amerikalı ve İngiliz farklı milletlerden gazeteciler bu oteli mesken tutmuşlardı. Bazıları maceralı geliş yolculuğumuzdan tanıdığım simalardı. Resepsiyona gidip otelin gecelik fiyatını sordum. 700 dolardı. Otelin içinde dolaşmaya başladım. Lobi hınca hınç doluydu. Lobinin arka tarafında adının Koko olduğunu öğreneceğim bir papağan, sürekli silah sesleri çıkarıyordu. O an elimde film kamerası olsa, müthiş bir sahne olurdu diye düşünmeden edemedim. Havuz dolu olsa bir tatil beldesinde, beş yıldızlı bir otele gelmiş gibi hissedecektim. Otelin içi insana Beyrut'ta olduğunu unutturuyordu, bunu tek hatırlatan Koko'nun sinir bozucu havan topu taklitleriydi.

Otelin içinde bir Çin lokantası bile vardı. İçeride oturan bir kadın gözlerini kalemle Çinli gibi boyuyordu. Gerçeküstü bir ortamdı adeta. Bu şaşkınlıklarımı geride bırakıp yine resepsiyona yöneldim. Telefon ve teleks ücretlerini öğrenmeliydim.

Telefonun saniyesi 20 dolardan başlıyordu. Teleks daha yaygın kullanılan bir teknolojiydi. Gökşin Abi'nin adıma gönderebileceği teleksler için adımı kaydettirdim. Telekslerin tıpkı posta kutusu gibi kutuları oluyordu, onlara da kira ücreti alıyorlardı. Mecbur kiraladım. Resepsiyonist, otelde Amerikalı gazetecilerin çoğunlukta olduğu için saat farkı nedeniyle telekslerin geceleri yoğun çalıştığını, bu nedenle gündüz gelmemi önerdi.

*

Otelden çıkıp tekrar Reza'yı bulabilmek umuduyla inşaata geri yürüdüm. Reza dönmüştü. İnşaatın birinci katında derme çatma bir köşede yere koyduğu matın üzerinde uyuyordu. Beraber kalabileceğimizi söyledi ama öncesinde benim de bir battaniye bulmam gerekiyordu. Gece ilerleyen saatlerde Michel'e gider, ondan battaniye alırız diye kararlaştırdık.

An-Nahar'ın gece vardiyası yoğun çalışıyordu. Michel, ikimizi gördüğüne memnun, bize çay ve sandviç ikram etti. Savaş döneminde, elektriğin, suyun olmadığı bir bölgede çay içebilmek büyük nimetti. Bir an Commodore Oteli'ni düşündüm, Beyrut iç savaşla sarsılıyor olabilirdi ama Commodore'un kapısı adeta başka bir boyuta açılıyordu. Michel'den son durumları da öğrendik. İsrail ordusu tüm Güney Lübnan'ı işgal etmişti. Operasyona "Celile'de Barış" adını vermişlerdi. İsrail, kendisi için tehdit oluşturacak Filistinlilerin bulunduğu her yeri "temizleme" niyetiyle önce Sur'u ardından Sayda'yı işgal etmişti. Hem kıyıdan hem dağ yolundan ilerliyordu. Dürzilerin yaşadığı bölge de İsrail denetimi altına girmişti. Dürzi lider Kemal Canbolat'ın partisi İsrail'e tepki vermek yerine, bölgeden geçmesine izin vermişti. Buna şaşırmıştım ama sonradan İsrail'de de Dürzi toplumun yaşadığını ve hatta ordusunda Dürzi subaylar olduğunu da öğrenecektim. Ortadoğu'nun bu kapalı ve gizemli toplumu daha o günlerden ilgimi çekmeye başlamıştı.

Önceki Lübnan seyahatimde Michel aracılığıyla buluştuğum örgüt hala Bekaa Vadisi'ni savunuyordu. İsrail, Bekaa'yı denizden ve havadan vurmaya devam ediyordu ama karadan ilerleyişi adeta önünde engel tanımaz bir deve benzetilebilirdi. Kara ordusunu Amerikan helikopterleri Kobralar ve Apaçiler destekliyor, savaş arabası anlamına gelen Merkava'lardan oluşan tank birlikleriyle ezip geçiyorlardı. Merkavalar Beyrut'un güney banliyösünde Türk Büyükelçiliği'nin üç beş kilometre gerisinde, Ouzai'deki plaja kadar gelmişlerdi. Falanjistlerin de bulunduğu Doğu Beyrut'ta pozisyon almışlardı.

Fransızlar, bölgedeki Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinin ardından hüküm sürdükleri Lübnan'da devleti öyle bir yapılandırmışlardı ki, adeta iç çatışmalara davetiye çıkarmışlardı. Toplumu oluşturan katmanlar arasında dayanışma yerine ayrışmayı tetikleyebilecek bir siyasi planlama yapılmıştı. Kendilerini Ortadoğu'ya gelen Haçlıların devamı olarak gören Falanjistlere cumhurbaşkanlığı makamı verilmişti, cumhurbaşkanlığı Baabda'daydı ve İsrail Merkavaları cumhurbaşkanlığı bahçesinden attıkları toplarla Batı Beyrut'u dövüyordu. Tıpkı Falanjistler gibi ülkede azınlık olan ve Körfez'in zengin Arap ülkeleriyle ilişki kurabilecek nitelikteki Sünnilere başbakanlık verilmişti. Dönemin başbakanı Raşid Karami'nin ofisi de An-Nahar gazetesi binasının tam karşısındaydı. Lübnan nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Şiiler meclis başkanlığını almış, Dürziler de bakanlıklarda yer bulmuşlardı. Ülkedeki kutuplaşma öyle bir noktadaydı ki Falanjistler kontrol noktalarında baş düşmanları Filistinlileri avlamak için "domates testi" olarak bilinen kimlik teşhis yöntemini uyguluyordu. Lübnanlılar domatese "*bandura*", Filistinliler de "*banadura*" diyordu. Bu küçük fark, kişinin hayatına mal olabiliyordu. Birçok Filistinli de bu testten geçebilmek için Lübnan aksanıyla *bandura* demeyi öğrenmişti.

*

Michel'den çıktığımızda hava zifiri karanlıktı. Bombardıman seslerinin yankılandığı kentin sokaklarında, cebimizdeki zayıf fenerlerle adımlarımızı atıyorduk. Arada düşen aydınlatma fişekleri, atılacak yeni bombaların habercisiydi. Bu aydınlığı peşi sıra bomba yarıyordu. Güney banliyöde yürürken bu sesleri duyup, Batı Beyrut'ta yaşanmakta olan yıkımı anlayabiliyorduk. Michel ofis koltuğunda sabahlamak için kullandığı battaniyeyi bana vermişti. Bir kolumla onu tutuyor ve bomba seslerinin arasında başıma neler geleceğinden habersiz, işaret fişekleriyle kızıllaşan gökyüzünün altında, Beyrut sokaklarında yürüyordum.

*

Reza'yla bir planlama yapmıştık. Bir zarfın Beyrut'tan çıkması 10 bin dolardı. Buna "*shipping*" deniyordu ve çok iyi bir fotoğraf çektiğimizde, zaman geçirmeden shipping yapmalıydık ama nasıl? Sipa'da maaşlı çalışmıyorduk ve Sipa'nın iç savaştaki Beyrut'tan fotoğraf çıkarabilme gücü de yoktu. Lübnan abluka altında olmasa, havaalanına gider, bir yolcuyu ikna eder zarflarımızı gönderebilirdik ama ülkeye uçak da inmiyordu. Günümüzde fotoğraf makinelerinin bile internete bağlanabildiği düşünüldüğünde o dönemki çaresizliğimiz özellikle gençlere anlaşılmaz gelebilir. Gerçi o dönemde bile sadece tek bir fotoğraf gönderebilmenin mümkün olduğu faks benzeri telefoto teknolojisi vardı. Tabii gönderilen fotoğraf sadece siyah beyaz ve düşük çözünürlüklü oluyordu. Buna rağmen çok pahalıydı ve bu teknoloji de sadece AFP (*Agence France Press*), sonradan Reuters adını alacak UPI (*United Press International*) ve AP'de (*Associated Press*) vardı. Reza'yla benim shipping dışında çaremiz yoktu. Shipping yapılmasına karar veren kişi de Blackstar Ajansı'ndan Amerikalı foto muhabiri John Hoagland'dı. 1986 yılında Oliver Stone'un yönetmenliğini ve yapımcılığını yapacağı Salvador filminin kahramanı olacak Hoagland, kahraman

olmadan önce bizim fotoğraflarımızı göndermesi için ikna etmemiz gereken kişiydi.

Reza da ben de çok yorgunduk ve gece inşaattaki köşemize varır varmaz, yerde yatıp uyuyakaldık. Sabah erken saatte dışarıdan gelen gürültüyle uyandım. Bir an nerede olduğumu düşündüm ve hemen karşımda yatan Reza'ya bakmak üzere kafamı çevirdim. Reza yoktu. Sabahın köründe nereye gitti acaba diye düşünüp, geleceğine ikna olup, tekrar gözlerimi kapadım. Uyumuşum.

Sabah uyandığımda gün aydınlanmıştı ve Reza hala yoktu. Başına bir şey gelmediğini umarak otele gitmeye karar verdim. Commodore'un çok yakınındaki bir büfede, lahmacun hamuruna zahterli, peynirli iç kullanılarak hazırlanan Lübnan'a özgü pideden aldım ve yiye yiye otele yürüdüm.

Otel kapısında press, tv yazan birçok araba vardı. Belli ki bir şeyler olmuştu, adımlarımı hızlandırdım. Otelin lobisi de kalabalıktı. Resepsiyona Reza'yı sordum, otele gelmemişti. Merakım iyice arttı. Beklemeye başladım, bir yandan da etrafta konuşulanlara kulak kabartıyordum. Fazla zaman geçmemişti ki, otelin kapısından Reza giriverdi. Yüzü gözü simsiyah olmuştu, üstü başı darmadağın, bir eli kan içindeydi. Hemen yanına vardım ve ne olduğunu sordum. Yaptığı işe öylesine odaklanmıştı ki çok büyük iş yaptım diyebildi. Hemen lobide oturduk ve etrafımıza diğerleri de geldi. Khalde'ye gitmiş ve orada daha önceden ilişki kurduğu Şii Emel gerillalarının İsrail tanklarına yaptığı RPG saldırısını izlemiş. Üstelik bu saldırıda bir İsrail zırhlısını milisler ele geçirmiş. Dünyanın en güçlü ordusu bir ülkeyi kuşatmak için geliyor ve o ülkedeki milisler basit bir tanksavar roketiyle bu zırhlıyı ele geçiriyordu. Büyük olaydı. İsrailliler, bu kadar yakından RPG atılabileceğini hesaplayamamışlardı ve Reza, tüm bu olayı fotoğraflayabilmişti. Eline de bir yerden şarapnel parçası gelmiş olmalıydı, heyecanın sıcaklığıyla yarasının acısını hissetmiyordu bile.

Hemen John Hoagland'ı bulduk ve Reza ona filmlerini verdi. İran devriminde çektiği fotoğraflarla da adını duyurmuş olan Reza'nın Hoagland'ı ikna etmekle uğraşması gerekmedi. Hoagland hemen fotoğrafları alıp, Amerika'ya göndertti.

Eline pansuman yaptıktan sonra Reza'yla birlikte otelden çıktık ve daha çok Fransız gazetecilerin kaldığı Cavalier Oteli'ne gittik. Bu otel Commodore'a kıyasla daha ucuzdu ve otel sahibi bir Fransız vatandaşıydı. Burada dil bariyerimi de aşabildiğim için çok memnundum, etrafımdaki herkes Fransızca konuşuyordu ve Reza sayesinde otelde birçok insanla tanıştım. Bunlardan biri o dönemde *Nouvelle Observateur* muhabiri olan Kenize Murad'dı. V. Murat'ın torunu olan Kenize ile sonradan yakın dost olacaktık. Kısa sürede yakın dost olduğum diğer kişi de Sınır Tanımayan Doktorlar örgütüne çalışan hemşire Claire Constante'tı. Claire, çocukken doktor olmayı çok istediğimi öğrenince, bölgede tek bir ele bile ihtiyaç duyduklarını ve desteğime açık olduklarını söyledi. Bizi Filistin kamplarında çalıştığı hastanelere götürmeyi teklif etti. İnsanlarla aynı dili konuşunca, dayanışmanın ne kadar güçlü olduğunu da anlayabilmiştim.

*

Claire, Lübnan'a uluslararası yardım örgütlerinin hibe ettiği ama Lübnanlı şoförlerin kullanmaktan çekindiği ambulanslardan birini kullanıyordu. Beyrut Amerikan Hastanesi'ne gidiyorduk. 1985 yılında benim de yaralandıktan sonra kaldırılacağım ve ayağımın kesilmesine karar verilecek bu hastane, o dönemde en az isabet almış, dolayısıyla da en aktif hastaneydi.

Hastanede oda kavramı neredeyse kalmamıştı. Hastanenin avlusu bile tedavi gören yaralılarla doluydu. Yoğun bakım ünitelerinin duvarları yoktu ama üst üste dizilen kum torbalarıyla diğer alanlardan ayrılıyordu. Elektrik tüm kentte kesikti ama hastanelerde ve otellerde jeneratörler çalışıyordu. Yedi yıldır savaşla

yaşayan bu toplum, hayatın bu anormal akışında bazı ihtiyaçlarını karşılamayı başarabiliyordu. Her şey tedarik edilebiliyordu.

Savaşın içinde namlular soğurken, Hamra'da dükkanlar açılıyor, insanlar ihtiyaçlarını bile giderebiliyordu. Birkaç gün sürebilen bu aralıklar sadece namlular için değil, insanlar için de soluk alma molaları gibiydi. İstiklal Caddesi'ne benzeyen Hamra, asla bombalanmıyordu. İtalyan marka kıyafetlerin satıldığı caddede, Türk malları uygun fiyatlarıyla ilgi görüyordu. Küçük aralıklara kurulu döviz bürolarında Türk lirası bile bozdurmak mümkündü. Dolar ben Beyrut'a indiğimde 3,5 Lübnan lirası iken zamanla 100'leri hatta 1000'leri buldu. Dönemin teknolojik yetersizliği gençler için anlaşılmaz gelebilir ama paradaki bu değer kaybını bugünün Türkiye'sinde anlayamayan yoktur. Sokak aralarından birinde bir Nikon mağazası bile vardı. Çok iyi sandviç yapan dükkanlar vardı, arada pahalı restoranlar bile kepenk açıyordu. Sinemalar hep açıktı, sürekli Rambo filmleri ve muadilleri oynatılıyordu. Seyyar arabalarda domates, biber satan satıcılar, Türk aksanıyla Arapça konuşmalarıyla dikkatimi çekmişti. Sonradan bu kişilerin Türkiye'nin güneydoğusundan geldiklerini öğrenecektim. Meğer Beyrut'u doyuran sebze-meyve halinin yöneticileri bizim bölgedenmiş. Dil avantajlarını da kullanıp, bölgede ticaretle uğraşırlarmış.

Claire'le yaptığımız hastane ziyaretleri arasında en içler acısı durumda olanlar Filistin kampları içinde derme çatma binalara kurulu hastanelerdi. Çoğunda ölü bedenlerin sayısı yaşayanlardan fazlaydı. Lübnanlı sağlık görevlilerinin sayısı yeterli değildi, uluslararası STK'larda görevli doktor ve hemşireler tüm yoksunluklara rağmen hayat kurtarmaya çalışıyordu. Kamplar, çadırlardan ya da konteynırlardan değil, briketlerden yapma gecekondu misali bitişik yapılardan oluşuyordu. Bu mahallelerin oluşması yeni değildi. 1948'den itibaren başlayan Filistin sorunuyla birlikte topraklarını terk edip başka coğrafyalarda gelecek kurma

arayışına giren Filistin toplumu, 60'lardan sonra Lübnan'a gelmeye başlamıştı. Özellikle Ürdün'de, Kral Hüseyin zamanında Filistinlilere yapılan katliam sonrası Ürdün'den de gelenler oldu ve Lübnan'da kamp dediğimiz mahalleleri oluşturdular. Sabra, Şatila, Bourj el Barajneh'deki hastaneler sürekli bombaların hedefindeydi, bu da Claire gibi birçok gönüllü sağlık görevlisinin bu bölgelerde çalışması anlamına geliyordu. İsrail'in amacı Lübnan'da Lübnanlılarla "misafir" olarak düşünülen Filistinliler arasında nefreti körüklemekti ama nefret daha çok İsrail'e yöneliyordu. Tam da bu noktada, akla Lübnan ordusu ne yapıyordu sorusu geliyor. Lübnan'da ulus birliği ne yazık ki yoktu, bu da Fransız manda yönetiminin bir mirasıydı. Tıpkı bürokratik yapılanma gibi ordu birimleri arasında inanç ve etnik köken farklılıkları gündemdeydi. Siyaset ve dinin karıştığı ordu yapısında birlik oluşmuyordu. Yıllar sonra yine Lübnan'da, Hafız El Esad emriyle Filistinlileri yok etmek üzere harekete geçecek Lübnan ordusunun Şiilerden oluşan 6. Tugay'ı siyasetin karıştığı ordunun nasıl

Çatışmaların yanı sıra hayat da akmaya devam ediyor ve beklenmedik görüntüler ortaya çıkıyordu. Burada silahlı bir milis lunaparkta çarpışan arabada eğleniyor. Savaşa kısa bir mola.

bir duruma düşeceğinin en çarpıcı örneği olacaktı. Bir süre sonra kendi aralarında da birbirlerine düşeceklerdi.

*

Reza'nın çektiği İsrail tankının ele geçiriliş fotoğrafları Amerika'ya ulaşmıştı ve ertesi sabah Commodore Oteli'ndeki teleks kutusunda onu bekleyen müjdeli haberi aldı. "Tebrikler, Newsweek dergisi gönderdiğin fotoğraflardan kapak yaptı. Kapak hikayesi senin. Newsweek için görevlendirildin." Bu güzel haber Reza'nın inşaattan Commodore Oteli'ne geçmesi anlamına geliyordu. Newsweek adına çalışan bir foto muhabiri olarak artık masraflarını Newsweek karşılayacaktı. Ben inşaatta kalmaya devam ediyordum ama banyo ve kahvaltı için Reza odasını bana da açmıştı.

Claire ile aramızdaki dostluk iyice pekişmişti, bizi hastanelere götürüyor ve acil bir durum olduğunda bizim desteğimizi istediği de oluyordu. Bir defasında geceyi Bourj el-Barajneh'de hastaneye dönüştürülmüş klinik benzeri bir yerde geçirmeye karar verdim. Muayene masalarından birinde, üzerimde bir Kızılhaç battaniyesiyle uyur uyanık uzanırken, gece bombardıman altında kalmış bir kamptan yaralı ve ölüler getirildi. Dün gibi aklımda. Gelenlerin çoğu çocuktu. Bir insan bedeninin bu kadar şekil değiştirebilmesi akıl alır gibi değildi. Napalm bombasıyla yanmış, küçücük kalmış ölü çocuk bedenleri...

*

İsrail Merkava atışlarının Türkiye Büyükelçiliği'ne isabet ettiği haberi üzerine, Claire beni ve Reza'yı ambulansıyla alıp, o bölgeye kadar götürdü. Bayrak direğinin bulunduğu yer yanmıştı, bina sağlamdı ama etrafı yoğun top atışlarının verdiği hasarın izlerini taşıyordu. Derken Claire'e ambulansla haber geldi ve gitmek zorunda olduğunu söyledi. Biz Reza'yla bölgede kalacaktık, Claire'in kullandığı ambulansın ayrılışını gördük ve Reza'yla bölgede dolaşmaya başladık. Garip bir sessizlik hakimdi.

Ouzai'deki plajlardan birinde Suriye yanlısı As Saiqa mevzilerinin olduğunu bildiğimiz için deniz kıyısına doğru yürümeye karar verdik. Yürüdük ama hiçbir mevziiyle karşılaşamadık. Nice sonra Beyrut'tan yükselen dumanlar Reza'yı sabırsızlandırdığı için o dönmeye karar verdi. Ben biraz daha yürüyecektim. Bir şeyler olabilirdi ama bir yandan da Beyrut'ta bombardıman vardı. Kararsızlığım askıdaydı, bedenim beynime hükmeder gibi Reza'nın arkasından bakakaldım. Sonra tekrar yürümeye devam ettim. Plajdan müzik sesi geliyordu, sese doğru ilerledim. Bir yandan dönmem gerektiğini düşünüyordum ama ses merakımı cezbetmişti. Plajla ana yol arasındaki toprak mevzileri geçtim ve geçer geçmez, As Saiqa örgütünden milislerle karşılaştım. Biri gayda çalıyor, diğerleri de çay içiyordu. Bu görüntü karşısında biraz şaşakaldıysam da karşımdaki milislere kendimi tanıtmam gerekiyordu. Sakince yanlarına yaklaştım ve selam verip, Türk gazeteci olduğumu söyledim. Beni de yanlarına buyur ettiler, çay ikram ettiler. Bir yandan da fotoğraflarını çektim. Plajda göbeğinden havan mermisi geçmiş resimli bir duvar vardı. Onun arkasından fotoğraflar çektim. Kırık Arapçamla anlaşabiliyorduk. Derken bir anda her yer dumana kesti. Göz gözü görmüyordu. Ses duymuyordum, sağır olmuştum. Bir bocalama anından sonra mevziiye bir roketin isabet etmiş olduğunu anladım. Toz dağılmaya başladığında etrafta yatan ölü ve yaralı bedenleri gördüm. Az önce çay içiyorduk. Fotoğrafını çektiğim ve adı Salih olan biri gözünü tutuyordu, yüzü kan içindeydi. Yanına arkadaşı yaklaştı ve Salih'i ayağa kaldırdı. Sonra bana dönerek, "Senin yüzünden oldu!" dedi ve ateş etmeye başladı. Nasıl ayaklandığımı ve koşmaya başladığımı hatırlamıyorum. Az önce fotoğrafım için arka plan olarak kullandığım duvarı kendime siper ederek, koştum, koştum, koştum. Plajda dizili kabinleri gördüm ve onlardan birine girip beton zemine oturdum. Boynumda tek bir fotoğraf makinem vardı. Çantam geride kalmıştı, milisler darmadağın

En ön cephede İsraillilere karşı mücadele eden Salih, havan mermisi isabet etmiş duvarın arkasında poz verirken ne o ne de ben başımıza gelecekleri hayal edebilirdik.

olmuştu. Ne yapacağımı, kabinden nasıl çıkacağımı bilemiyordum. Sanki o kabin benim zırhlı koruma kalkanımmış gibi kendimi orada güvende hissediyordum. Sonra ağlamaya başladım. Hıçkırıklara boğuldum. Uzun süre gözyaşlarım dinmedi. Dışarıdaki tüm sesler kesildiğinde kabinden çıkmaya cesaret edebildim.

Eşyalarım için geri dönemezdim. Beyrut'a yürümeye başladım. Beyrut'a yaklaştıkça toz duman artıyordu. Bombardıman hız kazanmış olmalıydı. Uzaktaki patlama seslerini yaklaşan bir aracın sesi böldü. Hemen kafamı arkaya çevirdim, İtalyan Kızılhaç'ına ait bir ambulanstı bu. Durmaları için el kaldırdım, durdular. İçinde Commodore'dan tanıdığım Kanadalı bir televizyon ekibi vardı. Ambulansa bindim, beni Commodore'a bırakmalarını rica ettim. Onlar da bombardımanda kameramanı ve kamerayı kaybetmişler, sokak sokak onu arıyorlardı. O dönemler video kamera teknolojisi tabii ki çok farklıydı. Kameranın kaydeden bölümüyle kamera bölümü ayrıydı. İki parça birbirine bir kablo ile bağlanırdı ve çalışabilmesi için iki kişi gerekiyordu.

Commodore'un önünde ambulanstan indim, onlar da arkadaşlarını aramaya devam ettiler.

Commodore'a girdiğimde bombardımandan çıktığım üstüm başımdan belliydi. Yanıma birkaç gazeteci yaklaştı. Fransız gazetecilerden Patrick Chauvel ve Time'a çalışan Robin Moyer ile sohbet ettik. Reza ortalarda yoktu. Patrick ve Robin bana destek oldu, Patrick'in odasına çıkıp kendime çeki düzen verebildim. Hiç malzemem yoktu. Patrick, kendi objektiflerinden birini bana verdi. Lobiye tekrar indiğimde Claire ile karşılaştık. Claire'e tüm olanları anlattım, çantamın Ouzai'de kaldığını söyleyince, kendinden emin bir şekilde, "Buluruz," deyiverdi. Birden ümitlenmiştim. Makinelerim, objektiflerim olmadan ne yapabilirdim ki...

Claire ambulansıyla beni alıp, İtalyan yardım örgütlerinin kendilerine merkez olarak belirledikleri, yeşil hatta Beyrut Müzesi'ne yakın bir hastaneye götürdü. Patlama buraya yakın olduğu için yaralılar bu hastaneye getirilmiş olmalıydı. Bölge, daha önceden duymadığım Al Mourabitoun adında bir örgüt tarafından kontrol ediliyordu. Sünni Müslüman bu örgütün başında Filistin yanlısı Mustafa Saad adında biri vardı. Arap sosyalist milliyetçisi Cemal Abdulnasır'ın siyasi görüşlerine sahip olan örgütün amacı Arap aleminin birliğiydi.

Hastanenin içinde de bu örgütün üniformalı silahlı milisleri vardı. Hastanenin morguna indik. Bölgede bulunan eşyalar morgda tutuluyormuş. Bana direkt üzerinde Kanada Tv'sinin logosu olan kamerayı uzattılar, kameraman hayatını kaybetmişti. Benim kameram olmadığını söyledim; yine de kamerayı ekibe vermek üzere aldım. Bir süre beklememi söylediler ve 15 dakika kadar sonra bana çantamı getirdiler. İçindeki her şey tastamamdı. Ortadoğu'da bunca savaş, yıkım, ölüm varken ganimet olayı az görülürdü. Çantamı ve Kanada Tv'sine ait kamerayı alıp, Claire ile önce Mayflower Oteli'ne uğradık. Kanadalı ekibin bu

otelde kaldığını biliyordum. Kanada ekibi için çalışan arabulucu lobide direkt karşıma çıktı. Kameramanın ölüm haberiyle birlikte kaybolan kamera parçasını ona verdim. Üzülmüştü, kamera için teşekkür etti ve dilersem Mayflower Oteli'nde konaklayabileceğimi, bunu karşılayabileceklerini söyledi. Lübnanlı olsaydım bana vatandaşlık bile verilebileceğini de ekledi. Beni Fransız vatandaşı sanmıştı. Sonradan mekânım olacak Mayflower Oteli'ndeki bu kısa sohbetten sonra Claire ile Commodore'a geri döndük. O gecenin büyük bölümünü Patrick, Robin Moyer ve Reza ile geçirdim. Çevrem genişliyordu. Michel'in gazetesi, akşam ziyaretlerimizin adresiydi. Ondan Cengiz Çandar'ın da bölgeye geleceği haberini almıştım.

*

Bir gece Claire, Arnaud de Wildenberg'le birlikte nefes nefese Commodore'a geldi. Bourj el-Barajneh'deki kliniğin bombalandığı haberi gelmiş, oraya gidiyorlarmış. Beni de aldılar. Hemen harekete geçtik. O hastanede bir gece kalmış, başka bir hastaneden napalm bombasıyla yanmış çocukların getirildiğine tanık olmuştuk. Şimdi, bu hastane hedef alınmıştı. Neyle karşılaşacağımızı bilmiyorduk, aynı görüntülerle karşılaşmaktan korkuyordum.

Üzerinden dumanlar tüten yarı yıkık binanın önünde durduk. Burası o hastane olamaz, diye düşünmek istiyordum. Aklımla duygularım iki farklı yöne giden tren gibiydiler, bedenim adeta ortadan ikiye bölünüyordu. Direkt bina hedef alınmıştı. İnleme sesleri yükseliyordu binadan. Etrafında yürümeye başladık. Kopmuş uzuvlar göze çarpıyordu. Ne yapacağımızı bilemez haldeydik. Claire, hastanenin bodrumuna sığınmış insanlar olabileceğini söyledi, yarı yıkık binadan içeri girdik. Bodruma indik. Her yer zifiri karanlıktı ama solgun bir mavi ışık ortamı aydınlatıyordu. Bu ışığın kaynağı, bodrumda yatan bedenlerdi. Kimi inleyen kimi hareketsiz yatan çocuk bedenleri. İnsanın

gözünün gördüğünü, aklının anlamasını istemeyeceği bir an yaşıyorduk. Bukleli sarı saçlarıyla inleyen bir kız çocuğunun yanına yaklaştım. Kolu kopmuş, kemiği ortadaydı. Nasıl bir acı içinde olduğunu hayal bile edemiyordum. Elimi uzatmaya kalktım, Claire beni durdurdu. Kimyasal fosfor bombası atılmış, bedenler içten içe yanıyor, dokunursam ben de yanmaya başlarmışım. Ölü bedenler, can çekişenler... Fotoğraf çekmek yerine insanlığımızdan utandığımız anlar yaşıyorduk. Arnaud da ben de kafayı sıyırmak üzereydik. Ne yapacağımızı bilemez halde, kafamızı bir o yana bir bu yana çeviriyor, sönmeyen alevlerin yükseldiği minik bedenleri her yerde görüyorduk. Bu görüntüler bir ömür bizimle kalacaktı.

*

Sabah erken saatte kalktım. İnşaattan çıkıp otelin önündeki seyyar satıcıdan kahvaltılık alacak, sonra da otele girecektim. Tam sokağa dönmüştüm, gözümü satıcının seyyar tezgahındaki pidelere kestirmiştim ki, sonradan şoförüm olacak Nadir bana seslendi. Artık herkes bölgede birbirini tanıyordu. Nadir de gazetecilere çalışıyor, beni de Muhammed olarak biliyordu. "Muhammed, Muhammed, Zeytuni isabet aldı, binalar yıkılıyor, oraya git!" dedi. Çantam yanımdaydı, bir anlık tereddütten sonra koşmaya başladım. F2'm boynumdaydı. Ouzai'deki patlamada arkası isabet almıştı, içine ışık girmesin diye kalın kalın bantlamıştım. Test etmeye zamanım olmamıştı. Koşarken bunları düşünüyordum.

Gök gürlemesi gibi sesler iyice yakından geliyordu. Zeytuni'ye yaklaşmıştım. Toplar çok büyük olmalıydı, ayağımın altında yer sarsılıyordu. Denizden atıyor olmalıydılar. Mahalle yerle bir olmuştu. Herkes kaçışıyordu, can pazarı yaşanıyordu. Yerde göktaşı düşmüşçesine açılmış koca bir krater vardı. Binaların ön cepheleri kalmamıştı. Derken binalar yıkılmaya başladı. Kaçışan insanlar arasında kucağında bebek, bir kadını gördüm. Filmler

Bu fotoğrafı çektiğim ana kadar dünya basınının büyük bölümü İsrail'in askeri operasyonunun hedefinde sadece silahlı Filistinlilerin olduğunu iddia ediyordu. Bu fotoğraf gerçeği gösterdiği için Time dergisine kapak oldu.

su gibi bitiyordu. Makinemin ışık almadığını ümit etmekten başka çarem yoktu.

Zeytuni'den çıktığımda sarsılmıştım. Hamra üzerinden otele yürüdüm. Büyük iş yapmıştım. İsrail bombardımanının sivilleri etkilemediği söylemini yıkacak fotoğraflar çekmiştim. Dünya kamuoyuna kendini aklamak için sadece askeri üsleri vurduğunu söyleyen İsrail'in yalanını tüm dünyaya duyurabilirdim. Fosfor bombasıyla yanan çocukları kimse görmemişti ama bunu tüm dünya görecekti.

Otele vardığımda gözlerim Reza'yı arıyordu. Lobide göz ucuyla gördüm ve hemen yanına vardım. "Çok iyi fotoğraflar çektim," deyiverdim. Reza da ben de bir foto muhabirinin böyle konuşmasının boş olmadığını bilirdik, bu nedenle fotoğraflarımın Amerika'ya gitmesi için harekete geçmeliydik. Otelde Newsweek için çalışan muhabir James Pringle vardı, James'e sivilleri çektiğimi söyleyince, "Hemen Hoagland'ı bulmalıyız," dedi. John Hoagland'ı bulduk bulmasına ama shipping zarfının

kapandığını, fotoğrafları gönderemeyeceğini söyledi. O dönemde kullandığımız zarflar uçaklardaki kusmuk torbalarıydı. Su geçirmez oldukları için her foto muhabiri bunları biriktirir ve filmlerini bunlara koyardı. Ben de filmlerimi torbaya koymuştum ama Hoagland, shipping zarfına eklemekte direniyordu. Reza'nın orada yaptığı hamleyi unutamam. "Bu fotoğraflar Blackstar'a gitmeli," diyerek, Hoagland'ın elinden zarfı aldı, açtı ve içine benim filmleri de ekledi, sonra zarfı kapatıp, bantladı. "Şimdi gönderebilirsin," diyerek zarfı Hoagland'a uzattı.

Huzursuz halim lobideki herkesin dikkatini çekmişti ve fotoğrafları zarfa koymayı başardıktan sonra insanlara Hamra'ya çok yakın bombardıman olduğunu ve sivillerin fotoğraflarını çektiğimi anlattım. Tabii bir yandan da fotoğraf makinemin arkasındaki kırık beni endişelendirmiyor değildi. Üzerindeki kalın bantları görünce, kim dedi hatırlamıyorum ama Hamra'da bir Ermeni'nin Nikon fotoğraf makineleri satan bir dükkânı olduğunu söyledi. Sabahki bombardımanın ardından ortalık sakinleşmişti ve hemen bahsedilen dükkânı buldum. Savaşın ritmi buydu; yoğun bombardımanın ardından sakince geçen saatler, şanslıysak bir ya da iki gün... Dükkânda kırılan kapağın yedeğini bulmayı başardım ve F2'm böylece tekrar kusursuz çalışmaya başladı.

*

25 Haziran günü otele Kızılhaç'ın kontrolü altındaki akıl hastanesinin bombalandığı haberi geldi. Hastane bombardımanı haberi herkesin irkilmesine yol açmıştı, üstelik bu hastaneyi Kızılhaç yönetiyordu. İsrail kontrolden çıkmışçasına kentte bombalamadık yer bırakmıyordu.

Bir grup gazeteci, hastaneye koştuk. Üzerinde Kızılhaç işareti olmasına rağmen bombalanan binanın bir kısmı yıkılmıştı. İçeriden çığlıklar yükseliyordu. Neyle karşılaşacağımızı bilmeden, refleks olarak içeri koştuk. Etrafta çırılçıplak çocuk hastalar çığlık

çığlığa bağırıyor, kendilerini dövüyor, bir köşede sinmiş bekliyor ve başlarına ne geldiğini anlayamadıkları için oradan oraya sersemlemiş bir şekilde dolanıyorlardı. Sağlık görevlileri de panik haldeydiler, hastanenin yanı başında sağlam bir spor kompleksi vardı, hepimiz hastaları oraya götürmek için çabalamaya başladık. Bazıları şefkat arayışındaydı, bazıları da yaşadıkları olayın etkisiyle kendilerine zarar veriyordu. Vücutlarını tırmıklıyor, yüzlerine vuruyor, istemsizce çığlıklar atıyorlardı.

Neyse ki ölen yoktu ama hastaların durumu öylesine kötüydü ki, biz de çaresiz kalmıştık. Günümüzü ve gecemizi çocukları yandaki spor kompleksine götürmek için harcadık. Sabırla, şefkatle onlara yaklaştık; sağlık görevlilerinin de yardımıyla kimilerini taşımak zorunda kalarak spor kompleksine herkesi naklettik.

Gecenin ilerleyen saatlerinde hepimiz yere kıvrıldık, uyur uyanık sabahı ettik. Çığlıklar azalmıştı. Sabah olduğunda bir grup Kızılhaç görevlisi ellerinde yardım malzemeleriyle geldi. Bu yardım malzemeleri arasında çocuklara pijamalar ve battaniyeler vardı. Görevliler, çırılçıplak olan tüm çocukları giydirdi. Bizim orayı terk etmemizi istediler ama hiçbir yere gitmeye niyetimiz yoktu. Bu yardım malzemelerinin neden şimdi getirildiğini anlamamıştık ama çok kısa süre içinde Rahibe Theresa'nın bu hastaneye yolda olduğu haberi geldi. Beyrut'a giriş çıkışın bizim gibi uyanık gazeteciler için bile çok zor olduğunu düşünürsek, Rahibe Theresa'nın bu yola çıkmış olması büyük cesaret örneğiydi.

Nice sonra Rahibe Theresa, Kızılhaç görevlisi olduğunu düşündüğüm beraberindekilerle birlikte spor kompleksine girdi. Etrafında büyük bir kalabalık vardı, her çocukla yakından ilgileniyor, onlarla bir anne şefkatiyle konuşuyor ve ellerini tutuyordu. Bu görüntüler hem şaşırtıcı hem de ağır bombardıman altındaki Beyrut'ta sevginin elle tutulur halini gösterdiği için dokunaklıydı.

İsrail bu bombardıman sonrası özür diledi. Kim için ne ifade ettiği konusunda hala bir cevabım yok. Cevabını bulamadığım

İsrail'in uluslararası yasaları hiçe sayıp zihinsel engellilerin yoğun olduğu bir hastaneyi bombalamasının ardından Rahibe Theresa'nın sayesinde mağdur çocuklar başka bir hastaneye nakledilebildi.

bir diğer soru da fosfor bombasıyla çocukların yandığı o gece kimse yardıma gelmemişti. Hastane uluslararası bir sivil toplum örgütü tarafından kontrol edildiği için burada durum bambaşkaydı. İsrail Lübnan halkında Filistinlileri canavarlaştırmak, onlara nefreti körüklemek için vahşice bombalamalar yapıyordu

ama nefretin sahibi yine kendisi oluyordu. Üstelik Kızılhaç'a kendisinin de ihtiyacı olabilirdi, bu nedenle kurumun küçük düşmesini istemiyordu. Özür dilenmiş, Rahibe Teresa'nın Beyrut'a girişi mümkün kılınmış ve gereken destek verilmişti. İyi ki... Peki ya diğer siviller? İçin için yanan o çocuklar, acı içinde ölüme terk edilirken herkes neredeydi?

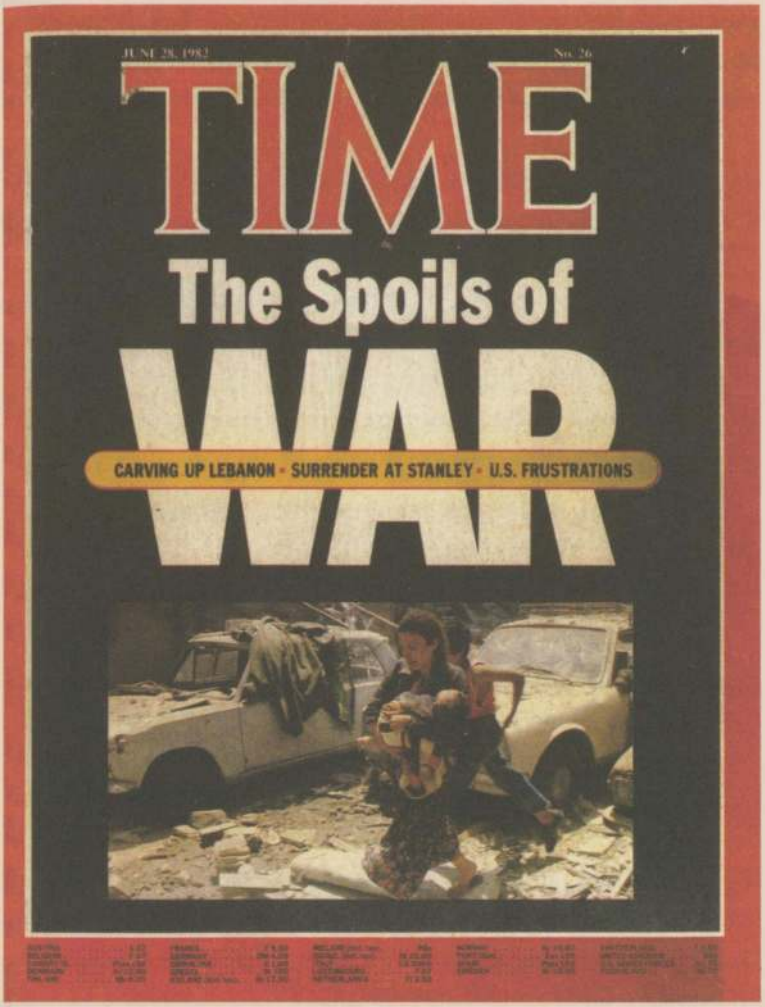
*

Beyrut'ta her gün bir diğerini aratırcasına vahşet hâkim olmuştu. Zeytuni'deki patlamadan iki gün geçmişti ama bana birkaç hafta gibi geliyordu. Otelden henüz çıkmamıştım. Reza ve bir grup Fransız arkadaşla içi boş olan havuzun başında bir masada oturuyorduk.

Otelde fotoğraflarıyla Vietnam Savaşı'nın kaderini değiştiren Eddie Adams, Catherine Leroix, Donald McCullin gibi baba diye tabir ettiğimiz 40'lı 50'li yaşlardaki fotoğrafçılar da kalıyordu. Bizler yanlarında çömez kalıyorduk. Pek de bizlerle ilgilenmiyorlardı.

Biz masada koyu bir sohbete dalmışken, elinde bir kâğıt parçasıyla, yanımıza İngiliz fotoğrafçı Donald McCullin geldi. "Who is Aral?" diye sordu. "Aral kim?" demişti, o kadar İngilizce anlıyordum. "Benim," deyince, yaklaşıp elimi sıktı. Tebrik etti. Onun fotoğrafı yerine, benim fotoğrafım Time dergisine kapak olmuştu. Haberi Donald McCullin'den almıştım. Bu inanılmazdı. Elindeki kâğıt parçası da faks çıktısıydı ve siyah-beyaz, son derece kalitesiz bir Time kapağı kopyasıydı. Tebrikleri kabul etmeye başladım.

Donald McCullin, ertesi sabah kahvaltıya davet etmiş, oteldeki kitapçıda kendi kitabının satıldığını görmüş, onu da alırsam imzalayacağını söylemişti. İlk işim kitapçıdaki "Les Palestinians" (Filistinliler) kitabını satın almak oldu ve sabah kahvaltıda kitabı imzalattım. O kitabı, 42 yıl sonra İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde

Time kapağı.

göreceğim, 2017 yılında "Şövalye" (Sir) onursal unvanıyla taltif edilmiş Donald McCullin'e gösterecek ve kendimi hatırlatacaktım. Kendisinde bile o kitabın kopyası olmadığını o gün öğrenecektim.

İnşaatta son gecemi geçirmiştim. Time'ın Lübnan sorumlusu, adı Abdul olarak aklımda kalmış olan kişi beni kahvaltı

sonrası buldu ve Eddie Adams'ın otelden o gün ayrıldığını, odasını benim alacağımı ve bundan böyle Time'a çalışacağımı söylüyordu. Yetmezmiş gibi bir de araba tahsis edilmişti bana. Beyrut'ta minarenin oradaki ofislerinde ihtiyaç duyabileceğim ekipmanları da alabilecektim. Külkedisi hikayesini yaşıyor gibiydim. Çok geçmeden Sipa'nın mesajı teleks kutuma düştü: "Time'a görevledirildin!"

Commodore Oteli'ne yerleştim ve daha ilk gecemde teleks başında haber geçmeye çalışan Robin, lobide adımı bağırmaya başladı. "Aral, Aral, Aral!" diye... Birand, Türkiye'den bana teleks gönderiyordu. Beni kutluyor, Gökşin'le konuştuğunu, Milliyet gazetesinde haberlerimin yayımlanacağı haberini veriyordu. Türkiye'de tek Milliyet'e haber geçecektim. Masraflarımı ve maaşımı dönünce hallederiz diyordu. Parasızken, yaptığım bir iş sayesinde para kazanmaya başlayacaktım.

*

Reza dönmüştü, daha doğrusu dönmeye mecbur kalmıştı. Kontrol noktalarından birinde pasaportuna İsrail yıldızı damgalandı. Bu da Lübnan'da daha fazla kalamayacağı anlamına geliyordu. Sipa, Reza'nın yerine Yan Morvan'ı gönderdi. Morvan'la odamı paylaşacaktım.

Beyrut'ta bazı değişiklikler de olmuştu. Abluka sıkılaşmış, İsrail barajları aşılamaz hale getirilmişti. Lübnan Enformasyon Bakanlığı'na gidip akreditasyon almak zorundaydık. Kontrol noktalarında bu belgeler isteniyordu. Yetmezmiş gibi, Filistinlilerin Fakhani'deki ofislerinden, FKÖ'nün sözcüsü Mahmud Labadi'den de akreditasyon almamız gerekiyordu. Savaş adeta kurumsallaşıyordu. Arafat'ı görebilmenin tek yolu buydu. Nitekim zaman zaman karabatak gibi ortaya çıkan Arafat'ın nerede olacağı önceden bize haber ediliyor, halk içinde onun fotoğraflarını çekiyorduk. Şanslıydım çünkü Lübnanlı meslektaşım, Filistin kökenli Remzi Haydar'la dostluğum Arafat'a daha rahat ulaşmamı sağlıyordu.

Time'da kapak olan fotoğrafımın ardından, Lübnan'da çektiğim fotoğraflar her hafta Time'da yayımlanıyordu. Time'da yayımlandıktan sonra diğer dünya dergileri de fotoğraflarımı kullanıyordu. Lübnan'da adı bilinen bir foto muhabiri olmuştum. Yan Morvan da kısa süre içinde, çektiği fotoğraflarla Newsweek'ten görevlendirme aldı ve oda arkadaşlığımız, yan komşuluğa dönüştü.

Çektiğimiz fotoğraflar savaşın her yüzünü gösteriyordu ve bir süre sonra kendimizi tekrar ettiğimizi düşünmeye başladık. Savaş bile rutin hale dönüşmüştü. Aynı olayı farklı zamanlarda, farklı bölgelerde, farklı insanlarla yaşıyorduk. Bunun üzerine Morvan'la bir değişiklik yapıp, şoförümüzle Trablusşam'a* gitme kararı aldık.

Trablusşam Roma döneminin ünlü kentlerinden biri, aynı zamanda eski bir Osmanlı kentiydi. Aylardır memleketten uzak olduğum için Trablusşam'daki Türk kokusu beni memnun ediyordu. Öyle ki öğle yemeği olarak kuru fasulye ve pilav yediğimi hatırlıyorum. Türkiye sınırına kadar götüren taksiler dikkatimi çekmişti. İşime yarayabilir diye aklımdan çıkarmayacaktım.

Beyrut'tan sonra burası sanki savaşın yaşanmadığı bir ülkeye gelmişiz izlenimini vermişti. Suriye'nin ve Sünni bazı örgütlerin denetimindeki bu bölgede, Beyrut'taki gibi sınırlamalar yoktu. Paralel evrene bir portal açılmış da bizi içine almış gibiydi. Neyse ki bu şaşkınlığımız uzun sürmeyecek, savaşta olduğumuz gerçeğini hatırlamamızı sağlayacak küçük çaplı bir heyecan yaşayacaktık.

Sultan Abdülhamit'in yaptırdığı saat kulesi dışında kentte Mezopotamya'ya özgü mimarinin benzerleri göze çarpıyordu. Hatta Siirt'teki jips binaların altlarında sabat adı verilen geçitlerin aynıları burada da vardı. Kendimi neredeyse evimde hissedecektim. Soluk almaya başladığımı hissediyordum. Kahvehaneler tıka

* Trablusşam, yabancıların deyimiyle Tripoli, Libya topraklarında bir başka kentin de adıdır. Şam, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir eyalet olduğu için Lübnan'daki Trablus, Trablusşam (Şam'a bağlı) olarak adlandırılır. Libya'daki kent ise Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki adıyla Trablusgarp'tır.

basa doluydu. Yemeğin üzerine künefe de yemeye karar verdik. Kadayıf yerine irmikle hazırlanan künefe, bol şerbetiyle ekmek arası yapılarak tüketiliyordu. Özellikle sabahları tercih ediliyordu. Beyrut'ta künefenin ekmek arası yendiğini gördüğümde çok garipsemiştim ama yedikten sonra müptelası olmuştum.

Morvan'la adeta turistik bir gezi yapıyorduk. Akşam bastırmadan dönmemiz gerekiyordu, akşam yemeği niyetine lahmacun yer öyle döneriz diye kararlaştırdık. Şoförümüz karanlık olmadan dönmemiz konusunda bizi uyarmıştı. Böyle riskler almayacak kadar deneyimliydik fakat lahmacun fikri cezbediyordu. Küçücük bir lahmacun fırınının önüne atılmış taburelere oturduk, birkaç lahmacun söyledik. Burada lahmacunlar bizim fındık lahmacun boyutunda ama kare şeklinde hazırlanıyordu. Hamuru biraz daha kalındı, Gaziantep lahmacununu aramıyor değildim ama bu da lezzetliydi.

İkimiz de obur gibi sürekli atıştırmıştık ve dönmek için hazırdık. Tam taburelerimizden kalkmış, salına salına aracımıza yürürken, birtakım tipler yanımıza yaklaştı, pasaportlarımızı görmek istediler. Nereden çıktıklarını anlayamamıştık ama gazeteci olduğumuzu söyleyerek, pasaport ve basın kartlarımızı gösterdik. Bizi bir araca bindirdiler. Çarşı içinde bir ofise götürüldük. Beyrut'ta görmeye alışık olduğumuz üniformalardan farklı üniformalara sahip tipler, bizi sorgulamaya başladı. Nice sonra bize inanmış olmalılar, bölgeye gelmeden önce onlardan izin almamız gerektiğini söyleyerek bizi serbest bıraktılar.

Şoförümüz bizi uzaktan görmüş ve arabasıyla çarşıya kadar takip etmişti. Çıktığımızda bizi beklerken bulduk. "Kim bunlar?" diye sorduk. Sünni Müslüman Tevhid grubuymuş. Müslüman olmam işe yaramış olmalıydı. Zaten Trablusşam'a da iş yapmak için değil, kafa dağıtmak ve yemek için gelmiştik. Arabamıza binip, hızla Trablusşam'dan ayrıldık.

*

80'li yıllar Türk diplomatlarına yönelik Ermeni terör örgütü Asala'nın en çok eylem yaptığı dönemdi. Beyrut'ta Türkiye kökenli Ermeniler yoğun olarak Bourj Hammoud'da yaşıyordu. Çoğunlukla ticaret yapıyor, zanaatkarlıklarıyla öne çıkıyorlardı. Asala'nın kampları Bekaa'daydı. Ermeniler arasında genç ve fanatik olanlar, eski bir Emevi köyü olan Anjar'ı üs olarak belirlemişlerdi. Başım derde girer korkusuyla, Anjar'dan ve Bourj Hammoud'dan mümkün olduğu kadar uzak duruyordum. Ne var ki bir Amerikan dergisi benden sipariş iş isteyecek ve Bourj Hammoud'a gitmek zorunda kalacaktım.

İş, Falanjistlerle çalışan, Sylvester Stallone'nin Rambo karakterine tıpa tıp benzeyen Ermeni bir milisin portresiydi. Daha önce başka dergiler yayımlamış, benden de ayrı bir foto röportaj isteniyordu. "Orası Ermeni mahallesi yapamam," deme şansım yoktu. Bu işi daha önce yapan Fransız arkadaşı buldum ve ona nasıl bir hazırlık yapmam gerektiğini sordum. Bana dikkatli olmam gerektiğini, benim adıma Rambo'yu arayacağını ve önden haber vereceğini söyledi. Savaşla yerle bir olan Beyrut'ta telefon hatlarının hala çalıştığını, hatta Türkiye'de o dönemlerde henüz görmediğimiz telsiz tipi telefonların bile burada kullanıldığını yazamadan geçemeyeceğim.

Arabama atladım ve şoförüme gideceğimiz yeri söyledim. Türk ve Müslüman olduğumu bildiği için suratıma birkaç saniyeden fazla baktı ve sonra arabayı çalıştırdı. Lübnan'da en zor işlerden birini şoförler yapıyordu, bizim gibileri mevziden mevzie taşıyor, riskli bölgelere girmek zorunda kalıyorlardı ama bunu bile isteye yapıyorlardı. O dönem Beyrut'ta en çok para kazandıran meslek şoförlüktü.

Bourj Hammoud'a vardık. Yolda giden birine Rambo diye sorunca hemen tanıdı, yolu gösterdi. Çalıştığı kebapçının önünde durduk. Rambo, Lübnan dergi ve gazetelerinde de boy göstermiş olduğu için epey popülerdi. Dükkâna girdim, Rambo

olduğu sırtından bile belli olan, tezgâha arkasını dönmüş bir adam kebap pişiriyordu. Fransızca selam verdim, yüzünü çevirdi. Boynumdaki fotoğraf makinesini ve omzumdaki çantayı görünce, "Aaa, o Türk sen misin?" dedi. Geleceğim söylendiği için beni bekliyor olmalıydı. "Anne, geldi!" diye kafasını çevirerek bağırdı. Sempatiyle karşılaşmıştım, ben de mutlu oldum. İçeriden anneanneme benzeyen, elleri belinde yaşlıca bir teyze çıktı. "Hoş geldin," dedi. Türkçe konuşuyordu. "Gelmek için sen niye korkuyorsun? Türk'üm desen ne olacak evladım. Aç mısın? Nerelisin sen?" diye art arda cümleleri sıraladı. Hangisine cevap vereceğimi bilemedim. En sondan başladım. "Siirt," dedim. Siirtli olmama şaşırmıştı, meğer anneannesi de Siirtliymiş, "Hemşeriyiz," dedi. Beni oğluyla yalnız bıraktı, yemek yapmak üzere mutfağa girdi. Bana Siirt yemekleri yapacaktı.

Hemen röportaja başladık. Rambo'yla Fransızca konuşuyorduk. Gerçekten Slyvester Stallone'a benziyordu. Değişik örgütlerle savaşmış olsa da hedefi Stallone'nun dublörü olmaktı. Bu uğurda onunla röportaj yapmak isteyenleri kabul ediyor, Lübnan'daki ününün uluslararası alanda duyulabileceğine inanıyordu. Kim bilebilirdi ki? Belki hayali gerçek olurdu. Çok güzel pozlar veriyordu. Beni güzel bir arka plan elde edebileceğim terk edilmiş bir fabrikanın bahçesine götürmeyi teklif etti. Onunla yalnız olmak beni tedirgin etse de kabul ettim. Arabasıyla gittiğimiz yerde bol bol fotoğraflarını çektim. Bir film yıldızı gibi pozlar veriyordu. Stallone'dan en büyük farkı, poz verdiği tüm silahların gerçek olmasıydı.

Döndüğümüzde annesi akşam yemeğini hazır etmişti. Çorbanın ne olduğunu şimdi hatırlamıyorum ama çorbanın ardından gelen kitel hala aklımda. Sarılıp ellerini öpesim geldi. "Annenin yemeklerini özlersen gel, ben sana yaparım," demez mi? Karnım iyice doymuş, hava da kararmıştı. Dönüşte zorluk yaşamamam için Rambo, arabasıyla bizi yeşil hatta kadar uğurladı.

Savaşın içinde savaş oyunu oynayan bir yıldız.
En büyük arzusu gerçek Rambo'yla tanışabilmek.

Hem sipariş verilen işi yapmış hem de sıcakkanlılıkla karşılanmış, üstüne bir de kitel yemiştim.

*

Cengiz Çandar Beyrut'a geldiğinde Michel'in evinde kalıyordu. Ben de onlara katılıyor, birlikte Beyrut sokaklarını arşınladığımız oluyordu. Bir gün Michel'in evinden mi çıkmıştık, aklımda değil, Commodore Oteli'ne doğru yürürken Hamra semalarında alçaktan uçan bir uçaktan on binlerce bildiri atıldı. Bombardıman olmadığına şükrederek önümüzde yağmur gibi yağan bu kağıtların ne olduğuna baktık. Lübnan halkına İngilizce, Fransızca ve Arapça dillerinde Filistinlilerin terörist oldukları, Lübnan'da kaldıkları süre boyunca Lübnan halkının tehdit altında olacağı yazılıydı. Daha doğrusu yazılanlar bu minvaldeydi. O bildirilerden sakladığımı hatırlıyorum ama Paris'ten İstanbul'a taşındığım dönemde kaybetmiş olmalıyım. Gerçi bu propaganda yöntemi, İsrail tarafından 21. yüzyılda bile kullanılıyor. Değişen aktörler, değişmeyen savaş oyunu...

Arafat'ın fotoğraflarını çekmiştim ama şahsen beni tanımıyordu. Cengiz Abi sayesinde hem Arafat'la hem de yardımcıları Ebu Cihad ve Ebu İyad ile tanıştım. Cengiz Abi, Arafat'la kırk yıllık dostmuşçasına samimiydi. Öyle ki, beni tanıştırmasının ardından Arafat beni her görüşünde, "Cengiz nerede?" diye soracaktı.

İsrail, Beyrut çevresindeki Filistin mevzilerinin yanı sıra Bekaa Vadisi'ndeki Suriye pozisyonlarını da hedef alıyordu. Bu durum, savaşın uzun süreceğinin göstergesiydi. Bu süre içinde Arafat, yabancı basınla temas etmeye özen gösteriyor, uluslararası topluma savaşın mağdurunun Lübnan halkının olmaması gerektiğini ısrarla söylüyordu. Yardımcıları Ebu Cihad ve Ebu İyad, olmadık yerlerde olmadık zamanlarda basın toplantıları düzenliyor, yılmayacaklarını dünyaya duyuruyorlardı. Saldırılar karadan, havadan ve denizden gerçekleştiriliyordu. Böylesi güçlü bir orduya karşı, farklı cephelerde savaş veren Filistinliler ve onlara destek verenler arasında da ayrılıklar baş göstermeye başlamıştı. İlerici Sosyalist Partisi'nin kurucu lideri Kemal Canbolat bir dönemler Arafat ve Filistin davasının bir numaralı savunucusuydu. 1977 yılında şaibeli bir şekilde suikasta kurban gitmesiyle liderliği ele alan oğlu Velid Canbolat, İsraillilere adeta yol gösteriyordu.

İsrail cephesinde de durum farksızdı. O güne kadar "Celile'de Barış" adındaki operasyonuyla hedefinin sadece Filistinli savaşçılar olduğunu iddia eden İsrail'in, ben dahil birçok gazeteci arkadaşımın sivil halkın mağduriyetlerini, kayıplarını dünya basınına vermesiyle, yalanı ortaya çıkmıştı. İsrail ordusundan istifalar olmuştu. Barış isteyen İsrail halkı sesini çıkarıyordu. "*Neturei Karta*"* olarak bilinen, anti Siyonist Yahudi cemaati mensupları Beyrut'a gelmiş, Arafat'ın davasına destek olduklarına dair demeçler vermişlerdi. Lübnan işgalinin baş kahramanı, İsrail Genelkurmay Başkanı Ariel Şaron'a öfkelerini dile getirmişlerdi.

* Şehrin Muhafızları, Harediler olarak da biliniyor.

Savaşa karşı duran bu sesleri kulakları az işitse, gözleri az görse de nihayetinde Birleşmiş Milletler duydu. Yapılan oturumlar sonucunda ABD, Fransız, İngiliz ve İtalyanlardan oluşan bir barış gücünün kademeli olarak Beyrut'a gelmesine karar verildi.

Bu kararın alınması İsrail'i azdırmıştı. Bombardımanlar öylesine şiddetlenmişti ki Beyrut'ta güneşi göremez olmuştuk. Gündüz vakti, geceye dönüyor; kent is kokuyordu. Bu da bize daha çok iş düştüğü anlamına geliyordu. İkimiz de aynı ajansa çalıştığımız için Sipa'dan Morvan'la ayrı çalışmamız önerilmişti; bu nedenle bir başka ajansa serbest çalışan, Cezayir kökenli Fransız vatandaşı Sadri ile dolaşıyordum. Sadri'nin iki Leica makinesi vardı, Morvan bir gün gelip Beyrut fenerinin yakınında bir otelin tepesinden güzel fotoğraflar çektiğini söyleyince biz de Sadri'yle o bölgeye gidip, neler olduğuna bir bakalım demiştik. Yürüyerek gidiyorduk, bombardıman başlamıştı. Sahildeki Carlton Oteli'nin yanında yüksek bir bina vardı. O binanın en üstüne çıktık. Beyrut'un meşhur Corniche Mazraa Caddesi boylu boyunca önümüzde uzanıyordu. Deniz kıyısındaki lunaparkın

Beyrut'ta İsrail bombardımanı güneş kenti olarak tanımlanan kentte gündüzü geceye çeviriyordu.

da görüldüğü manzara gri dumanlarla kaplıydı. Fotoğraflarımızı çektik ve aşağı indik.

Otele dönüyorduk. Bir anda önümüzü silahlı iki kişi kesti. Sadri'nin boynunda iki Leica, benim de omuzlarımda iki Nikon fotoğraf makinesi vardı. Silahları bize doğrultup, benim makinelerimi istediler. Vermekten başka çarem yoktu. Leica'ları eski görüp istememişlerdi. Makineleri alır almaz, koşarak uzaklaştılar. Öyle çaresiz kalmıştım ki oturup ağlasam mı, peşlerinden mi koşsam bilemiyordum. Caddeye bakan binaların balkonundan atletli bir adamın sesiyle irkildik. Bir elinde telsiz tutuyor, bir eliyle bize işaret ediyor, bağırıp çağırıyordu. Çektiğim filmler de makinelerin içinde kalmıştı. Neye üzüleceğimi bilemiyordum. Adam bize beklememizi işaret edince, telsiz konuşmasının bizimle ilgili olduğunu anladık. Birkaç dakika içinde üzeri ağır tüfekli iki cip geldi. Balkondaki adam onlara eliyle bir evi işaret etti ve cipler oraya yönlendi. Makinelerimi alanların peşindeydiler, balkondan nereye kaçtıklarını görüyor olmalıydı. İki fotoğraf makinesi için adeta bir müfreze harekete geçmişti. Cipleri koşarak takip etmeye çalıştık ama biz onları yakaladığımızda operasyonları çoktan bitmişti. Kuşattıkları binayı ağır makinelilerle taramışlar, kaçanlardan birini öldürmüşler, birini de yaralamışlardı. Milislerden biri fotoğraf makinelerimi bana verdi. Yaralı hırsız da cipe bindirildi ve oradan uzaklaştılar.

*

Güney Lübnan'da İsrail'in özellikle Sur'da katliamlar yaptığına dair haberler geliyordu. İsrail, Antoine Lahad'ın başını çektiği çoğunluğu Hristiyan milislerden oluşan Güney Lübnan Ordusu'nu kullanarak, burada yaşayan Filistinlilere ve Filistinlilerle iş birliği yaptığı gerekçesiyle Şiilere baskı ve şiddet uyguluyordu.

Biz de bu baskı ve şiddeti fotoğraflamak istiyorduk. Marine Jacquemin, Alain Ménargues ve ben bir grup Lübnanlı gazeteciyle,

Dürzilerin kontrol ettiği dağ yollarından İsrail işgali altında olan Sayda ve Sur kentlerine yola çıktık. Lübnanlı ve Filistinli gazeteciler nerelerde neler yaşandığına daha hakimdi, dolayısıyla bize rehberlik ediyorlardı. Bölgede kimseye güvenmemek gerektiğini biliyordum. İsrail'e çalışan Lübnanlılar da vardı. 1983 yılında, İsrail bölgeyi terk ettiğinde, işbirlikçilerin sonunun nasıl olacağını görecektim.

İsrail askerlerini kentin içinde görmek kolay değildi. İsrail için insan unsuru çok değerliydi ve askerlerini sadece kontrol noktalarında görebilirdik. Buralar dışında tüm bombalamalar havadan, denizden veya karadan yenilmez denilen tankları Merkava'larla yapılırdı. Uluslararası barış gücünün geleceği konuşuluyordu ama barış ya da ateşkes henüz İsrail'in gündemine girmemişti. Bombalamaların miktarı ve yoğunluğu iyice artmıştı.

Sur yerle bir olmuştu. Duvarlarda kullanılan topların, bombaların izleri duruyordu. Çivili bombaların çivileri her yerdeydi. Hayata tutunabilen insanların durumu içler acısıydı. Yıkık dökük binalarda yaşam savaşı veriyorlardı. Hava o kadar sıcaktı ki salgın hastalıklar kol geziyor olmalıydı.

Sur'dan Sayda'ya dağ yollarından ilerledik. Sahil yolu tehlikeli olabilirdi. Dağın tepelerinde Filistinli gazeteci arkadaşlar araçlarını durdurdu. Biz de durduk. Adımımı araçtan attığım anı hatırlıyorum. Yağmur mu yağmış diye düşünüşüm hala hatırımda. Herkes araçlarından çıkmış, adım atarken yere dikkat kesilmişti. Yerde ezilmiş insanlar vardı. Üzerlerinden geçen tanklar, insan bedenlerini yolla birleştirmiş, ellerinde tuttukları kalaşnikofların boyları neredeyse iki kat uzamış, zemindeki her şey uzaydaki bir kara delik tarafından yutulurcasına form değiştirmişti. Zemine yapışmış gözler, parmaklar, ayaklar... Aklın almak istemeyeceği bir görüntü vardı ayaklarımızın altında. İsrail mevzileri uzakta görülebiliyordu. Kuşbakışı o tepede durup, ayaklarımızın altında ölü bedenler varken İsrail'in kalekol benzeri gözetleme kulelerine

baktık. Araçlarımızın üzerindeki tv ve press yazıları dışında hiçbir zırhımız yoktu. Tabii grupta Fransızlar da vardı. Barış görüşmeleri sürerken Fransız gazetecilerin öldürülmesi İsrail'i zor duruma düşürürdü. Bizi vurabileceklerini düşünürken önümüze uyarı ateşi açtılar. İzlendiğimizi anlamıştık. Bize açtıkları uyarı ateşini Fransız gazeteciler yazmıştı da İsrail'in bunu bilinçli yaptığı dünya kamuoyuna duyurulmuştu. Gel gör ki ne fayda! Bizden sonra yabancı televizyonlara çalışan Lübnanlı bir ekip, aynı yerde tank ateşiyle öldürülecekti. Bunun üzerine ABD yönetimi bir açıklama yapacak ve savaş bölgelerindeki gazeteciliğin böyle riskleri olduğunu söyleyecekti. Eğer orada ölenler Amerikalı gazeteciler olsaydı, aynı cümleleri duyar mıydık? Hiç sanmıyorum.

*

24 Temmuz 1982'de Beşir Cemayel Lübnan cumhurbaşkanı olmak için adaylığını koymuştu. Amerika'nın arabuluculuğunda FKÖ ve İsrail arasında bir anlaşma yapıldı. Anlaşma, Lübnan'daki FKÖ'nün, Suriye güçlerinin ve iç savaşa katılan diğer yabancı savaşçıların tahliyesinde Lübnan Silahlı Kuvvetlerine yardımcı olmak üzere ülkede çok uluslu bir güç konuşlandırılmasını öngörüyordu. FKÖ hafif silahlarıyla birlikte ülkeyi terk edecekti. Planın adı "Habib"di. Habib planı görüşülürken bile İsrail kesintisiz bombardımanlara devam ediyordu. Manzaralar acıklı ama aynıydı, fakat üst makamlar barış için anlaşmaya çalışıyordu. Beşir Cemayel 23 Ağustos'ta Lübnan cumhurbaşkanı seçildi. Aynı gün, Tunus'a bir grup FKÖ konvoyu yola çıkıyordu. 21 Ağustos'ta Fransızlar, 25 Ağustos'ta Amerikalılar, 26 Ağustos'ta da İtalyanlar Beyrut'a geldi. FKÖ savaşçıları Ağustos'un son haftasında Sudan, Suriye, Ürdün, Irak, Cezayir, Yemen gibi ülkelere gitmeye devam ettiler.

Suriye yanlısı As Saiqa milisleri 29 Ağustos'ta Beyrut'tan ayrıldı. Kara yoluyla Suriye sınırına yakın bölgelere doğru yola

çıkan milislerin uğurlamasında sevinçten havalara ateş edenler de olmuştu. Bu uğurlamaların hemen hepsinde sırf bu yorgun mermilerle hayatını kaybedenler de oldu. İsrail, bir vatandaşı için taş taş üstünde bırakmıyor ama Lübnan'da sevinci ifade etmek için kullanılan silahlar can alıyordu. Suriye yanlısı milislerin gittiği gün o kalabalıkta bir askeri kamyonun içinde Ouzai'de fotoğraflarını çektiğim Salih'i gördüm. Yaşanan patlama sonrası gözünü kaybetmiş olmalıydı, tek gözü kapalıydı. O da beni gördü ve kamyonun penceresinden elini uzattı. Sanki arkamdan ateş açılmamış gibi ben de uzattığı eli sıktım. Bundan sonraki hayatının huzur içinde geçmesini ümit ediyordum. Dünyada savaşlar bitmeyeceği için benim göreceğim daha çok savaş meydanı vardı.

Barış beklentisi öylesine fazlaydı ki Arafat'ın, Yunan bayraklı bir gemiyle, 633 savaşçısıyla Tunus'a gitmek üzere Beyrut'tan ayrıldığı 30 Ağustos günü, insanlar onu çiçeklerle uğurladı. Balkonlardan pirinç taneleri atılıyordu. Arafat, Lübnan'da kalan sivil Filistinlilerin hayatlarını uluslararası güçlere emanet etmişti. Gemisi önce Suriye'nin Tartus limanına uğrayacak, oradan savaşçılarını alıp, Tunus'a geçecekti. Herkes Lübnan'ın eski günlerine kavuşacağına inanıyordu. Hayat öyle hızla toparlanıyordu ki umut Lübnan parasına bile yansıdı, Lübnan lirası değer kazanmaya başladı. Filistinlilerin yıllarca kader birliği yaptıkları solcu Müslümanların içinde yer alan Dürzi İlerici Sosyalist Parti'nin lideri Velid Canbolat gözü yaşlı röportajlar veriyordu.

Habib Anlaşması gereği İsrail bazı bölgelerden çekilmeye başlamıştı. Güney Lübnan'dan çekildiğini duyunca, sonradan çok iyi dostum da olacak Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Gücü UNIFIL'in Nakura'daki ofisinde sözcülük yapan Timur Göksel'e ziyarete gittim. Bana, "Filistinliler gitse bile Lübnan yeni katliamlara gebe," demişti. Oysa, Lübnan'daki umut öylesine güçlüydü ki neredeyse elle tutulabilir hale gelmişti. Tarih, Timur Göksel'i haklı çıkaracaktı. Filistinliler arasında tahliyenin

"utanç verici bir teslimiyet" olduğunu düşünenler vardı. Fedayin'in ayrılmasıyla Filistinlilerin güvenliğini Amerikan garantisine teslim eden Arafat'ı Sabra ve Şatila katliamlarından sorumlu tutacaklardı. Arafat ihanet etmişti ve isyancılar, Suriye desteğini alacak, Lübnan'da yine kıyamet kopacaktı.

Yabancı askerlerin gelişi biz gazetecilerin de ilgisinin onlara yönelmesi anlamına geliyordu. Batı Beyrut'ta elçilikleri de açılmıştı. Amerikalı deniz piyadeleri karargahlarında brifingler veriyor, tüm basını davet ediyordu. Time'a angaje olduğum için ilk davet edilen gruptaydım. Time ve Newsweek bölgeye yazarlarını da göndermişti. ABC, CBS, NBC gibi kanallar normalde tehlikeli olduğu için yerel muhabirlerle çalışırken, onlar da Beyrut'a ekip göndermişti.

Amerika'nın güvenlik sistemlerinin ne kadar gelişmiş olduğu, silahlarının nasıl sapmadan nokta atışı vuruşlar yapabildiğini öğreniyor, Beyrut'ta bunlara artık gerek kalmayacağına inanmak istiyordum. Deniz piyadeleri karargahların dışında biz fotoğrafçılara pozlar veriyordu. Sabah sporlarını yaparken izliyorduk. Amerikan Büyükelçiliği'nin rezidansı bile açılmıştı. Beyrut da bu özgüvenden etkilenmiş, lüks lokantalar kepenklerini kapatmaz olmuştu.

Lübnan'da silahlar susmuştu. Savaşın bünyemde yarattığı psikolojik yıkım kendini hissettirmeye başlamıştı. Annemi özlemiştim, eve dönmeye karar verdim. Morvan'la Trablusşam'a gittiğimizde Türkiye sınırına götüren taksiler olduğunu görmüştüm. Kafamda yolu çizdim. Otelden ayrıldım. Beyrut'tan Trablusşam'a farklı kontrol noktaları vardı. Falanjistleri gördüğümde Fransız basın kartımı gösteriyor, Suriyelileri gördüğümde Türk pasaportumu çıkarıyordum. Sorunsuz bir şekilde Trablusşam'a vardım. Taksiye atladım, beni Lazkiye'ye kadar götürdü. Lazkiye'den Yayladağ sınır kapısına dolmuşlar vardı, dolmuşa bindim.

Yayladağ'dan yürüyerek Türkiye-Suriye arasındaki tarafsız bölgeyi geçtim. Türkiye'ye adım atar atmaz, gerçekten toprağı öpesim geldi. Aylardır gelemediğim ülkeme sonunda kavuşmuştum. Yayladağ'dan Adana'ya vasıta bulamamıştım ama bir karpuz kamyonu beni almayı kabul etti. Şoför mahali dolu olduğu için karpuzlarla seyahat edecektim ama şoför arkadaş dilediğim kadar karpuz yiyebileceğimi söylemişti. Adana'dan aileme geleceğimi haber veren telefonu açtım, ilk uçakla İstanbul'a vardım. Kocamustafapaşa'daki evimizde tüm aile beni bekliyordu.

*

Time'da fotoğrafım kapak olduktan sonra Birand benden Milliyet gazetesi için düzenli olarak Lübnan'dan haber göndermemi istemişti. İstanbul'a vardığımın ertesi günü Milliyet'e gittim. Birikmiş paramı alacak, çıkan haberlerimin yer aldığı gazeteleri görecektim. İstanbul'u özlemiştim. Cağaloğlu'ndaki Milliyet binasına girdiğimde bazı şeylerin değiştiğini görecektim. Birand, artık genel yayın müdürü değildi; tekrar muhabirliğe dönmüştü. Aydın Doğan beni odasına çağırmış, çok merak ettiği Dürziler konusunda bilgi istemişti. Çıkan haberlerimi gördüm, gururum okşandı. Milliyet'te önemli haberler yapmıştım. Ödememi almak için muhasebeye gittiğimde, bana haber başına mı para vereceklerdi yoksa maaş mı bağlayacaklardı bilen yoktu. Ben de yayımlanacak her haberim için 100 dolar istedim, teklifim kabul gördü.

Eylül İstanbul'un en güzel ayı olmalıydı. Ne çok sıcak ne soğuk... İstanbul'un keyfini sürüyordum. Paris'te hava yağmurluydu. Paris'in gri gökyüzünü hiç özlememiştim. Her gün sevdiğim yemekleri yiyor, ailemle hasret gideriyor, İstanbul sokaklarını arşınlıyordum. Derken bir gün her şey değişti. 14 Eylül günü Lübnan Cumhurbaşkanı Beşir Cemayel'e suikast düzenlendi. 180 kiloluk TNT patlatılmış ve Cemayel, beraberindeki

23 Falanjistle birlikte öldürülmüştü. Başlarda onun ölmediği, yaralı kurtulduğu söylenmiş olsa da adamın üzerinde evlilik yüzüğü olan parmağı bulunmuştu. Eşi Solange, yüzüğü içindeki harflerden tanımış ve Beşir Cemayel'in parçalanarak öldüğü kesinlik kazanmıştı. Patlama akşam saatlerinde olmuştu, Türkiye'de haberlere düştüğünde Sipa Press çoktan evimi aramış ve acilen Beyrut'a dönmem gerektiği haberini bana ulaştırmıştı.

Lübnan'a geldiğim gibi dönemeyecektim. Kısa süreli ayrı kalışımda Lübnan artık vize istemeye başlamıştı. Ertesi gün evden ayrıldım, önce Ankara'ya Lübnan Büyükelçiliği'ne gittim. Vizeyi hemen veremeyeceklerdi. İç savaştan çıkalı iki hafta bile olmayan Lübnan'da bürokrasi işlemeye başlamıştı. Suikastın ardından ülkeyi neyin beklediğini kimse bilmiyordu ama beklenti hiç hayırlı değildi. Timur Göksel haklı çıkacaktı.

*

Vizem 16 Eylül 1982 tarihinde geldi. Vakit kaybetmeden yola çıktım. Geldiğim gibi dönecektim. Önce Adana, Adana'dan Yayladağ sınır kapısı, oradan Lazkiye, Trablusşam ve Beyrut. Aradaki yolları nasıl aldığımı hatırlamıyorum; hafızamdan silinmeyecek büyük bir olay olmuştu ve bazı detaylar önemini yitirmişti. Biz gazetecilerin o zamanlar haberleri almak için kullandığı taşınabilir pilli radyolar vardı. Bende de Sony marka küçük bir radyo vardı ve arada açıp dinliyordum. Cemayel'in öldürülmesinin yankıları sürüyordu. Şaron karşılık vermek amacıyla, ordusuyla Batı Beyrut'u kuşatmış, denizden ve karadan bombalamaya başlamıştı.

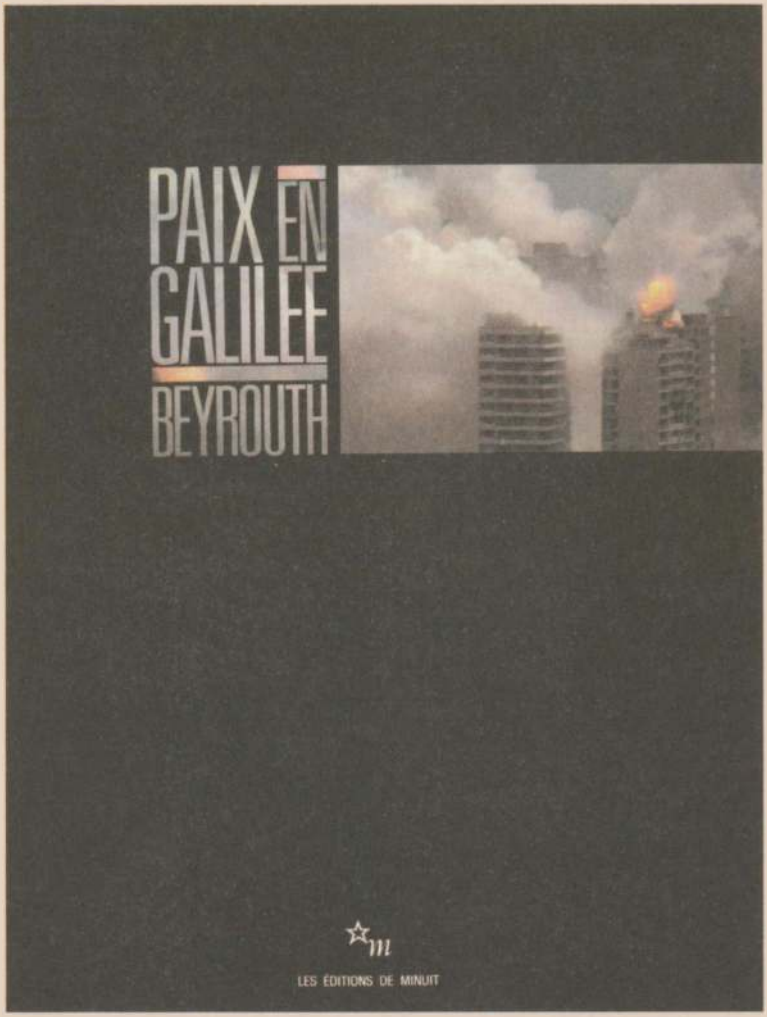
Adana Havaalanı'na indiğimde, ankesörlü telefondan Sipa'yı aradım ve Gökşin Abi'nin beni araması için not bıraktım. Gökşin Abi kısa sürede başında beklediğim ankesörlü telefonu çaldırdı. Alo dememle, Sabra ve Şatila'daki katliamın haberini verdi. Detaylara hâkim değildi. Bölgede kimse yoktu ama VSD Dergisi'nden Marc Simon'un fotoğraf çekebildiğini, haberi atlamadığımızı

fakat acilen bölgeye gitmem gerektiğini söyledi. Katliam 16 Eylül'de başlamış, 18 Eylül'de sona ermişti ve kimsenin ruhu duymamıştı. İki gün boyunca Sabra ve Şatila'da yaşayan sivil halk öldürülmüş, korkunç işkencelere maruz kalmıştı. Tüm bunlar olurken ben Beyrut'a dönüş yolundaydım. 19 Eylül 1982'de Beyrut'a vardığımda kamplarda ölenler toprağa veriliyordu.

Ne Morvan ne Reza Beyrut'taydı. Katliam nasıl gerçekleştirilmişti, çok az insanın haberi vardı. Üstelik uluslararası barış gücü adı altında Amerikalılar, İtalyanlar, Fransızlar, İngilizler de Beyrut'taydı. Sonradan bölgeye İsrailli pilotların kullandığı helikopterlerle gelen Falanjist güçlere, işaret fişekleriyle yol gösterenlerin olduğunu ve göz göre göre insanların katledildiğini öğrenecektik. Bugün bile katliama ilişkin kitaplar yazılıyor. Fikir babasının Ariel Şaron olduğu, Cemayel suikastının bu katliama zemin hazırlamak için düzenlendiği, katliam için Filistinlilere öfke duyan, Cemayel'in ölümü için Filistinlileri suçlayan Falanjist grupların silahlandırılıp, kimlerin öldürüleceğinin adeta işaret edildiği, kadın, çocuk, yaşlı demeden işkenceler yapıldığı, tecavüzler edildiği ve insanların bıçaklarla, baltalarla, palalarla, tüfeklerle öldürüldüğü bilinen gerçekler. Yıl 2025, Gazze'de yaşananlar tarihin tekerrürü değil de ne?

Reza, 1982'de Lübnan'da yaşananları bir kitap yapıyordu. *Edition de Minuit* ile görüşmüştü ve içinde ben, Yan Morvan, Marc Simon, Sven Nackstrand, Farida Hamak ve Reza'nın fotoğraflarının olduğu, İsrail'in ironi yaparcasına "Celile'de Barış" adını verdiği operasyonuyla aynı adı taşıyacak bir kitap olacaktı bu. Kitap 1983 yılında çıktı. Sabra ve Şatila katliamları için kanıt niteliğindeydi. Kitapta Selim Nassib, Marc Kravetz, Serge July, Monira Skandrani yazılarıyla yer aldı.

BM, 16 Aralık 1982'de yaşananları kınayacak ve bir soykırım olduğunu ilan edecekti. İsrail, bu katliamı araştırmak üzere bir komisyon kuracak ve Ariel Şaron'u sorumlular arasında

İçinde İsrail'in yargılanmasına yönelik kanıtları bulunduran, benim de dahil olduğum Paix en Galilée kitabının kapağı.

gösterecekti. Böylece Şaron'un genelkurmay başkanlığı görevine son verildi. Sonrasında Şaron siyasete girecek; "güvenlik ve gerçek barış" vaadiyle, tesadüf bu ya, bu satırların yazıldığı gün olan 6 Şubat'ta, 2001 yılında İsrail'in başbakanı olacaktı. Katliamdan

kurtulan 23 kişi, 18 Haziran 2001'de Belçika'da Şaron aleyhine, insanlık suçu işlediği gerekçesiyle dava açtı. Başvuru, Belçika'nın 1993 tarihli "evrensel yargı" kanununa dayanıyordu. Bu yasa, savaş suçlarının Belçika toprakları dışında işlenmiş olması halinde bile Belçika mahkemelerinde soruşturulabilmesini öngörüyordu. Falanjistlerin bir dönem en önemli komutanlarından olan ve Suriye safına geçen Elias Hobeyka yıllar sonra katliamı yönlendirdiği için vicdan azabıyla ortaya çıkacak ve Şaron'un katliamdaki rolünü tanık olarak anlatmayı teklif edecekti. Elias Hobeyka, 24 Ocak 2002'de evine yapılan bombalı bir saldırıda öldürüldü. Belçika Parlamentosu, ABD ve İsrail'in baskılarına boyun eğecek; tartışmaların odağı haline gelen evrensel yargı yasa kapsamını daraltan mevzuat değişiklikleri yapacaktı. Böylece dava, fiilen engellenmiş oldu. Hukukun, demokrasinin, insan haklarının sözde savunucusu Belçika mahkemeleri, 26 Haziran 2002'de Şaron davasını, Şaron Belçika topraklarında olmadığı için eledi. Sonuçta ölen siviller öldükleriyle kaldı, katliamın tanıkları da öldürüldü veya susturuldu.

Operasyonun İsrail'e getirdiği maddi ve manevi yük İsrail'de barış isteyenleri ön plana çıkarmıştı. Barışa en çok yaklaşılan Oslo sürecinde iki devletli yapıya doğru gidilmesi planlanırken, her iki tarafın şahinleri süreci baltaladı. Arafat ve Rabin, 1994'te Oslo barış süreci için Nobel Barış Ödülü'nü bile paylaşmışlardı. Rabin, 4 Kasım 1995'te faşist bir İsrail genci tarafından öldürülünce plan çöktü. Savaş kazandı, barış kaybetti.

AFGANİSTAN

KATLİAMDAN SONRA NE KADAR SÜRE BEYRUT'TA kaldığımı hatırlamıyorum. Bir gün, kaldığım Mayflower Oteli'ne Reza'dan bir teleks geldi. Reza'yla önceden konuştuğumuz Afganistan seyahatini *Le Matin* gazetesi yazarı, ortak dostumuz Philippe Flandrin ile yapacağımızı, projenin büyüdüğünü yazıyordu. Zamanında Afganistan'a iki kez gitme hayaline tutunmuş, birinde Pakistan'a kadar gitmiş ama bağlantılarım zayıf olduğu için ülkeye girememiştim. Philippe'in bağlantıları güçlüydü, bizde de dil avantajı vardı. Paris'e dönmeye karar verdim.

Beyrut Havalimanı açılmıştı ama sadece *Middle East* Havayolları uçakları çalışıyordu. Paris'e bunlardan biriyle döndüm.

Üçümüz Reza'nın evinde buluştuk. Afganistan fikri bile beni heyecanlandırıyordu. Bu defa başaracaktım. Philippe Flandrin, daha önceden Afganistan'a seyahat etmişti. Ülkedeki Cemaat-i İslami örgütüyle bağlantısı vardı. Üstelik bu örgütün Paris'te yaşayan elemanlarıyla da irtibat halindeydi. Birçok pürüzü halletmişti. Kimin bize nasıl destek olacağını biliyordu. Üçümüz bir havuz sistemi oluşturacak ve Afganistan'da ayrı bölgelere giderek yapacağımız işleri, üçümüzün imzasıyla dünya dergilerine verecektik.

Projemizi Gökşin Abi'ye söylediğimizde o da çok memnun olacaktı. Üçümüzün röportajları için Time dergisiyle görüşecek, Time dergisi Afganistan'da gazetecilerin kaçırılmaları ve hapsedilmeleri gündemde olduğu için başımıza gelebileceklerden maddi ve manevi sorumluluk kabul etmediğimize dair garanti verdiğimiz

takdirde röportajlarımızın Amerika'daki "*exclusive*" haklarını satın alacaktı. Tabii ki cevabımız evetti ama Time'ın öne sürdüğü koşul, bizi ne kadar zor günlerin beklediğinin de göstergesiydi.

Seyahatin planlamasını iyi yapmalıydık. Sürekli buluşuyorduk. Üç rota belirlemiştik. Birimiz Afganistan'da Sovyet işgaline direnen Ahmet Şah Mesut ve mücahitlerine ulaşacak, diğerleri de farklı örgütlerle farklı yollardan Kabil'e gidecekti. Reza, Panşir Vadisi'ndeki Ahmet Şah Mesut'a gitmeyi istiyordu. Farsça bildiği için Taciklerin hâkim olduğu Panşir Vadisi'nde avantajı vardı. Philippe'in Cemaat-i İslami'den aldığı bilgilere göre Ahmet Şah Mesut'a bir konvoy yola çıkacaktı ve bu konvoyda AMI'den (*Aide Médicale Internationale**) doktorlar da olacaktı. Ben ve Philippe de farklı örgütlerle, farklı yollardan Kabil'e gidecektik.

Hazırlık için kalın kıyafetler ve bol film alacak, fazla ağır yük taşımayacaktık. Dönemin fotoğraf makinesi teknolojisi 19. yüzyıldakinden iyiydi ama ağırlık azalsa da günümüzdeki gibi değildi. En az 30 kiloluk bir yüküm vardı. İki Nikon fotoğraf makinesi, dört ya da beş objektif, bir tane yeni çıkmış küçük bir fotoğraf makinesi ve 50 civarında film almıştım. Her bir filmin 20 dolar olduğu düşünüldüğünde, daha yola çıkmadan epey para harcamıştım. Fakat büyük iş yapacağımızdan hiç şüphem yoktu.

Pakistan Havayolları'yla İslamabad'a gidecektik. Dilenci vapurundan farksız bir rotaya sahip olan Paris-İslamabad uçağı, önce Frankfurt, ardından Kahire, Dubai, Karaçi ve sonunda İslamabad'a iniyordu. Bu yolculuğun kaç saat sürdüğünü hatırlamıyorum ama daha ilk durağımız Frankfurt'ta sorgulandığımı unutmuyorum. Üçümüz Frankfurt Havaalanı'nda dolaşırken, elimdeki pasaportun renginden tanıyan Alman polisi, beni arkadaşlarımın yanından ellerimi arkadan birleştirerek sorgulamaya götürdü. Şüphe uyuşturucuydu, bir Türk olarak İslamabad'a gidiyordum. Avrupa'da Türk olmanın ateşten gömlek olduğunu

* Uluslararası Tıbbi Yardım Örgütü.

biliyordum ama bu kadarı da fazlaydı. Reza'nın ve Philippe'in karşı çıkışları bir işe yaramamış, şüpheli sıfatıyla sorgu odasına alınmıştım. Tüm eşyalarım didik didik edildi, sonunda gazeteci olduğum anlaşıldı ve salıverildim. Beni sorgulamaları uçağın rötarına sebep olmuştu. Uçağı gönderebilir, sorguya devam etmek için beni tutabilirlerdi de.

İslamabad Havaalanı'nda para bozdurduk. Gündüz varmıştık. Philippe, Fransız Büyükelçiliği Kültür Ataşesini tanıyordu. Onun evinde kalabilecektik. Bu, otel masrafımızı da azaltacaktı. Ataşe, adının Bruce olduğunu hatırlıyorum, çok büyük bir evde yaşıyordu. Bizi güzel bir yemekle ağırladı. Aynı yemekte, evde bizim gibi konuk olarak kalan Fransız bir genç maceracıyla tanıştık. Ataşenin arkadaşı, varlıklı bir ailenin oğlu olan bu genç, Afganistan'a çok farklı bir rotadan K2'nin bulunduğu dağlık bölgeden, Nuristan'dan girmek istiyordu. Amacı o bölgede yaşayan beyaz tenli, mavi gözlü toplumla buluşmak ve kendince röportajlar yapmaktı. Dağcılık ekipmanları ve hatta oksijen tüpü bile getirmişti. Üçümüz bu gencin naifliği karşısında şaşırmış, ekipmanlarını görünce bu fazla hazırlığı biraz komik bulmuştuk. Gencin hayalleri pek gerçekçi değildi, sonradan onun ne yapıp ne yapmadığını hiç bilemiyorum ama bizi büyük olaylar bekliyordu.

İslamabad'dan Peşaver'e gitmeden önce yol yorgunluğumuzu attık. İslamabad'da Türk Büyükelçiliği'ni de ziyaret etmiştim. Varlığımdan haberdar olmaları gerekiyordu.

Bir taksiyle Peşaver'e gittik. Birkaç gün Greens Otel'de kalacak, ortak aldığımız karara göre en geç sekiz ay sonra, 1983 yılının Mayıs ayında yine Greens Otel'de buluşacaktık. Kim erken gelirse diğerlerini bekleyecekti. Yanımıza sadece birkaç parça giysi alacak, bavullarımızı otelin emanetine bırakacaktık. Büyük bir caddeye bakan otelin içinde bir avlu vardı ve tüm yabancılar, bölgedeki gizli servis üyeleri, gazeteciler hatta uyuşturucu satıcıları da burada kalıyordu.

Akşam güzel kebaplar yemiş, otelin yakınlarında bir kahvede çay içmeye gitmiştik. Bizi yabancı gören bir adam hemen yanımıza gelmiş; "Beyaz mı sarı mı?" diye sormuştu. Beyaz eroin, sarı esrardı. Uyuşturucu ticareti böylesine açıkça yapılabiliyordu.

Ertesi gün Fakirabad mahallesine gittik. Afganların yaşadığı bu mahallede, Philippe'in önceden bağlantı kurduğu kişilerle buluşacaktık. Paris'te yaşayan ve Philippe'in görüştüğü Afganlar geleceğimizi haber vermişlerdi, gittiğimizde bu kişiler bizim geleceğimizden çoktan haberdardılar. Bize yapacağımız yolculuk için yanımıza almamız gerekenler konusunda önerilerde bulundular. Dikkat çekmemeliydik, önerilere uyup çarşıdan Afganların "patu" adını verdikleri yün battaniye kalınlığındaki şallardan ve "pakol" dedikleri yün şapkalardan aldık. Tebdili kıyafette bile göz rengimizden yabancı olduğumuzun belli olacağını düşünüyordum ama Philippe, kuzeydoğu eyaleti Nuristan'daki insanların da beyaz tenli ve renkli gözlü olduklarını, göze batmayacağımızı söyledi. Nuristan'a yıllar sonra gidecektim. Ataşenin evinde kalan genç, belki de benden önce gitmişti. Kim bilir?

Reza, yola çıkmazdan önce yediği yemekten zehirlendi. Bugün bile ona neyin dokunduğunu bilmiyor. Yola çıkamayacak kadar kötüydü, yerini ben alacaktım. Kaderci değilim ama bazen de kaderi, yaşamam gerekenleri yaşayabilmem için devreye giren bir ele benzetiyorum. Otelde kaç gün kaldık tam hatırlayamıyorum ama ayrılmadan önce Peşaver çarşısındaki bir sokak fotoğrafçısında "*à la minute*" denilen fotoğraf makinesiyle vesikalık fotoğraflar çektirmiştik. Bu seyahatin ardından üçümüz de bir daha bu çektirdiğimiz fotoğraflardaki suretlerimize benzemeyecektik. Bunu içten içe hissediyorduk belki de. Reza'nın yapmayı planladığı yol, şimdi benim önümde uzanıyordu. Cemaat-i İslami yola erken çıkma kararı almıştı. Reza ve Philippe'i geride bırakıp, mücahitlerin Lada marka cipine bindim. Tari Mangal'e gidiyorduk.

*

A la minute fotoğraf makinesiyle yola çıkmadan önce çektirdiğim son fotoğraf.

Hiç unutmam Bata marka yeni botlar almıştım. Patum üstümde, pakolüm başımdaydı. Sıcak tutuyorlardı. Tari Mangal'de grubun tümüyle buluşacak, mühimmatları alacak ve yürüyerek Panşir Vadisi'ne gidecektik. Peşaver'den Tari Mangal 300 kilometrelik mesafedeydi ama bu yolu yedi saatte aldık. Bu yedi saatlik yoldan hatırımda kalan fazla bir şey yok. Cipin yeşil brandayla kapatılmış arka bölümünde gidiyordum. Yolu görmüyordum. Fazla dikkat çekmemek için kafamı öne eğmiştim. Fırsat bu fırsat deyip, uyukluyordum. Arada namaz vakitlerinde duruyorduk. Mescit benzeri, zemini samanla kaplı, tek odalı, geniş, kerpiç yapılarda seccade yerine kullanılan çaputlarda secdeye varıyorduk.

Tari Mangal, Afganistan sınırında Mangal aşiretinin hâkim olduğu bir köydü. Köyün evleri kerpiçtendi. Sokaklar genelde boştu, kadınlar ortada yoktu. Bir ya da iki kez, adeta bir serapmışçasına burkalı siluetlerin evlerin önünden geçtiğini gördüm. Köy, Afganistan'a geçecek kalabalık grup için hazırlık yapıyordu. Cemaat-i İslami üyeleri beni köydeki evlerden birine bıraktı. Yola

çıkana kadar bu evde kalacaktım. Eve girdiğimde, benim gibi yola çıkmayı bekleyen Fransız doktor grubunu gördüm. Philippe'in Paris'te söylediği AMI'den doktorlardı. Birkaç saat sonra evin bir başka odasından yanımıza gelen Capucine adındaki doktorla da tanıştım. Birkaç gündür evde kalıyorlardı. Yanlarında bol miktarda sağlık malzemesi vardı. Cemaat-i İslami üyeleri yanımızdaki malzemeleri kontrol etmek için bir ara eve geldiler. Yanımızda kafa feneri, ip, plastik torba ve kuru yemiş mutlaka olmalıydı. Yemiş dışında hepsi vardı. İlk üç gün yemek bulamayacaktık, bizi güçlü tutacak kalorisi yüksek kuru yemişe ihtiyaç vardı. Fransız doktorlar yanlarında protein barlar getirmişlerdi. Bu, hiç aklıma gelmemişti. Mücahitlerden biri köyden kuru yemiş alabileceğimi söyleyince, beni götürdükleri bir evden toplamda beş kilo kadar kuru üzüm, dut kurusu, badem ve ceviz aldım. Malzemelerim 20 kilo kadardı, üzerine bir de bu yemişler gelince, yüküm iyice ağırlaşmış oldu.

Köydeki ikinci günümde sabahın köründe dışarıdaki seslere uyandık. Hepimiz evin salonu olduğunu düşündüğüm odasında yerde kıvrılıp yatmıştık. Üzerimizdeki patulari battaniye, pakoller yastık vazifesi görmüştü. Seslere hepimiz uyandık, toparlanıp dışarı çıktık. Beklenen silahlar gelmişti, katırlara yükleniyordu. Büyük bir operasyondu. Mayınlar, Duşka denilen uçaksavarlar, kalaşnikoflar, mermiler, RPG'ler, B10 geri tepmesiz toplar... Silahlar Çin malıydı. Çin, Sovyetler Birliği'nin işgal ettiği Afganistan'a, Sovyetlere karşı savaşan örgütlere silah ve mühimmat gönderiyordu. Dünya güçlerinin birbirleriyle güreştikleri sahalar, hiçbir zaman kendi coğrafyaları olmuyordu. 20 kadar katır vardı hatırladığım, AMI'nin yardımları da yüklenmek üzere sıradaydı. Mücahitler, kimilerini ahşap sandıklarla katırlara yüklüyor, kimilerini su geçirmeyen cephane kutularında hayvanlara bağlıyordu. Katırlar yüklendikçe mücahitler gruplar halinde yola çıkıyordu. Hayvanların yükü öylesine çoktu ki içim sızladı. Benzer durumu ben de yaşayacaktım.

İki katırın arasında beşer, altışar kişilik gruplar halinde sıralanıyor ve her yirmi kişide bir, biraz bekliyorduk. Yolda uzun bir konvoy oluşturmak yerine bölümlere ayrılıyorduk. Böylece hem dikkat çekmiyorduk hem de saldırıya uğrama ihtimalimiz azalıyordu. Beni neyin beklediğini az çok anlamaya başlamıştım ama anlayışımın o güne kadarki yaşanmışlıklarım kadar olduğunu fark etmeme ve aslında pek de kavrayamadığımı görmeme bir iki gün uzaktaydım.

Hava soğuktu ama üşümüyordum. Çantamda yer kalsın diye kıyafetlerimin çoğunu üzerimde taşıyordum. Termal fanilamın üzerine yün fanila giymiş, iki kazağı üst üste geçirmiş ve montumu da patu ile örtmüştüm. Rakım artıkça, üşümeye başlayacaktım. Belki de kültür ataşesinin evinde karşılaştığımız genç, tüm o dağcılık malzemelerini getirmekte haklıydı. Gerçi bu grupta kimsede de öyle malzemeler yoktu. Kafam karmakarışıktı, bütün bunları sorgulamaya vaktim de yoktu, yola çıkacağım grubun sırası gelmişti. Yüklerimi sırtıma ve omuzlarıma dağıtıp, yürümeye başladım. Köydeki toprak patika, yerini taşların ve büyük

Yolculuğun ilk günü.

kayaların arasında adım atmaya çalıştığımız bir zemine bırakmıştı. Burası ne yol ne patikaydı. Dağa çıkıyorduk. Dağ keçilerinin yürüdükleri izleri takip ediyor olmalıydık.

Birlikte yürüdüğüm grupta Ahmet Şah Mesut'un kardeşi Ahmet Ziya, Fransız doktorlar ve hepsinin adını hatırlayamadığım mücahitler vardı. Yol zorluydu, daha köyden çıkar çıkmaz taşıdığım yüklerin ağırlığı adeta iki katına çıkmıştı. Yeni aldığım botlar vurmaya başlamıştı. Yeni botlarla böylesi bir yürüyüşe çıkmak acemilik değil de neydi? Gerçi bu seyahate benim değil, Reza'nın çıkması gerekiyordu.

İnsan, yürüdükçe acıya alışıyordu. Mücahitler ise keçi gibiydi. Karanlık bastırdığında hala yürüyorduk ve keçi yolu, yerini kara bırakmıştı. Işığa ihtiyaç yoktu, karın beyazı geceyi aydınlatan mavi bir ışık yayıyordu. Kar tabakası o kadar kalın ve yumuşaktı ki, bastığımız yerde dizimize kadar gömülüyor, büyük bir çaba göstererek ikinci adımımızı atabiliyorduk. Grubumuz iyice yavaşlamıştı. Hareket ettiğim için terliyordum ama kara battığım için de ıslanıyordum. Arada tökezlediğim de oluyordu, kıyafetimin dışı da içi de ıslaktı. Üzerimdeki yük yetmezmiş gibi kıyafetlerim de ağırlaşmıştı. Gece nerede konaklayacağımızı merak etmeye başlamıştım. İlk günün gecesinde, uzakta titreyen bir ışığa doğru hareket ediyorduk. Kafamızı sokacak bir yer bulacağız diye memnundum ve dinlenebilmek için sabırsızlanıyordum. Işığa yaklaştıkça karanlığa gömülmüş tek tük kerpiç evler gözüme çarptı. Dağın yamaçlarında bir mezraya varmıştık. Mücahitlerin "*samavat*" dedikleri, titrek ışığın kaynağı olan dağ kahvehanesinde durduk. İçimdeki kurtuldum hissiyatına sarılmıştım. Kahvehanenin sobayla ısınan salonunda önce namaz kılacaktık. Namazın ardından bol şekerli çayımızı içmiş, yanımdaki kuru yemişleri de açıp, herkesle paylaşmıştım. Şekerin de etkisiyle lüks lambasının ışığı altında, yan yana sokularak, uyukladık. Sabah gün ağardığında yine namaza durduk ve kahvehanenin sıcak

Kar fırtınaları daha yeni başlamıştı ve haftalar sürecek yürüyüşümüzü zorlaştıracaktı.

salonunu terk edip, tamamen kurumuş şekilde tekrar yola koyulduk. İlk on dakikada yine kıyafetlerimiz ıslanmıştı. Ayaklarım benim değildi. Su toplamış, baloncuklar patlamış, cılk yara olmuştu. Soğuk ayaklarımı o kadar hissizleştirmişti ki, bu yaraların acısını bile hissedemiyordum. Ayaklarımda soğuğun keskin acısı vardı. Bir dahaki molada botlarımı çıkaracaktım, ayaklarımın durumunu merak ediyordum.

Sürekli tırmanma halindeydik. Önümüzdeki ve arkamızdaki gruplarla iletişimimizi, keçi gibi bu yollarda yürümeye alışkın, genç ve dinç mücahitler yapıyordu. Telsiz kullanılmıyordu, Ruslar frekansları dinliyordu ve saldırma ihtimalleri vardı. Ruslar dışında başka tehditlere karşı da dikkatli olmalıydık. Farklı aşiretlerin kontrolü altındaki bölgelerde ilerliyorduk. Nitekim yolda, kurucusu Gulbettin Hikmetyar olan Hızb-i İslami'nin birkaç kez saldırısına uğrayacaktık.

Hikmetyar, Ahmet Şah Mesut'a gönderilen silahların önünü kesmek istiyordu. Mesut'un Sovyet Kızıl Ordu'suna karşı

savaşının başarıya ulaşıp da Mesut'un parlamasını istemeyen "dış güçler" Hikmetyar'a destek veriyordu. Sünni ve Paştu olan Hikmetyar, etnik ve mezhepsel ayrımcılık yapıyor; yetmezmiş gibi adı, kendi bölgesinde uyuşturucu ticareti yapan aşiretlerle birlikte anılıyordu. Birleşik ve hatta seküler bir Afganistan hayaliyle savaşan Mesut'un, 9 Eylül 2001'de suikasta kurban gidecek olması, Afganistan'ın dünya güçleri için nasıl bir arena olduğunun göstermesi açısından manidar.

İlk saldırıda kayıplarımız olmuştu ama durmadık, tırmanmaya devam ettik. Bu yürüyüş insan olarak bedenimi tanımamı sağlayacaktı. İçgüdülerim güçlenmişti, acıya direncim artmıştı, soğuk, meşin gibi olmuş bedenime etki etmiyordu. Yanımdaki kuru yemişleri ilk üç günde tüketmiştim. Üçüncü günden sonra yiyecek olarak mücahitlerin verdiği bir avuç kuru üzüm, birkaç parça peksimet ve seyrek de olsa bir kâse pirinci tüketecektim. Yiyecek o kadar azdı ki bazen yoldan sapıyor, yumurta bulabilmek umuduyla saatlerce yürüyor ve yakınlarda hangi mezra varsa ona gidiyorduk.

Bazen günlerce ağzımızdan yiyecek bir şey geçmiyordu. Öyle günlerde içgüdülerim bedenimi ele geçiriyor, yürüdüğüm kara elimi sokup, bazen kopardığım bir çam filizini bazen de bir böceği ağzıma atıyordum. Tilkinin karın içinde fare avlaması gibi ben de karda yiyeceği nerede bulacağımı biliyordum. Geride kalanların kurtulma şansı yoktu, grubun hızına uymak zorundaydım. Ya grubun hızına uyacaktım ya da karlı dağlarda ölecektim. Gerçi, ölmek bile o anlarda tatlı geliyordu. Beş dakikalık molalarda gözlerim kapanıyor, mücahitler uyanmazsam beni öldürmek zorunda kalacaklarını söylüyordu.

Günler geceler birbirini izliyordu. Kaç gündür yürüyorduk, günlerden hangi gündü, mevsimlerden hangi mevsim bilmiyordum. Kışa hapsolmuş, oksijenin az olduğu yüksek rakımda bata çıka bir adımımı ötekinin önüne atıyor, nefes almaya çalışıyordum. İnsan değildim artık. İçgüdüleriyle yol bulan bir hayvandan

farksızdım. Bütün gün yiyeceğim bir avuç pirincin hayaline tutunuyordum. O gün pirinç yerine bir parça peksimet verilirse, hayalimin elini hiç bırakmıyor, ertesi günü bekliyordum.

Öndeki mücahit grubundan bir haberci saldırı ihtimalini haber vermişti, grubun lideri dağın başında bir mağara bulmuş, hepimiz mağaraya girmiştik. Mücahitlerden biri ateş yaktı, bir süre sonra üzerine çaydanlık koydu. Birbirimize sokulduk, patularımıza sarıldık ve kendi nefesimizle vücudumuzu kurutmaya çalıştık. Ateş etkisini göstermişti. Hepimize birer tas, taşlı pirinç lapası dağıtıldı. Sıcak sıcak iyi gelmişti ama aradaki taşlar midemi bulandırıyordu. Lapanın üzerine kaynatılmış çay ve bir avuç taşlaşmış pekmez verildi. Ben pekmezi yemek yerine azar azar çaya karıştırmıştım, mücahitler ise pekmezi ısırıyor, kalanı çaya karıştırıyor ve çay değil de adeta şerbet içiyorlardı. Beni komik buluyorlar, arada gülüşüyorlardı. Dinlenmek için kenarları kıvrılarak pide gibi sarılmış pakolümün kıvrılmış bölümünü yüzüme indirdim ve bir maske gibi tüm yüzümü kapattım. Mücahitlerin eğlencesi olmuştum. Oysa pakol de patu da yündü ve bu şekilde nefesimle ısınmam daha kolay oluyordu.

Birkaç saat sonra olmalı, Mi-21 helikopterlerinin sesini duyduk. Ardından da ateş sesleri. Mağaranın içindeki hava ısınmıştı. Sonrasında da etrafı duman kesti, kesif bir yanık kokusu sardı. Öndeki grubun habercisi sayesinde hiç zayiat vermemiştik.

Ertesi sabaha kadar mağaradan çıkmadık. Zaman mefhumu çoktandır yoktu; nefesimin ısıttığı, içine kafamı soktuğum o küçücük alanda geçirdiğim bir gece sanki bir an gibi gelmişti. Belki de bir gece bile geçirmemiştim. Dışarı çıktığımızda mağaranın çevresinde mevsim değişmiş, karlar erimiş, her yer simsiyah olmuştu. Ruslar öylesine güçlü bir saldırı yapmışlardı ki dağı taşı dövmüşler, doğayı talan etmişler, iki katırın ölmesine sebep olmuşlardı. Yaptıkları gövde gösterisinden memnun olmalıydılar. Olan katırlara oldu diye düşündüm, gerçi daha önümüzde çok yol vardı. Bir an

ölen katırların yerinde olmayı istediğimi fark ettim. İnsan isteklerine dikkat etmeli derler. Böylesi zorlu koşullarda yönetimi ele alan ilkel benliğim, hayallere tutunuyordu. Tutunduğum bu hayal bu yürüyüşte neredeyse gerçek olacaktı. Beni bekleyen kadere doğru yavaş ama istikrarlı bir şekilde yürüyordum.

Napalm olduğunu söyledikleri bombanın yaktığı bölgeden çıktık ve kar içinde yürüyüşe devam ettik. Bu kez dağ eteğindeki keçi yolundan değil de avcıların açtığı çığırda, düz bir platoda yürüyor gibiydik. Buranın bir orman olduğunu, tökezleyip yana düştüğümde fark ettim. Dört beş metreyi aşan kara gömülmüştüm. Ellerime ağaçların en üst yaprakları geldi. Bunu fırsat bilip, üstteki filizlerden kopardım ve ağzıma attım. Ormanı, baharda aynı yoldan atla dönerken görecektim. Aklıma yıllar önce Savaş Ay'la Sinop Erfelek'te düşen bir Amerikan uçağını bulmak için yaptığımız yürüyüş geldi. Orada da avcıların hedikle açtıkları çığırı izlemiştik. Dolunayın ışığı önümüzü aydınlatıyordu. Afganistan'da gökyüzünde samanyolu uzanıyordu, görülmemek için dolunayın olmadığı günlerde ilerliyorduk.

Avcıların bizden önce bıraktıkları izleri takip ediyorduk.

Açlıktan başım çatlıyor, susuzluktan ve soğuktan dudaklarım kanıyordu. Susuzluğumuzu gidermek için kar yiyorduk, şanslıysak karı ısıtacak kadar küçük bir ateş yakıp, su içiyorduk. Bir insanın ağzından çıkan nefesin ısısına bile ihtiyaç duyuyordum. Herkes katırların arkasında yürümek istiyordu. Tek sıra gidiyorduk, yürüdüğümüz yer çok dardı ve sağ tarafımız uçurumdu. Beş altı kişi bir katırı takip ediyor, arkalarından katırlı bir başka grup geliyordu. İki katırı kaybetmiştik. Katırın arkasında yürümek bir ayrıcalıktı. Katır yellendikçe bir nebze olsun hemen arkasındakini ısıtıyordu. Bu ayrıcalığa sahip olabilmek için yürüyüş ritmini bozmamak gerekiyordu. Başlardaki acemiliğimi atmıştım, mücahitler kadar olmasa da sıramı kimseye kaptırmamaya kararlıydım. Şanslıysam katır yellenecek, biraz ısınacaktım. Yüzümde o sıcak havayı hissetmek istiyordum. Katıra iyice yaklaştım, hayvan zorlanıyordu ama yavaş da olsa yürüyordu. Birden ne olduysa oldu, katır tökezledi ve uçurumdan aşağı düştü, çekebilecekmişim gibi kuyruğundan tutmaya yeltenmiştim. Hemen arkamdan biri beni kendine çekti. Keskin içgüdüler hayat kurtardığı gibi hayatını kaybetmene de neden olabilirdi.

Yığılıp kaldım. Mücahitler deneyimliydi; iyice geri çekildik. Patika çöküyordu. Herkes inanılmaz bir düzende geri geri gitmek zorunda kaldı. Bir düzlüğe çıkana kadar geri yürüdük. Başka bir yol bulacaktık. Katırın uçurumdan yuvarlandığı görüntü gözlerimin önünden gitmiyordu. Bu görüntü hafızama öylesine kazınmıştı ki yıllar sonra kabuslarımda bile görecektim. Nefes almakta zorluk çekiyordum. Oksijensizlikten mi panik ataktan mı bilmiyorum, ölmek üzereydim. "Yürüyemeyeceğim, bittim. Beni bırakın," dedim. Ayağa kalkacak mecalim yoktu. Mücahitlerden biri kalaşnikofuna mermisini sürdü. Gelmeyeceksem beni vuracaktı. Ruslar beni bulursa tüm bilgileri benden alabilirlermiş. Önemli değildi, vurulmaya bile razıydım. Fransız doktorlardan

biri yanıma geldi, elini uzattı. Bir anlık tereddütten sonra elini kavradım ve ayağa kalkmayı başardım.

Hayatını ya doğaya ya da işgalcilere karşı savaşmakla geçirmiş yorgun Afgan halkının mücadelesini bu yürüyüşte çok daha iyi anlamıştım. Panik atak geçiriyordum ama etrafımdaki mücahitlerin inançları, ülkeleri uğruna sahip oldukları motivasyon ve güç karşısında panik atak geçirmem neredeyse gülünçtü. Nefesimi dengelemeyi başardım, düşüncelerin akıp gitmesine izin verdim ve sadece ayaklarıma odaklandım. Birini diğerinin önüne atıyordum. Bu yol illa bitecekti. Sonsuza kadar sürmeyecekti. İçimde bir kıvılcım yandı, bu yolun sonu vardı. Bu inançla kendimi ayakta tutmayı başarabildim.

Yürüyüş öyle bir ritimdeydi ki tam ölmek üzere olduğumu düşündüğüm anda ya dinleniyorduk ya da çok daha iyisi karşımıza dağ kahvehanesi çıkıyordu. Yine bir samavatta durmuştuk. Yolda namaz için durmuyorduk ama samavat molalarında mutlaka namaz kılınıyordu. Namazı yemek takip ediyordu. Yemek olarak sadece çay ve bir avuç pekmez ya da kuru üzüm vardı. Sıcak çayın içine kuru üzümleri atıp şişmelerini sağlıyor ve sulu, dolu dolu olmuş tatlı üzüm tanelerini yavaşça yiyordum. Artık ustalaşmıştım. İçimizi ısıttıktan sonra sırtımızı duvara yasladık, birbirimize sokulup uyumaya başladık. Gözlerim yarı açıktı ama tam o anda, yerde yürüyen bir hamam böceğini elimle kavrayıp ağzıma attım. Uyumadan önce protein namına bir şey yemiş oldum. Açlık insana her şeyi yediriyordu.

O yürüyüşteki rotamızı anlayabilmek için epey araştırma yaptım. Haritalardan destek almaya çalıştım; yapay zekaya rotayı çizmesi için komutlar yazdım fakat kesin bir sonuç yok. Hatta öyle ki yapay zekâ yürüyerek bu yolu yapmanın çok zorlu ve tehlikeli olduğuna dair uyarıda bile bulundu. Afgan dostlardan mücahitlere sormalarını ve yolu kabaca bile olsa bana hatırlatmalarını istedim fakat Afgan mücadelesi bu satırların yazıldığı sırada bile

devam ettiği ve Rusların yerini başka düşmanların aldığı düşünüldüğünde, mücahitler güvenlik sebebiyle güzergahı paylaşmadılar. Bu defa Afganların kendi iç hesaplaşmaları için aynı yolun hala kullanılıyor olması, geçmişte Ruslar gidince kurtulacak diye düşünülen ülkenin makus talihine üzülmeme sebep oluyor.

Yol artık yokuş aşağı ilerliyordu. Dağdan iniyorduk. Kardan kör mü olmuştum yoksa aylardır kara görmeyen denizciler gibi serap mı görüyordum anlamamıştım ama çok ileride beyaz yerine gri renk vardı. Kar bitiyordu. Mücahitler bitik durumumu bildiklerinden yanıma gelip, "*Machine*", "*machine*" diyerek araca bineceğimizi anlatmaya çalışıyordu. Bu bana moral veriyor, yürümek için bir amaca tutunmuş oluyordum. Kar yerini taşlık bir araziye bıraktığında yürümek garip bir şekilde daha da zorlaştı. Yürürken sürekli yere bakmak zorundaydım. Yoldaki küçük taşlar ve kayalar, düz ilerlememizi engelliyordu. Sürekli tökezliyordum. Hayallerimde ya arabaya binerken kendimi görüyordum ya da iri bir hamburger yiyordum.

Tek tük ağaçlar görmeye başladık. Ağacı görmek bile medeniyetle eş değerdi. Kardan iz yoktu ama soğuk tüm gücüyle kendini hissettiriyordu. Grupta adı İşrak olarak aklımda kalan bir mücahit komutan vardı. Yıldızımız hiç barışmamıştı, gözü hep bendeydi. Mesut'un kardeşi Ahmet Ziya'dan da kıdemliydi ve herkes onun sözünü emir telakki ediyordu. Ara ara konvoyu denetliyor, bu sıralarda tökezlediğim, geri kaldığım, yürüyemediğim için beni suçluyordu. "Ne biçim Müslümansın, kafir doktorlar bile bizim gibi yürüyor, sen yürüyemiyorsun," diye söyleniyordu. Sonradan Ahmet Şah Mesut'la ilgili röportajım yayımlandığında, Paris'teki ajansa benim adıma hakaretlerle dolu bir mektup kaleme alacaktı. Ahmet Şah Mesut'la dünyada ilk kez röportaj yapacak ve aralarında Time, Paris Match, Stern gibi dergilerin de olduğu tüm dünya dergilerinde bu röportajım yayımlanacaktı. İşrak nasıl olduysa bu röportajın Norveç'te yayımlandığı dergiyi

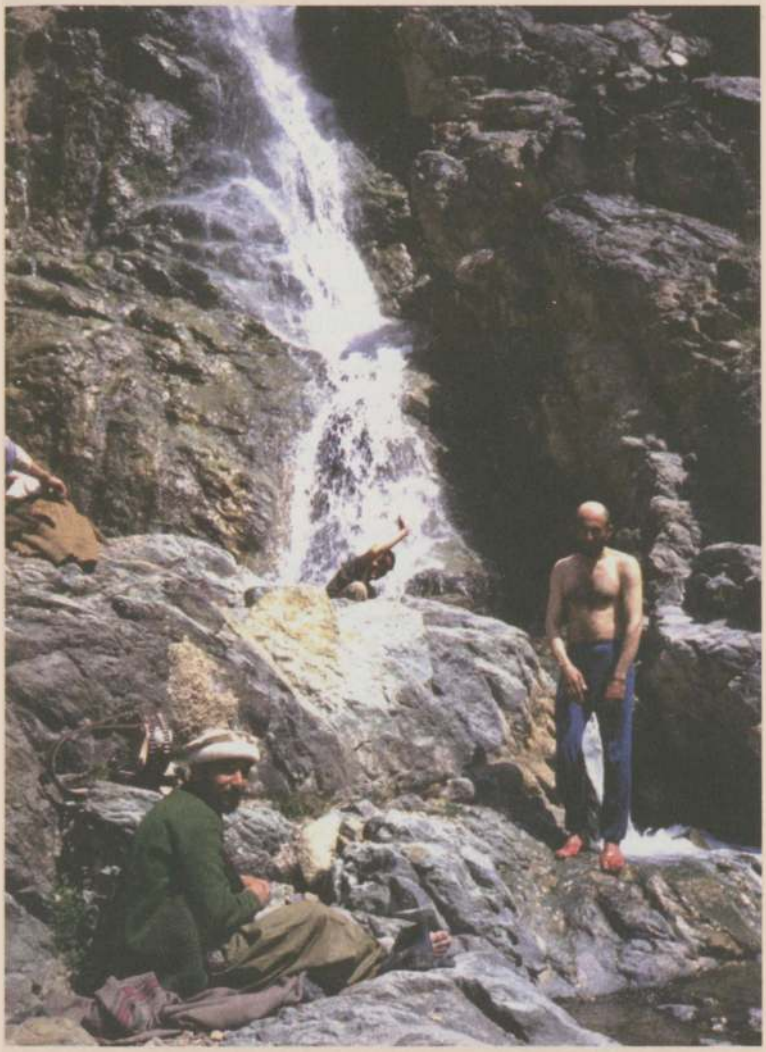
bulacak, içindeki erotik kadın fotoğrafları nedeniyle beni suçlayacak, ağza alınmayacak küfürlerle dolu mektubunu Sipa'ya gönderecekti. O mektup ne oldu bilmiyorum, Mestani'ye* anlattığımı hatırlıyorum.

Büyük çakılların olduğu kurumuş bir dere yatağından geçerken, ayağım taşların arasına sıkıştı. İşrak'ın nefretinden uzak durmaya çalıştıkça, başıma bir şeyler geliyordu. Ayağımı taşların arasından çıkarmaya çalışırken baloncukların patlama sesini duydum. Botlarımı o ana kadar çıkarma cesareti gösterememiştim; ayaklarım bir daha aynı botlara girmez diye düşünüyordum ama taşların arasında sıkışınca, ayağımı kurtarmak için botu çıkarmak zorunda kaldım. Kıpkırmızı, şiş, nasırlarla dolu korkunç bir görüntü... Ayak baş parmağımın yanında büyük bir kemik çıkıntısı vardı. Gelecekte bu yürüyüşün yarattığı kemik deformasyonu başıma iş açacaktı. Mücahitlerden biri botumu taşların arasından çıkarmama yardım etti. İleride bir şelale olduğunu, şelalede yıkanacağımızı söyledi. Bu soğukta nasıl yıkanacaktım. Abdesti teyemmümle alıyorduk, şimdi kar bitmiş, sulak alanlar başlamıştı ve anladığım kadarıyla abdesti de suyla almak zorunda kalacaktık. Bu soğukta değil yıkanmak abdest de alamazdım. İyice bunalıma girmiştim.

Şelaleye varmadan sesini duymaya başladık. Herkes yıkanacağı için sevinçliydi dersem yalan olmaz. Bir ben endişe içindeydim ama yıkanmayalı o kadar uzun zaman olmuştu ki suyla buluşmayı iradem istemese bile bedenim istiyordu. Küçük bir şelaleydi, eriyen kar sularıyla beslenen ve böylece altında bir de küçük göl oluşan şelaleye varır varmaz herkes üstündekileri çıkarmaya başladı. Suyun altına girenleri görünce dayanamadım ve büyük bir kayanın üzerinde kıyafetlerimi çıkardım. Üzerimdeki yünler ıslanıp kuruduğu ve haftalardır çıkmadığı için grapon kâğıdı gibi

* Mehraboudin Mestani, Mesud'un yanında Fransızca yazışmalarını yapan, çok iyi Fransızca bilen, İstiklal Lisesi'nde eğitim görmüş bir arkadaşıydı.

kıtır kıtır olmuş, hepsi bir araya gelip keçeleşmişti. Kıyafetleri kafamdan çıkarabilmem için kollarımla keçeleşen yünleri gererek açmam gerekti. Botlarımı çıkardığımda soğuk ayaklarımın altına çivi gibi batmaya başladı. Ayaklarımın hali içler acısıydı.

Şelalede yıkanmak herkese iyi gelmişti.

Suyun altına girdiğimde o çivileri tüm bedenimde hissettim ama suyla buluşmak iyi geldi. Sudan çıkınca hava artık o kadar soğuk gelmiyordu. Hatta bir ara bulutların arasından yüzünü gösteren güneşin sıcaklığını bile hissettiğimi hatırlıyorum. Patum ve kazaklarım dışında üzerimden çıkan termal fanilaları bir çuvala tıkıştırdım ve çantamda kalan kıyafetleri giydim. Duru suyla bile yıkanmış olmak çok iyi gelmişti.

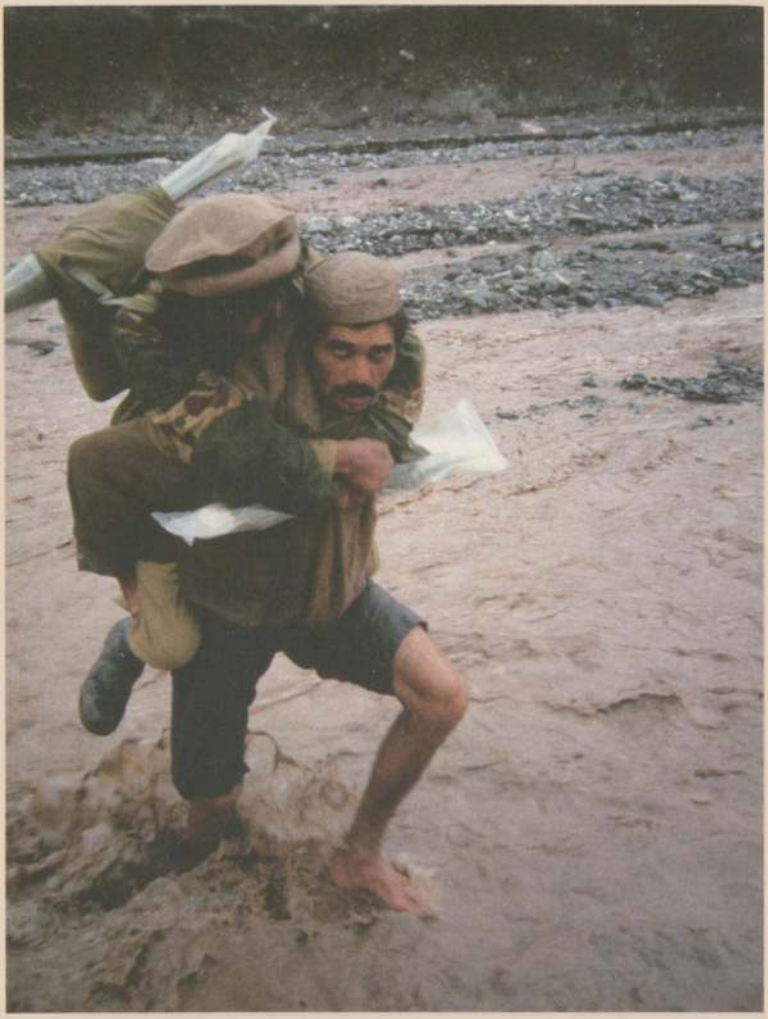
Yıkanma molası mücahitlere de özbakım yapma fırsatı tanımıştı. Kimisi ayaklarının altındaki kalınlaşmış derileri çakılarıyla kesiyordu. O zamana kadar topuk törpüsünü bilirdim ama derilerin çakıyla sıyrılması ilk defa karşılaştığım bir manzaraydı. Paris metrosunda veya İstanbul sokaklarında yürümekle insanın ayağındaki deri böyle kalınlaşmıyordu. O nedenle benim ayaklarım yara bere içindeydi, sol ayağımdaki tarak kemiği belirgin biçimde baş parmağımı olması gereken yerden sola itmiş, yeni bir parmak doğuyormuşçasına dışa doğru büyümüştü.

Kabil Nehri'ne vardığımızda sanki aylardır yoldaydık; hatta hayatım sadece bu yürüyüşten ibaret gibiydi. Kabil Nehri'nin nispeten sığ bir bölgesinden karşıya geçecektik ama suya girme imkânımız yoktu çünkü debi yüksekti. Öncü mücahitler nehrin iki yakasındaki ağaçlara ipler germişti. Bu iplerden nasıl geçeceğiz diye düşünürken tereddüt etmeden elleriyle adeta bir maymun gibi üstteki ipe asılıp, alttaki ip üzerinde ilerleyerek geçen bir mücahit kafamdaki sorunun cevabını vermiş oldu. Bir grup, katırları alarak gruptan ayrıldı. Nehrin sığ noktasından katırlarla yürüyeceklerdi. Ben de o gruba katılsam mı, diye içimden geçirdim ama nehre kıyafetlerle girme fikri, dondurucu soğukta hayatta kalma ihtimalimi zayıflatabilirdi. Ben de iplere tutunarak karşıya geçebilirdim. Mücahitler cambaz gibiydiler, onları izlerken karşıya geçiş öylesine kolay görünüyordu ki, iyiden iyiye gaza gelmiştim. Sıra bana geldiğinde bu işin hiç de kolay olmadığını

anladım. Hiçbir zaman spora yatkın olmamıştım, üstelik doğuştan bazı engellerim vardı ve bunları aşamadığım için öğrenciyken beden eğitimi derslerinden bile muaftım. Eşyalarımın düşmesini engellemek için çantaların saplarını boynuma ve omuzlarıma geçirdim. Ellerimle üst ipi kavradım, sonra altta gerili ipte kendimi dengede tutarak yürümeye başladım. Bir ayağımı diğerinin önüne atmaya çalışıyor ama üzerimdeki patu, bacaklarımın arasına dolanıyor, nehrin debisinin rüzgarını bile yüzümde hissediyordum. Geri dönemeyecek noktaya gelmiştim ama ilerleyecek gücü de kendimde zor buluyordum. Geçiş tek tek yapılıyordu ve beni bekleyenler vardı, biraz daha seri hareket etmeliydim. Ayaklarımın altındaki ip, ağırlığımın da etkisiyle arada suya giriyor ve bu anlarda ellerimdeki ipe daha sıkı tutunmak zorunda kalıyordum. Suya düşme korkusuyla kaskatı kesilmiştim. O gün o nehri geçmeyi başarmış olmam, bugün bile beni şaşırtıyor. Dizlerime kadar suyun içine girmiş, patum ıslanmış, ağırlaşmış ama düşmemiştim.

Zorlu Kabil Nehri'nden geçerken fotoğraf çekemedim ama nehri besleyen kollarından birinden geçişi fotoğraflamıştım.

Mücahitler zorlu nehir geçişlerinde sadece silahları değil yorgun savaşçıları da taşıyordu.

Mücahitlerin hepsi geçtikten sonra yola devam ettik. Katırlar aramıza ne ara katıldı hatırlayamıyorum ama çok geçmeden grupla birlikteydiler. Mücahitlerle arada çat pat sohbet etmeye çalışıyordum, Farsçam gelişiyordu, epey kelime öğrenmiştim. Beni

hâlâ komik buluyorlardı. Bir ara yanıma yaklaşan selefi sakallı bir tanesi, İngilizce olarak benim hayatımı kurtardığını söyledi. Anlayamamıştım, bu mücahidi daha önceden hatırlayamadım. Aynı gruptaydık ama hiç temasımız olmamıştı. Anlattığına göre, ayakta işediğim için mürted olduğuma inanan mücahitleri Türklerin bu şekilde işediğine ikna etmişti. Zamanında hac farizası için Mekke'ye gitmeseymiş o da bilmeyecekmiş Türklerin nasıl işediğini. Hayat kontrolümüzde akıyor gibi görünse de hiç öyle olmadığını bu seyahatte deneyimliyordum. Ahmet Şah Mesut'la röportaj yapabilmek umuduyla çıktığım bu yolda, daha Panşir'e varamadan kaç defa hayatımı kaybetme tehlikesi geçirmiştim. Bildiklerim dışında bilmediklerim de vardı demek. Panşir'e varabilecek miyim, o bile meçhuldü.

*

Hava karardığında Kabil yakınlarındaydık. Rusların inşa ettiği elektrik hatlarını takip ettik. Bir grup köylünün yönlendirmesiyle, bir binaya girdik. Mücahitler, iki taraflı çalışan yerel aşiret mensuplarından destek alıyordu ama onlara duydukları bu güvenin sebebini anlayamamıştım. Karanlıkta birkaç binanın yan yana olduğu bir komplekse geldiğimizi anlamıştım. Meğer binalardan birinde Rus askerleri de kalıyormuş ama sarhoş oldukları için sorun olmayacaklarını söylemişlerdi. Beton bir binaya girmeyeli çok uzun zaman olmuştu. Bina sıcaktı, ıslak çamaşırlarımızı kurutabilecek hatta yemek yiyebilecektik. Mücahitlerden biri taze peynir getirdi. Yanında da Rusların kurumuş tava ekmeklerinden. Ekmek bölündüğü anda kum gibi dağılıyordu ama bir kum tanesini bile ziyan etmeden avcumu ağzıma götürmeyi başarmıştım. Taze peynir öylesine lezzetliydi ki brusella olup olmamak umurumda değildi. Brusella maruz kaldığım veya kalacağım tehditler yanında gözüme görünmüyordu bile. Karnım doymuştu. O kadar uzun zamandır açlığa alışmıştım ki

midem de küçülmüş olmalıydı. Kendimdeki değişimi göremiyordum ama anlıyordum. Ayaklarım başka bir yaratığa ait gibiydi, kıyafetlerim keçeleşmişti ve bol geliyordu. Pantolonumun kemerinde çakıyla yeni delikler açmıştım. Sakallarım uzamıştı. O döneme ilişkin hiç fotoğrafım yok. Özçekim de yapmamıştım. Yola çıkmadan önce Peşaver'de fotoğraflarımızı çekmiştik. Bir de yürüyüşün ilk günlerinde hala kendime benzerken çekilmiş bir kare fotoğrafım var.

Karnım doyunca cebimden küçük Sony radyomu çıkardım ve istasyon aramaya başladım. Aniden radyodan yükselen Emel Sayın'ın sesiyle irkildim. "Zeytin gözlüm sana meylim nedendir, bu sevmenin kabahati kimdedir..." Hüngür hüngür ağlamaya başladım. Mücahitler ağlamama mı yoksa elimdeki küçücük radyoya mı daha çok şaşırmışlardı bilemiyorum ama yanıma toplaştılar. Ben sakinleştiğimde elimdeki radyoyu istediler ve onlar da istasyonlar arasında dolaşıp, belki de tıpkı benim gibi geçmişe dair anıların kırıntılarını hatırlayacakları sesler aradılar. O gece dünyanın bir köşesinde bir grup erkek, küçücük pilli bir radyoyla hayata bağlandı, kendini tekrar insan hissetti.

O binada iki gün kadar kaldığımızı hatırlıyorum. Son akşam hava kararkdığında yola çıkacağımız söylendi. Tüm eşyalarımızı teslim edecektik. Eşyalar başka bir yoldan Panşir'e ulaştırılacaktı. Yanıma radyomu, auto focus Nikon makinemi ve su geçirmez kutuda birkaç film aldım. Ceplerime koydum, pasaportum, basın kartım ve biraz da nakit param su geçirmez bir poşette belime bağlı çantanın içindeydi. Domke fotoğraf çantamla, sırt çantamı ve kirli kıyafetlerimin olduğu çuvalı teslim ettim. Bu eşyalar hangi yolla gidecekti bilemiyordum ama belli ki biz yine yürüyecektik.

Dışarı çıktığımda katırların da grupta olmadığını fark ettim. Katırların taşıdığı yük de muhtemelen bizim eşyalarımızla birlikte taşınacaktı. Yüksüz yürümek kolay gelmişti. Kuş gibi hafif hissediyordum kendimi. Patularımıza iyice sarınmıştık,

sadece gözlerimiz açıkta kalacak şekilde yürüyorduk. Dümdüz bir arazideydik. Hava zifiri karanlıktı ama yıldızlar öylesine parlaktı ki onların ışığıyla önümüzü görebiliyorduk. Bir süre sonra bizi durdurdular. "*Harekât*" kelimesini duyduğumuzda koşacak, "*Bonaşin*" duyduğumuzda oturacaktık. 150-200 metre ileride uçakları ve binaları görebiliyordum. Bagram Havaalanı'ndaydık. Koca bir mücahit grubu Ruslara görünmeden askeri havaalanından geçiyorduk. Delilik değil de neydi bu?

Piste yaklaşmıştık. Grup fısıltılarla haberleşiyordu. Pistte sürünerek ilerleyecektik. Gözcü harekât der demez grup, köpekler gibi hızla sürünerek pistte ilerlemeye başladı. Havaalanının arkasında Kabil'in ışıkları görünüyordu. Yıllar sonraki Afganistan seyahatlerimde Bagram Havaalanı'na tekrar tekrar geldim. Her gelişimde 1983 yılında bu pistlerden, bir grup mücahitle birlikte sürünerek nasıl geçtiğime hayret ettim. Hadi ben gözümü karartmıştım ama mücahitlerin bu deliliği yapabilmelerinin tek yolunun içeriden yardım almak olduğuna inanıyorum. Aksi mümkün görünmüyor.

Havaalanını geçtikten sonra durmadan yola devam ettik. Önümüze bir nehir geçişi daha gelmişti. Islanıp kurumaya hala alışamamıştım ama bu geçiş nispeten gözüme daha kolay göründü. Bizden önce yolu hazırlayan mücahitler olmasa epey zaman kaybedebileceğimiz bu geçişi, nehirdeki kayaların arasına yerleştirilmiş ağaç kütüklerinin üzerinde yapmıştık. Islanan sadece ayaklarımız ve pantolonlarımızın paçaları olmuştu.

Panşir'e çok yakındık. Bagram Havaalanı'yla Gülbahar arasında 30-35 kilometre yol kat etmiş olmalıyız. Şimdi baktığımda 6 saatte yürünebilir görünen bu yolu çok daha uzun sürede aldık. Namaz, yemek ve tuvalet ihtiyaçları için sürekli duraklıyorduk. Kalabalık bir grubun bu yolu 6 saatte alması mümkün değildi, Gülbahar'a vardığımızda akşamdı. Gün mefhumum yoktu ama bir gün sürdüğünü düşünüyorum bu yolun.

Gülbahar'daki köylüler, zemini saman döşeli kerpiç bir odaya aldılar bizi. Burada kalacaktık. Duraklarımızda ne kadar kalacağımızı hiçbir zaman bilmiyorduk. Güvenliğe, öncü gruplardan gelen haberlere göre değişiyordu bu süre. Üzerimizde bir çatı vardı ve oda sıcaktı. Yer samandı. İstediğimiz kadar kalabilirdik. Ben hayatımdan memnundum. Üstelik köyden bize battaniyeler geldi, ardından çay, taze köy ekmeği ve peynir. Bu köyde yediğim ekmeğin tadı hala damağımda. Çay için kullandığım emaye bardağım çantama asılıydı, çantam da kim bilir neredeydi. Burada saplı, kalın cam bardaklarda çay gelmişti. Bardağın yarısı kristal şeker doluydu, çay her zaman şekerli geliyordu. Karnımız doyunca birbirimize sokularak uyuyakaldık. Sabah dua seslerine uyandım. Bizim odaya bir imam girmiş, köşede çocuklara Kur'an dersi veriyordu. İnanılmaz bir sahneydi benim için. Işık, ortam o kadar büyülüydü ki kalkıp fotoğraflarını çektim.

Sonra namaz vakti geldi, dışarı çıkıp köydeki çeşmede borudan akan suyla sırayla abdest aldık. Uzun zamandır musluk

Gülbahar'da kaldığımız evde uyandığımda
Kur'an dersi alan çocuklar vardı.

görmemiştim. Bu tip detaylar insan olduğumu hatırlatıyor, burada sıkışıp kalmadığıma, farklı bir hayatım olduğuna inanmamı sağlıyordu. Namaz sonrası grubumuz kahvaltı etti. Mönü yine aynıydı. Bol bol ekmek yedim. Grupta yeni yüzler vardı, bazıları ortalarda görünmüyordu. Özbek ve Türkmenlerin konuşmaları kulağıma çalınıyordu. Telaffuzları farklı olsa da Türkçe duymak bile insana kendini evinde hissettiriyordu. Arada radyoyu açıyordum, Türkiye'nin Sesi radyosunda hem haberler hem şarkılar dinliyordum.

Ertesi sabah erkenden Gülbahar'dan ayrılma vaktinin geldiği haber edildi. "Harekât" demişlerdi. Hemen toparlandık. Başucumdaki radyomu aradım, bulamadım. Biri almış olmalıydı. Radyom beni evime bağlayan bir portal gibiydi, çok canım sıkıldı. Mecbur dışarı çıktım. Bir kadın "Aral!" diye seslendi. Capucine'di. O da başka bir evden çıkmıştı, aynı grupta gidecektik. Panşir'e yakındık ama vadi girişi Rusların kontrolündeydi. Patularımıza sarındık. Grupta Capucine dışında burkalı iki kadın daha gözüme çarptı. Bir süre yürüdük. Güneş doğmak üzereydi. Bizi bekleyen bir kamyonet vardı. Kadınlar şoförün yanına bindi. Mücahitler, kurbanlık koyunlar gibi kasada istiflendi ama ben dahil birkaç kişi açıkta kalmıştık. Diğerleri kamyonun yanındaki demirlere asıldı, bana da kamyonun arkasındaki demir merdivene asılmak düştü.

Panşir Nehri'ne paralel gidiyorduk. Yol o kadar çukurluydu ki kendimi asılı tutmak için çok çaba sarf etmem gerekiyordu. Hava buz gibiydi ve demir merdivenin soğuğu ellerimi uyuşturmuştu. Ellerimi dikkatlice teker teker patuma sarıp tekrar demirlere asılmıştım. Yürümüyorduk, bu da bir şans diye düşünüyordum. Bu şekilde ne kadar gittik hatırlamıyorum ama kamyonun yavaşladığı anlar hala aklımda. Herkes yavaşlamanın sebebini merak ediyordu. Çok geçmeden şoförün yolda bir kalabalığın biriktiğini gördüğünü ve bunu Rus kontrolü olduğuna

yorduğunu anladık. Direksiyonu nehrin kıyısına kırmıştı. Zaten engebeli olan toprak yol yerine artık yol bile denemeyecek bir zeminde gidiyorduk. Demir merdivende ellerim kayıyor, daha sıkı tutunmak için tüm bedenimle merdivene abanıyordum. En son aklımda kalan bu. Sonrası yok.

*

Patlamayı duymamıştım bile. Ne bir ses ne havaya uçuşum... Patlama anında bayılmış olmalıyım. Hafızamı zorladığımda aklıma gelen anlık bir görüntü var. Birinin sırtında, nehri geçiyorum, ayaklarım suya giriyor. Uzakta Rus zırhlı personel taşıyıcı BRT'yi yıkayan bir grup asker... Bu kısa an dışında hiçbir şey yok, koca bir boşluk. Zaman donmuş gibi. Gözümü açtığımda yaşadıklarımı sorgularken buldum kendimi. Ben kimdim? Ben ben miydim? Bu beden benim miydi? Neredeydim? Kafam öyle bir karışmıştı ki en basit soruların cevaplarını bulamıyordum. Yatıyordum. Başucumda Capucine vardı. Ağzıma et suyuna batırılmış ekmek koyuyordu. Ağzımda bir gariplik hissettim, bir şeyler farklı geliyordu. Odada başkaları da vardı. Aralarında hiç de Afganlara benzemeyen sarışın biri dikkatimi çekti. Göz ucuyla hareket halindeki adamları görüyordum. Gerçek miydi hayal miydi emin değildim.

Uyur uyanıktım. Gözlerim ağırdı, sanki tüm yüzüm mengeneyle sıkıştırılıyor gibi hissediyordum. İnanılmaz bir bası vardı yüzümde. Capucine ağzıma ekmek parçaları koyuyordu ama daha fazla yiyemeyecektim. Zaten çiğneyemiyordum, attığı lokmalar boğazımdan kayıp gidiyordu. Capucine'e, "Ayna," dedim. Elindeki kâseyi bıraktı. Ellerimi tuttu. Mesut'la birlikte olduğumuzu söyledi. Kamyonun benim tarafımdaki arka tekerleği anti personel bir mayına denk gelmişti ve patlama olmuştu. Ben asıldığım merdivenle birlikte havaya uçmuştum ve merdivenin demiri ağzımdan girerek, dişlerimi ve çene kemiğimi kırmıştı.

Birkaç gündür komadaydım, uyandığıma göre iyi olacaktım. Duyduklarımdan sonra yüzümü görmek için daha da sabırsızlanmıştım. Tekrar "Ayna," diyebildim. Yanı başımdan kalktı ve bir el aynasıyla birlikte tekrar yanıma oturdu. Aynayı elime verdi.

Yüzüm mosmor, şiş bir balona benziyordu. Ağzımın üstünde kurumuş kan lekeleri vardı ki bunun sonradan yara kabukları olduğunu anlayacaktım. Ağzımı hafifçe araladım. Üst sağ çenemde dişlerimin üçü yoktu. Demirin girmesiyle kökten kopmuşlardı. Aynayı indirdim. Capucine anlatmaya devam etti. Beni adamlar kurtarmıştı. Eşyalarımı sordum. Hepsi gelmişti. Makinem, pasaportum, kimliğim hepsi sağlamdı. Sağlam olmayan tek şey kafamdı. Capucine sürekli iyi olacağımı söyleyip duruyordu. Onun sözlerine tutunmaktan başka çarem yoktu. Sonra yine uyumuş olmalıyım.

Uyandığımda Mesut başımdaydı. Tanıştığımıza memnun olduğumu söyleyebildim. O da, "*Enchanté*," (memnun oldum) dedi. Sonra yanımdan ayrıldı. Uyur uyanık kaç gün geçti bilmiyorum, komada da zaman geçirmiştim. Yüzümün şişi hafiflemiş,

Ahmet Şah Mesut ve Coşkun Aral.

Panşir Vadisi'nde Ahmet Şah Mesut karargahını sürekli değiştiriyordu. Zaman zaman onun evinde zaman zaman başka yerlerde kalıyordum. Bu fotoğrafta Mesut'un komutanlarıyla birlikte dinleniyoruz.

morluk dağılmaya başlamıştı. Ayaklanmıştım. Mesut'la doğru dürüst tanışmıştım. Capucine ve hatırlayabildiğim kadarıyla adı Gilles olan bir Fransız doktorla zaman geçiriyordum. Birkaç gün içinde Capucine Kunduz'a yola çıktı.

İyileşmiş sayılırdım. Üst çenemde dişlerim eksikti ama bu çalışmamı engellemiyordu. Sürekli fotoğraflar çekiyor, mücahitlerle ve Ahmet Şah Mesut'la sohbetler ediyordum. Mesut'la Fransızca konuşabildiğimiz için derin konulara girebiliyorduk, kısa zamanda onu dostum gibi hissetmeye başlamıştım. Bir keresinde Türkçe konuşabilmem, karındaşlarımla sohbet edebilmem için Rus ordusundan kaçmış biri Türkmen biri Özbek iki kişiyi tanıştırmıştı. Gruba ayak uyduramadığım için benden hoşlanmayan İşrak'ın aksine, Panşir Vadisi'ne yaptığım yolculuğun benim için ne kadar zorlayıcı olduğunu tahmin ediyordu.

Tamamen iyileştikten sonra Panşir'de dolaşabilmem için Mesut bana bir cip tahsis etti. Sonradan yakın dostum olacak ve hala

görüştüğüm Mehrabuddin Mestani ile tanıştırdı. Mehrabuddin ile sürekli birlikte dolaşıyorduk, bir süre sonra baktılar ki kalıcıyım, bana Mesut'un doğum yeri olan Bazarak'ta bir de ev tahsis edildi. Mehrabuddin ile vadide dolaşıyor, sohbet ediyor, güncel gelişmeleri yakından takip edebiliyordum. Mücahitler voleybol ve kriket oynamayı çok seviyordu. Onları çocuklar gibi toprak sahalarda oyun oynarken görmek içimi ısıtıyordu. Dünyanın bir yerlerinde kimileri için hayatın olağan akışında var olan bu küçük zevkler, buradaki insanlar için hayata tutunabildikleri, savaş gündeminden uzak kalabildikleri kısa molalardı. Soluk alabildikleri bu molalarda, zaman adeta duruyor; her an patlamaya hazır bir bomba gibi havada asılı bekleyen savaş gerçeği nefeslerini kesmek için oyunlarını bitirmelerini bekliyordu.

Ocak ayında geçmeye çalışırken ölümün soğuk nefesini ensemde hissettiren Panşir Nehri artık beni mutlu ediyordu. Nehre paralel uzanan yol kötüydü ama ciple dolaşmanın keyfi bir başkaydı. Dünyanın başka hiçbir yerinde göremeyeceğim sahnelere tanık oluyordum. Hiç unutmam, bir keresinde yanımızdan bir

Panşir Vadisi'nde savaşın dışındaki hayatta ya sohbet ya da ibadet vardı.

otobüs geçti. Nasıl bir otobüs olduğunu kavramam biraz zaman aldı. Bir kamyonun kasasına, personel taşıyan bir Rus helikopterinin ana gövdesini yerleştiren bir mücahit, yolcu taşımanın zihni sinir yolunu bulmuştu.

Nehir kıyısında çamaşırlarımı yıkıyor, kendim de yıkanıyor ve bahar güneşiyle vücudumu ısıtıyordum. Doğa, artık düşman gibi değil de beni sevgiyle kucaklayan bir dost gibiydi. Vadideki pastoral yaşama neredeyse alışmıştım.

Mehrabuddin bana Rusların ateşkes istediğinden söz etti. Mesut kabul etmişti. Komadan çıkarken uyur uyanık gördüğüm sarışın adam figürü hayal değilmiş. Rus bir yetkili ateşkes konusunu görüşmek üzere Panşir'e gelmiş. 1982 yılının Kasım ayında Salang Tüneli'nde* yaşanan facianın ardından gerçekleşen bu temas olumlu sonuçlanacak ama sadece Panşir bölgesinde kısa süreliğine bir ateşkes yapılacaktı. Ben o ateşkes sayesinde rahat dönecektim. Mehrabuddin, vadi girişinde Rus mevzilerini bana uzaktan göstermiş ve 500 mm aynalı objektifimle fotoğraflayabilmiştim. Eğer daha iyi bir objektifim olsaydı, tüm karargâhın detaylı fotoğraflarını çekebilirdim.

Panşir'de hayata alışmıştım. Kışın en sert günlerinde Hindikuş Dağlarında yürüdükten sonra, bu bereketli vadide baharı

* Salang Tüneli'nde yaşanan facia hala tam olarak aydınlatılabilmiş değil. Rus, Afgan ve batılı kaynaklar farklı bilgiler veriyor. Hindikuş Dağlarını delen ve Afganistan'ın güney ve kuzeyini birbirine bağlayan tünel, yaklaşık 2,6 kilometre uzunluğunda. 3 Kasım 1982 günü, Rus kaynaklarına göre yaşanan bir trafik kazası, mücahitlere göre kendi kurdukları tuzak nedeniyle tünel içinde bir patlama oluyor. Yaşanan bu patlamanın ardından çıkan yangın, tüneli dumana boğuyor ve tüneldeki herkes hayatını kaybediyor. O sırada tünelde Sovyet ordusuna ait bir konvoyun olduğunu ve 700 kadar Rus askerin öldüğünü Afganistan'daki mücahitlerden duymuştum. Sonradan ölü sayıları farklı kaynaklarca farklı rakamlarla ifade edildi. Hala olayın iç yüzü bilinmiyor. Ben bu seyahatten döndükten sonra Rusların Salang Tüneli faciasında ölen askerlerinin ölü bedenlerini alabilmek amacıyla ateşkes istediklerini anlatacak ve batı medyası, ateşkes haberine yer verecekti.

Panşir Vadisi Sovyet Kızıl Ordu'sunun ele geçirmek isteyip geçiremediği en önemli stratejik bölgeydi. Kızıl Ordu, insan kaybının yanı sıra zırhlılarını da burada kaybetti.

karşılıyordum. Dişlerim eksikti ama yaralarım iyileşmişti. Bazarak'ta kalan Fransız doktorlar, sanırım adları Duke ve Pascal idi, hastalara ve yaralılara bakıyordu, ben de onların eski hastası olarak tedavilerinde desteğe ihtiyaç duyduklarında mutlaka yanlarında oluyordum. Kerpiç bir binayı dispanser benzeri bir yere çevirmiştik, sedye yerine ahşaptan bir masa vardı. Yanlarında birçok malzeme getirmişlerdi ama alkol bunlardan biri değildi. Antiseptik olarak ihtiyaç duyulan alkol, bölgeye önceden gelen doktorların bıraktığı düzenek sayesinde, kuru üzümü damıtarak elde ediliyordu. Kan verilmesi gerektiğinde, kan grubum 0+ olduğu için kan bankası olarak görev yapıyordum. Kan vermem gerekmiyorsa, yaptıkları operasyonlarda sterilizasyondan sorumluydum. Bir defasında yaralı getirilen bir gence yaptıkları batın ameliyatında, kaynatıp soğuttuğum tülbentlerle, dışarı çıkarılan bağırsakları nemlendirme görevini de bana vermişlerdi. Mayın kurbanları çoktu. Bu durumlarda amputasyondan başka çare yoktu.

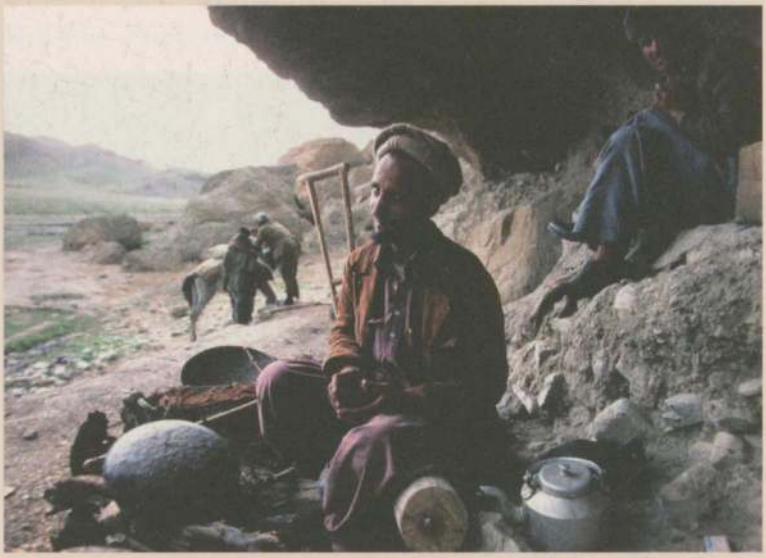
Fransız gönüllü doktorlar, imkansızlıklar içinde yaralı Afganları hayata döndürmeye çalışıyordu.

Doktorların çabaları bazen de sonuçsuz kalıyordu. Capucine bölgeden ayrıldıktan sonra kadın görmemiştim. Sanki tüm dünya erkeklerden ibaretti. Kadınların nasıl hayatlara sahip olduklarını hayal bile edemiyordum. Ta ki, doğum yapan karısı için köye kadın doktor aramaya gelen bir adamın Pascal ve Duke'ün yardım tekliflerini geri çevirmesine kadar. Sonradan Mehrabuddin adamın karısının kan kaybından öldüğü haberini verecekti. İnsan, çare varken çaresizliği, bilim varken hurafeyi, yaşamak ve yaşatmak varken ölmeyi veya öldürmeyi neden seçer? Bu sorunun hiçbir cevabı yok.

Panşir Vadisi, dünyanın en bereketli topraklarından biriydi. Hayatım boyunca yediğim en lezzetli elmalar, narlar, bademler burada yetişiyordu. Bakliyat, pirinç, soğan boldu. Haftalarca süren açlığım sonrası küçülen midem biraz genişlemişti. Bazarak'ta bakkalla manav karması bir dükkân vardı. Rus menşeli bisküviler, gofretler bile bulunabiliyordu. Bölgede yediğim yoğurdun ve peynirin tadı hala damağımdadır.

Mayısın ilk günü geldiğinde, Pascal ve Duke'ün bana yaptıkları doğum günü sürprizi bugün bile aklıma geliyor. Bir somun ekmeğin üzerine mum koyup, peynir ve çay eşliğinde, beraberce doğum günümü kutlamıştık. Bu küçük sevinçler, insanı hayata tutunduran büyük etkilere sahipti. Ne var ki, mayısın gelişi benim dönmem için hazırlanmam anlamına geliyordu. Reza ve Philippe ile ayrıldıktan sekiz ay sonra Greens Otel'de buluşmak için sözleşmiştik. Zaman gelmişti.

Mesut beni bacağını kaybetmiş, Guleyda adında bir komutanla tanıştırdı. Mayısın ortalarında Guleyda, ben, Mehrabuddin ve Gilles, yanımıza yaralıları da alıp dönüşe başlayacaktık. Yaşadıklarımı bildiği için dönüşün çok kolay olacağını, hepimizin at sırtında gideceğimizi, mevsim yaza döndüğü için de sıkıntı yaşamayacağımızı söylemişti. Hem silah da taşımayacaktık, bu da saklanmamıza gerek olmadığı anlamına geliyordu.

Aylar sonra Panşir'den dönüşe başladığımızda mevsim değişmişti. Yol arkadaşlarımdan biri de Mehrabuddin Mestani'ydi.

Dönüş günü geldiğinde Mesut bana bir Özbek halısı hediye etti. Bu halıyı eyerimin altına koydum. Bu halı yıllar boyunca taşındığım her eve geldi. Mesut'u, 1996 yılında bu defa arkadaşım Gökhan Acun'la Haberci programının çekimleri için yapacağım Afganistan seyahatinde tekrar görecektim. Misafirperverliği için minnettardım, çok zorlu bir yolculukla varabildiğim Panşir Vadisi'nden yüreğim buruk ayrılıyordum.

Yola sabah erkenden çıktık. İlk durağımız Gülbahar'dı ve uzun beklemeler yapmadan yola devam edecektik. Hava sıcaktı ve at sırtındaydık. Bu nedenle yol ne başlarken ne de devamında zorladı. Vadiden çıkıp Gülbahar'a gelene kadar son derece rahat ilerledik. Gülbahar'a geldiğimizde "Ejnebi, ejnebi, ejnebi!" diye bir çocuk arkamdan koşturmaya başladı. Kafamı çevirip baktığımda elinde radyomu gördüm. Bana vermek için koşuyordu. Konvoy durmak zorunda kaldı, ben de atımdan inip çocuktan radyomu aldım. Gülbahar'da verdiğimiz bu molada, radyomun akıbetini de öğrenmiş oldum. Kaldığımız evin sahibi radyomu

Afganistan'a giderken mücahitlerin Ruslar tarafından fark edilme olasılığı olduğu için dolunayın olmadığı günler tercih ediliyordu. Dönüşte ise dolunay bize yol gösteriyordu.

çalmıştı. Ahım tutmuş olmalı ki, adamın evi yanmış. Ona uğursuz gelen radyomu bana köyden bir çocukla ulaştırmıştı. Radyom sahibini bulmuştu. Dönüşte yine bana eşlik edecekti.

Gidiş yolunun çilesini çekmemiş olsaydım, dönüşü görüp bu bölgeye yürüyerek kolaylıkla gelebileceğime inanabilirdim. Bambaşka koşullar, bambaşka bir hava... Doğanın acımasızlığı kadar sarıp sarmalayışına da tanık olmak varmış. Pakistan sınırına bir haftadan daha kısa bir sürede varmıştık.

Sınır geçişinde önce kimlik kontrolü yapıldı. Türk olduğumu gören görevli, hiç unutmam bana asker selamı çakıverdiydi. "General Evren!" dedi sert bir sesle. Ben de, "Ziya Ülhak!" diye cevap verdim. Bunları kelimelere dökünce insan gülümsemeden edemiyor.

Sınırdan sorunsuz geçmiştik. Afganlarla yollarımız sınırda ayrılıyordu. Cemaat-i İslami'den gelen bölge sorumluları Afganları karşıladı, onlarla vedalaştıktan sonra, ben ve Gilles ise pasaport işlemleri için sınır karakolunda kaldık. Benim Türk olmam burada fayda sağlıyordu ama Gilles Fransız olması nedeniyle güvenlik soruşturmasına tabi tutuldu. Bir süre sütlü çay içerek tüm işlemlerin bitmesini bekledik. Ne kadar bekledik hiç hatırlamıyorum ama Pakistan'a girer girmez, Gilles ile bir araba tutup Peşaver'e yollandık.

Peşaver'de *Alliance Française*'e varır varmaz, Greens Otel'e haber gönderttim. Başıma gelenleri düşününce, Reza ve Philippe benden önce gelmiş olmalılar diye düşünüyordum. AFP'nin bölge muhabiri de o gün Alliance Française'deydi hatırlıyorum. Reza ve Philippe de geldiler. Üçümüzün de anlatacak çok şeyi vardı. Rusların Panşir'deki ateşkes talebinden bahsettiğimde herkes şaşırmıştı. Bu haberi kimse duymamıştı. Reza ve Philippe, Sipa'yla iletişim kurmuşlardı ve dünya basını işimizi bekliyordu. Peşaver'de uzun süre beni beklemişlerdi ve sıkıldıkları için mülteciler ve Dara'daki silah atölyeleri üzerine de çalışmışlardı. Hiçbir iletişimin olmadığı bir dönemde, Afganistan'dan dönüp

Pakistan'da tam da önceden kararlaştırdığımız ay içinde buluşabilmiş olmamız bugün birçoklarına mucize gibi görünebilir. Doğrusu, bana o yolculuktan sağ salim dönebilmiş olmam mucize gibi görünüyor. Dış görünüşümüz ne kadar yıprandığımızı ortaya koyuyordu ama ben bambaşka bir insan olarak dönmüştüm.

Alliance Française'deki o günden sonra Greens Otel'den eşyalarımızı alıp İslamabad'a gittik. Holiday Inn'de kalacaktık. Nihayet, aylar sonra modern bir banyoda yıkanıp temizlenebilecektim. Reza ve Philippe benden önce geldikleri için Greens Otel'de aylar önce ayrıldığım insanlara benziyordu. Biraz daha zayıftılar ama saç sakal tıraşı olmuşlar, kendilerine benzemişlerdi.

İki buçuk saatlik araç yolculuğunun ardından Holiday Inn'e girer girmez otelin içindeki dükkândan dezenfektanlı sabun, makas, jilet gibi kişisel bakımım için tüm gerekenleri aldım. Odalarımız aynı kattaydı ve ilk işim uzun bir banyo yapmak olacaktı. Reza ve Philippe'in de öyle.

Odaya girince kendimi hemen banyoya attım. Üzerimdekileri çıkardım, tüm bedenim sivilce içindeydi. Öylesine zayıftım ki kaburgalarım sayılmaya başlamıştı. Tartıldım, 56 kiloydum. Avurtlarım çökmüştü ama sakaldan yüzümün inceliği çok anlaşılmıyordu. Üstelik birkaç aydır Mesut'un yanında iyi besleniyor sayılırdım. Güldüğümde üst çenemde dişlerim eksikti. Kendime hiç benzemiyordum.

Küveti suyla doldurdum. Dezenfektanlı sabunu da içine boşalttım. Su iyice köpürdü, elime makası aldım ve ılık suya kendimi bıraktım. Gözeneklerim açılıyordu, bedenim nefes almaya başlamıştı. Tam o anda küvette yalnız olmadığımı anladım. Sakalımdaki canlılar suyun içinde kalınca yukarı doğru tırmanmaya başlamışlardı. Kafamı suya soktum, sakalımın ucu suyun dışına çıkacak şekilde çenemi kaldırdım. Yer değiştiren tüm mahlukatla birlikte sakalımın uzun bölümünü kesip klozete attım. Pirelerle ortak yaşamım artık sona ermişti. Ayların pisliği

ve yorgunluğunu atmak için saatlerce banyoda kalmış olabilirim. Benim için klozet, duş, küvet öylesine benzersiz lüksler haline dönüşmüştü ki banyodan çıkmak istememiştim.

Kıyafetlerimi bir çöp torbasına koyup, torbanın ağzını sıkı sıkı bağladım. Bavulumun içindeki temiz kıyafetlerimden giydim. Hepsi bol geliyordu. Çakımla kemerime delik açtım. Pantolonu üzerimde tutmayı ancak bu şekilde başarabildim.

Akşam kendimize benzersiz bir ziyafet çekmiştik. Hatta Reza ve ben Müslüman olduğumuz için bize alkol servis edilmiyordu ama Philippe kafir görüldüğü için ona servis edilen şaraptan biz de nemalandık.

*

Afganistan kendimle, insanlığımla, bedenimin sınırlarıyla yüzleştiğim zor bir yolculuktu. Bu yolculuğun amacı kuşatılmış Afganistan'da işgalci Kızıl Ordu'ya karşı kahramanca dövüşen, kendi toprağını, bağımsızlığını savunan bir komutana ulaşmaktı: Ahmet Şah Mesut. Bu yolculuğun ardından defalarca Afganistan'a ve Pakistan'a gidecektim. Mesut'la birkaç kez daha görüşecektim.

Bu görüşmelerden birisi ise çok önemliydi. 1989'da Rusların ülkeyi terk etmesinden sonra başlayan süreçte Mesut beni çağırmıştı. "Türkiye bizim için çok önemli bir ülkedir. Biz Türkiye'yi ağabey olarak görmek istiyoruz," demişti. 1996'da tekrar gittiğimde Mesut bunu tekrarladı. Hatta dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e, "Ne olur Afganistan'da savaşan örgütler arasında ağabeylik yapın. Aralarında etnik veya mezhepsel ayrım gözetmeksizin Afganistan'ı bir bütün olarak destekleyin," mesajını vermişti.

Ne var ki Türkiye, o dönemde yine bir hayal yüzünden Raşid Dostum'u destekledi. Raşid Dostum düşman gibi gördüğü Mesut'u, Kabil'de uçaklarıyla arkadan vurdu ve ben de bizzat oradaydım. Ardından Taliban bütün ülkeyi işgal etti. Raşid Dostum Türkiye'ye sığındı. Mesut, Panşir'e, kendi topraklarına döndü. 1990'lardan sonra 2001 yılına kadar Mesut'la görüştük. Bazen

telefonla, bazen de onun yardımcısı Mehrabuddin aracılığıyla. Mesut 2000'lerde ülkesini ve hatta dünyayı bekleyen çok büyük bir tehlikeyi anlatmaya çalıştı. 2001 yılının Ağustos ayında beni çağırdı. "Gel görüşelim. Sana verecek önemli haberlerim var," dedi. O zamanlar NTV televizyonuna çalışıyordum. Kendi bütçem bu seyahate el vermediği gibi NTV adına da gitmem istenmemişti. Oysa Mesut ısrarla beni çağırıyordu. 5 Eylül'de buluşmamızı önermişti. Yine gidemedim. Kurumum gitmemi istemiyordu. Ahmet Şah Mesut, 9 Eylül 2001 tarihinde Hoca Bahauddin Köyü'ndeki ofisinde gazeteci kılığına giren biri Belçika biri Fas pasaportlu iki canlı bomba tarafından öldürüldü. Belki de son röportajını bana verecek ve dünyayı bekleyen El Kaide tehdidini anlatacaktı. Yaşasaydı bugün Afganistan nasıl olurdu, diye düşünmeden edemiyorum fakat Mesut'un varlığı ABD ve Suudi Arabistan'ın işine gelmiyordu. Dünyada bu tip çok bilinmeyenli denklemleri büyük güçler kuruyor ama bu bilinmeyenler sonrasında kendilerini yaratan elleri de ısırıyor. Ahmet Şah Mesut'un ölümünden tam iki gün sonra gerçekleşen New York'taki ikiz kule saldırıları tesadüf olamazdı. Dünya artık yepyeni bir döneme girmişti.

Mesut, dünyayı bekleyen tehlikeyi görmüştü. İslam dininin terör kisvesi altında dünyaya sunulduğu bu dönemin tohumları Afganistan'da atılmıştı.

11 Eylül sonrasında 2001 yılında Afganistan'a girdiğimde Hoca Bahauddin'e gittim. Bu zorlu yolculuğu arkadaşım Fatih Kandır'la birlikte yapmıştık. Afganistan'ın yüksek dağlarında, oksijensizlik içinde onlarca kilometre yürümüştük. Mesut'un bu kez kardeşlerinin Taliban'a karşı verdiği mücadeleye tanık olmak üzere gitmiştik. Panşir Vadisi'ndeki mezarını ziyaret ettim. Anı defterine bir şeyler de karaladım. Dedikleri çıkmıştı.

Günümüzde Afganistan'daki mücadeleyi Mesut'un oğlu Ahmed Mesut devam ettiriyor. 83'te kat ettiğimiz yollar mücahitler tarafından hala kullanılıyor.

ÇAD

İSLAMABAD'DA SADECE BİR GÜN KALDIK VE ERTESİ gün Paris'e döndük. Beyrut dönüşü uçakların jet motorlarının sesinden ürkmeye başlamıştım. Afganistan sonrasında da hijyen takıntısı musallat olmuştu. Kıyafetlerimin temizliğine daha da dikkat ediyor, bir giydiğimi bir daha asla giymiyor, dışarıdaki kıyafetlerimle ev ortamında bulunmaya tahammül bile edemiyordum. Ayaklarımda kalıcı hasar vardı. Düzenli olarak podologa gidiyordum ama hasarı düzeltmek mümkün değildi. Bir yandan da dişlerimin tedavisi devam ediyordu. Bu işten kazandığım paranın çoğu diş doktoruna gitmişti. Yaptırdığım dişler 1988 yılında, Lübnan'daki tank savaşında, tankın top atmasıyla ağzımdan fırlayacaktı ve bugünkü haline *Camel Trophy*'de tanıştığım, iyi de dost olduğum Galip Gürel kavuşturacaktı.

Afganistan röportajlarımız üçümüzün imzasıyla "Rus Vietnam'ı" başlığıyla yayımlanmıştı. *Paris Match* ilk renkli röportajını iki hafta boyunca bizimle yaptı. Amerika için münhasıran haklarımızı alan Time dergisi dahil dünyanın tüm dergilerinde yer aldık. Reza çektiği fotoğraflarla ödül de kazanmıştı.

Paris'te Afganistan yorgunluğunu attığım ve bedenimdeki hasarı onarmaya uğraştığım günlerde dünyada neler olup bitiyor yakından takip ediyordum. Malum Sipa Press'ten maaş almıyordum ve ancak iş yaptıkça geçimimi sağlayabilirdim. O dönemlerde Çad'da çıkan savaş, Libya'nın parmağı ve GUNT* haberleri

* *Gouvernement d'Union Nationale de Transition* (Ulusal Geçiş Birliği Hükümeti); 1979-1982 yılları arasında Çad'ı yöneten, başında Libya'nın da destek

gündemdeydi. Libya'ya bir kere gitmiştim. Tam zamanını hatırlayamıyorum. Lübnan kıyametinin hangi arasında gittim diye düşünmeden de edemiyorum, belki de öncesindeydi. Arkadaşım Hüsnü Mahalli, Libya Büyükelçiliği'nde basın danışmanlığı görevini sürdürürken Kaddafi'nin "yeşil kitap" buluşmalarından birine, bir grup gazeteciyle birlikte beni de davet etmişti. Kayda değer bir şey de yaşamadığımız için bu seyahat hafızamda pek yer etmedi. Kaddafi'yi de görememiştik. Buradaki önemli olan tek detay, o güne kadarki tek Afrika deneyimimin bu oluşuydu. Paris'te bu haberleri dinleyip durunca, Çad'a gitme isteğim içten içe beni kemirmeye başladı. Tabii bunun için Libya'dan izin almak gerekirdi. Bunu çözebilecek kişi de arkadaşım Hüsnü Mahalli'ydi.

Philippe Flandrin'in de dilinde Çad vardı. Bana Fransa televizyonunun ve yine Fransa'da yayımlanan *Jeune Afrique* dergisinin Libya'ya gideceklerini söylemişti. Kaddafi'yle görüşecek ve Çad'da süregidenleri haber yapacaklardı. Flandrin de ekiplerine katılmak istemiş ama Libya'dan katılımına dair olumlu cevap alamamıştı. Libya herkese İsrail ya da Amerikan ajanı gözüyle bakıyor, vize vermekte zorluk çıkarıyordu. Hüsnü'nün arkadaşım olması işleri kolaylaştırabilirdi. Bu durumda bana da yol görünmüştü.

Hüsnü sayesinde hem Philippe hem de kendim için Libya'dan izni koparabildik. Libya'nın Paris'teki büyükelçiliğine davetli olduğumuz haberi gitmişti, vizelerimizi hemen aldık.

Fransız televizyonu ve Jeune Afrique dergisinin ekibiyle aynı uçaktaydık. Kaddafi, tıpkı Nasır'ın Büyük Arap İmparatorluğu

verdiği Goukouni Oueddei'in olduğu, silahlı gruplardan oluşan bir koalisyondu. Ne var ki Libya lideri Kaddafi ile Oueddei arasındaki ilişkiler iyiye gitmedi. Oueddei, Libyalıların Çad'ı terk etmesini istedi. Fransa ve ABD'nin desteğini alan eski GUNT savunma bakanı Hissène Habré, fırsattan istifade ederek Oueddei'i devirdi. Batının Çad'la ilgilenme sebebi, ülkedeki uranyum kaynaklarıydı. Habré batıyla ilişkilerini iyi tutunca, Kaddafi Çad'a bir ordu gönderdi. Goukouni Oueddei yine Kaddafi'nin desteğini aldı.1983'te Fransa'nın müdahalesiyle GUNT'un Habré'yi devirmesi engellendi.

hayali gibi, Afrika Birleşik Devletler Topluluğu fikrini benimsemişti. Tüm dillere çevirttiği, ideolojisini yansıtan yeşil kitapta anlattığı gibi batı tarzı demokrasiden ileri bir sistemle tüm Afrika ülkelerini tek bayrak altında toplayacaktı. Libya'daki zengin petrol kaynakları sayesinde bu projeyi finanse edecek, dolayısıyla da lideri olacaktı. Öyle ki bu projenin adımları da atılmıştı. 11 Eylül 1980 tarihli Hürriyet gazetesinde manşetten Suriye ile Libya'nın birleştiği haberi verilmişti. Söz uçar yazı kalır misali, bugün Kaddafi olmasa bile, büyük hayalinin izleri arşivde hala saklı. Kaddafi'nin hayali özellikle batı tarafından uygulanamaz ve otokratik olarak yorumlanmış olsa da Schengen Anlaşması'nın 1985 tarihli olduğunu düşününce o kadar da uçuk bir hayal olmadığı görülebiliyor.

Çad hükümet güçlerine karşı yürütülen savaşı, Libya'nın desteklediği asilerin yanında izleyecektik. Bu nedenle Çad'a gidebilmemizin yolu Libya'dan geçiyordu. Havaalanında yüksek güvenlik önlemleri dikkat çekiyordu. Başkent Trablus'ta Libya Enformasyon Bakanlığı görevlileri tarafından karşılandık. Bizi otelimize götüreceklerdi ve fotoğraf makinelerimizi kullanacağımız zaman onların onayını almamız gerekiyordu. Daha önceki kısa Libya seyahatimden bu detay aklımdaydı, bu nedenle makinelerimi boynuma bile asmamıştım, hepsi çantadaydı.

Trablus Limanı'nın hemen karşısında, inşası yeni bitmiş lüks bir otelde kalacaktık. Grand Hotel Tripoli diğer adıyla Al-Kabir Hotel. Bakanlık görevlileri rahatımızın yerinde olduğundan emin olana kadar yanımızda kaldılar ve ertesi gün Çad'a geçeceğimiz bilgisini verip otelden ayrıldılar.

Otel odasında önümde uzanan Akdeniz'e bakıp, lüks bir otelde tatile gelmişim hissiyatına kapılmıştım. Tatilin ne olduğunu unutacak kadar uzun bir süredir tatil yapmamıştım. Philippe'le odaya yerleştikten yarım saat sonra lobide buluşma kararı almıştık ve lobiye indiğimde, ertesi güne kadar olan süreyi tatil olarak

değerlendirmeye karar vermiştim bile. Lobide sürekli bir hareket vardı, gelenler, gidenler, oturup sohbet edenler... İtalyan etkisinin hâkim olduğu Libya'da espresso milli içecek sayılırdı. Biz de birer espresso ısmarlayıp, etrafı seyretmeye koyulduk. Hâkî renkte kıyafetler giymiş, bellerinde silahlarıyla dolaşan muhaberat subayları hemen göze çarpıyordu. Onlar dışında bizim gibi gazeteciler de vardı, uluslararası örgütlerin temsilcileri de... Bu kadar kalabalık olmasının nedeni meğer benim de daha önce geldiğim yeşil kitap toplantılarından birinin Trablus'ta yapılacak olmasıymış. Otelin serin lobisinde Libya'nın kavurucu sıcağından uzakta, adeta cenneti yakalamış gibi oturuyor, kalkmak istemiyorduk. Yemek saati gelir gelmez yemek salonuna geçtik. Lobideki kalabalık da bir anda ortadan kaybolmuş, herkes yemek salonuna yönelmişti.

Garsonlar masalar arasında gidip geliyordu. İştahla yemeklerini yiyen konukların çatal bıçak sesleri ve sohbetleriyle, yemek salonu adeta bir arı kovanı gibi uğulduyordu. Philippe ile deniz ürünlü birer pizza yedikten sonra tıka basa doymuştuk. Üzerine kahvelerimizi içip, Akdeniz kıyısında yürüyelim diye kararlaştırdık. Masadan kalkmamıza yakın GUNT'tan bir görevli yanımıza gelip, bir sonraki günün programını aktardı. İkimiz de tatilde olmadığımızı hatırlamış gibi biraz duraksadık. Heyecan da vardı ama Libyalı görevlilerin kontrolünde ne kadar özgürce fotoğraf çekebilecektik, belirsizdi.

Yemeğin ardından sahilde bir yarım saat kadar yürüdük. Aylardan temmuzdu ve hava hala çok sıcaktı ama hafif esen rüzgâr yürüyüşümüzün keyfini artırıyordu. Sokaklar cıvıl cıvıldı. Odalarımıza döndüğümüzde ikimizi de birer paket karşılamıştı. Pakette yeşil kitap ve değişik dillerdeki tercümeleri yer alıyordu. Meğer otel her yeni konuğuna böyle bir jest yapıyormuş. Çad'dan son haberleri alabilmek için televizyonu açtım ama birkaç yerel kanal vardı. Onlarda da yeşil kitap güzellemeleriyle Kaddafi'nin

özlü sözleri dışında bir şey yoktu. Sıkılıp, televizyonu kapattım ve uyudum.

Sabah erken uyanıp kahvaltımızı ettik. Lobide GUNT görevlileri ve Libyalı istihbaratçılar, bizim gibi Çad'a gitmek isteyen gazetecileri almak üzere bekliyordu. Bizim dışımızda Jeune Afrique dergisinden bir kişi, Fransız TF1 kanalından da üç kişi vardı. Bize bir otobüs ayarlanmıştı, yerlerimizi alır almaz havaalanına doğru yola çıktık.

Trablus'ta askeri havalimanında, C130'a benzer Fokker 27 tipi, külüstür bir nakliye uçağına bindirildik. Uçağın gövdesinde, yan duvara monte edilmiş açılır kapanır koltuklara oturduk. Kaptan pilot Doğu Alman, yardımcı pilot da Libyalıydı. Çad'ın eski Genelkurmay Başkanı General Djogo da kokpitteydi. Uçak öylesine eskiydi ki nasıl havalanacağı konusunda hepimizin içine bir kurt düşmüştü. Bildiğimiz uçak seyahatlerinden birini yapmayacağımız çok açıktı. Nitekim havalanır havalanmaz içerideki hava soğumaya başladı. Çöl sıcağından soğuğa geçmiştik ve yükseldikçe soğuk, dondurucu bir hal alıyordu. Öylesine ki alçak uçmamıza rağmen, dişlerimiz takırdamaya, soğuktan nefesimiz donmaya başlamıştı. Kokpit kapısı yoktu ama orada durum normal görünüyordu. Sorunu merak ediyordum. Gruptan ayrılıp, kokpite yöneldim. General pilotlara sözü bırakmadan durumun son derece normal olduğunu söyledi. Türk olduğumu öğrenince de Atatürk'e hayranlığını dile getirdi. Asilerin saflarında Türklerin de savaştığını söyleyince iyice şaşırmış kalmıştım. Yakın bir gelecekte, Beyrut'ta İlerici Sosyalist Parti lideri Velid Canbolat, partisindeki Türkleri, Kaddafi'nin kendisine gönderdiği tankların karşılığında, uluslararası dayanışma adı altında, para karşılığı Libya'ya gönderecek; Şuf Dağlarında Bhamdun bölgesinde büyük bir uğurlama töreni yapacaktı. Ben de bu törene tanık olacaktım.

Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand da asilere karşı Hissène Habré saflarında savaşmak üzere farklı milletlerden

oluşan bir lejyoner ordusu gönderecekti. Lejyonerler aldıkları sıkı eğitimin ardından Fransa adına savaştıktan sonra döndüklerinde Fransız vatandaşlığına hak kazanıyorlardı. Bayrağı altında doğmadıkları ülkelerin topraklarında ne uğruna savaştıklarını tam da kavrayamadan yitip giden insanların hikayeleri bugün kızgın çöl kumlarının altında saklı...

Çad'daki GUNT milisleri.

Önce Fizan'ın başkenti Sebha'ya indik. Bize havaalanında ikmal yapılacağı söylendi. Uçaktan indiğimizde yüzümüze çarpan çöl sıcağı, hepimize o kadar iyi gelmişti ki bir daha kimse çöl sıcağından şikâyet etmeyecekti. Askeri havaalanının bekleme salonuna girdiğimizde, Trablus'taki gibi kontrollerin olmaması hepimizi şaşırtmıştı. Öyle ki uçaktan inip, pistte park halindeki askeri uçakların altlarından yürümüştük. Bu uçakların arasında, dönemin müttefiki olan Sovyetler Birliği'nin verdiği uçaklar da vardı. O güne kadar dünya basınında haber olan yüksek Sovyet teknolojisinin harikası olarak nitelendirilen Mig29'ları ilk defa burada gördüm. Neden Sebha'ya indiğimizi sonradan anlayacaktık. Henüz Faya-Largeau düşmemişti. Kent düşer düşmez bizi alıp götüreceklerdi.

Sebha'da gezindiğimi hatırlıyorum ama neden yalnız başıma bekleme salonundan çıktım hiç bilmiyorum. Karnımı doyurmak için bir şeyler bulurum ümidiyle dışarılarda dolaşmış ve bir Türk dönercisiyle karşılaşmıştım. Hafızamı zorluyorum ama aklımda sadece orada yediğim döner var.

Sebha'dan tekrar uçağa binip, Faya-Largeau'ya indiğimizde GUNT askeri karargahını buraya kurmuştu bile. Goukouni Oueddei* ile görüşebilmeyi umuyorduk ama kendisi karargâhta değildi. Oueddei gece gelecekti, bekleyecektik.

Günü karargâh yakınındaki köyü gezerek ve fotoğraflar çekerek geçirdik. Rengârenk kıyafetleriyle kerpiç evlerin arasındaki sokaklarda karşılaştığımız Çad kadınlarının samimiyetleri ve güzellikleri bizi etkilemişti. Ramazan Bayramı'na hazırlık yaptıklarını hatırlıyorum. Köyde bir bayram telaşı vardı. Küçük bir pazar kurulmuştu. 1983 yılının Ramazan Bayramı 12 Temmuz'a denk

* Goukouni Oueddei 1979-1982 arasında Çad'ın devlet başkanlığını yapmıştır. 1982'de Hissène Habré tarafından darbeyle devrilmiş; 1983'te GUNT lideri olarak Faya-Largeau'da aktif olarak direnmiş ve Habré rejimini devirmeye çalışmıştır.

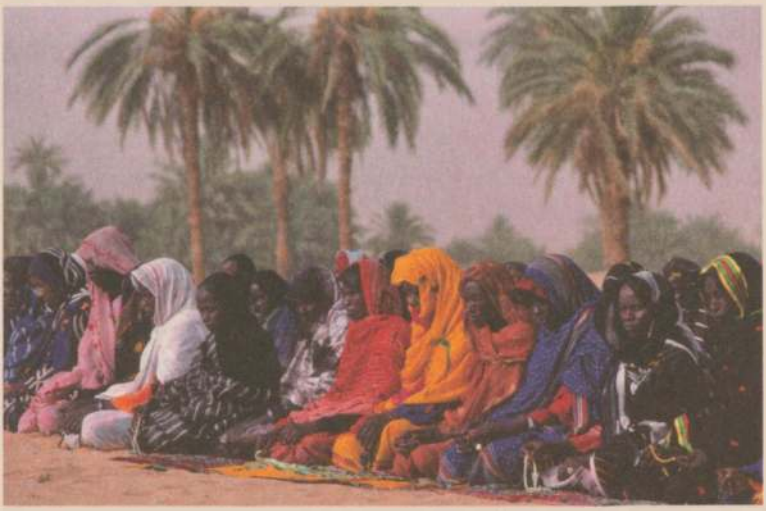
Faya-Largeau'da bayram namazında GUNT savaşçılarının yanı sıra bölgedeki Libya yanlısı aşiretlerin de ileri gelenleri vardı.

geliyor, o gün de arifesi olmalıydı. Pazarda köylülerin hayvanlar için sattığı büyük tuz blokları dikkatimi çekmişti. Yere serilen bezlerde farklı farklı sebzeler vardı. Bir tanesinde kuru kemikler vardı. Kuru kemikler haşlanıp suyuna çorba yapılıyordu, akşam biz de tadına bakacaktık. Cepheden dönen oğullarını karşılayan anneler gördük. Onların sevinçlerine tanık olduk. Zaman ve sınır tanımayan duygular, Çad'da küçük bir köyün sokaklarında karşımıza çıkıyordu.

Karargâha döndüğümüzde akşam yemeği olarak kemik suyuna bulamaç bir çorba içtik. Lezzetliydi ve karnımızı doyurmuştu. Karanlık aniden bastırmıştı. Yıldızlar elle tutulabilecek kadar yakındı. Oueddei ile görüştürüleceğimiz haberini verdiklerinde herkes filmlerini, flaşların pillerini kontrol etti. Bizi bir çadıra yönlendirdiler. İçerisi zifiri karanlıktı. Koca bir çift göz ve ağzı açıldığında ortaya çıkan bembeyaz dişleriyle Goukouni Oueddei karşımızdaydı. Flaşlarımızı patlatıyor, Oueddei'in

yüzünü görmeye çalışıyorduk. Fotoğraf faslının yoğunluğu azalınca, Jeune Afrique'teki arkadaş ve Fransız televizyonu TF1 ekibi sırayla röportajlarını yaptı. Oueddei'in söyledikleri hep aynıydı. Fransız gazeteciler aracılığıyla Fransa'ya gözdağı vermiş, tehditler savurmuş, savaşı Champs-Elysées'ye kadar götüreceğini söylemişti. Oueddei ile görüşme sonlandığında dayak yemiş gibi çıktık çadırdan.

Çad'daki güç savaşlarında Oueddei ve Habré'nin isimleri gündemde kaldı. Ertesi gün bizi Abeşe'ye cepheye götüreceklerdi. Gece olduğunda bizim için serili hasırların üzerine uzandık. Siirt'teki çocukluk gecelerim gibi açık havada, yıldızların altında uyuyakaldım. Sabah erkenden kalktık. Uçak bizi bekliyordu. Hızlıca toparlandıktan sonra uçağa bindik. General Djogo yine bizimle birlikteydi. Türk olmam nedeniyle bana sempati duyuyordu, beni kokpitte yanına oturtmuştu. Hepimiz daha havalanmadan başımıza geleceği bildiğimiz için battaniyelere sarınmıştık. Uçuş bir saatten biraz fazla sürmüş olmalı. Kokpit camından

Kadınlar bayram namazı kılıyor.

pisti görmüştüm, uçak da alçalmaya başlamıştı. Uçak yere iyice yakındı, tekerleklerin piste değmesi an meselesiydi. Nasıl olduysa oldu, bir anda bir Land Rover cip pistte beliriverdi ve uçağa doğru hızla ilerlemeye başladı. Kokpitte tüm sahneyi bir filmmiş gibi izliyorduk. Cipin üzerinde ağır makineli tüfek vardı ve ateş etmeye başladı. Cipten açılan ateş yetmezmiş gibi, pistin etrafında biriken silahlı insanlar da uçağı mermi yağmuruna tutuyordu. Düşeceğimize emindim. Arkadakiler de başlarını öne eğmiş, gövdeye isabet etmesi muhtemel kurşunlardan küçülerek korunmaya çalışıyordu. Derken sol motora bir kurşun isabet etti ve uçak teklemeye başladı. O uçuştan Doğu Alman pilotun deneyimi sayesinde kurtulduk. Pilot kurşunlanırken pisti pas geçmeyi başarmıştı. General Djogo, Abeşe'nin asiler tarafından ele geçirildiğini düşünüyordu. Pilotlar bir harita açtı ve Faya-Largeau yakınlarında II. Dünya Savaşı'nda inşa edilmiş bir başka pist buldular ve uçağı çelik hasırdan yapılmış bu piste indirmeyi başardılar. Durum telsizle yakındaki GUNT karargahına bildirildi. General sinirden köpürüyordu. Beklemekten başka çaresi yoktu. Saatlerce kurtarılmayı bekledik. Nice sonra GUNT'tan bir grup, yanımıza ulaşmayı başardı. Hepimiz aynı uçakla mı döndük yoksa bizi araçla mı aldılar, hafızamda orası bulanık. Paris'e dönüşüm aklımda çünkü döner dönmez Paris'teki evimde uyurken hayatım boyunca unutamayacağım bir olay olacaktı. Tarih 15 Temmuz 1983'tü.

*

Çad maceramdan dört yıl kadar sonra, 26-29 Ocak 1987 tarihleri arasında Kuveyt'te İslam Zirvesi Konferansı'na katılmıştım. Hem Sipa Press hem de Milliyet adına konferansları takip ediyor, liderlerin fotoğraflarını çekiyordum. Hiç unutmam toplantı öncesi tüm basın mensuplarına turuncu yelekler giydirilmişti. Kalabalık arasında fener gibi ışıldıyorduk.

Toplantıda Hissène Habré de vardı. Onun fotoğraflarını çekerken, aklımda maceralı Çad seyahatim vardı. Onunla Çad Savaşı'nda karşılaşmadığımdan fotoğraflarını çekmek için özel çaba harcıyor ve en iyi kareyi yakalamaya çalışıyordum. Bu çabam Hissène Habré'nin dikkatini çekmiş olmalı ki, beni yanına çağırıp nereden geldiğimi sorma ihtiyacı hissetti. Sipa Press adına çalıştığımı duyunca, çektiğim fotoğraflardan kendisine birer kopya istediğini söyledi. Ertesi gün otelimden aldıracaktı. Anlaşmıştık. Hissène Habré ile de bu vesileyle tanışmış oldum. Tabii ona Çad maceramdan bahsetmedim. Düşmanı Oueddei ile görüştüğümü, ona karşı ayaklananlarla Çad'a gittiğimi bilmesini istemiyordum.

Toplantı sonrası fotoğrafları bastırdım. Ertesi sabah, Habré'nin ekibinden biri fotoğrafları almak üzere odama geldi. Hafızamı ne kadar zorlasam da adını hatırlayamıyorum. Ona bastırdığım fotoğrafları gösterdim, hepsini çok beğendi. Beni Çad'a davet etti. Tam o anda, Çad'a gittiğimi söyleyiverdim. Adam çok şaşırmıştı. Tüm hikâyeyi anlattım. Abeşe'ye inerken yaşadıklarımız dahil. Adamın gözlerindeki kararmayı görmüştüm. Yüzü değişmişti. Konuşmam bitince Land Rover'dan uçağa ateş edenin kendisi olduğunu söyledi. Odada derin bir sessizlik anı yaşadık. Sonra yüzümde istemsiz bir gülümseme belirmiş olmalı ki adam da gülümsemeye başladı. O kısacık anda havada asılı kalan gerçeği ikimiz de tüm benliğimizle hissetmiştik. Karşımdaki adam içinde olduğum uçağı düşürmeye çalışmıştı. Ölümüm onun ellerinden olabilirdi ama şimdi oturmuş sohbet ediyorduk. Hayat savaşın acımasızlığını ve anlamsızlığını defalarca önüme çıkaracaktı. Bu da öyle anlardan biriydi işte.

PARİS'TE TERÖR

1976 YILINDA POLİTİKA GAZETESİNDE ÇALIŞIRKEN DIŞ haberler departmanının başında Serra Yılmaz vardı ve ben de sürekli yanına gider, departmana gelen yurt dışı basımı dergileri incelerdim. Kimlerin fotoğrafları yayımlanmış merak ederdim. Tabii ki en çok Ara Güler ismi karşıma çıkardı. Bir de arada "Çağatay Gamma" ismini görürdüm. Kim olduğunu araştırmış, dünyanın ikinci büyük fotoğraf ajansının Türkiye foto muhabiri Ergun Çağatay olduğunu öğrenmiştim. İstanbul'da fotoğraf çekerken birkaç basın toplantısında kendisiyle karşılaştığım olmuştu ama ben çömez olduğum için ne yanına yaklaşabilmiştim ne de o beni görmüştü.

O dönem Türk Haberler Ajansı'na sık gidiyordum çünkü İstanbul'da son dakika haberlerini öğrenmenin en hızlı yollarından biri buydu. Bir gün bir Rus gemisinin boğazda belirsiz bir nedenle durduğu haberi geldi. Ruslar, 70'lerin dünyasında gizem dolu, bilinmeyen bir toplumdu ve komünistler öcü gibi gösterildiği için bir Rus gemisinde ne var ne yok, mürettebatı nasıl diye büyük bir merak uyandırırdı, hele de fotoğraflarını çekebilirsem büyük bir başarı yakalamış olurdum. Bu saikle makinelerimi alıp otobüsle hemen Beşiktaş'a gittim.

Bugünkü Beşiktaş motor iskelesinin yerinde o dönemler başka bir iskele vardı. Orada teknesi olan bir adamla pazarlığa koyuldum. Hedefim tekneyle gemiye yaklaşmak ve mümkünse geminin 360° fotoğraflarını çekebilmekti. Kazandığım tüm parayı büyük iş yapabilme potansiyelime harcamakta bir sakınca

görmüyordum. Tekne kiralamak benim neyimeydi ama olur da büyük iş yaparsam, bana dönüşü kat be kat fazla olurdu.

Motorcuyla yaptığım pazarlığı görmüş olmalı yanıma Ergun Çağatay geldi. Meğer o da benimle benzer düşüncelerle Beşiktaş'a gelmiş, ajansı için fotoğraflar çekecekmiş. Sanki beni kırk yıldır tanıyormuşçasına, "Senin adın ne?" diye soruverdi. Nereye çalıştığımı öğrendi. Ne yapmak istediğimi duyduğunda, motorcunun parasını kendisinin ödeyeceğini söyleyerek, "Birlikte denize açılalım," dedi. Çok sevinmiştim. Onun gibi bir ustayla aynı tekneden fotoğraflar çekecektim. Benim o zamanlar Nikkormat ve Canon FT B makinelerim; Nikon'un 48-36 mm zoom objektifiyle Soligor marka 75-260 mm bir objektifim daha vardı. Oysa Ergun Abi öyle mi... Hazine sandığı gibi bir alüminyum çanta, özel kesim süngerlerin içine yerleştirilmiş objektifler ve iki tane de Nikon F2. Çok imrendiğimi hatırlıyorum. Bir cerrah titizliğiyle çalışıyor, lensleri değiştirirken zamanı sınırsızmışçasına kullanıyordu. Ben öyle değildim, bir şey kaçırma korkusuyla hızlı hareket ediyordum.

Ergun Abi'yle böylece tanışmış oldum. O günden sonra nedense bana hep "tavuk" demeye başladı. Evlerine gittim, ofisine gittim. Eşi, ikinci annem diyebileceğim Kari Çağatay bana o güne kadar hiç tatmamış olduğum ıslak çikolatalı kek pişirmişti, hala tadı aklımdadır. Hayatımda ilk Nescafé'yi onlarda içmiştim. Filtre kahvenin ne olduğunu bana Kari öğretmişti. Ergun Abi'ye ara sıra asistanlık yaptım. Beni dönemin ünlülerinin müdavimi olduğu Papirüs'e filan götürür, arkadaşlarıyla tanıştırırdı. Tabii hiçbirinde bir iz bırakmadım. Benim kendimi ispat edebilmem için daha çok zamana ihtiyacım vardı.

*

Ben Paris'te yaşamaya başladıktan sonra Ergun Abi her Paris'e geldiğinde mutlaka beni arar ve görüşürdük. Gamma Ajansı'nın

merkezi Paris'te olduğu için de sık gelirdi, gelmişken de ekipman alırdı. O dönemler Türkiye'de bazı ekipmanları bulmak mümkün değildi.

15 Temmuz 1983 sabahı evimdeki telefonun sesiyle uyandım. Arayan Ergun Çağatay'dı. "Alo, tavuk havaalanındayım, yanıma gel. Çok eşyam var, bu eşyaları paylaştırmak için yolcu aramam lazım, birinin ekipmanlarımın yanında beklemesi gerek," dedi. Uyur uyanıktım, yataktan kalkacak halim yoktu. "Abi dün Çad'dan geldim, çok yorgunum, gelemem," dedim. Ya da o minvalde bir şeyler gevelemiş olmalıyım ki, bana kızarak telefonu suratıma kapattı. Ben de uyumaya devam ettim.

Ne kadar sonra bilemiyorum, Philippe'in telefonuyla tekrar uyandım. Onunla Sipa'da buluşacaktık. Le Matin dergisine yazacağı Çad yazısı için benim çektiğim fotoğraflar arasından birlikte seçim yapacaktık. Hazırlandım, giyindim ve Sipa'ya gitmek üzere evden çıktım. Ergun Abi'nin aradığını bile unutmuştum.

Ajans 14, Rue Roquépine'deydi. Otobüse bindim ve durağımda inip, Sipa'ya yürümeye başladım. Hava çok güzeldi, ama bir iki haftaya bozmaya başlardı. Yaz ortasındaydık. Paris'in gri havasının yakında tüm dünyama hâkim olacağını bilmek moralimi bozuyordu. Philippe'in Citroen marka iki beygirli üstü açılan bir arabası vardı, Sipa'nın önünde park etmişti. Demek gelmişti. Hemen içeri girdim ve resepsiyonda onu gördüm. Daha dün Çad'dan dönmüştük ama üzerinden uzun zaman geçmiş gibi hissediyordum.

Üst katlardan Gökşin Abi'nin sesini duydum. "Coşkun!" diye bağırmıştı. Kafamı kaldırdım, merdivenlerden iniyordu. "Perihan (Sarıöz) aradı. Orly'de bomba patlamış. Ergun'un durumu belirsiz, hemen Orly'ye gidin," dedi. Philippe'le Gökşin Abi daha sözlerini tamamlamadan kendimizi arabada bulduk. Öyle hızlı gittik ki daha önce bu kadar kısa bir sürede Orly'ye vardığımı hatırlamıyorum. Her yer polis kaynıyordu. Havalimanı girişi daha anayoldan kapatılmıştı. Üstü açık arabanın ön koltuğunda

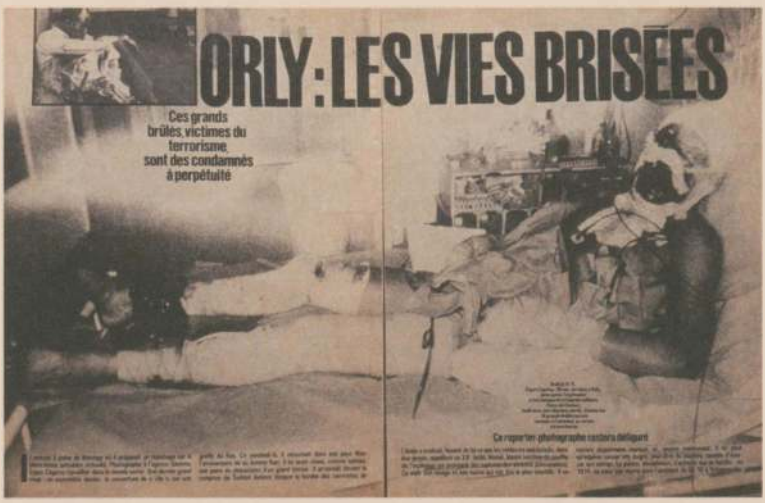
ayağa kalkmış, elimde basın kartını tutarak Orly'ye girmek için polislerden izin istiyordum.

Bu şekilde polis kordonunun içine girmeyi başardık. Philippe aracı park edecekti, ben erkenden inip, olay yerine doğru koşmaya başladım. Gözüm Perihan'a takıldı. Kalabalık içinde onu görmüştüm. Polis bir alanı şerit içine almış, kimseyi yaklaştırmıyordu. O alanın tam ortasında Ergun Abi'nin o meşhur alüminyum çantası duruyordu. Polise çantanın sahibini tanıdığımı, içinde fotoğraf makineleri olduğunu söyledim. Bana alanın ortasındaki çantayı açmam için izin verdiler. Herkesin görebileceği şekilde çantayı açıp, içindeki makineleri ve objektifleri gösterince çanta patlatılmaktan kurtuldu. Çantayı da alıp Perihan'ın yanına vardım. Perihan şoktaydı. Havaalanının önünden helikopterler kalkıyor, polis megafonla sürekli uyarılarda bulunuyordu.

Tüm olay Perihan'ın gözleri önünde olmuştu. Ergun Abi, benden olumlu yanıt alamayınca Perihan'dan gelmesini rica etmiş, o da havaalanına gitmiş. Ergun Abi, THY kontuarındaki sırada fazla bagajlarını verecek insan ararken, Perihan sıranın arkasında, bagaj arabasıyla bekliyormuş. Ergun Abi, fazla bagajını alması için sıranın önlerinde bekleyen bir gence yaklaşmış, meğer o genç teröristin kendisiymiş. Sonradan öğreneceğimize göre, terörist de ona fazla bagajını verecek birini aradığını söylemiş. Ergun Abi onunla konuşunca, terörist bombayı planladığından önce patlatmak zorunda kalmış. Patlamadan sonra Perihan sıranın arkasında olduğu için ona hiçbir şey olmamış, gözleriyle Ergun Abi'yi ararken ona yaklaşan siyahi adamın Ergun Abi olduğunu anlaması birkaç saniyesini almış. Yüzü simsiyah, saçları kıvırcık, elleri kıpkırmızı bir adam haline dönmüş. O şokla nasıl olduysa ayağa kalkmayı başarmış olmalı ama hemen ardından helikopterle hastaneye kaldırmışlar.

Ergun Abi aylarca nükleer yanık hastanesinde tedavi gördü. Akciğerlerine kadar yanmıştı, doktorlar sürekli ciğerlerinden su

çekiyordu. Onu hastanede ilk ziyaret ettiğim anı hatırlıyorum. Yanına yaklaşmak mümkün değildi, bir camın arkasından adeta mumya gibi sarılmış bedenini görmüş ve ona moral vermiştik. O gün küçük bir çek-at makinenin iki tarafını kesmiş ve kimsenin görmeyeceği şekilde tek kare bir fotoğraf çekmiştim. İşte o fotoğraf Ergun Çağatay'ın hastanedeki tek görüntüsü oldu ve satışından elde edilen gelir, tedavi masraflarına katkıda bulundu. Ergun Abi'nin uzun süren tedavisi boyunca hem Perihan Sarıöz hem Sipa Press ve özelinde Gökşin Sipahioğlu büyük destek verdi. Çalıştığı Gamma Ajansı, bu olay olduğunda Ergun Çağatay onlar için bir görev üstlenmediği için tedavisiyle ilgilenmedi. Tabii ki hiçbir zorunluluğu yoktu ama Sipa Press ekibi olarak zorunluluk yerine tamamen içten duygularla elimizden geleni yapmaya çalışmıştık. Bu da Avrupalılarla aramızdaki farkı ortaya koyuyordu. Bu fark zaman içinde gözüme çok batmaya başlayacak ve bireyciliğin dozunu bünyemin daha fazla kaldıramayacağını anlayınca da Fransa'dan dönme kararı alacaktım. Tabii daha buna çok vardı.

ORLY: LES VIES BRISÉES

Ces grands brûlés, victimes du terrorisme, sont des condamnés à perpétuité

Ce reporter photographe restera défiguré

Orly'de THY'ye yönelik terör eyleminde yaralılar arasında ünlü Türk foto muhabiri Ergun Çağatay da vardı. Bu fotoğrafı Paris Match dergisinde yayımlandı.

Fransa Orly Havalimanında THY bürosunda düzenlenen bu saldırı iki Türk, dört Fransız, bir Amerikalı ve bir İsveçlinin hayatını kaybetmesine sebep oldu ve ASALA'nın da sonunu getirdi.

Ergun Abi hastaneden çıktıktan sonra Vichy'de rehabilitasyona devam etti. İyileşmesinin ardından bir gün Paris'te yaşayan bir Ermeni pizzacı arkadaşımızın lokantasında buluşmuştuk. O gün aynı restoranda Asala'nın her saldırısının ardından Fransız televizyonlarına çıkıp Türkiye aleyhtarı propagandalarıyla tanınan Ulusal Ermeni Hareketi'nin* başındaki adam da yemek yiyordu. Ergun Abi'nin gözlerindeki öfkeyi kelimelerle anlatamam. O gün orada yediğimiz yemek hepimize zehir oldu.

* *Mouvement National Armenien.*

ARAFAT LÜBNAN'A DÖNÜYOR VE KAMP SAVAŞLARI BAŞLIYOR

ORLY SALDIRISININ ARDINDAN LÜBNAN'A GİDİŞ gelişlerim oldu ama kısa kalıyordum. Paris'te ilgilenmem gereken evim, fotoğraf arşivim, arkadaşlarım ve ödemem gereken vergilerim vardı. Beyrut Havalimanı her açıldığında kendimi Beyrut'ta buluyor ve her gittiğimde de farklı bir savaşın içine giriyordum.

23 Ekim 1983 tarihinde Paris'teydim. 23 Ekim günü Beyrut Uluslararası Havaalanı'nda, Amerikan deniz piyadelerinin de bulunduğu karargâha, içi bombayla yüklü sarı bir Mercedes kamyonla intihar saldırısı düzenlendi.

Beyrut'ta Sipa adına Yan Morvan vardı ve bu saldırının ardından fotoğraflar çekmişti. Morvan'ın o dönemde dünya basınında tanınmasını sağlayan Tayland'da çocuk istismarı üzerine Roland Neveu ile yapmış olduğu röportajdı. Roland da Lübnan'da patlama olduğunda Morvan'la aynı odada kalıyormuş. Resepsiyondan haber gelince Morvan, Roland'ı uyandırmadan patlama bölgesine gitmiş. Bizim meslekte, en azından benim yaş grubumdakilerde bu tür davranışlar yerine dayanışma kabul görmüştür. İşte bu nedenle Roland ve Morvan yıllarca birbirleriyle konuşmadı.

Bu saldırıda 241 Amerikan askeri hayatını kaybetmiş ve 128 kişi yaralanmıştı. Aynı gün benzer bir saldırı daha gerçekleşmiş ve 58 Fransız askeri hayatını kaybetmişti. Öylesine büyük bir saldırıydı ki düşünmeme bile gerek yoktu, tası tarağı toplayıp

yola çıktım. Hizbullah dünya sahnesine çıkmıştı ve Beyrut yine büyük olaylara gebeydi. Beyrut'a Suriye üzerinden geçmiştim, bir sorun yaşamamış olmalıyım ki bu seyahatimin detayları aklımda kalmamış. Commodore Oteli'nden daha ucuz olduğu için Mayflower Oteli'nde kalmaya başlamıştım. Morvan ve Roland da bu otelde kalıyordu.

Savaşan örgütler Beyrut Havalimanı'na saldırmayacakları yönünde beyanatlar veriyordu ama inanan yoktu. Yapılan saldırının ardından ABD, en büyük savaş gemilerinden biri olan *New Jersey*'i Beyrut'a göndermişti. New Jersey'nin görevi belliydi. Akdeniz açıklarından Lübnan'ı bombalamak. Katliamın sorumlusu olarak tanımlanan Hizbullah'a bağlı Emel İslami Örgütü'nün bulunma olasılığı olan yerlere, her biri 1 ton 300 kiloluk toplar atıyordu. Vietnam Savaşı'ndan bu yana ilk defa bir Amerikan zırhlısı aktif görev için başka bir bölgeye gönderilmişti. New Jersey'nin bombalarıyla sarsılan Beyrut'ta Newsweek için çalışmaya başlamıştım. Sipa, beni Newsweek'e kiralamıştı.

Amerikan New Jersey gemisi top atarken.

Filistinliler de kendi aralarında bölünmüştü. Hafız Esad'ın desteklediği Filistin örgütleri, Arafat'a bağlı güçlerle savaşıyordu. Savaş adeta katliam boyutundaydı. Arafat ve savaşçıları ağır silahlarıyla Beyrut'u terk ettiği için geride kalanlar güçsüzdü. Arafat'ın dönmekten başka çaresi kalmamıştı. 1983 Mayıs'ında Trablus'a dönmüş, Esad Arafat'ın dönüşünü bir meydan okuma olarak görmüş ve Filistinliler arasında iki yıl sürecek olan kamp savaşları başlamıştı. Suriye destekli Arafat muhalifleri güçlüydü ve Arafat Beddawi'ye konuşlanmıştı. Buradan destek arıyordu. Tevhid olarak bilinen İslam Birliği Hareketi, FKÖ yanında savaşmayı kabul etti. Kimilerinin iddiasına göre iç savaşta ölümcül düşmanları olan Falanjist Kataeb partisi bile FKÖ'ye Suriye yanlılarıyla savaşmaları için silah verdi. Ekim ayının sonunda, Arafat Trablus'ta Suriye destekli güçler tarafından kuşatılmıştı.

Lübnan'daki Şii nüfus pek ciddiye alınmıyordu. İran, 1979 devriminden önce Mustafa Çamran ve Lübnan kökenli Şii imam Musa Sadr'ı Lübnan'a gönderip Şii toplumunun Lübnan'da örgütlenmesini sağlamıştı. Mustafa Çamran ve İmam Musa Sadr yetimhaneler, anaokulları, kreşler kurulması için maddi destekte bulunmuş ve kurdukları organizasyona da "Emel" adını vermişlerdi. Emel, bulunduğu bölgedeki asayiş için silahlı birimler oluşturmuştu. Lübnan'da bu çok olağan sayılırdı. Savaşla normalleşen bir durumdu. Emel örgütü, anlaşılabileceği üzere İsrail karşıtı eylemlerde Filistinlilerle iş birliğine girdi. İsrail'in "Celile'de Barış" operasyonunda Filistin'le ortak eylemler yaptı. Dürziler ise bu noktada tarafsız kalmayı tercih etmişlerdi çünkü Dürzilerin bir uzantıları da İsrail'deydi ve durumları da gayet iyiydi. İsrail ordusunda görevli subayları bile vardı.

Sabra Şatila katliamının ardından Filistinlilerin kendi içinde savaş başladı. Ebu Musa'nın başını çektiği bir grup, Arafat'ın Lübnan'ı terk etmiş olmasının yanlış olduğunu düşünüyor ve Hafız El Esad'dan aldıkları destekle, Arafat'a karşı duruyordu. Bu karşı

duruş, iki grup arasında, adına "kamp savaşları" denen büyük çatışmaları doğurmuştu. Savaş başlayınca Lübnan parlamento sözcüsü Şii Nebih Berri, Hafız El Esad'la daha sık görüşmeye başlamıştı. Suriye'nin denetimi dışında Lübnan'da taş oynatmak artık zordu. Bunları gören Emel de saf değiştirip Suriye tarafına geçti.

Lübnan ordusunun da alt birimlerinde mezheplere göre ayrım vardı. Şiilerden oluşan 6. Tugay birdenbire Hafız el Esad tarafına geçti. Suriye'den aldığı destek sayesinde 6. Tugay'ın varlığı öne çıkmıştı. Aynı tarihlerde Dürzilerle Maruniler arasında önce bir söz düellosu başlamış, ardından işler kızışmıştı. Şu anda parlamentoda eşi bulunan Falanjist partinin askeri gücü olan Lübnan kuvvetlerinin başkanı Samir Geagea, Dürzilerin bulunduğu bölgelere operasyon yapmış, Dürziler için kutsal ve tarihsel önemi olan bazı mekanları ele geçirmişti. Bu da "dağ savaşı" diye tanımlanacak büyük katliamların yaşandığı Dürzi-Maruni çatışmasını başlattı. Dürziler, Kaddafi'den silah yardımı da alıyordu.

Dağ savaşları sırasında yağmalara çok tanıklık ettim. Bir güç diğer gücü bastırıp, bölgesini ele geçirdiğinde kendisini ganimet almakla adeta mükellef hissediyordu. Bunun da cinsiyeti, yaşı yoktu. Bir kız çocuğu girdiği bir kiliseden kendinden ağır bir bavulu sürükleyerek götürebiliyordu. Benim için en korkuncu, onu defalarca uyarmama rağmen, şoförüm Nadir'in bu sarhoşluğa kapılıp, gidip kiliseden bir halı çalması oldu. "Araba benim," dedi ve halıyı aldı arabaya koydu. Beyrut'a döndüğümüzde ona artık birlikte çalışamayacağımızı söyledim. Ertesi gün ağlayarak otele geldi. Benden özür diledi. Evine roket düşmüş ve evi tamamen yanmıştı. Bu hala unutamadığım, hafızamdaki en canlı olaylardan biridir. Cevaplar hayatın kendinde saklıydı. Bu cevabın gelmesi bazen bir gün bazen de yıllar alabiliyordu.

Emel hareketi Suriye safına geçince İran büyük bir hamle yaptı ve Bekaa Vadisi'ndeki Baelbek kentine İran Kum'da dini eğitim görmüş Lübnanlıları gönderdi. Bu kişiler kendilerini

dünyaya duyuracak ve Şii kesimi harekete geçirecek eylemler planlıyorlardı. Oluşturacakları grup, "İslami Emel" oldu.

Tüm Filistin kamplarında Arafat yanlılarına karşı acımasızca operasyonlar başlamıştı. Hafız El Esad destekli Ebu Musa, Arafat'ı hainlikle suçlayıp ona bağlı kuvvetleri Filistin direnişinden sökmek istiyordu. Arafat'ı dünyaya duyuran kişi olan Mahmut Labadi de Esad'ın desteklediği Ebu Musa'nın yanındaydı. Trablusşam'da başlayan bu durum yıllar sürecek ve bir dönem omuz omuza savaştıkları, Şii Emel örgütünün ve Lübnan ordusu içindeki Şii güçlerinin de katıldığı çok kanlı yeni bir kamp savaşlarını gündeme getirecekti. Bu kamp savaşlarında neredeyse İsrail'in öldürdüğünden daha fazla Filistinli kadın, çocuk, yaşlı öldürülecekti. Lübnan'da iç savaş içinde farklı bir dönem başlamıştı. Bu savaş, salt Filistinli muhalif unsurların kendi aralarındaki savaş değil, bir dönem Şuf Dağları'nın kontrolünü elinde tutan Dürzilerle ezeli düşmanları Maruniler arasında, ardından Lübnan ordusu içinde Hristiyan Genelkurmay Başkanı ve sonradan Cumhurbaşkanı olan Michel Aoun'a bağlı birliklerle iç savaşın Lübnan güçlerinin başındaki Samir Geagea arasında devam edecekti. Bu çoklu denklemin içinden çıkmak zordu. Lübnanlılar bir zamanlar Filistinliler gittiğinde kurtulacaklarını düşünüyordu ama öyle olmamıştı. Tarihte Fenikelilerin yurdu, Roma'nın önemli kentlerini barındıran bu coğrafya Osmanlı dönemi dahil olmak üzere savaşsız bir dönem yaşamamıştı. Çıkarlar çatışıyordu ve ne mezhep ne din ne de amaç etrafında birlik vardı. Destek veren güç değiştiğinde, düşman da değişiyordu.

Souq el Gharb cephesinde ikiye bölünmüş Lübnan ordusu ağır silahlarla savaşıyordu. O güne kadar varlığından haberdar olmadığım Lübnan Hava Kuvvetleri'ne ait bir uçağın Dürzi milisler tarafından düşürülmesine de tanık oldum. Bir grup fotoğrafçıyla düşen uçağı bulmaya gitmiştik. Ölü pilotu hayvanlar yemişti. Bu uçaklar kimi korumak amacıyla havalanmıştı bilmiyorduk.

Şuf Dağlarındaki Dürziler, Lübnan ordusu desteğindeki Falanjistlere karşı Rusların tanklarıyla bölgelerini savundular.

Dağ savaşı sırasında unutamadığım olaylardan birini de Lübnan ordusu ve Falanjistlerin ağır topçu bombardımanı altında tuttukları bir köyde yaşadım. Bir grup gazeteci arkadaşımla birlikte bu köyde çatışma altında fotoğraf çekmeye çalışıyorduk. Köyün adını bir türlü hatırlayamıyorum. İnsanlar kaçmaya çalışıyorlardı. Arabalar ateş altında bölgeyi art arda terk ediyordu. Bu hengâmede bir Mercedes'in kapısını kapatmak için zorlanan bir kadın gözüme çarptı. Araba hınca hınç doluydu, kadın kucağında bebeğiyle ön kapıyı kapatmaya çalışıyordu. Arkadaşlarla bir inşaatın arka duvarında sığınmıştık. İnşaattan yaşlı bir adam çıktı ve onunla göz göze geldim. Arapça, "Git o bebeği al," dedi. Boynumda ve omzumda makinelerle arabaya doğru eğilerek koştum. Kadın hala kapıyla uğraşıyordu ve kadına adamın bebeği istediğini söyledim. Kadın bebeği verdi ve araba hızla uzaklaştı. Kapı kapanmış mıydı, adam bebeği neden istedi, hiçbir şey düşünemiyordum. Bana denileni yapmıştım. Kucağımda bebekle koşa koşa inşaattaki adamın yanına vardım ve bebeği ona

uzattım. Bebeği verirken boynundaki kanı gördüm. Bir şarapnel girmişti boynundan içeri. O bebek ben koşarken kucağımda öldü mü yoksa annesinin kucağındayken de bu durumda mıydı, hayatta mıydı, ölü müydü hala düşünürüm. Cevabı olmayan ve sanırım bilmek dahi isteyemeyeceğim sorular. Bu soruları sormadan başka bir alemde o bebeğin yaşadığı ve büyüdüğü ihtimaline tutunmak aklımı koruyor.

BHAMDOUN

EYLÜL BAŞI OLMALI, BİR SABAH AFP'NİN BEYRUT büro şefi Sami Ketz otelden beni aradı. The Guardian'dan David Hirst, Sami ve ben Dürzilerin kontrolündeki bir bölgede cepheye götürülecek ve savaşı fotoğraflayacaktık. Dürziler Sami'yi aramışlar ve o da David'le beni de yanında götürmeye karar vermişti. David Hirst ile bu vesileyle tanışmış oldum. Sami'nin yanında bir de Lübnanlı foto muhabiri vardı. Adını şimdi hatırlayamıyorum. Dördümüzü bir araca bindirdiler ve yola çıktık. Kentin dışında bir yerde durduk, araçtan indirildik, gözlerimizi

Soldan sağa Sami Ketz, Coşkun Aral, David Hirst ve Lübnanlı foto muhabiri arkadaş.

bağladılar. Dört çekerli bir başka aracın arkasına bindirildik. Gözlerimiz bağlı şekilde aracın arkasında otururken, bizi götüren adamlardan birine makinemi vermiştim, fotoğrafımızı çekmesini istemiştim. Beni kırmamış ve dördümüzün fotoğrafını çekmişti. Başımıza ne geleceğini bilmeden çektirdiğimiz bu fotoğrafta hepimizin heyecanı gözlerimizden okunabilirdi ama gözlerimiz kapalıydı, buna rağmen moralimizin iyi olduğu görülebiliyordu.

Yol birkaç saat sürmüş olmalı. Yıllar sonra anılarımı yazmanın en büyük sorunu da bu, zaman mefhumunu yitirmek. Belki de yarım saat sürmüştü ya da yakındaydık ama bizi aynı yollarda dolaştırdılar. Hiç bilemeyeceğiz. Tek anladığım, Dürzilerin kendi vatanları olarak tabir ettikleri Şuf Dağları'nın virajlı yollarında gittiğimizdi. Gözlerimiz açıldığında Bhamdoun adlı Dürzilerin geçmişte yaşadığı sonradan Falanjistlerin ele geçirdiği bir yerleşkeye gelmiştik. Ortalık zafer gösterileri yapan Dürzi milislerle doluydu. Bu zafer coşkusuna tankların binaları bombalaması, art arda atılan roketler eşlik ediyordu. Karnaval havası içinde bir katliam yapılıyordu. Ölü bedenler tellerle araçların arkasına bağlanıp sürükleniyordu. Milisler kafayı yemişti, ölülerin üzerinde dans ediyorlardı. Direklere asılmış ölü bedenler vardı. Mağazalar yağmalanmış, kadın giysileriyle poz veren tipler vardı. Elinde cansız mankenlerle dans edenleri gördüm. Herkes delirmiş gibiydi. Hieronymus Bosch'un cehennem tasviri gözlerimizin önünde canlanmış gibiydi. Fotoğraf çekerken hep tereddütteydik. Bazı anların fotoğraflarını insanlığımızdan utandığımız için çekememiştik. Dürzilerin Bhamdoun'da yaptığı bu katliamdan bir hafta önce Falanjistler kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri Kfarmatta'yı ele geçirmiş ve burada tanık olduğumuz çığırından çıkmış katliamın benzeri Kfarmatta'da yaşanmıştı. Bunu da orada bulunan gazeteciler çekmişti. Dişe dişse kana kandı. Çözümsüz bir döngünün içinde sıkışmış kalmıştı Lübnan. Herkes birbirine kıyıyordu ve bunu yaparken insanlığa kıydığının farkında bile değildi.

Lübnan'da savaşlar farklı toplumlar, farklı inanç grupları arasında ve tarihin gerilerinden bu yana uzanan intikamcı duygularla sürdürülüyordu. Bunun en önemli örneklerinden biri Dürzi Maruni çatışmasıydı.

İranlı fotoğrafçı arkadaşım Alfred Yaghobzadeh de Beyrut'a gelmişti. İran-Irak savaşında dünya basınında fotoğrafları çokça kullanılan Alfred, iyi arkadaşımdı. İkonik fotoğrafları vardı. Öyle ki bir yıl kadar sonra, Hizbullah ikimizi kaçırdığında, genel merkezindeki duvarda Alfred'in İran'da çektiği fotoğrafları görecektik.

Türkiye'den Hürriyet adına yazı yazmak üzere Engin Bilginer de Beyrut'taydı. Timur Göksel ona benim adımı vermiş ve o da Mayflower Oteli'nde benimle kalmaya başlamıştı. 1983 Eylül sonu olmalı, hep birlikte Arafat'la görüşmek üzere bir taksi tuttuk ve Trablusşam'a yola çıktık. Daha önce yolda sadece Tevhid grubunun kontrol noktaları varken artık özellikle kamp yollarında farklı örgütlerin kontrol noktaları yer alıyordu.

Beddawi'ye gitmeyi planlıyorduk. Kontrol noktalarından birinde Arafat'ın bir kıyı kasabasında bombardıman altında kaldığını öğrenmiştik. FKÖ'den adamlar, onları takip etmemizi söyleyince, taksici mecbur onları izledi. Bazı barikatlarda Arafat'ın

resimlerinin yırtıldığını gördük. FKÖ'ye sadık subaylar sayesinde Arafat'a ulaşmayı başardık, işimizi yaptık. Bir gün kadar bombardıman altında Arafat'la birlikte kaldık. Arafat, Filistin hareketini parçalamak istediklerini söylemişti. Görünen buydu. Bu kez düşman İsrail değil, bölgeyi kontrol altına alıp, bölge politikasını belirlemek isteyen Suriye Baas partisi lideri Hafız el-Esad'dı.

Arafat'la görüşmem Türkiye'de 5 Ekim 1983 tarihli Milliyet gazetesinde yer almıştı. Lübnan'da durum iyice karışıktı. Herkes birbiriyle savaşır haldeydi. Bölgenin uzmanları bile kimin kiminle neden savaştığının hesabını tutamaz olmuştu. Bilinen bir gerçek, İran, Suriye ve İsrail'in bölgede oyun kurucu pozisyonda olduğuydu.

Arafat birkaç hafta daha Beddawi'de kaldı ve sonrasında Tunus'a döndü. Bir sonraki gelişi 13 Eylül 1993'te Vaşington'da imzalanan Oslo Anlaşması'nın ardından, 1 Temmuz 1994'te olacaktı. Tunus sürgünü bittiğinde Gazze'ye gelecek ve büyük bir coşkuyla karşılanan Arafat, Eriha'ya geçecekti.

*

Silahların sustuğu dönemlerde Lübnan'da bir röportaj serisi yapmaya başlamıştım. Kitleleri harekete geçiren, başkalarının ölüm emrini veren, katliamlara göz yuman insanlar kimlerdi? Savaş içinde savaşlar çıkaran, savaşların yönlendiricisi liderler gündelik yaşamlarında ne yaparlardı? Röportajı bitirdiğimde İtalyanların *Carriera della Sera* dergisi seriyi beğenecek ve benden satın alacaktı. "Savaş Tanrıları Tatile Çıktı" başlığı altında yaptığım bu röportaj serisi için ateşkes dönemlerinde, liderlerin birinden randevu alıp yanlarına gidiyor ve özel yaşamlarını fotoğraflıyordum. Velid Canbolat bana araba koleksiyonunu gösterip babasından kalan şatoları gezdirmişti. İkinci eşi Nora'yla da tanışmıştım. İlk eşi intihar etmişti. Canbolat, Türk kökenli olmaktan gurur duyuyordu, her fırsatta Antepli olduğunu söylerdi. Dürzilerin Osmanlı'ya boyun eğmemiş olması da onun için gurur vericiydi.

Nebih Berri, Afrika'dan getirilmiş fildişleriyle süslü evini gezdirmişti. Hüseyin Fadlallah'ı evinde torunlarıyla birlikte fotoğraflamıştım. Samir Geagea bana kilisede poz vermeyi istemişti. Elias Hobeyka'yı atari benzeri bir oyun oynarken fotoğraflamıştım ama sonrasında kendisi yayımlanmasını istemedi ve filmleri benden geri aldırttı. Sünni lider Mustafa Saad'ın afişleri tüm güney Lübnan'da yer alırdı, çapkınlığıyla ünlü bu lidere bombalı bir paket gönderildi ve yüzü parçalandı. Onu da fotoğraflamıştım ama o da sonradan o yüzüyle görünmek istememişti.

*

1984 yılının Mart ayında Türkiye'de bedelli askerlik yaptım. İki ay sonra tekrar savaş meydanlarına dönecektim.

Kamp savaşları sürüyordu. İsrail'in Sabra ve Şatila'da başlattığı katliamı, bu kez Suriye destekli Şii Lübnan ordusu ve Emel örgütü Beyrut'ta Bourj el Barajneh, Sayda'da Ain el Hilweh, Mieh

Hizbullah zaman zaman gövde gösterisini bünyesindeki her an ölmeye ve öldürmeye hazır militanlarının geçit töreniyle yapıyordu.

Hizbullah'ın geçit törenlerinde yetişkinler kadar çocuklar da kullanılıyordu.

Mieh, Beddawi, Sur'da Al Buss ve Raşidiye kamplarında devam ettiriyordu. Bu durum Hizbullah ve Emel arasındaki gerginliğin zaman zaman savaşa dönüşmesine sebep oluyordu. Emel, tamamen Hafız el-Esad'ın tarafındaydı; İran da Hizbullah içinde varlığını gösteriyordu.

Kamplar kapalı yerleşim birimleri olarak düşünülebilir. Yan yana briketten yapılma binalardan oluşan bu kamplara giriş çıkış kesinlikle yasaktı. Özellikle Beyrut'taki kamplar zırhlı birliklerin top ateşleriyle neredeyse yerle bir edilmişti. Sivil halk, savaşçılar Filistin'i terk ettikten sonra, iyice savunmasız kalmıştı. İnsanlar ölüyor, yaralanıyor, açlıkla da mücadele ediyordu. Günümüzde Gazze'de yaşananlardan farksızdı. Filistinli mülteciler bombalanan, yerle bir edilen kampların altında kazdıkları tünellerde*

* Tünel kazarak direniş gösterme bir gerilla savaş taktiğidir ve meskûn mahal savaşlarında da karşımıza çıkar. 1948'de Fransız işgali döneminde kazılmaya başlanan ve 1976'dan sonra ulusal savaş anıt alanı ilan edilen Vietnam'daki Çu Çi tünellerinin tarihteki önemi, bize savaşlarda neden tünellerin kazıldığı sorusunun cevabını veriyor.

hayata tutunmaya çalışıyordu. Kimi zaman çocuklar ve gençler, yer altındaki tünellerden çıkıp bu zırhlı birliklere karşı kendilerince savunma amaçlı el bombası fırlatıyorlardı. Abluka altındaki bu kamplardan çıkış mümkün değildi ama çocukların, küçük bedenlerini saklayarak dışarı çıkıp yiyecek arayışına girdikleri de oluyordu. Kamplara yardım ulaştıranlar da vuruluyordu. Açlık ve susuzluk öyle bir hal almıştı ki, Filistinli mülteciler deri kemerleri kaynatıyor; yağmur suyunu depoluyor, fare, kedi, köpek onlar da yoksa toprak yiyorlardı. Öylesine ki, Lübnan'ın en etkili Şii din adamı Seyyid Hüseyin Fadlallah'tan kendi ölülerini yeme fetvası bile almışlardı. Bazı yaşlıların açlıktan ölmeden önce kendi cesetlerinin yenmesini vasiyet ettiklerini duyuyorduk. Korkunç bir insanlık dramı yaşanıyordu.

Yer altındaki direnişi fotoğraflamak istiyorduk. Bernard Bisson, Frédéric Neema ve Patrick Baz'la birlikte kamplarla iletişim kurmaya çalışmış ve içeri girmeyi denemiştik. Bourj el Barajneh kampından kuytu köşelerden, yıkıntıların arasından kaçan bir çocukla mesaj göndermiştik. Bize saat ve gün verildi, mezarlığın hipodroma bakan tarafında beklememiz söylendi. Denildiği gibi yaptık ve beklemeye başladık. Sabahın kör saatleriydi. Gelen giden olmadı, kamptan bir işaret de alamıyorduk. Mezarlığa girdik, yürümeye başladık. Belki de yeri yanlış anlamıştık. Mezarlıkta kafalarında mavi naylon poşet geçirilmiş üç cansız çocuk bedeni yatıyordu. Hızla yanlarına vardık. Acaba bize haber taşıyan çocuk burada mıydı? Çocuklar kafalarına poşet geçirildikten sonra vurulmuşlardı. Bernard mavi poşetlerden birini açtı. Açar açmaz da kusmaya başladı. Ardından da ben ve Frédéric. Korku filmlerinde görülebilecek bir sahneydi karşımızdaki. Çocuğun ağzından, burnundan, göz pınarlarından beyaz, uzun solucanlar çıkıyordu. İçten içe bedenini yemeye başlamışlardı. Cesetlerin sıcak havada ne kadar hızlı kurtlanabileceğini ilk Lübnan'da gördüm ve ne yazık ki gelecekte bu sahnelere çok tanık olacaktım.

Kamplarda kalan yaşlı, kadın, çocuk ve gençlerin dışarıyla tek bağlantıları mesajlarını iletmek ve acil ihtiyaçlarını sağlamak için kamp dışına görünmeden kaçabilen çocuklardı. Emel örgütünün kuşatması öylesine sıkıydı ki bu kaçışlarda ne yazık ki hiç acımadan çocukları da katlediyorlardı. Kampa giremedik ama gördüklerimizin etkisi hayatımız boyunca geçmedi. Bu konuyu konuşmak üzere bu kitabı yazarken Bernard'ı aradığımda, telefonda konuşurken bile ikimizin de gözlerinin önüne o sahne yeniden canlandı.

Bourj el Barajneh'ye bir süre sonra arkadaşım Alfred Yaghobzadeh ve Filistinli bir foto muhabiriyle girmeyi başaracaktık. Keskin nişancıların ateşi altında yaptığımız bu girişte Alfred dizinden yaralandı ve onu oradan çıkarmayı başardık. İlkyardımı hemen kampın dışında yine biz yapmıştık. Savaş meydanlarında hepimizin yanında ilkyardım malzemesi bulunurdu. Nice sonra Alfred'le kampa girdiğimiz Filistinli foto muhabiri arkadaş Bourj el Barajneh'de bizi gördüklerini ve istersek kampa tekrar aynı yerden girebileceğimizi söyledi. Alfred yaralandığı için Paris'e dönmüştü. Ben de hıyar gibi Yan Morvan'a söyledim ve onu da alıp kampa girdik. Morvan büyük format makine getirmişti. Kampta yaptığı çekimlerine destek de oldum. Morvan'ın kamp fotoğrafları dünyada ses getirdi. Bu insanlık dramı geniş kitlelere duyurulmuş oldu. Tek tesellim budur.

*

İsrail işgaline karşı Şiilerin Emel hareketi ve Hizbullah direnişi güç kazanmıştı. Büyük kayıplar yaşanıyordu ve Lübnan işgalinin maliyet ve can kayıpları İsrail'de tepkilere yol açıyordu. Begin hükümeti eleştiriliyordu. 1983'te Begin istifa edince, 1984'te Likud ve İşçi Partisi koalisyonuyla kurulan ulusal birlik hükümeti, kademeli olarak Lübnan'dan çekilme kararı aldı. İsrail'in çekildiği bölgeler tabii ki boş kalmayacaktı. Şiiler, Dürziler ve

bazı Sünni örgütler İsrail'in çıktığı bölgeleri geri almak için operasyonlar yürüttü. Emel örgütü için önemli olan Şii köyleriydi, Dürziler Dürzi köylerini, Sünniler de Sayda bölgesindeki Sünnileri kurtarma derdindeydi. Bu bölgelerdeki İsrailli işbirlikçilerini katledip, köylerini kurtarmayı amaçlıyorlardı. Bu operasyonlarda toplu mezarlar da bulundu.

O dönemde Emel örgütü içinde ODTÜ mezunu Davut'la arkadaşlık kurmuştum. Beraberindeki Mahmud Fakih de beni tanıyordu. Cepheye gittiklerinde beni ön saflara alıyorlardı. Bölgede kalacak yer sorunu vardı. Davut ve Mahmud gece olduğunda beni oradaki savaşçılara emanet ediyor, koruma altındaki evlerde kalmamı sağlıyorlardı. Bu evlerin bazıları boştu, bazılarında birkaç kişi vardı. Bir gece Nabatiye'de yanıma birini daha bıraktılar. Dikkatli olmam gerektiğini çünkü bu kişiyi ertesi gün işbirlikçi olduğu için idam edeceklerini söylediler. O gece hayatımın en zor gecelerinden biriydi. Ne o ne ben uyuyabildik. Ertesi gün sorgulanacağını biliyordu ama idam edileceğinden haberi yoktu. Sürekli bana bu adamlara güvenip güvenemeyeceğini soruyordu. Korkunç bir geceydi. Sabah adamı alırlarken benim de gelip gelmeyeceğimi sordular. Gitmedim. Adam kapıdan çıkarken bana öyle bir baktı ki, o bakışında çaresizliğini ve kabullenişini gördüm. İdam edileceğini anlamıştı.

*

1984 yılına gelindiğinde Lübnan'da savaş şekil değiştirmişti. Cephe savaşı yerine yeni yöntemler kullanılıyordu. Propaganda savaşı hâkim olmuştu, büyük ses getiren bombalı eylemler gündemdeydi. İran, dünyada adından bahsettireceği ve Filistin direnişinde koz olarak kullanacağı adam kaçırma eylemlerine başladı. İnsanlar, gelişigüzel zamanlarda gelişigüzel yerlerden alınıp kaybediliyordu. Kaçırılanlar daha çok yabancı gazeteciler, diplomatlar ve öğretmenlerdi. Bu öyle bir furya haline gelmişti ki her

sarışın, yabancı görünümlü insan kaçırılıyordu. Ben de bu yüzden defalarca kaçırılıp, sorgulanmıştım. En komiği Savaş Ay'ın Lübnan'a geldiği dönemde, birlikte kaçırılışımız oldu. Kafamıza çuval geçirip bizi bir yere götürmüşlerdi. Çuvalları çıkardıklarında sorgulamaya gelen adam, "Ulan sen misin Muhammed!" diye söylenmiş, duruma gülmüştük. Öncesinde Suriye istihbaratı da beni aynı yere kaçırmıştı. Binayı biliyordum. Birer çaylarını içip, oradan ayrılmıştık. Neyse ki bir süre sonra yüzüm tanınacaktı.

Bir gün Kâmil adında, bugün Almanya'da yaşayan Lübnanlı fotoğrafçı arkadaşım Norveç hükümetinden bir sivil toplum kuruluşunun kaçırılma olayları nedeniyle Lübnan misyonuna ara vereceğini ve kiraladıkları evi tanıdık birine emanet etmek istediklerinden bahsetti. Lübnan'da evler boş kalırsa milis karargâhına dönüştürülebilirdi. Benim için bulunmaz nimetti. Otel parasından kurtulacaktım.

Osmanlı mimarisine sahip bu ev oteller bölgesine yakındı. Yıkılmış binaların oluşturduğu molozların üzerine çöplerin atılmasıyla artık bir çöplüğe dönüşmüş, engebeli bir araziye bakıyordu. Evde dilediğim kadar kalabilecektim, en azından misyon tekrar faaliyetlerine başlayana kadar. Ev mobilyalıydı, bir de bekçi vardı. Mayflower'dan sonra bir evde kalmak bana da iyi gelmişti. Beni en çok arada rüzgarla taşınan çöp kokusu rahatsız ediyordu.

Beyrut'ta öldürülen insanların cesetleri hangi gruba aitse o grup cesetleri alır ve gömerdi. O günlerde yeşil hatta yaşanan bir çatışmada öldürülen milislerin cesetleri ortada kalınca, benim evin baktığı çöplüğe atılmıştı. Üzerlerine kireç dökmüşlerdi ama kısa sürede çöplükte bir hareketlenme başladı. Lübnan savaşında çalışan arkadaşlarımdan biri olan Claude Salhani bana, "Beyrut'ta cesetler ortada kaldığında üşüşen sıçanları kediler korkutamaz," demişti. Çöplükteki hareketlenme bana sürekli Claude'un bu sözünü hatırlatıyordu. Özellikle akşam sessizliğinde kımıl kımıl gezinen sıçanların bir de çıkardıkları sesler, bana neredeyse kafayı

Taşındığım evde fareleri öldürürken kendimi ateş eden bu Şii milise benzetmiştim.

yedirtecekti. Canıma tak etti. Hızla evden çıktım, bekçi yerinde yoktu. Nargilesi hala tütüyordu, uzaklara gitmiş olamazdı ama benim onu bekleyecek sabrım kalmamıştı. Kalaşnikofu sandalyesine dayalı duruyordu. İlkel dürtülerim beni ele geçirmişti. Tüfeği aldım ve çöplüğe kadar koştum. Karın hizasında alt kundaktan desteklediğim kalaşnikofun tüm şarjörünü orada çöplükte boşalttım. Seri mermilerin bir kısmı sıçanları vurdukça havada takla atışları neredeyse hoşuma gidiyordu. Şarjör tamamen boşaldı. Aklıma, Şatila kampını kuşatan Şii milislerden birinin Filistinlilere ateş ederken çektiğim ve birçok dergide yer alan fotoğrafı geldi. O milisten hiçbir farkım yoktu. Kendimden tiksindim. Eve döndüm, bekçi gelmişti. Silahını ona verdim ve tek bir kelime edemedim. Herkes bir ölüm makinesine dönüşebilirdi.

*

Özellikle yabancıların kaçırılma olayları artınca dünya da konuya el attı. Terry Waite adında Anglikan kilisesinden bir temsilci,

Hizbullah'la müzakereler yapıp, kaçırılanların kurtulmasını sağlıyordu. Waite de 1987 yılında Şiiler tarafından kaçırılacak ve neredeyse beş yıl rehin tutulduktan sonra serbest bırakılacaktı.

1985 yılında rehin tutulanlara dair haberler yapmaya çalışıyor, rehine görüşmelerini yapan Waite'i takip ediyordum. 21 Kasım 1985'te Waite, Commodore Oteli'nde basın toplantısı yapıyordu. O sırada dışarıdan çatışma sesleri duyuldu. Otel kapısının önünde bir araç, keskin nişancı tarafından hedef alınmış ve şoför hayatını kaybetmişti. Çığlık çığlığa bağıran kadınları gördüm ve o anları hatırlamasam da refleksle, aracın içinde kalan yaralıyı çıkarmaya çalıştım. Arada fotoğraf da çekiyordum. Yardımcı olan biri daha vardı. Gazeteci arkadaşım Remzi Haydar olayın fotoğraflarını çekti. Meslek hayatımda yaşadığım onca çatışmaya rağmen benim için dönüm noktası olacak bir çatışmaydı bu. Tüm dünyadan tebrik telefonları alıyordum ama ne yaptığımı hiç hatırlamıyordum bile. An-Nahar dergisi, içinde olduğum, Remzi Haydar'ın çektiği fotoğrafı kapağına koydu. Paris Match dergisi de bu fotoğrafları kapak yapacakken, 24 Kasım 1985'te Malta'da Mısır Havayolları'na ait, Atina-Kahire seferini yapan bir uçak kaçırıldı. Korsanlar uçağı Malta'ya yönlendirdi. Mısır özel komando timinin yaptığı operasyon, çoğu yolcu 57 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlandı. Kapak konusu, bu operasyon olmuştu. Yıllar sonra Al Jazeera'da yayımlanan belgesellerde* görüntülerimi görecektim.

Dürzi İlerici Sosyalist Partisi'yle Lübnan ordusu arasında bayrak tartışması nedeniyle çıkan bu çatışma, sonradan "bayrak savaşı" olarak adlandırılacaktı. Çatışma Dürzi İlerici Sosyalist Partisi'nden milislerin Kanal 7 televizyonunun önündeki Lübnan bayrağını indirmeye kalkmalarıyla başlamıştı. Bayrak günü olarak nitelendirdikleri perşembe günü o bayrak dalgalanmayacaktı

* *War in Lebanon ve How Beirut's Commodore Hotel became a safe haven for the world's media: War Hotels.*

çünkü onlara göre Lübnan bayrağı, Hristiyanların baskılandığını gösteren bir işaretti.* Çatışma için gerekçe arayan herkes bunu bulur, burada da öyle olmuştu. 1982 yılında İsrail ordusu Lübnan'ı işgal ederken, Dürzilerin direniş göstermeden yol gösterdikleri iddialarını doğrularcasına,** bu bayrak savaşında da sanki durumdan haberdar olan İsrail, hava kuvvetlerine ait Kfir bombardıman uçaklarıyla ses hızını aşıp, adeta Dürzilerin yanlarında olduklarını göstermişlerdi. Hafif silahlarla başlayan bayrak savaşı bir anda sokaklar arasında ağır makinelilerin, roketatarların kullanıldığı bir hale dönüştü.

*

14 Haziran 1985'te Hizbullah'la Emel örgütleri, ses getirecek büyüklükte ortaklaşa bir eylem yaptı. Bugüne kadar kamp savaşlarında birbirlerine namlu doğrultan bu iki örgüt, İsrail hapishanelerinde tutulan yüzlerce Şii Müslüman'ın serbest bırakılması için dünyanın dikkatini çekecek bir uçak kaçırma planlamışlardı. Atina'dan Roma'ya giden Amerikan Trans World Airlines'a ait 847 sefer sayılı uçak, 139 yolcusu ve sekiz mürettebatıyla kaçırıldı. Uçak Beyrut Havalimanı'na indirilmişti. Haberi duyan tüm muhabirler havalimanına gelmiştik. Hava korsanları Beyrut'ta yakıt ikmali yapmış, bazı yolcuları serbest bırakmış ve Cezayir'e yoluna devam etmişti. Cezayir'de de serbest bırakılan yolcular

* Dürziler, özellikle Lübnan bayrağının bir sembol olarak kullanıldığı günlerde, bayrağın yalnızca Hristiyanların otoritesini ve egemenliğini simgelediğini düşünüyorlardı. Bu onların bayrağı reddetmelerinin nedeniydi. Bayraktaki kırmızı renk, Maruniler tarafından yönetilen devletin otoritesini simgeliyor şeklinde algılanıyordu.

** 2025 yılında Suriye'de yönetimin resmi olarak değişmesinden sonra İsrail, kendini Suriye'deki azınlıkların hamisi olarak gördüğü için, Dürzi köylerini korumak üzere Suriye'nin güneyine asker konuşlandırdı. Yani İsrail politikası yıl kaç olursa olsun hiç değişmiyor. 1947'deki Deyr'ul Yasin'den sonra yaptıkları katliamlar bile hep aynı. Bu nedenle basın mensuplarının çektikleri fotoğraflar ya da videolar da yıllar geçse de değişmiyor.

Bayrak Savaşı An-Nahar'ın kapağında.

oldu. Uçak Cezayir'den tekrar Beyrut'a döndü. Uçakta Amerikalı bir denizci dövülüp, öldürülerek ölü bedeni havalimanının apronuna atıldı. Yolcular arasında Yahudi olanlar veya Yahudi adına benzer ada sahip olanlar tutuluyordu. Amerikalılarla rehine pazarlıkları 17 gün sürdü. Yolcuların çoğu serbest kalmış, bazıları

alıkonulup başka yerlere nakledilmişlerdi. Tüm bu süre içinde muhabirler olarak havalimanında yatıp kalkıyorduk. Alfred'le birlikteydik. 30 Haziran 1985'te tüm yolcular serbest kaldı. Serbest bırakılanlar arasında ünlü şarkıcı Demis Roussos da vardı.

Sipa Press elimizdeki objektiflerin yetersiz olduğunu düşünüp, bölgeye yola çıkan bir başka basın ekibiyle 800 mm'lik bir özel objektif göndermişti. Bu, ABD'de Nixon yönetimini alaşağı eden Watergate Skandalı'nı ortaya çıkaran fotoğrafı çeken objektifti. Bir metre boyunda, netliğini gemi dümenine benzer bir sistemle yapabildiğimiz, iki kişinin ancak taşıyabileceği ağır bir objektifti. Bu objektif sayesinde uçağın kaçırılmasından sonra uçaktan inip, ellerindeki kalaşnikoflarla şov yapan korsanların neredeyse portrelerini çekebiliyorduk. Sıcaktan yüzündeki kar maskesini çıkaran bir korsanı, benimle Alfred'in tanıması ve bu korsanın da elindeki dürbünle konuşlandığımız terasa baktığında ikimizi fark etmesi, hayatımızı değiştirecek önemli bir olayın başlangıcı olmuştu. Hepsi bu objektif sayesindeydi.

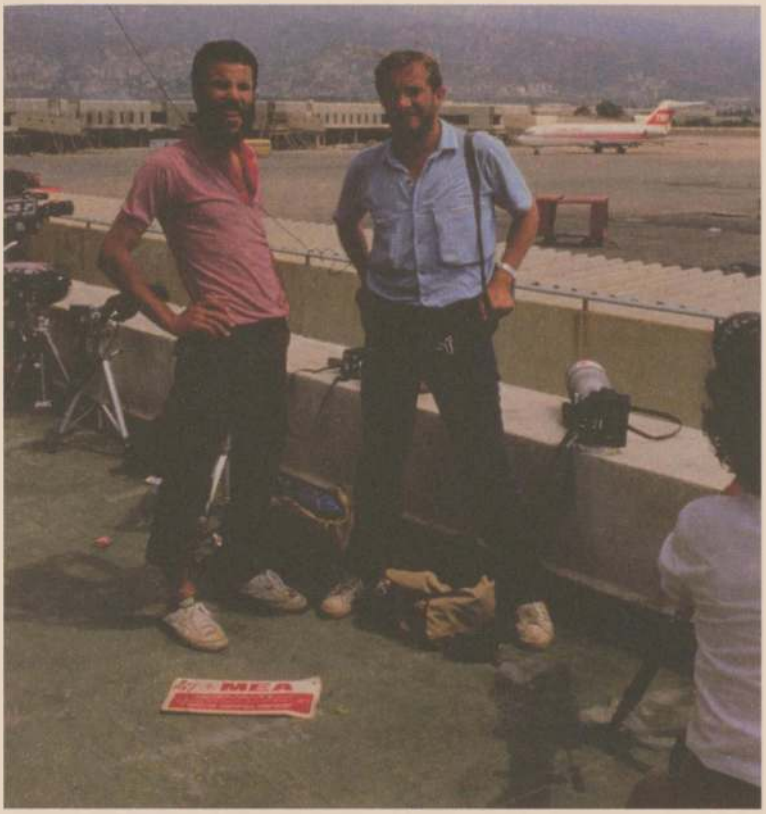

Amerikan Trans World Airlines uçağının kaçırılması sırasında kanatta iki hava korsanı.

Güney Lübnan'ın İsrail işgalinden kurtarılması sırasında cephede birlikte olduğumuz Şii milis, ki o beni Ebu Osmanî; Alfred'i de Ebu İranî diye çağırırdı, korsanlardan biriydi. Bizi fark ettiği günün ertesinde terasa gelip bize kahvaltılık malzeme getirecek kadar rahattı. Bizim dışımızda kimsenin onu tanımayışı, o dönemde Lübnan'da havalimanında bir otoritenin olmayışı sayesinde bu kadar özgürce hareket edebiliyordu. Hatta birlikte fotoğraf bile çektirdik. Zamanında İsrail'e karşı cephede birlikte olup, ölüm riskini paylaştığımız için bize güveniyordu. Bu güvene istinaden bize uçağın içinden fotoğraf çekip çekemeyeceğini sorduk. Ona film verirsek çekip çekemeyeceğini sorabileceğini söyledi. Ben de Alfred de çok heyecanlanmıştık.

Uçak kaçırılması dünya gündeminde bir numaralı haberdi. Korsanlardan birinin bizi ziyaret etmesi dünya çapında risk teşkil eden bir durumdu bizim için. Bu olaydan tam beş yıl önce kaçırılan uçağın içindeki röportajım meslek hayatımı değiştirmişti, bu defa başıma neler geleceğini merak etmiyor değildim. Nitekim ertesi gün olanlar olacaktı.

Pistin hemen yanı başındaki Filistin kamplarından açılan bir ateş sonucu bu eylemin düzenleyicilerinden olduğu söylenen bir Şii milis öldü. Bunun üzerine şehit diye tanımladıkları bu ölen milis için aynı gün, uçağın hemen yanı başında bir cenaze töreni düzenlendi. Dünya basınının gözleri önünde uçağın yanı başına bir top arabası getirildi. Bunları kim düzenliyordu, bu kararlar nasıl alınıyordu bilemiyorduk. Olayları terastan izlerken, cenaze nedeniyle tüm basın mensupları piste inmişti. Tabut, top arabasının üzerine yerleştirildi. Dini tören başladı. Geniş açıyla fotoğraf çekmeye çalışıyordum. Kalabalıkta bir itiş kakış oldu. Kendimi top arabasının altında buldum. Düşmüştüm. Aynı anda da top arabası hareket etti. Fotoğrafını çekmeye çalıştığım, tabutun üzerine kapanmış ağlayan milis de arabanın hareketiyle yere düştü. Tam karşımdaydı. Top arabası önce boylu boyunca sol bacağımın,

Hava korsanlarından biri Alfred'le beni tanımış ve bir gün sonra havaalanı terasında yanımıza gelmişti.

ardından da sağ topuğumun üzerinden geçti. Düşen milisin karnından geçtiğini gördüm. Sesi çıkmıyordu, ağır yaralanmış olmalıydı. Acımdan öyle bir bağırmıştım ki etrafımdaki insanlar açıldılar. Karga tulumba beni ve yaralanan milisi taşıyarak, bir aracın bagajına koydular. Hemen hastaneye yola çıkardılar.

Beyrut Amerikan Hastanesi'ne gelmiştik. Yanımda Time adına çalışan yerel bir muhabir arkadaş vardı. Milis hastanede hayatını kaybetti. Ben de Amerikan Hastanesi'nin girişinde bir sedyede yatıyordum. Beni gören doktor, sol bacağımın ampute

edilmesi gerektiğini söyledi. Beynimden vurulmuştum. Tüm meslek yaşamım sona erecekti. Beni hemen ameliyata alacaklardı, biraz daha bekleyip bekleyemeyeceklerini sordum. Bekleyemeyeceklerini söylediler. Yurt dışına nakledilme imkânım varsa bacağımı kurtarma şansım olabileceğini söylediler çünkü bu hastanede yapabilecekleri tek tedavi bacağı kesmekti. Sipa Press aracılığıyla Time'a çalıştığım için bir şeyler yapılabilirdi. Time'ın sorumlusunun hastaneye geldiğini, benim gece özel bir seferle Paris'e gönderilebileceğimi söylediğini duyduğumda çok sevindim. Ancak kötü bir haber almıştım. Sipa Press adına gelip Newsweek için çalışan arkadaşım Alfred, o hengamede kaçırılmıştı. Sonradan onu kaçıranın Hizbullah olduğunu öğrenecektim.

O gece Larnaka aktarmalı Paris uçağına bindirildim. Yaralanmam hem Türkiye'de hem de dünyada haber olmuştu. Paris'te havaalanında Gökşin Abi beni bizzat karşıladı. Ambulansla Paris'teki Amerikan Hastanesi'ne götürüldüm. Burada yapılan ilk müdahaleden sonra birkaç günlük özel bir tedaviyle bacağım ve topuğum kurtarıldı. Uzun süren fizik tedavi sonucunda aylar sonra ayağa kalkabilecektim. Tabii kalıcı hasar vardı ama yürüyebildiğim için şanslıydım.

YEŞİL HATTIN BEKÇİLERİ

1975 ÖNCESİ LÜBNAN, ORTADOĞU'DAKİ İSVİÇRE GİBİ tanımlanıyordu. Oysa Beyrut'taki lüks yaşamın gölgesinde kalan gerçekler, toplumu içten içe yiyen bir parazit etkisi gösterecek ve Lübnan geri dönülmez bir yola girecekti. Fransız mandasından miras siyasi yapılanma ülkede etnik gruplar arasında dengesizlik yaratmıştı. Kalkınma sadece para üzerinden para kazanmaya endekslenmişti. Çoğunluğunu Maruni Hristiyanların oluşturduğu ticaretle uğraşan kesim İsviçre standartlarında yaşıyordu. Her şey ithal ediliyordu, ülkede sadece iki tane kola firmasının şişeleme fabrikası vardı. Gelir adaletsizliği toplumda huzursuzluğu artırıyordu. Güney Lübnan ve Bekaa Vadisi'nde çiftçilik yaparak yaşayan ve çoğunluğu Şiilerden oluşan kesim ise fakirlik içindeydi. Filistinlilerin kamplardaki varlığı da genel bir rahatsızlık kaynağıydı. 1948 sonrası Lübnan'a sığınan Filistinli mültecilerin sayısı 1970'te Ürdün'de yaşanan ve Kara Eylül* olarak adlandırılan çatışmalardan sonra iyice artmıştı.

* 1967'de Altı Gün Savaşı'ndan sonra Batı Şeria'nın İsrail işgali altına girmesiyle, Ürdün'e büyük bir Filistinli mülteci akını oldu. Öyle ki 1970'te Filistinliler neredeyse Ürdün'ün yarısını oluşturuyordu. Arafat liderliğindeki El Fetih Örgütü, Ürdün topraklarını İsrail'e karşı operasyonlar için üs olarak kullanmaya başlamıştı. Ürdün'de Filistinli örgütler iyice güç kazandılar. FKÖ'nün bir kolu olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi milisleri, kaçırdıkları üç uçağı Ürdün'deki Dawson Çölü Havaalanı'na indirdiklerinde, büyük bir kriz tetiklendi. Kral Hüseyin, 17 Eylül'de sıkıyönetim ilan etti ve Filistinli örgütlere karşı askeri operasyon başlattı. On gün süren çatışmalar sonunda, çoğu Filistinli sivil binlerce kişi hayatını kaybetti. Bu olay, binlerce Filistinli mülteci ve savaşçıyla birlikte FKÖ'nün de Lübnan'a taşınmasına yol açtı.

Bölgedeki dengeler Lübnan aleyhine bozulmuştu. Suriye Baas partisi lideri Hafız el Esad ülkesini aynı zamanda Sovyet karakolu haline getirmiş ve onlardan aldığı güçle Suriye'yi bölgede dokunulmaz bir konuma taşımıştı. Bu güç dengesi uzun yıllar Türkiye'yi bile etkileyecekti. Devlet kurumları, nepotizmin pençesinde işlevsizleşmişti. Birbirine güvenmeyen etnik gruplar arasında her an bir gerilim vardı. Fitili 13 Nisan 1975 sabahı yaşananlar ateşledi.

Sabah saatlerinde kimliği belirsiz bir silahlı grup, Beyrut'taki Maruni Kilisesi'nin önünden geçen bir araca ateş açtı ve Falanjist Partisi'nden dört kişi hayatını kaybetti. Bu olay, korkunç bir katliamın bahanesi olarak kullanılacak ve aynı gün öğleden sonra, Ayn el-Rımmaneh'de Filistinli mültecileri taşıyan bir otobüs, Falanjist milislerce taranacak ve 27 kişi hayatını kaybedecekti. Bu olaydan sonra toplumun zaten gergin olan ipleri iyice koptu.

Türkiye'de radyolardan dinlediğimiz bu iç savaşta muhabirlik yapacağımı o dönemler hayal bile edemezdim. Beyrut sokaklarında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yanında, Filistin yanlısı sol örgütler, Lübnan Komünist Partisi, Kemal Canbolat'ın başını çektiği İlerici Sosyalist Parti ve hatta Baas rejimini savunan partiler saf tutmuştu. Karşılarında da Falanjistler vardı. Savaş Beyrut'la sınırlı kalmadı. Tüm ülkeye yayıldı. Derken Suriye, 1976'da "Arap Barış Gücü" adı altında Lübnan'daki savaşı durdurma vaadiyle Lübnan'a girdi. Bu, ekim ayında Riyad'daki Arap Ligi zirvesinden çıkan bir öneriydi. Şu da bir gerçekti ki Şam, Lübnan'ı her zaman kendisinin bir parçası gibi görüyordu. Hatta her iki ülkede de birbirlerinin diplomatik temsilcilikleri yoktu, buna gerek duyulmuyordu. Barış Gücü, Suriye'nin öylesine işine gelecekti ki tüm tarafların güç dengesini koruyacak, kimsenin kazanmasına izin vermeyecek ve İsrail'in müdahale bahanesini de ortadan kaldıracaktı. Suriye, barış gücü adı altında, Lübnan'da 29 yıl hegemonyasını sürdürecekti.

Savaş hiç kesilmedi. Savaşın iki cephesi varken, cepheler çoğaldı. Aynı cephede yer alanlar da birbirine savaş açtı. Eski Falanjist Cumhurbaşkanı Süleyman Frangieh, Suriye'ye yakın duruyor ve Falanjist Beşir Cemayel'in başında olduğu Kataeb Partisi'nin İsrail'le yakınlaşmasını eleştiriyordu. İki grup arasındaki ayrılık, çatışmalarla kendini gösterdi. Derken Frangieh'nin oğlu Tony, eşi ve üç yaşındaki kızı bir suikasta kurban gitti. Ehden Katliamı olarak anılan bu suikastın sorumlusu belliydi. O dönemler Suriye'nin ne kadar güçlü olduğunu yukarıda yazdım, öyle ki Suudi Arabistan Esad'dan çekindiğinden, İsrail'in bölgedeki yayılmacı hedefini durdurmak amacıyla petrol vanalarını bile kapatacaktı.

Dürzilerin lideri Kemal Canbolat başta solcu Filistin yanlısı cephenin içindeydi. Esad'ın Filistinliler üzerindeki gücünü görüp eleştirince, o da suikasta kurban gitti. Yıllar sonra oğlu Velid Canbolat bana, "Babamı kimin öldürdüğünü herkes biliyor," deyip, Suriye'yi ima etmişti. Tarih biz yaşarken de bir yandan yazıldığı için tam burada 23 Aralık 2024'te Velid Canbolat'ın Suriye'nin de facto lideri Al Şara'yla el sıkıştığını yazmadan geçemeyeceğim.

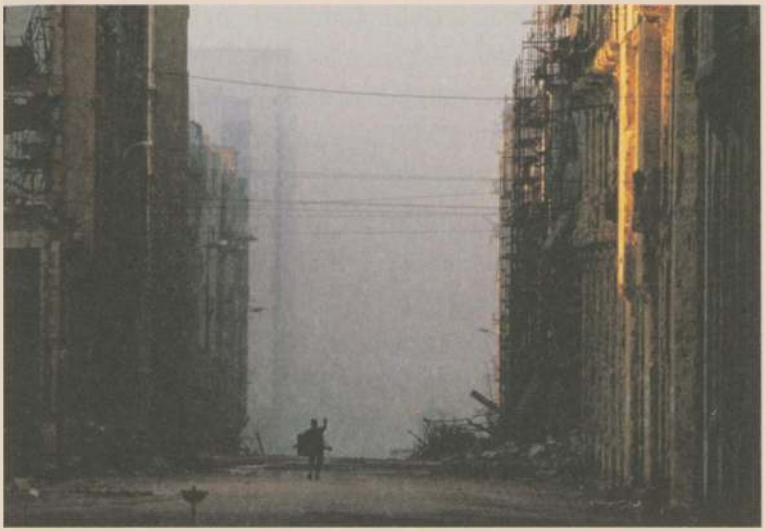
76'dan itibaren Suriye askeri varlığını korurken küçük ölçekli çatışmalar devam ediyordu. Suriye'nin on binlerce kişilik Arap Barış Gücü ordusu, başta Suudi Arabistan olmak üzere körfez ülkelerinden akaryakıt ve maddi destek alıyordu. Benim Lübnan'a gittiğim dönemlerde bile dünyanın en ucuz akaryakıtı Lübnan'daydı. Hafız el-Esad, Bekaa Vadisi'ni gelecekte Türkiye'nin de başına dert olacak Asala başta olmak üzere ETA, Kızıl Tugaylar ve 80'lerden sonra PKK'nın ve diğer birçok örgütün merkezi haline getirdi. Suriye topraklarında olmadığı için başını derde sokmadan, Bekaa'yı dünyanın uyuşturucu üretim ve pazarlama merkezi olarak hizmete açmıştı. Uyuşturucu imalatına Türkiye'den de insanlar gidiyordu. Aynı tarihlerde dünya uyuşturucu kaçakçılığı listesinde Türk isimleri de yer almaya başlamıştı.

Örgütler için de iyi bir geçim kapısıydı. Rahmetli Uğur Mumcu'nun terör-uyuşturucu bağlantısına ilişkin tüm verilerini topladığı, bir zamanlar Roma'nın Ortadoğu'daki en görkemli merkezlerini barındıran, Emevi dönemi İslam'ın izlerini koruyan Bekaa Vadisi, birdenbire dünyanın en popüler, girilmesi en zor, suç örgütlerinin cirit attığı bir alan haline dönüştü.

Böylesi bölünmüş bir toplumun yaşadığı başkent de bölünmüştü. Sınır adeta kendiliğinden, nüfus yoğunluklarına göre doğal bir şekilde oluşmuştu. Doğu Beyrut batılı, Batı Beyrut ise Ortadoğuluydu. Adına "yeşil hat" denilen sınır, Beyrut Limanı'ndan başlıyor; dünyanın en büyük bankalarının sıralandığı Bankalar Caddesi'ni ikiye bölüyor; hipodromu geçerek, aşağı havaalanına inen yola kadar uzanıyordu. Tıpkı Kuzey İrlanda'nın Belfast kentinde, Shankill ve Falls Caddeleri'nin arasındaki demir kapıların Protestan ve Katolik toplumları ayırması gibi.

Bu sınıra "yeşil hat" denilmesinin bir sebebi vardı. 1970'lerde özellikle diplomatlar ve barış gözlemcisi olarak görev alan STK'lar, savaş cephelerini harita üzerinde çizerken yeşil kalem kullanırlarmış. Beyrut'ta da doğu ve batı arasındaki ayrım çizgisi, haritalarda yeşil renkte gösterilirdi. Savaş o kadar uzun sürdü ki, yeşil hattın arasında kalan insansız bölge zaman içinde gerçekten yeşerdi. Otlar, çalılar, hatta ağaçlar boy verdi ve yeşil hat kelimenin tam anlamıyla adıyla uyumlu hale geldi.

Yeşil hattın her iki yakasında da belirli bölgelerde kontrol noktaları vardı. Başkent Beyrut'ta bir bölgeden diğerine geçmek ülke değiştirmekten daha zordu. Sadece Beyrut özelinde değil, ülkedeki diğer kentlerde de bazı bölgeler belli grupların elindeydi, örneğin Trablusşam'da bir bölge Tevhid grubunun kontrolü altındaydı ve bu bölgeye girişte de bir kontrol noktası yer alıyordu. Filistinlilerin yaşadığı kamplarda da kontrol noktaları vardı, üstelik bu kamplara girmek hiç de kolay değildi. Bu kontrol noktaları çatışmalar başladığında, bir grup bir yeri ele geçirdiğinde

Bankalar Caddesi.

hemencecik türeyiveriyordu. Beden öldüğünde ortaya çıkan kurtçuklar gibi.

Sınırı, kontrol noktaları kadar, her iki tarafındaki dar sokaklarda yükselen binalarda konuşlanmış keskin nişancılar da koruyordu. Her bölge bir grubun kontrolündeydi. Mesela Bankalar Caddesi'nin koruyucuları Türk'tü. Onlarla ilk karşılaştığımda çok şaşırmıştım. Dürzi İlerici Sosyalist Partisi adına çalışıyorlar ve maaş alıyorlardı. Mardin Savur'dan gelmişlerdi. Aralarından biri, adı aklımda kalmamış, öyle iri ve kaslıydı ki herkes tarafından Rambo olarak bilinirdi. Bu savaşta karşılaştığım bir başka Rambo da o olmuştu. Neredeyse 70-80 kiloluk bir topu, normalde bir aracın üzerindeki özel bir düzeneğe yerleştirilerek atılır, omzuna alıp atabiliyordu. Öylesine güçlüydü. Gel gör ki neden Lübnan'a geldiğini sorduğumda aldığım cevabı hala hatırlıyorum: "Askere gitmekten korkuyorum!"

Bir de Aziz vardı, onunla dostluk kurmuştum. Okuma-yazması olmadığı için İstanbul'daki ailesinden gelen mektupları

bana okuturdu. Sanki tüm ailesini tanıyordum. Bankalar Caddesi'nden geçerken mutlaka yanına uğrardım. Bir gün gelen mektupta, ilkokuldaki kızı öğretmenine herkesin hediyeler verdiğini yazmıştı. Mektubu dinledikten sonra Aziz, kızının öğretmenine hediye göndereceğini ve benden bu hediyeyi onlara ulaştırmamı rica etti. "Tabii," dedim. Hatta fikrimi sordu, "Kalem alabilirsin," diye öneride de bulundum. Bir süre sonra tekrar Aziz'in yanına gittiğimde kızına göndereceği hediye hazırdı. Hemen verdi. Altın bir kalemdi bu. "Bizim çocuklara gidin bir altın kalem alın dedim. Onlar da bir vitrinde görmüşler ama adam çok para istemiş." Sonrasını dinlerken kulaklarımın uğuldadığını hatırlıyorum. Adamı öldürüp kalemi almışlardı. Kızı mutlu olacaktı. Öğretmen de mutlu olacaktı. Aziz de mutlu olacaktı. Kalem bir cana mal olmuştu.

Aziz ve adamlarının kontrol ettiği bölgede çok sayıda Türk kökenli aileyle de tanıştım. Aralarında bir dönemler İstanbul Hilton'da piyanistlik yapmış olan Nizam Bey vardı mesela. "Ben Türk'üm, Cemal Paşa'nın yaveriydim," diye kendini tanıtan bir adamla da röportaj yapmıştım. Çok yaşlıydı ve yüksek katlı bir banka binasında, bölgedeki Ermenilerin himayesinde yaşama tutunuyordu. Kanal Harekâtı'nda* yaralandığını ve esir düştüğünü anlatmıştı. Elinde ay-yıldız dövmesi vardı. Sürekli "Ben Türk'üm, ben Türk'üm," diye tekrarlıyordu.

13 Nisan 1975 öncesi, Beyrut'ta daha çok para kazanacağını düşündüğü için İstanbul'dan Beyrut'a taşınan ve Bankalar Caddesi'nde son teknolojiyle donanmış bir muayenehane açan diş

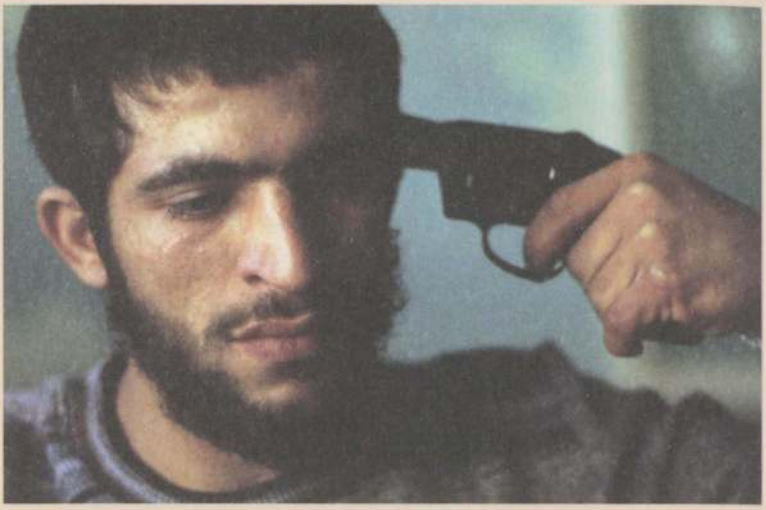
* 1915 yılında Almanya'nın stratejik bir adımı olarak Osmanlı İmparatorluğu'na önerilen ve Enver Paşa'nın talimatıyla planlanan Kanal Harekâtı'nın amacı, İngilizler için hayati öneme sahip Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçirmek ve Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya uzanan bağını kesmekti. Cemal Paşa komutanlığındaki 4. Ordu savaşı kaybetti. İngiliz kuvvetleri kanalı savunmayı başardı ve gücünü Sina'da yoğunlaştırmış oldu.

hekimi Joseph'i de unutamam. Muayenehanesindeki aletleri zamanında Almanya'dan getirtmişti ve savaş başladıktan sonra en büyük derdi, bu aletleri kurtarabilmek olmuştu. Muayenehanesine her gidişinde başına türlü belalar geliyordu. Yıllar sonra Aziz, Joseph'in yine böyle bir girişimde bulunurken vurulduğunu ve öldüğünü söyledi. Aziz'in savaşçıları onu Ermeni mezarlığına götürmüşler ama Lübnan'dakiler Gregoryen Ermeni olduğu için Katolik Ermeni olan Joseph'in ölü bedenini kabul etmemişler. Bu yüzden de Müslüman mezarlığına gömmüşlerdi.

Ölüm Oyunları

Lübnan'da ölüm oyununa Li'bat al-Mawt derlerdi. Yeşil hatta açılan dar sokaklarda çocuklarla keskin nişancılar arasında oynanan bir oyundu bu. Hangi sokakların keskin nişancı tehdidi altında olduğu biliniyordu. Çocuklar bu sokaklarda ses çıkararak önce nişancının dikkatini çeker, ardından da kendi aralarında sokağı sırayla geçme yarışı yaparlardı. Tabii önce ellerindeki teneke parçasını, tencere kapağını ya da bulabildikleri herhangi bir eşyayı fırlatır ve bunun vurulmasını beklerlerdi. Bu vurulduğunda keskin nişancı hazır demekti. Ardından da sırayla çocuklar sokağı geçerdi. Kimsenin üçüncü olmak istemeyeceği bir oyundu bu çünkü keskin nişancı ilk çocuğu vuramazdı ama üçüncüde vurma ihtimali çok yüksekti.

Gençler arasında yaygın bir başka ölüm oyunu da Rus Ruleti'ydi. Bankalar Caddesi'ndeki terk edilmiş banka binalarından birinin bir katı kumar salonuna çevrilmişti. Gençler burada kumar oynuyor ve oyunlarını Rus Ruleti'yle adeta taçlandırıyorlardı. Bir kez tanıklık ettiğim oyunda dört kişi vardı. Smith&Wesson marka, beş mermi alan bir tabancanın tüm mermileri çıkarıldı, içine tek mermi kondu ve haznelerin bulunduğu top çevrildi. Sonra sırayla herkes kafasına dayadı ve tetiği çekti.

Rus ruleti.

Yaşadığım gerginlik, sinir bozukluğu ve heyecan oyuncuların ne yaşadığının yanından bile geçmiyor olmalıydı. Yine de bu oyunu oynuyorlardı. Dört kişi teker teker kafalarına sıktı. Eline tabancayı alanların gözlerindeki karanlığın içinde yok olmak mümkündü. O gün tek sıra oynanan bu oyunda silah patlamadı. Fakat ertesi gün aynı gruptan biri bu masada, Rus Ruleti'nde hayatını kaybedecekti.

Savaşın insan bedeninde yarattığı yıkımı görmek mümkündü. Ruhlardaki yıkım hayal edilemeyecek boyuttaydı. 2000 yılına kadar dünyadaki birçok savaşa tanıklık edecektim. Özellikle savaş yaşayan çocukların bakışlarındaki aynılık çok çarpıcı. Yaşama dair büyük bir hayal kırıklığını taşıyan bu bakışlar, çocuk bedenlerine çok büyük gelen acılara tanıklık ettiklerini haykırır. Dünyanın farklı yerlerinde çektiğim fotoğraflarda, savaş mağduru çocukların gözleri hep aynı çaresizliği yansıtır.

KAMBOÇYA

LÜBNAN MEVZUSU DÜNYADA ÖYLESİNE kanıksanmıştı ki gazete ve dergiler büyük sayfalarını başka hikayelere ayırmaya, Lübnan Savaşı'na daha az yer vermeye başladı. Lübnan fotoğrafları ilgi çekmiyordu. Ne de olsa sahneler artık kendini tekrarlıyordu. Ajanslar da maliyeti yüksek olduğu için bizim gibi muhabirler yerine bölgenin muhabirleriyle çalışmaya başladı. Bizler de ufak ufak yeni bölgeler aramak durumunda kaldık. Bir ara Mısır'a yerleşmeyi düşündüm. Ortadoğu'dan kopmak istemiyor, Arapçamı da geliştirmek istiyordum. Bunun için en iyi seçenek Mısır'dı. Frédéric Neema'nın Kahire'de evi vardı. Onunla birkaç ay Kahire'de kaldım ama Hüsnü Mübarek döneminin bürokrasisi ve Mısır istihbaratının yoğun takibi yüzünden ne o ne de ben Kahire'de kalıcı olabildik.

1984'te vizyona giren "Ölüm Tarlaları" filminde anlatılan Kamboçya'daki Pol Pot rejiminin katliamları hepimizi çok etkilemişti. Ben dahil tüm meslektaşlarım, bizden önceki Vietnam kuşağının kahraman fotoğrafçılarının hikayelerini anlatıyorduk birbirimize. Kamboçya'da neler oluyordu, gidebilir miydim diye aklıma düşmüştü bir kere. Yalnız gidemezdim.

Bu konuyu Sipa Press'te çalışan arkadaşım Olivier Despretz ile paylaştığımda birlikte gidebileceğimizi söyledi. Ben fotoğrafları çekecektim, o da yazıları yazacaktı. Uzun bir seyahat planladık. Uçak bileti en büyük harcamamız olacaktı. Bu nedenle ucuz bilet kovalamaya başladık. Hindistan biletleri uygundu, oraya uçabilir; Sri Lanka'da gündemde olan Tamil

Kaplanları'yla* ilgili bir dosya yapabilirdik. İkimizin de aklına yatmıştı. Hindistan'dan Sri Lanka'ya gidecek, ardından Tayland üzerinden Kamboçya'ya geçecektik.

Paris'ten Kalküta'ya uçtuk. Hindistan bambaşka bir gezegendi. Ben fotoğraf çekiyordum, Olivier de notlar alıyordu. Kalküta'dan Tamil Nadu eyaletinin başkenti Madras'a** gittik ve bölgede Tamil Kaplanları'yla bağlantı kurulabilecek yerel gazetecilerle iletişime geçmeye çalıştık. Yerel gazeteleri dolaşıyor, insanlarla tanışıyorduk. İnternetin olmadığı dönemlerde bağlantılar bu şekilde kuruluyordu. Nice sonra öğrendik ki, Madras'taki Türkiye fahri büyükelçisinin Tamil Kaplanları'yla ilişkisi vardı ve bize yardımcı olabilirdi. Adamın ofisine haber gönderdik ve randevu istedik.

Onay gelince de vakit kaybetmeden fahri elçiyle buluşmak için ofis olarak da kullandığı evine gittik. Burası filmlerde karşımıza çıkabilecek kadar lüks bir malikaneydi. Kapıda iki muhafız, zincirlerin ucuna bağladıkları tasmalarla dizginledikleri iki çitayı, bekçi köpeğiymiş gibi sıkıca tutuyordu. Çitalar zincirlerinden boşalsa, olacakları kimse engelleyemezdi. Tedirgin olmuştuk ama içeri girmiştik bir kere. Dönüş yoktu. 60 yaşlarındaki fahri büyükelçi, Türk gazetecilerle buluştuğu için çok memnun görünüyordu. Bize destek olmak için elinden geleni yapacaktı. Hindistan'daki limanlardan Sri Lanka'daki Tamil Kaplanları'na yasa dışı yollarla silah ve mühimmat gönderiliyordu. Bizi bu teknelerden

* Tamil Kaplanları, *Liberation Tigers of Tamil Eelam* (LTTE), 5 Mayıs 1976'da Tamil milliyetçiliğinin yükseldiği bir dönemde kuruldu. Sri Lanka'daki Tamil toplumunun siyasi, ekonomik ve kültürel olarak geri bırakıldığı fikrinden beslenen hareket, zaman içinde güçlendi ve silahlı bir isyan hareketi olmaktan çıkarak, ülkenin kuzey ve doğusunda fiili kontrol alanları oluşturdu. Gerilla savaşı yürüten, intihar saldırıları düzenleyen örgüt çocuk asker kullanmaktan çekinmedi, sivil halka yönelik şiddet içeren eylemler de düzenledi. Liderleri Velupillai Prabhakaran 2009'da öldürüldü. Bu tarihten sonra örgüt geçmişteki etkisini ve gücünü yitirdi. Günümüzde özellikle diaspora içinde ideolojik olarak yaşamaya devam ediyor.

** 1996'ya kadar Madras olarak bilinen şehrin günümüzdeki adı Chennai.

biriyle ülkeye sokabileceğini söyleyince sevindik. Tabii risk yüksekti, hiçbir sorumluluk alamazdı.

Hangi limana gittiğimizi hatırlayamıyorum, aklımda kalan adamın bizi direkt Tamil Kaplanları'nın ofisine yönlendirmiş olduğu. Ofiste duvarda Marx, Engels ve Lenin'in yan yana resmedildiği bir afiş dikkati çekiyordu. Henüz PKK örgütü, Türkiye'de yeni yeni tanınmaya başlamıştı, bu afişin yanında Kurdistan Worker's Party (Kürdistan İşçi Partisi) yazan ve üzerinde Abdullah Öcalan'ın resmi olan bir başka afiş daha vardı.

Ofisteki yetkili adam bizi iki gün sonra Sri Lanka'ya gönderebileceğini söyledi. Risk tamamen bize aitti, bu konuda tüm sorumluluğu kabul ettik. İki gün bölgede dolaştık. Puduçeri'ye gittik. Bölgede hemen herkes vejetaryendi ve sebze yemek iyice canımızı sıkınca, tavuk çevirme diye bir restorana gittik fakat restoranda martı ve karga kafaları görünce et yeme isteğimiz de kalmadı.

Bize bildirilen hareket saatinde limandaydık ama bizi gemiye bindiremeyeceklerini söylediler. Operasyon askıya alınmıştı çünkü Sri Lanka hücumbotları İsrail'den aldıkları destekle gemileri batırmaya başlamıştı. Ne kadar zorlasak da çözüm yoktu, biz de planımıza kaldığımız yerden devam etme kararı aldık. Kamboçya'ya gidecektik.

Önce Tayland'a gidecek oradan kara yoluyla Kamboçya'ya geçecektik. Hindistan'da bürokrasi öylesine zorlayıcıydı ki uçak bileti alabilmek için bile bankaya para yatırıyor, bankadan aldığımız dekontu havayolu şirketine götürüyor ve ancak o şekilde bilet alabiliyorduk. Yapılan her işlemin kağıtlarla belgelenmesi gerekiyordu. Bir de yanımızdaki ekipman sorunu vardı. Tüm ekipmanlar nereden alındıklarının bilgisi dahil pasaportlarımıza işlenmiş olmalıydı. Bu işlemlerle uğraşmak iki üç günümüzü aldı ve sonunda Bangkok'a varabildik.

Bangkok'ta ilk durağımız AFP'nin bürosuydu. Kamboçya'ya nasıl gidebileceğimizin en doğru yollarını AFP'de öğrenebilirdik.

Onlardan aldığımız bilgiye göre Kamboçya sınırındaki Aranyaprathet'e gitmeliydik fakat burası askeri bölgeydi. Genelkurmaydan özel izin almalıydık. Ben Türk Büyükelçiliği'nden Olivier de Fransa Büyükelçiliği'nden gazeteci olarak bölgeye gitmek istediğimize dair belge isteyecektik. Ne var ki benim girişimim başarısızlıkla sonuçlandı. Dönemin büyükelçiliği beni tanımadığını ve bu belgeyi benim adıma düzenleyemeyeceklerini bildirince Fransız basın kartımı kullanarak ihtiyaç duyduğum belgeyi Fransa Büyükelçiliği'nden aldım.

Aranyaprathet, Kamboçya sınırına komşu küçük bir yerleşim yeriydi. Bölgede çok sayıda mülteci kampı ve uluslararası yardım örgütü vardı, bu da ekonomik ve sosyal hareketliliğin sebebiydi. Tabii sınır çatışmaları ve güvenlik sorunları da yaşanıyordu. Otobüsle varır varmaz kentte keşfe çıktık. Kamboçya kültür etki alanında olan bölgede, Angkor döneminden kalma Kmer eserleri dikkat çekiyordu. Sokaklarda dünyanın farklı bölgelerinden gelmiş gazeteciler de karşımıza çıkıyordu, yardım örgütlerinin yelekleriyle dolaşan personel de. Bu gazeteciler arasında Patrick Chauvel, Patrick'in Sipa Press'te çalışan yeğeni Franck Vieljeux ve Roland Neveu de vardı. Çatışmanın olduğu ortamlarda tanıdık yüzlerle karşılaşmak insana güven veriyordu. Patrick, bölgede Kızıl Kmerler'le bağlantı kurduklarını ve onlarla görüşeceklerini, bizim de devrik Kral Sihanouk'a bağlı Kmer birlikleriyle görüşebileceğimizi söyledi. Kamboçya'ya girmek için sınırdaki kampları kullanacaktık. Khao-I-Dang, Nong Samet ve Site Two kamplarında Vietnam işgalinden kaçan yüzbinlerce Kamboçyalı yaşıyordu. Bu kamplarda sınırı kesen duvarlar veya teller olmadığı için Kamboçya'ya geçiş mümkündü.

Sınıra gitmek için motor taksi olarak nitelendirilebilecek *tuktuk* kullanacaktık. Patricklerle de yolumuz burada ayrılıyordu. Olivier ile 25 dolara bir *tuktuk* kiraladık ve sınırdaki kamp girişine kadar gittik. Site Two kampında mayın kurbanları çoktu.

İşgalden kaçan Kamboçyalılar kamplarda tedavi ediliyordu.

İsviçre mayın kurbanları için protez desteğinde bulunuyor ve yardım örgütleri de uzuvlarını kaybetmiş insanlara destek olmaya çalışıyordu. Bambudan yapılmış derme çatma evlerin olduğu Site Two, uzun yıllar Güneydoğu Asya'nın en büyük kampı olarak varlığını sürdürecekti. Kampta fıçılarda kaynatılan farelerin derileri yüzüldükten sonra karınları açılıyor, organları çıkarılıp ızgara yapılıyordu. Yanında da pirinç vardı. Kampta kalamayacağımızı biliyorduk, hava kararmadan dönebilmek için otostop yaptık ve bir süpürge kamyonuyla Aranyaprathet'e döndük. Ertesi gün diğer kamplara gidecektik.

Sabah olduğunda bir *tuktuk*çunun yanına gittik ve adam bize 50 dolar fiyat verdi. Nasıl olur dedim, dün 25 dolara gitmiştik. Bir günde fiyatı iki katına çıkaramazsın diye adama sinirlendim. Adam da sinirlendiğimi görünce beni omzumdan itti. Tepem atmıştı, ben de adamı ittim. Olivier'ye çantalarımı uzattım. O da neler oluyor diye izliyordu, donup kalmıştı. Ceketimin kollarını sıyırdım, adamı dövebilirim diye düşünüyordum. Boyu benden

Site-Two kampındaki mayın kurbanları.

kısaydı, gerçi beni iterken kuvveti şaşırtmıştı. Kafamda döver miyim dövemez miyim diye tartarken adam da kollarını sıvadı. Etrafımız kalabalıklaşmıştı. Bizi bir çember gibi kuşatan tipler bahis oynuyordu ve tezahürata başlamıştı. İyice gaza gelmiştim. Ne olduysa oldu, adam bağıra çağıra çekti gitti. Kavga etmeden kavgayı kazanmanın haklı gururuyla bir başka şoförle 25 dolara anlaştık ve sınıra gittik.

Patrick bizi gelişigüzel Kızıl Kmerler'e gitmememiz konusunda uyarmış, yanımıza kamptan bir mihmandar bulmamızı önermişti. Ne yapacakları belli olmaz, demişti. Uyarısını aklımızdan hiç çıkarmayacaktık. İkinci gün kampta Kral Sihanouk yanlısı askerlerle görüşmeyi ve bu konuda yardım istediğimizi söyleyince, haber çabuk yayıldı. Bize eşlik etmek üzere gençten biri yanımıza geldi. Kamboçya'ya bisikletle gidecektik ve mayınlı araziden geçmemiz gerekiyordu. Tayland hükümetinin sınır muhafızları girişimizi engelleyebilirdi ama mayınlı bölgeden geçersek bu kontrolü de atlatmış olacaktık. Mayınlı araziye vardığımızda durduk. Mihmandarımız olan çocuk onu dikkatle takip

etmemiz konusunda bizi uyardı. Önümüzde büyük bir pirinç tarlası vardı ama artık su tutmuyordu. Kare kare parsellenmiş arazide ahşap çubuklara geçirilmiş mavi poşetler uçuşuyordu. Bu mavi poşetleri görünce aklıma Ölüm Tarlaları filmi geldi. Muzların çabuk olgunlaşmasını engellemek için sarıldıkları mavi torbaların insanları boğmak için kullanıldığını filmde görmüştüm. Aynı torbalar mayınlı araziyi işaretlemek için kullanılmıştı. Bölgeye yıllar sonra geldiğimde torba yerine üzerinde kafatası işareti olan tabelaların yerleştirildiğini görecektim.

Takip ettiğimiz bisikletli genç parsellenmiş alanların arasındaki ince patikada ilerliyor, yıllardır bisiklet binmeyen ben de sırtımda fotoğraf makinelerimin olduğu ağır çantayla dengemi koruyarak onu takip ediyordum. Olivier de benim arkamdaydı, benden daha iyi durumda olduğuna emindim. Bense ecel terleri döküyordum. Bir kaza olmadan tarlayı geçtik ve ormanın içindeki mevzie ulaştık. Sihanouk Çin'de sürgündeydi ama sürgün hükümetinde başkan rolünü sürdürüyordu. Savaşçıları da ülkede Vietnam işgaline karşı durmaya çalışıyordu. Kim kimin yanında neden savaşıyordu konusuna biraz olsun açıklık getirebilmek için ülkedeki durumu kısaca özetlemem gerekir.

1970 yılında General Lon Nol, Amerika ve Güney Vietnam'ın da desteğini alarak Kral Sihanouk'u bir darbeyle görevinden uzaklaştırdı. Neden diye sorulacak olursa Sihanouk'un yürüttüğü nötr dış politika, Vietnam Savaşı'yla zora girmişti. Üstelik kralın Kuzey Vietnam'la gizli anlaşmalar yaptığı, Viet Cong'a lojistik destek sağlayarak Çin'den mali destek aldığı iddiaları vardı. Sağcılar ülkenin milli egemenliğinin tehdit altında olduğunu düşünüyor, Vietnam Savaşı nedeniyle gelen sığınmacıların halkta yarattığı memnuniyetsizlik de milliyetçi damarı besliyordu. Her ne kadar Lon Nol'a ABD desteği tartışmalı da olsa, darbeyle Viet Cong'un lojistik yolları kesilmişti ve bu da ABD'nin lehineydi. Sihanouk darbe sonrası Pekin'deydi ve orada "Kamboçya Kraliyet

Ulusal Birlik Cephesi" adında bir sürgün hükümeti kurdu. Kızıl Kmerler de bu cephenin ana askeri gücüydü. Kamboçya halkının krallarına bağlılığı Kızıl Kmerler'in palazlanmasına ve Pol Pot'un güç kazanmasına vesile olacaktı. 1975'e gelindiğinde Pol Pot liderliğindeki Kızıl Kmerler ülkeyi ele geçirmişti. Amerika desteğini alan Lon Nol ise felç olmuştu. Çöken ülke ekonomisi, yolsuzluk ve zayıflayan ordu nedeniyle de siyasi gücü iyice zayıflamıştı. 17 Nisan 1975'te Kızıl Kmerler başkent Phnom Penh'e girdi, Kral Sihanouk'u tekrar devlet başkanı ilan etti. Lon Nol ise Hawaii'ye kaçtı. Kızıl Kmerler Sihanouk'u göstermelik olarak başkan ilan etmişlerdi. Kısa sürede kral ev hapsine alındı ve Pol Pot başa geçti. Radikal bir toplum mühendisliğine soyunan Pol Pot, bu dönemde milyonlarca insanın ölümüne sebep oldu. 1978 sonlarında Kızıl Kmerler Vietnam'a saldırmaya başladı ve bunun üzerine Vietnam, kendi sınır güvenliği ve Kamboçya'da yaşayan Vietnamlıların korunması gerekçesiyle Kamboçya'yı işgal etti. 1979 Ocak ayında başkent Phnom Penh düşmüş, Pol Pot rejimi sona ermişti. Bu dönemi yakın arkadaşlarım Françoise Demulder ve Roland Neveu'nün fotoğraflarıyla dünya basınından takip etmiştim. Vietnam, ülkenin başkentini ve büyük şehirlerini kontrol ediyordu, ülkeyi yönetmesi için bir hükümet de kurmuştu. Ne var ki Kızıl Kmerler birden kaybolmadılar. Tayland sınırına çekildiler. Kızıl Kmerler dışında Sihanouk yanlıları ve liberal, sağ milliyetçi gruplar da Tayland sınırında Vietnam'a karşı gerilla savaşı yürüttüler. Eski düşmanlar, yeni düşmana karşı farklı cephelerde savaşmaya başlamıştı. İşte biz tam bu sırada Kamboçya'daydık.

Mevzie girdiğimizde askerler yemek yiyordu. Fotoğraflar çekip, röportajlarımızı yaptık ve Kızıl Kmer mevzilerine de gitmek istediğimizi söyledik. Askerlerden mayınlı araziye paralel, doğuya ilerlersek Kızıl Kmer mevzilerine ulaşabileceğimizi öğrendik ve vakit kaybetmeden eşlikçimizle birlikte bisikletlere atladık,

yola çıktık. Bir süre sonra yeni bir mevzie gelmiştik. Askerlerin dediği doğruydu, bunlar Kızıl Kmer'di. Kızıl Kmerler başlarına kırmızı beyaz bir atkı bağlardı ve Çin yapımı silah kullanırlardı. Daha sert ve disiplinliydiler.

Hava kararmadan dönmeyi planlıyorduk ama karnımız da acıkmıştı. Askerler barbekü yapıyordu, tavuk budu olduğunu düşündüğüm büyük butları kızartıyorlardı. Artık nasıl baktıysam, barbekünün başındaki asker nar gibi kızarmış bambuya geçirilmiş bir budu bana uzattı. Sıcak sıcak yedim. Tavuğa benzemiyordu. Gözlerim Olivier'yi aradı, onu görünce yanıma çağırdım. Cebinde küçük bir Fransızca-Kmerce sözlük taşıyordu. Barbeküyü görünce o da niyetlendi ama ona tavuk olmadığını söyledim. Adama ne yediğimi sormasını istedim. Sözlük yardımıyla öğrendim ki fare yemişim. Rengimin attığına eminim. Askerlerin yanında kusamadım da. Olivier de yemekten vazgeçmişti. Fare yediğim için sinirlerim iyice bozulmuştu, dönmek istiyordum.

Bize eşlik eden gençle birlikte bisikletlerimizle Tayland'a geçtik, alacakaranlık çökmüştü. Sınırdan geçer geçmez de Tayland sınır muhafızları bizi yakaladı. Belgelerimiz vardı ama bu belgeler Aranyaprathet'e gidebilmemiz için düzenlenmişti. Tayland'a izinsiz girmekle suçlanıyorduk. Ne yaptık ne ettiysek olmadı, kıskıvrak muhafızların komutanına götürüldük. Genç mihmandarımız tercümemizi yapıyordu. Makinelerimizi alıp masaya koymuşlar, sanki kaçakçılık yapıyormuşuz gibi muamele etmeye başlamışlardı. Derdimizi anlatamadık. Komutan geceyi orada geçireceğimizi söyleyip duruyordu. Bizi gözaltında tutmaya niyetliydi. Baktım ki tercümanımız iyice korktu, devreye girmeye karar verdim. Fare yemiştim, daha kötü ne olabilir diye düşünerek, karşımızdaki komutanın yanına gittim. İngilizce olarak biz sizin sesinizi dünyaya duyurmak, yükünüzü hafifletmek için buradayız gibi şeyler söylemeye başladım. Bir yandan da bir elimi omzuna koymuş, samimiyetle karışık saygımı ifade etmeye çalışır hareketler yapmaya

başlamıştım. Bu araya girişim işe yaradı ve komutanın yüzü gülmeye başladı. O gülünce hepimiz gülümsedik ve çok geçmeden kendimizi komutanla birlikte bira içerken bulduk. Gece olmuştu ve komutan bizim için askeri bir araç ayarladı ve bu araçla Aranyaprathet'e götürüldük. Ucuz atlatmıştık.

Ertesi sabah kalktığımda soğuk soğuk terliyordum. Hemen tuvalete gittim ve koku beni öylesine rahatsız etti ki bir şeylerin ters gittiğini anladım. Dışkım kanlıydı. Olivier'ye haber verdim. O da suratımı görünce korktu. Yüzümün rengi değişmişti. Bölgede çalışan uluslararası yardım örgütleri arasında Sınır Tanımayan Doktorlar da vardı, hemen onların ofisine gittik. Orada bana dizanteri teşhisi kondu, bir gün hastanede yattım. İlaçlar ve serumla kendime geldim. Hastaneden çıkınca tedavime otelde devam ettim. Fare yemenin bedelini ödemiştim.

İyileşir iyileşmez Olivier ile Bangkok'a gittik. Yapmak istediğimiz bir dosya daha vardı. Tayland'da özellikle mülteci kız ve erkek çocuklarını atölyelerde çalıştıran, hatta pedofillere pazarlayan bir çete yakalanmıştı. Bu haberin peşinde dolaştık ve *SOS Children's Villages* adındaki sivil toplum kuruluşuyla irtibata geçtik. Burada yaptığımız röportaj Kamboçya'daki işlerimizden daha fazla yayımlanacaktı. Hatta 90'ların başına gelindiğinde Fransa, Tayland veya herhangi başka bir ülkede çocuğa karşı cinsel istismarda bulunan kendi vatandaşlarını, bu suçu yurt dışında bile işlemiş olsalar, Fransız mahkemeleri tarafından yargılayabilmeleri yönünde adımlar atacaktı.

FİLİPİNLER

PARİS'E DÖNER DÖNMEZ PARA KAZANABİLMEK için dünya gündeminde olan veya olması muhtemel yerlerin arayışına girmiştim. Zaman da hızla geçiyordu. Derken bir gün, Paris'teki arkadaşlarım Christian Poveda ve Tom Haley ile bir kafede buluştuk. Hepimiz benzer arayıştaydık ve o dönem, dünyada dikkat çeken bir ülke vardı: Filipinler.

Markos'un 30 yıllık diktatörlüğünün sonlanacağı dönem yaklaşmıştı çünkü ABD artık onun üzerine oynamıyordu. Binlerce adadan oluşan ülkede Müslümanlar da kendi bölgelerinde bağımsız bir devlet kurmak istiyordu. Burada bir şeyler olacaktı ve biz de Filipinler'de olmalıydık. Beni en çok düşündüren uçak biletiydi. Çok pahalı olmalıydı, bilete ayıracak bütçem yoktu. Poveda'nın kafasında her şeyi planladığını o konuşmaya başlayınca öğrendim. Meğer Manila'da ev kiralamış, üstelik uçak biletine de büyük para vermemiz gerekmeyecekmiş çünkü Filipinler hükümeti ülkenin turizm potansiyelini tanıtabilsinler diye gazetecilere indirimli bilet kampanyası başlatmış. Üstelik vardığımızda beş yıldızlı bir otelde üç gün de ücretsiz konaklama imkânımız olacakmış. Bu kampanya Tom'la benim çok ilgimi çekti tabii. Ertesi gün Gökşin Abi'ye Filipinler'e gitmeyi planladığımı söyleyince, olmayan İngilizcemle nasıl iş yapacağımı sormuştu. Tom'la birlikte gittiğimizi, bana destek olacağını söyledim. Projeye körlemesine dalmıştım ama hem işe ihtiyacım vardı hem de Ortadoğu'dan başka bir bölgede kendimi kanıtlama şansım olacaktı. Mehmet Ali Birand da 32.Gün programını yapıyordu,

bana dosya yapmam karşılığında 250 dolar vereceğini söyleyince hemen onu da kabul ettim.

1985 sonbaharı olmalıydı. Gerekli başvuruları yaptıktan bir süre sonra Tom'la Filipinler Havayolları'na ait bir uçakta, üstelik business class'ta Manila'ya yoldaydık. Hayatımda ilk defa business uçuyordum. 747 Jumbo jetin üst katında, güzellikleriyle büyüleyici hosteslerin seçkin ikramlarıyla kendimizi süperstar gibi hissediyorduk. Güneydoğu Asya'ya varmadan, hayalini kurduğumuz egzotik dünya bizi uçakta karşılamıştı.

Poveda orada evi de olduğu için bizden önce Manila'ya gelmişti. Manila Uluslararası Havalimanı'na* indiğimizde, Poveda bizi alanda bekliyordu. Simsiyah camlı bir limuzine bindik ve otele doğru yola çıktık. İlk üç gün, beş yıldızlı bir otelde ücretsiz kalacaktık. Sonrasında Poveda onda kalabileceğimizi söylemişti. Duruma göre bakacaktık. Geniş otoyollardan geçtik, yolun her iki tarafının da büyük levhalarla kaplı olduğunu görünce Poveda'ya nedenini sordum. Ses yalıtımı olabileceğini düşünüyordum, oysa durum bambaşkaydı. Poveda levhaların gerisindeki yaşamı ülkeye gelenlerin görmesini istemediklerini ama bizi oraya götüreceğini söyledi.

Otelin önünde Poveda'dan ayrıldık. Biraz dinlenecektik. Akşama doğru Poveda gelecek ve keşfe çıkacaktık. O güne kadar hiç görmediğim kadar lüks bir otele girdik. Pazar günü olduğu için geç kahvaltı devam ediyordu. Fransa'da bu kavram yoktu. Kahvaltıyı sadece kahveyle geçiştirir, bazen de yanında kruvasan yerdim. Uçakta tıka basa doymuştuk ama oteldeki yemekler merakımızı cezbetmişti. Eşyalarımızı odalara çıkarmaları için bırakıp, restorana yöneldik.

* 21 Ağustos 1983'te, muhalefet lideri Benigno Ninoy Aquino, ABD'deki sürgünden döndükten sonra, Manila Uluslararası Havalimanı'nın birinci terminalinin 11 numaralı kapısında suikasta uğradı. Terminal Ninoy Aquino Terminali olarak adlandırıldı. Marcos'un ülkeden kaçmasının ardından 17 Ağustos 1987'de Manila Uluslararası Havalimanı'nın adı Ninoy Aquino Uluslararası Havalimanı oldu.

Restoran kalabalıktı ama uğultu yoktu. Kimi masaların ortasında kızarmış süt domuzları bütün olarak servis edilmişti. Bir garson sanki özel olarak bizi bekliyormuşçasına önemli olduğumuzu düşündürtecek bir tavırla masamıza kadar bize eşlik etti. Kahvaltı Amerikan tarzıydı, dileyenler yerel yemek olarak domuz kızartması isteyebiliyordu. Müşteriler arasında hatırı sayılır sayıda Filipinli vardı. Hepsi Ortaçağ'a aitmiş gibi duran beyaz renkte, işlemeli gömlekler giyiyordu. Zengin Filipinlilerin ortak tercihi buydu demek ki. "Filipinli elitler!" dedi Tom, beyaz gömleklileri süzdüğümü görünce. Bu gömleklere *barong talalog* deniyordu ve ancak özel günlerde giyiliyordu. Kahvaltıdan sonra odalarımıza çıkıp biraz uzandık. Poveda bizi almaya otele geldiğinde uyuklamaya başlamıştım bile.

Poveda'yla otelin önünden bir taksi tuttuk. New York gibi yüksek gökdelenlerin çevrelediği geniş meydanların olduğu caddelerden geçtik ve Manila'nın lüks semti Makati'ye geldik. Yolda gördüğümüz McDonald's ve Kentucky gibi fast-food restoranlarının önünde kesik namlulu av tüfekleriyle dikilen muhafızlar dikkat çekiyordu. Poveda ülkenin elit olan küçük bir kesimini gördüğümüzü ve ertesi gün bizi gerçek Manila'yla tanıştıracağını söyledi.

Henüz Türkiye'de AVM kavramı yoktu. Paris'te Lafayette vardı ama pek yolum düşmezdi. Filipinler Amerika'yı andırıyordu. Lüks markaların olduğu AVM'lere girerken insanlar aranıyordu. Sıcak havadan kaçmak isteyen fakir insanlar da AVM'lerde boş boş dolanıyor, banklarda oturuyorlardı. Zenginlerin oturduğu sitelerin önünde silahlı korumalar vardı. Yüksek duvarlar ve hatta elektrikli tellerle korunan bu sitelerden lüks araçlarıyla çıkan Filipinliler, ertesi gün tanık olacağımız memleketlileriyle aynı ülkede yaşamıyordu.

İkinci günümüzde Poveda ile bir *jeepney*'e* bindik ve havadar koltuklarımızdan değişen manzarayı hayretle izledik. 15 dakikada

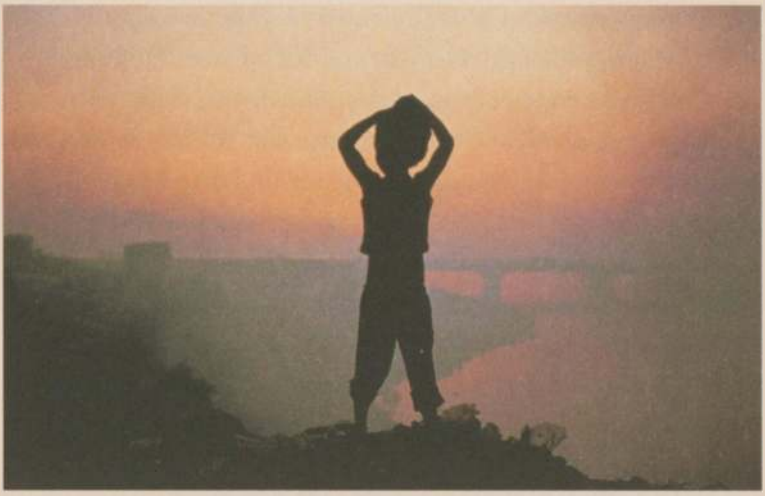
* Filipinler'de toplu taşımada kullanılan iki yanı ve arkası açık minibüs olarak düşünülebilir. Filipin dilinde *dyipni*.

Az gelişmişliğin en büyük göstergesi adaletsiz gelir dağılımı.

bambaşka bir dünyaya adım atmıştık. Tondo olarak bilinen bu semte bölge halkı "*Smokey Mountain*"* diyordu. Manila çöplüğünde kendi inşa ettikleri barakalarda on binlerce insan sefalet içinde hayatta kalmaya çalışıyordu. Koku dayanılmazdı. Burada yaşayanlar 50 metrelik çöp dağını oluşturan belki de 2 milyon tondan fazla atığın içinde karıncalar gibi çalışıyor, günlük ekmeklerini arıyordu. Çocuklar çöplerin üzerinde koşturuyor, özellikle yeni gelen kamyonlardan atılan çöplerde yiyecek artıklarını ve satabilecekleri plastikleri, tenekeleri, camları ve diğer geri dönüştürülebilir çöpleri topluyordu. Manzara, tek kelimeyle ifade etmem gerekirse acıklıydı. Gelir adaletsizliğinin bir fotoğrafını

* Dumanlı Dağ. Bölgeye çöp dökülmeye başlanması 1950'li yıllara dayanıyor. Zaman içinde çöplük bölgede yaşayan insanların geçim kaynağı olmuş, kente göç eden kırsal nüfusun da buraya yerleşmesiyle organik bir şekilde tamamen gecekondulardan oluşan, binlerce insanın barındığı bir mahalleye dönüşmüş. 1995 yılında çöplük resmi olarak kapatılana kadar Filipinler'deki yoksul insanların günde bir ya da iki dolar için çöpleri karıştırdığı, yakılan çöpler nedeniyle de "Dumanlı Dağ" olarak adlandırılan bölge bugün ıslah edilmiş durumda ama bölge halkı için kapsamlı bir kalkınma modeli geliştirilemedi.

Çöplükteki bu çocuk Filipinler'deki sefaletin bir anıtı gibiydi.

çek deselerdi ve o zamanlar bir de drone'um olsaydı; kuş uçuşu bir iki kilometre ötedeki gökdelenlerle bezeli lüks hayatla aynı karede yer alan ama görünmez kalın bir çizgiyle birbirinden ayrılan iki dünyayı aynı karede buluştururdum.

Üç gün sonunda lüks otelden ayrılıp kendimize gece kulüplerinin ve genelevlerin yoğun olduğu bir bölge olan Mabini'de ucuz ama sempatik bir otel bulmuş, buraya taşınmıştık. Kahvaltımızı yakınlardaki Hawai Café adındaki bir kafede yapıyorduk. Bir süre sonra etrafta bizi tanımaya başlamışlardı; sarışın olduğumuz için herkes bizi, "Hey, Joe!" diye çağırır olmuştu. Lakabımıza öylesine alışmıştık ki bunu tüm yabancılara söylediklerini unutup, başkasına seslenildiğinde bile üstümüze alınır olmuştuk.

Henüz Filipinler'in Lübnan ve Afganistan'dan sonra hayatımda beni en çok etkileyecek üçüncü ülke olacağından habersiz, hükümetin turizm tanıtımı için gelen gazetecilere taahhüt ettiği üç iç hat biletiyle nereye gidebileceğimizi planlıyorduk. 7641 adadan oluşan ülkenin üç adası öne çıkıyordu: Luzon, Visaya ve Mindanao.

Marcos iktidarının son dönemlerindeydik. Sinyaller özellikle bizim gibi dışarıdan gelenler için çok barizdi ama Filipinler toplumu sıkıştığı cendereden çıkabileceğine dair inancını yitirmişti. İşbirlikçi zenginler için hayat mükemmeldi. Yoksul semtlerde sefalet her fotoğrafın değişmez arka planıydı. ABD Marcos'u gözden çıkarmıştı; 3 Aralık 1985'te adaylığını ortaya koyan, rakibi Corazon Aquino'ya destek veriyordu. ABD'nin, Vietnam ve Kore Savaşlarında yoğun olarak kullandığı, Soğuk Savaş döneminde stratejik öneme sahip Clark ve Subic üsleri Luzon Adası'ndaydı ve 1990'ların başında Filipinler ile üs anlaşmaları sona erince ABD üsleri boşaltacaktı. Tom'la üslere girmeye çalışmış ama başaramamıştık. Üsleri gezemeyince Luzon Adası'nda epeyce dolaştık. Marcos, öylesine bir güç zehirlenmesi yaşıyor olmalıydı ki kendi suretini, tıpkı ABD'de Rushmore Dağı'nda* olduğu gibi, Batac yakınlarında bir dağa kazıtmaya başlamıştı. Marcos Büstü olarak bilinen heykelin kaba hatları oyulmuştu ama Marcos devrilince yarım kalacaktı.**

Seçim kampanyaları hız kazanınca dünyanın da gözü Filipinler'e çevrilmişti. Dünyanın önemli foto muhabirleri Filipinler'e akın etmişti. Réza, Yan Morvan, Philippe Flandrin, Carl Mydans, James Nacthwey, Robin Moyer, Sandro Tucci, Steve McCurry, Chris Morris, Susan Meiselas, Roland Neveu, Alan Evrard, Anthony Suau... Şimdi düşününce, bu isimlerin her biri foto muhabirliğinin efsanesi olarak nitelendirilebilir ve hepsi Filipinler'deydi.

* ABD'nin Güney Dakota eyaletinde, Black Hills bölgesinde, 1927-1941 yılları arasında, heykeltraş Gutzon Borglum ve oğlu, ülkenin kurucu başkanı George Washington, bağımsızlık bildirgesinin yazarı Thomas Jefferson, sanayi devrimi sonrası reformları ve küresel güce sahip olma vizyonuyla Theodore Roosevelt ve köleliği kaldıran Abraham Lincoln'ın suretlerini dağın üzerindeki kayalara oymuşlardır.

** Marcos Büstü, 2002 yılında sol görüşlü gerilla grubu NPA (*New People's Army*) tarafından dinamitlenerek tahrip edildi.

Biz kokuyu önden alanlar çoktan gelmiş, bağlantılarımızı kurmaya başlamıştık. Marcos, tipik bir üçüncü dünya liderinin yapacağını yapıyor, insanları meydanlarda toplamak için hediyeler ve yemek dağıtıyordu. Kuzey Luzon'da insanların köpekleri* yediği düşünülünce, bedava yemek fikri kalabalıkların meydanda toplanmalarını kolaylaştırıyordu. Corazon ise yoksul halkın temsilcisiydi, 1983'te eşi Benigno Ninoy Aquino suikasta uğramıştı. Demokrasiyi, dürüstlüğü ve halkın iradesini gündeme getiriyor; "Benim hile yapmakta, yalan söylemekte veya çalmakta hiç deneyimim yok," diyerek meydanları dolduruyordu. Bedava yemek ve hediyelerin karşısında soyut kavramlarla konuşan, ülkeyi düştüğü çukurdan kurtarmaya aday bir lider vardı. Sarı** renk, "*People Power*" (Halk Gücü) hareketinin simgesi olacaktı. Marcos ise devletin gücünü kendi seçim kampanyası için sınırsızca kullanıyor, medya ve orduyu kendi uzvu gibi görüyor; büyük kalkınma projeleriyle göz boyamaya devam ediyordu.

Mitingler hız kesmeden devam ediyordu. Meydanlarda toplanan geniş kitlelerin fotoğrafını çekebilmek için zoom objektife ihtiyaç duymuştum. Fotoğraf ekipmanlarımızı almak için bir iki günlüğüne Hong Kong'a geçiyor; yeni malzemelerle donanıyor ve dönüyorduk. Bu mitinglerde kullandığım ve o zamanlar

* Filipinler'de özellikle Kuzey Luzon'da bazı yerli gruplar gelenek olarak köpek eti yiyordu. Bu gelenek ülkenin genelinde onaylanmıyordu. Açlık nedeniyle bazı bölgelerde kaçak olarak köpek etinin tüketilmesi de söz konusuydu. Tom Haley ile köpek pazarında dolaşmış ve konuyla ilgili seri röportaj yapmıştık. Neyse ki 1998'de *Animal Welfare Act* (Hayvan Refahı Kanunu) ile köpeklerin yemek amacıyla öldürülmesi yasaklandı.

** Sarı rengin, Corazon Aquino'nun People Power hareketinin simgesi olma sebebi, 1983'te suikasta uğrayan eşi Ninoy Aquino'nun ABD'den ülkeye dönüşüyle ilgilidir. Ninoy Aquino, Filipinler'e dönmeye karar verince, destekçileri "*Tie a yellow ribbon around the ole oak tree*" (Yaşlı meşe ağacının etrafına sarı kurdele bağla) adlı şarkıdan ilham alarak her yere sarı kurdeleler takmaya başladı. Uzun ayrılıktan sonra sevgiyle karşılanmayı anlatan şarkıdaki sarı kurdele, Ninoy Aquino'nun öldürülmesinin ardından sembol haline geldi.

Aquino'yu destekleyen yoksul halkın simgesi sarı renk.

çok az fotoğrafçıda bulunan 400 mm 3,5 objektifimi de Hong Kong'dan almıştım. 32. Gün'e dosya yapacağım için bir de V8 kamera satın almıştım. Filipinler'de yaşananlar bana hiç yabancı gelmiyordu. 80 öncesi Türkiye'sinin olaylı seçim kampanyalarına benzer süreçler yaşanıyordu, aynı dili konuşmasak da tüm gelişmeleri takip edebiliyordum. Tagalog aksanıyla da olsa İngilizcemi ilerletmiştim. Dergiler fotoğraflarımızı kullanıyordu, herkesten önce ülkede olmamızın avantajından yararlanıyor; mitingleri takip ediyor, farklı dosyalar yaparak Filipinler'i dünya gündeminde tutuyorduk.

Marcos, 4 Kasım 1985'te katıldığı bir televizyon programında aniden seçim yapacağını duyurdu. ABD'nin desteğini kaybediyordu ve meşruiyetini yeniden tesis etme ihtiyacını hiç bu kadar güçlü hissetmemiş olmalıydı. Halk yoksullukla boğuşuyor, ekonomik kriz insanları adeta açlıkla sınıyordu. Seçimi kazanacağından öylesine emindi ki, bir ay içinde 3 Aralık 1985'te

Filipinler ordusu Corazon Aquino yanlılarını engellemeye çalışıyor.

fikrini yasallaştırdı ve 7 Şubat 1986'da ülke sandığa gitti. İki aday vardı: Marcos ve Aquino. Seçim süresince öyle usulsüzlükler yapılmıştı ki, Marcos'un kazandığının* resmi olarak açıklanması kimseyi şaşırtmadı ama bu açıklamadan sonra olacaklar Marcos'un sonunu getirecekti.

Halk gücünü fark etmişti. Aquino seçim sonuçlarını reddetti ve zafer mitingi düzenledi, başlattığı sivil itaatsizlik kampanyası karşılık buldu. 22 Şubat'ta Marcos'a isyan eden ve Aguinaldo kampında konuşlanan Savunma Bakanı Enrile ve Genelkurmay Başkan Yardımcısı Ramos kuşatma altına alındı. Tam bu noktada Kardinal Sin radyodan öyle bir çağrı yaptı ki, halk Marcos karşısında birlik oldu. Yüz binler kardinalin onları çağırdığı Epifanio de los Santos Bulvarı'na (*EDSA-Epifanio de los Santos Avenue*)

* Seçimi yöneten, devlet kontrolündeki COMELEC, Marcos'un kazandığını açıkladı. Bağımsız gözlemciler (NAMFREL gibi) Aquino'nun önde olduğunu iddia etti ve Marcos'un oyları çaldığını belgeledi. Öyle ki seçim verilerini bilgisayara giren operatörler, Marcos'un hilesi ortaya çıkınca televizyonların canlı yayını sırasında toplu olarak görevlerini bıraktı. Gerisi çorap söküğü gibi gelecekti.

akın etti ve isyancı askerleri korumak için dua etmeye başladı. Marcos'un birlikleri bedenlerini siper eden barışçıl protestocular karşısında duramadı. Ertesi gün Kardinal Sin, EDSA Tapınağı olarak bilinen *Our Lady of Peace Shrine* (Barış Meryem Ana Tapınağı) önünde halka hitap edecek ve ben Hong Kong'dan aldığım 400 mm 3,5 objektifin parasını, çektiğim Kardinal Sin fotoğrafının dünya dergilerinde yayımlanmasıyla çıkaracaktım.

Tüm foto muhabirleri Aguinaldo'daydı. Bölünmüş ordu içinde büyük bir çatışma beklentisi içindeydik. İlk helikopter gecenin bir saatinde indiğinde çektiğim fotoğraf sonradan dünya dergilerinde yayımlanacak ve askerin Marcos'a sırtını döndüğünün simgesi haline gelecekti. Helikopterden inen askerler ellerinde tuttukları beyaz bayrakla saf değiştirdiklerini ilan etmişlerdi. Ordu tekrar birleşmişti ama Marcos'un hayal ettiği şekilde değil.

Aguinaldo kampında bir gecelik bekleyişimizde çok çalışmıştık. Benim ve bazı arkadaşlarımın makinelerindeki piller ve filmlerimiz tükenmişti. Aramızdan biri otele gidip, pilleri şarj edip, filmleri alacak ve dönecekti. Gitmek için gönüllü oldum ve sabaha karşı otele doğru yürümeye başladım. Önümde 10 kilometreden fazla yol vardı. Bu yolu yürüyerek mi kat ettim yoksa bir arabaya denk gelip otostop mu yaptım hiç hatırlamıyorum. Tek bildiğim otelden gerekli tüm malzemeleri alıp, pilleri şarj edip biraz da dinlendikten sonra tekrar yola çıktığım. Yine yürüyordum. Marcos'un sarayı Malacañang'ın önünden geçerken bir hareketlilik dikkatimi çekti. Elimdeki fotoğraf makineleri, objektifleri gören resmi kıyafetli biri, beni içeri çağırdı. Önceden kimlik kontrolleri, referanslar, soruşturmalar vs. olmadan asla girilemeyecek bu saraya elimi kolumu sallayarak, şaşkın bir şekilde girdim. Adam Sipa Press'ten olduğumu öğrenince onu takip etmemi söyledi. Marcos sarayın girişindeki salonda kameraların karşısında halka hitap ediyordu. Salonda iki kamera vardı, birkaç da fotoğrafçı. Öylesine güçlü ışıklar kullanılmıştı ki, yüzü

boncuk boncuk terliyor; Marcos elindeki beyaz mendiliyle terini siliyor ama bu hareketi, sanki gözyaşlarını siliyormuşçasına bir hava yaratıyordu. Ne diyordu hiç dinlemedim, malumu ilam ediyor olmalıydı. Işığın gün ışığı mı suni ışık mı olduğunu bilmediğimden, bu iki ayrı ışığa da duyarlı filmlerimle farklı makinelerle Marcos'un fotoğraflarını çektim. Çektiğim bu fotoğraflar, dünya dergilerinde kapaklarda yer alacaktı. Saraydan çıkarken, büyük bir helikopterin arka bahçeden havalandığını gördüm. Marcos kaçıyor olmalıydı.

Aguinaldo'ya varmadan kamptan ayrılmış ve yürümeye başlamış arkadaşlarımla karşılaştım. Hepsine saraydaki durumu

Marcos son tv çekimi sırasında terliyor.

anlattım ve koşar adım Malacanang'a ilerledik. Yağma başlamıştı. Hava kararkdığında sarayda insanlar Marcos'un altın varaklı koltuklarında poz veriyor, sevinç çığlıkları atıyordu. Sarayı korumakla görevli insanlar linç edildi, gözlerimizin önünde öldürüldüklerine şahit olduk. Atılan taşlardan Réza da nasibini almış, kafasından yaralanmıştı. Onu, sarayda kütüphane olarak kullanılan bir odaya götürdüm. İnsanlar kendilerinden çalınanı geri almak hevesiyle değerli eşyaların olduğu odaları tahrip etmekle meşguldü. Kütüphane kimsenin ilgisini çekmiyordu. Bu sayede sakin bir gece geçirebildik. Sabah olduğunda yıllarca Marcos'un zulmüyle ezilmiş halkın vahşi coşkusunun daha sönmediğini gördük, yağma ve çılgınlık devam ediyordu.

Bugün birçoklarının aklında eski *First Lady* Imelda Marcos'un yüzlerce çiftlik ayakkabı koleksiyonunun keşfi kalmıştır. Halktan çalınan paraların ve yolsuzluğun simgesi haline dönüşen bu ayakkabı koleksiyonu keşfinden sonra ibretlik olarak sergilendi.

22 Şubat'ta başlayan süreç 25 Şubat'ta Corazon Aquino'nun başkanlık yemini etmesiyle son buldu. Halk devrim yapmıştı ve

Malacañang Sarayı düştü.

Saray düştükten sonra ertesi gün kutlamalar devam ediyordu.

20 yıllık Marcos devrilmişti. Aquino'nun yemin ettiği gün, Marcos ailesi ve 80 kişilik yakın çevresi, ABD hava kuvvetlerine ait uçaklarla Clark Hava Üssü'nden Hawaii'ye taşındı.*

*

1521'de Macellan Filipinler'e gelene kadar ülkede Müslümanlık yaygındı. Özellikle güneyde sultanlıklar kurulmuş; Müslüman tüccarlar ve Brunei Sultanlığı'nın da etkisiyle İslam kuzeye kadar etki etmeye başlamıştı. Macellan'dan sonra İspanyollar Hristiyanlaştırma politikaları uyguladılar. Bu politikalar çoğu yerde başarıya ulaştı ama güney bölgelerde İslam'ı savunanlar direnişe geçti. Savaşa varan Hristiyan-Müslüman çatışmasının şiddetini artırdığı bir dönemdeydik. Bu nedenle Müslüman direnişinin merkezi sayılabilecek Mindanao radarıma girmişti. Oraya gitmek istiyordum. Tabii bunun için Manila'da güvenlerini kazanmam gereken bağlantılarım olmalıydı.

* ABD seçimlerde Corazon Aquino'yu destekliyordu ama Marcos ve çevresinin de ülkeden kaçmasına yardım etti. O dönem ABD başkanı olan Ronald Reagen'ın Marcos ailesiyle yakın dostluğu vardı ama bunun ötesinde ABD, Filipinler'deki Clark ve Subic üslerinin stratejik önemini korumayı hedefliyordu. Ülkede kan dökülmesini önlemek için Marcos'a sığınma garantisi verildi.

Kentteki camileri dolaşıp Moro gerillaları ve onların temsilcisi olduğunu iddia ettikleri örgütleri araştırmaya başlamıştık. Başlarda kimse bize güvenmediği için korkularını seziyorduk. Tabii camilere gidip açıkça Moro gerillalarıyla bağlantıya geçmek istiyoruz demek, yabancı bir gazetecinin İstanbul'a gelip PKK'yla bağlantıya geçmeyi istemesi gibiydi. Batılı görüntümüz de önümüzdeki engeldi. Tom'la ayrılmaya karar verdik. Müslüman olmam, Moro hikayesinde yardımcı olabilirdi. Cumaları namaza gitmeye ve cemaatle kaynaşmaya başladım. Tam tahmin ettiğimiz gibi cemaatten bana yaklaşanlar oldu.

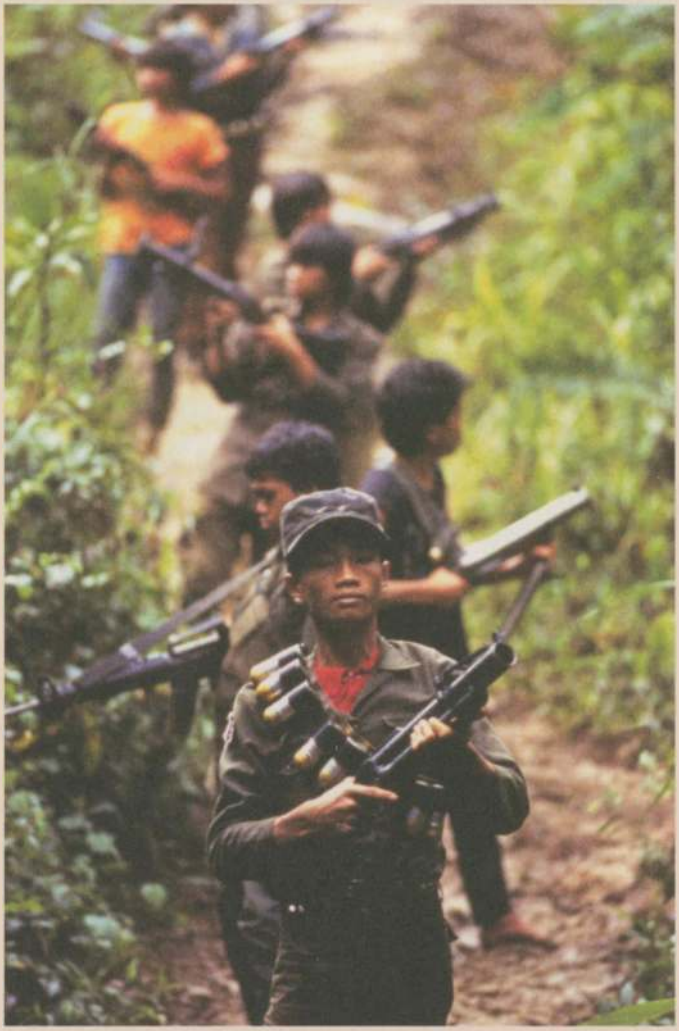
Camiden aldığım destekle Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF)* ve Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF)** ile görüşmeye başlamıştım. Zaman içinde iletişimimiz iyice gelişti ve Tom'la beni Mindanao'ya davet ettiler. Mindanao dahil ülkenin kırsal bölgelerinde faaliyet gösteren aşırı sol bir örgüt olan "Yeni Halk Ordusu"ndan*** da bağlantı edinmiş ve Mindanao'daki görüşme talebimize olumlu yanıt almıştık.

* *Moro National Liberation Front* (MNLF), kurucusu Nur Misuari'dir. Laik ve milliyetçi ideolojide hareket eden örgütün başlangıçtaki amacı Filipinler'in güneyinde bağımsız bir Moro devleti kurmaktı. Sonradan özerklik arayışına yöneldi. 1996'da Filipinler hükümetiyle "Nihai Barış Anlaşması"nı imzalayacak ve bu anlaşmayla Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi (ARMM) kurulacaktı. Özerk bölgenin ilk valisi Nur Misuari oldu.

** *Moro Islamic Liberation Front* (MILF), 1984'te Haşim Selamet liderliğinde, MNLF'den ayrılan bir grup tarafından kuruldu. Amaçları Filipinler'in güneyinde İslami bir yönetim biçimine sahip bağımsız bir devlet kurmaktı ama zamanla özerklik talebine geçti. 1996'da MNLF'nin imzaladığı anlaşmayı yetersiz buldular ve mücadeleye devam ettiler. 2014'te Filipinler hükümetiyle "Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması"nı imzaladı ve Bangsamoro Özerk Bölgesi (BARMM) kuruldu. BARMM, ARMM'nin yerini aldı ve daha geniş yetkilere sahip oldu.

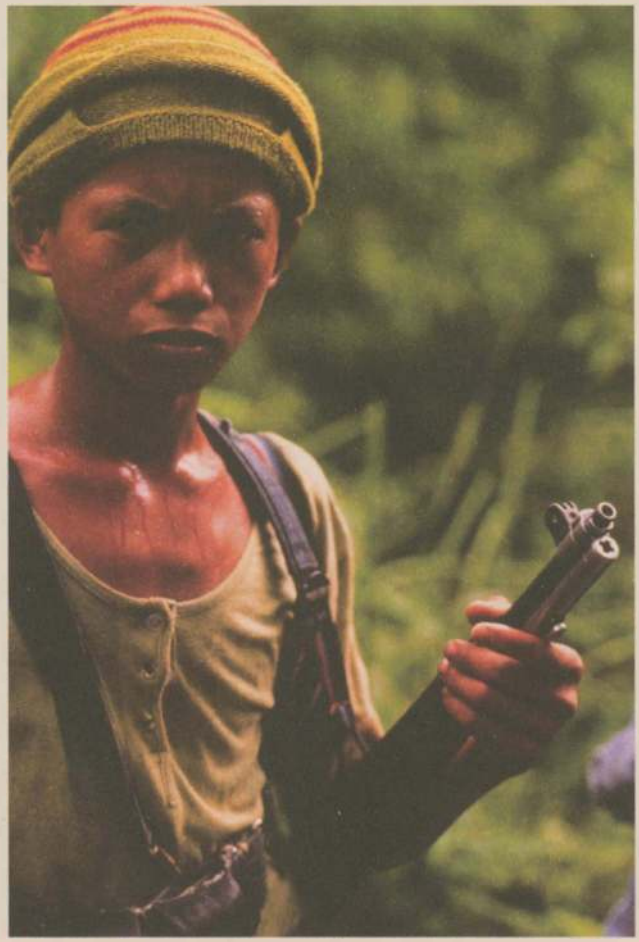
*** *New People's Army* (NPA), Filipinler'de uzun yıllar gerilla savaşı yöneten ve Filipinler Komünist Partisi'nin silahlı kanadı olan aşırı sol örgüt. Kapsamlı toprak reformu ister, anti-emperyalist ve anti-feodaldir. Kendilerini halkın ordusu olarak konumlandırır; onlara göre Filipinler silahlı kuvvetleri ve polis güçleri emperyalist ve feodal güçlerin hizmetindedir.

Ücretsiz iç hat uçuş hakkımızı Marawi'ye gitmek için kullandık. Marcos'un istihbaratı ne kadar güçlüydü bilemiyorduk ama Marawi'ye gelişimize onay çıkmıştı. Tabii biz dünyanın en güzel tropik meyvelerinin yetiştirildiği Davao'ya gideceğimizi belirtmiştik. Sonradan gidecektik de.

Mindanao'da Müslüman Moro gerillaları ellerinde farklı türde silahlarıyla.

Mindanao'da Lanao del Sur eyaletinin başkenti Marawi, Filipinler'de Müslüman nüfusun yaşadığı, yüksek rakıma sahip serin bir kentti. Manila'dan sonra Marawi'nin serin havası ikimize de iyi gelmişti. İlk randevumuz, Mindanao Devlet Üniversitesi'nde İslami çalışmalar yapan bir akademisyenleydi. Gerilla örgütleriyle görüşmeden önce onlarla bağlantısı olan bu akademisyen bizi değerlendirecek, referans verirse örgütlerle

Çocuk yaşta bir milis.

buluşabilecektik. Bize bölge hakkında güncel bilgiler ve birkaç yerel gazetecinin iletişimini verdi. Örgütlere ulaşmak kolay olmayacaktı ama adım adım basamakları tırmandığımızı hissediyorduk. Hız kesmeden bu gazetecilerle buluştuk. Manila'da duyduklarımızdan farklı olarak Müslümanlara baskı yapıldığını ve kendi aralarında da ayrılık olduğunu detaylı bir şekilde öğrenmiş olduk. MNLF'yi Suudi Arabistan, MILF'i İran ve Libya destekliyordu. Bu da iki örgüt arasında çatışmalara sebep oluyordu. Nur Misuari'nin kumandası altındaki bazı komutanlar, özellikle Misuari'nin otoriter liderliğinden şikayetçiydi. Üyelerin etnik farklılıkları, örgüt içinde hizipleşmelere yol açmıştı. 80'li yılların başında MNLF içinden MNLF-Reformist Kanat çıktı. Tabii ki bu grup zaman içinde dağılacaktı; diyeceğim Moro çatışması Lübnan İç Savaşı kadar olmasa da karmaşık yapıya sahipti.

Kaldığımız otele, ertesi günün sabahında erkenden hazır olmamızı söyleyen bir not bırakılmıştı ve Tom'la otele girer girmez resepsiyon görevlisi elimize bu notu tutuşturuverdi. Örgütlerden birinin bizimle görüşmeyi kabul ettiğini anlamıştık ama hangisiydi? Ertesi sabahın kör saatlerinde Willys marka bir cip bizi almaya geldi. Şoförün yanında bir milis daha vardı ve sorunca MNLF'nin kampına gittiğimizi öğrendik. Yol iki ya da üç saat kadar sürmüş olmalı. Belki de kamp bu kadar uzak değildi; ormanın içinde dar ve çamurlu patikalarda ilerlemek zordu ve yol bize bitmek bilmedi. Ormanın içinde bir köye yaklaştığımızı artan hindistancevizi plantasyonlarından anladık. Derken aracın sürttüğü bir ağaçtan neredeyse kafamıza koca cevizlerle dolu bir dal düşecekti. Neyse ki arabayı sıyırdı da hasarsız atlattık. Tom'la Filipinler'de bir yağmur ormanının içinde kafamıza hindistancevizi düşerek ölsek arkamızdan ne yazarlar diye espriler yapmadan da edemedik. Hayatını risk alarak kazanan bizim gibiler için ironik bir son olabilirdi.

MNLF kampında toplu namaz.

Kamp köyden çok uzak değildi. Kampın yeşil renkli, yarım silindir şeklindeki çadırları, ağaçların arasından aniden karşımıza çıkıvermişti. Cipten iner inmez bizi komutan olduğunu daha ilk görüşte anladığımız adamın yanına götürdüler. Kendisini "James Bond"* olarak tanıtan komutan Türk olduğumu duyunca memnuniyetini gizleyememiş, benimle her konuşmasında cümlelerine inşallahlar, maşallahlar serpiştirmeye başlamıştı. Tom da ben de ilgiden memnunduk. Fotoğraflar çektik. Tom komutanla röportajımı video kamerayla da kaydetti. Manila'daki seçimleri sorduğumuzda komutanın da Marcos'tan şikayetçi olduğunu gördük. Ona göre Marcos yalancının tekiydi. Moro topraklarının özgürleşmesi için Libya'da yapılan anlaşmaya** uymamıştı, Marcos

* Bölgedeki milis komutanlarından biri olduğunu düşündüğümüz James Bond'un lakabı o dönem için pek de şaşırtıcı değildi çünkü bu tür lakaplar Filipinler'de çok yaygındı. Amerikan filmlerinin ne kadar etkili olduğunu bu lakaplardan anlamak mümkün.

** Libya Trablus'ta 1976 yılında, MNLF ile Marcos yönetimi arasında imzalanan Trablus Anlaşması'na göre bölge "Moro otonom bölgesi" olarak tanımlanmıştı ama anlaşma uygulanmadı.

gidince Bangsamoro'da ve Filipinler'de daha insani bir rejim kurulacağını ve özerkliğe kavuşacaklarını anlattı. Bangsamoro adını ilk kez o röportajda duymuştum. Bangsamoro, Müslüman Filipinlilerin yaşadığı ve bağımsızlık istedikleri Mindanao'nun batı ve güney kesimlerini ve Sulu takımadalarını kapsıyordu. Bangsamoro kelimesi o dönemde uluslararası hukukta tanınmayan ama MNLF tarafından siyasi ve ideolojik sınırları çizilmiş bir proje olarak gündeme getiriliyordu. Komutan onlara saldırılmadıkça harekete geçmediklerini ama köylerden birine bir saldırı olursa karşılık verdiklerini anlattı. Bölgede yakın köylerden gelen gençlere askeri eğitim veriyorlardı. Eğitimi görüntüleyebileceğimizi söyleyince Tom'la sıkı çalıştık ve hava kararmadan işimizi bitirdik. Bizi getiren milislerle aynı yolu geri döndük. Neyse ki bu defa hiçbir ağaca sürtmedik de başımıza hindistancevizi düşme riskiyle karşı karşıya kalmadık.

*

Sulu Denizi'nde devriye görevi yapan Moro savaşçıları.

Marawi'de yerel gazetecilerden biriyle arkadaş olmuştuk. Sonradan ünlü bir yazar olarak birçok kitabı yayımlanacak olan Aurelio Pena fotoğraflarıyla dünyayı Filipinler'de olan bitenden haberdar ediyordu. Bizi bölgede gezdiriyor, zengin Moro kültürünü anlatıyordu. Moro el sanatları, mimarisi, geleneksel danslarına dair öğrendiklerimiz sayesinde Moro hikayemizi güçlendiriyorduk. Birand'a hazırladığım dosya için video da çekiyordum. Aurelio, örgütle bağlantıya geçtiğini ama gerillaların seçim sonrasını işaret ettiklerini söyleyince, Tom'la Manila'ya dönme kararı aldık. Manila'da seçim atmosferi iyice kızışmıştı, orada da gündemi kaçırdığımızı hissediyorduk. Büyük bir işin peşindeydik ama dünyanın gözü başkentteydi. Aurelio, Manila'da nerede kaldığımızı biliyordu. Örgütlerden onay gelir gelmez bizi haberdar edecekti. Nerede, ne zaman buluşacağımız gerillalardan gelecek habere göre belli olacaktı.

Manila'ya döndük. Başka gazeteciler de gelmeye başlamıştı. Başkentin farklı bölgelerinde her gün bir yandan Aquino diğer yandan da Marcos taraftarlarının gösterileri vardı. Bazı yerlerde silahlı saldırılar oluyor, insanlar öldürülüyordu. Seçimler yaklaştıkça ordu teyakkuz durumuna geçmişti; geniş alana yayılmış Manila'nın zengin ve yoksul bölgeleri arasında setler kurmuştu.

Her gün bir yerdeydik. Dünyadan foto muhabirleri arkadaşlarla birlikte hareket ediyorduk ve hepimiz herkesin dilinde olan "*Bayan Ko*"* (Vatanım) marşını ezberlemiştik. Nasıl Aquino hareketinin rengi sarıysa, Bayan Ko da ezgisi haline gelmişti. Tagalogca konuşamıyordum, İngilizcem de yetersizdi ama Filipinler bana

* Tagalogça "Bayan Ko", Türkçede "Vatanım" anlamına gelir. 400 yıllık İspanyol ve ardından gelen Amerikan sömürgeciliğine karşı bir protesto olarak, 1928'lerde José Corazón de Jésus tarafından yazılmış ve Constancio de Guzman tarafından bestelenmiş. Marcos bu şarkıyı milliyetçi bir direniş sembolü haline geldiğini fark edince yasaklamıştı. Ninoy Aquino suikastının ardından cenazesinde topluca söylenen bu marş, Marcos karşıtlarının simgesel ezgisi haline dönüşmüştü.

yakın hissettiriyordu. Seçimlerden sonra da kalmayı düşünüyordum. Hele Aquino'nun zaferini ilan etmesinin ardından, adeta sihirli bir değnekle her şeyin düzeleceğine inanan halkın tepkisini merak ediyordum. Ülkede yoksulluk salgın bir hastalık gibi yaygındı. Marcos, ülke topraklarını uluslararası tarım şirketlerine peşkeş çekmiş ve köylüler haklarından mahrum kalırken, Marcos'a yakın iş insanları büyük kazançlar elde etmişti. Aquino'nun önünde büyük zorluklar vardı. Marcos'un ülkeyi kendisinin ve yakın çevresinin lehine satarken imzaladığı anlaşmalar halkı köleleştirmişti. Aquino iyi niyetlerle çıktığı yolda ABD'den de destek alacak ama Amerikan şirketleri Marcos'tan aldıkları imtiyazları kaybetmek istemedikleri için verilen destek, reformları fonlamak yerine yardım statüsünde kalacaktı. Ülkede din istismarı öylesine yoğundu ki alın yazılarında yoksulluk olduğuna inandırılan insanlar seslerini çıkaramıyordu. Çocuk işçiliği, çocuk istismarı kadar fuhuş da yaygındı. Aquino'nun toprak reformu başarıya ulaşamayacak, imtiyazlı elitler tüm çabalarını engelleyecek ve Filipinler'de günümüze kadar gelen adaletsizliklerle tesis edilen ekonomik düzen, yoksul halka fayda sağlamayacaktı.

Seçim sonrasında bir iki ay içinde ülkedeki yabancı gazeteciler dönmeye başladı. Tom da ayrılmıştı ve Filipinler'de tek başıma kalmıştım. Müslümanların bulunduğu bölgelerde geniş gerilla grupları olduğunu duymuştum, onlarla mutlaka görüşmek istiyordum. Birand'a dosya yapacaktım. Üstelik Müslüman'dım ve Arapçam da vardı, bu avantajlarım Müslüman gerillalarla işe yarardı.

Pena'dan da haber gelince, atlayıp Mindanao'ya gittim. Bu defa MNLF'den Kumandan Nara'yla görüştüm ve daha önceki kamp çekimlerine benzer görüntüler çektim. Yine eğitim alan gençleri fotoğrafladım, Nara'yla röportaj yaptım ve işimi gün bitmeden tamamladım. Pena önceden bahsettiği Diwalwal Altın Madeni'ne gitmek istiyordu. Madenin haber değerini öylesine

ballandırarak anlatmıştı ki MNLF kampının bende yaratamadığı heyecanı tutuşturmayı başarmıştı. Gerçi kampta yaptığım iş de gayet yeterliydi, ne de olsa hem MILF hem de MNLF kamplarına girmeyi başarmış, o bölgelerdeki kumandanlarla buluşmuştum.

O gece Marawi'den Davao'ya geçmek üzere otobüs bileti aldık. Sekiz dokuz saatlik yolumuz vardı. Akşam olduğunda sıcağın kırılmayacağını öğrenecek kadar Filipinler'deydim. Otobüsün tüm camları açık, rahatsız koltuklarda uyur uyanık zorlu bir yolculuk yaptık. Arada kontrol noktalarında durduruluyorduk. Bizi farklı gruplar kontrol ediyordu. Bölgedeki toprak sahibi yabancı şirketlerin feodal işbirlikçilerinin paralı muhafızları da vardı, Alsa Masa milisleri de. Alsa Masa özellikle Mindanao'da komünist gerillalara ve Müslüman isyancı gruplara karşı kullanılan Marcos yanlısı bir milis gücüydü. Marcos devrilmişti ama Alsa Masa hâlâ işlevseldi. Kontrolsüz güç kullanımı ve yargısız infazlarıyla ünlü bu örgüt üyelerinin ellerinde kesik kafalarla verdikleri pozlar, günlük gazetelerde yer almıştı. Bu vahşete karşı koymak mümkün görünmüyordu. Pena, kontrol noktalarında sadece Fransız basın kartımı kullanmam konusunda beni uyarmıştı. Soranlara da Fransız gazetecisi olduğumu söyleyecektim. Filipinler ordusu Alsa Masa'nın faaliyetlerine göz yumuyordu, Pena'ya göre nedeni geçmişteki suç ortaklıklarıydı. Filipinler ordusu içinde koyu dinciler güçlüydü ve bunların da baş düşmanları komünist ve Müslümanlar olunca, Alsa Masa'nın varlığı işlerine geliyordu. Kontrollerde Pena'nın dediği gibi Fransız basın kartımla hiç sorun yaşamadım.

Bu yolculuğun kat be kat zorunu Diwalwal'e yapacaktık. Diwalwal yolu daha da zorlu olduğu için bir gün Davao'da dinlendik. Pena, Davao'nun güvenli olmayacağı konusunda beni önceden uyarmıştı. Marcos devrildikten sonra Manila'da mucize dönüşüm bekleyenlerin olumlu havası hakimken, Davao Filipinler'in cinayet başkenti gibi tanımlanıyordu. Gasplar, yaralamalar,

hatta adam kaçırmalar yaygındı. Bunlar çalışma ortamım olarak nitelendirebileceğim çatışma ve savaş alanlarında zaten aldığım riskler olduğu için nasıl hareket etmem gerektiğini biliyordum. Bu nedenle Davao'da ne o gün ne de sonraki gidişlerimde hiç sorun yaşamadım.

Davao, Filipinler çiftçisini köleleştiren uluslararası şirketlerin tropik meyveler yetiştirdiği verimli bir bölgeydi. O gün yediğim mangonun tadını hiç unutamadım ve ne zaman tropik bir bölgeye gitsem hep aynı tadı arayacaktım. Bu tadın bir benzerini ancak Yemen'de bulacaktım.

Davao'dan Diwalwal'e yolun hiç kolay geçmeyeceğini daha otobüsü görür görmez anladım. Sıcak ve nem en hafif mücadelemizdi, otobüsün içi hınca hınç dolmuştu. Yetmezmiş gibi uzun bir çubuğa geçirilmiş kızarmış koca bir domuz taşıyan iki kişi daha otobüste ayakta duran kalabalığa karıştı. Bir yandan oturduğum yerden üzerime yağ damlamasın diye çaba gösterecek diğer yandan da o sıcakta onca saat yolu et kokusuyla bayılmadan tamamlamayı ümit edecektim. Koltuklar rahatsızdı, yol kötüydü, en can sıkıcısı da otobüsün duraklarda ve kontrol noktalarında sürekli durmasıydı. Bir durakta tüm yolcuları otobüsten indirdiler, kalabalıkta dikkat çektiğim için özel olarak benimle ilgilendiler, neyse ki sorun olmadı. Tahammülümün sınırlarını zorlayan bu seyahat başladıktan birkaç saat sonra kalabalık azalmaya başladı. Domuz da sahipleriyle birlikte otobüsü terk edince rahat nefes alabildik. Hatta bir ara uyumuş olmalıyım ki gözümü açtığımda Diwalwal'e gelmiştik.

Diwalwal bir film setine benziyordu. Koca dağ önümüzde bir dev gibi yükseliyordu. Sık orman dokusu içinde çıplak toprak alanlar kahverengi lekeler gibi göze çarpıyordu. Madencilerin kasabasına gitmek için dağın eteklerinden bir motor bulmamız gerekmişti. Burada motorlar adeta küçük bir minibüs kadar yolcu taşıyabiliyordu. Oturacak yeri artırmak adına motorların

Diwalwal'de evler çoğunlukla bu şekildeydi.

bazılarının önlerine kısa kalaslar koyup, iki ucuna eşit kiloda adamları oturtuyor ve motorun üzerindeki altı yedi kişi adeta ip cambazları gibi madenci kasabasına çıkan patikadan yol alıyordu. Bir motorda on kişi bile görmüştük.

Pena ve ben de bir motorcunun arkasına bindik ve dağdaki ormanın derinliklerine uzanan patikadan ilerlemeye başladık. Patika sarp, dar ve taşlıydı. Yukarılara çıktıkça ortasından ince bir su akmaya başladı. Derken patika da ortasından akan su da genişledi. Etrafta kontrplaktan yapılma barakalar, kimi barakaların önlerinde silahlı tipler ve yoğun bir insan trafiği belirdi. Kasabaya varmıştık.

Renkli bir western filminin içine düşmüş gibiydim. Tüfekli korumalar da vardı; Colt, Smith&Wesson gibi toplu tabancalar taşıyan siviller de. Atlı kovboyların yerini motorlular almıştı. Kimi yerlerde çamurun hakimiyetini ilan ettiği toprak yolun iki tarafı dükkanlarla doluydu. Derme çatma ahşap panellerin arkasında cips de satılıyordu, kola da. Bir manav dikkatimi çekti, sonra berberi gördüm. İlerledikçe küçük bir kasabada insanların

ihtiyaç duyabilecekleri ne varsa satıldığını anladım. Kasabanın çarşısı burasıydı. Bir de sarraflar vardı. Madenciler o gün kaç miligramlık altın tozu çıkardılarsa getirip satıyorlardı. Kaosun içindeki bu düzen hayranlık vericiydi.

Maden 1983 yılında keşfedilmişti. Keşfedildikten sonra da altına hücum olmuş, insanlar büyük umutlarla dağın bir köşesinden kazmaya başlamış, herkes kendi ekibini kurmuştu. Sistem ilkeldi ama işliyordu. Madenciler kazmayla daracık tüneller açıyor, sert kayalara denk geldiklerinde dinamit kullanıyor, bu tünellerden çıkardıkları kaya parçaları kasabanın her yerinde sesi duyulan dev silindirlerde öğütülerek suyla karıştırılıyor; çamur haline getiriliyor, bu çamur dinlendiriliyor; ardından da siyanür ve cıvayla altın ayrıştırılıyordu.

Kimyasallar suyla birlikte yolun ortasından akıyordu. İnsan sağlığını hiçe sayan bu madencilik faaliyeti, çevreye de korkunç bir zarar veriyordu. İlk keşfedildiğinde altın bol ve erişilebilir alanlardayken, yıllar geçtikçe altın çıkarmak da zorlaşmıştı. İnsanlar solucanlar gibi deliklerde sürünüyor ve altın bulmak için

İçinde altın barındıran toprak, çuvallarla ayrıştırılmak üzere taşınıyor.

Diwalwal'de patikadan akan siyanürlü suda bile altın bulma umudu vardı.

koca bir dağ delik deşik ediliyordu. Kullanılan siyanür ve cıva, çalışan insanların ciddi hastalıklara tutulmasına ve hatta ölmesine yol açıyordu. Bölgede sakat doğumlar son derece sıradandı.

Madenle bu ilk karşılaşmamın ardından Diwalwal'e defalarca gelecektim. Kardeşim Sedat Aral, Haberci ekibinden Cem Yaz ve Gökhan Acun'la da bu madende çekimler yapacaktık. Yıllar içinde patika genişlemiş ve uzamıştı. Dağın yüksek kesimlerine kadar ilerlemişti. Madenci kasabasının kontrplaktan yapılmış binalarının dış cepheleri ilk geldiğimde rüzgarla sallanacak kadar zayıfken, yıllar geçtikçe sağlamlaştırıldı. Belli ki kasabanın kalıcı olacağı anlaşılmıştı. Patikanın ortasından akan, altın ayrıştırmak için kullanılan siyanür ve cıva gibi zehirli alaşımlarla yüklü suyun gücü artmıştı. Bölgenin tüm su kaynakları zehirlenmişti. Nehirlerde balık kalmamıştı.

*

Pena'yla Davao maceramızdan sonra Mabini'ye döndüm ve yine o bölgedeki ucuz otellerden birine yerleştim. Ufaktan dönme vaktimin geldiğini hissediyordum. Ülkede ele alınacak çok konu

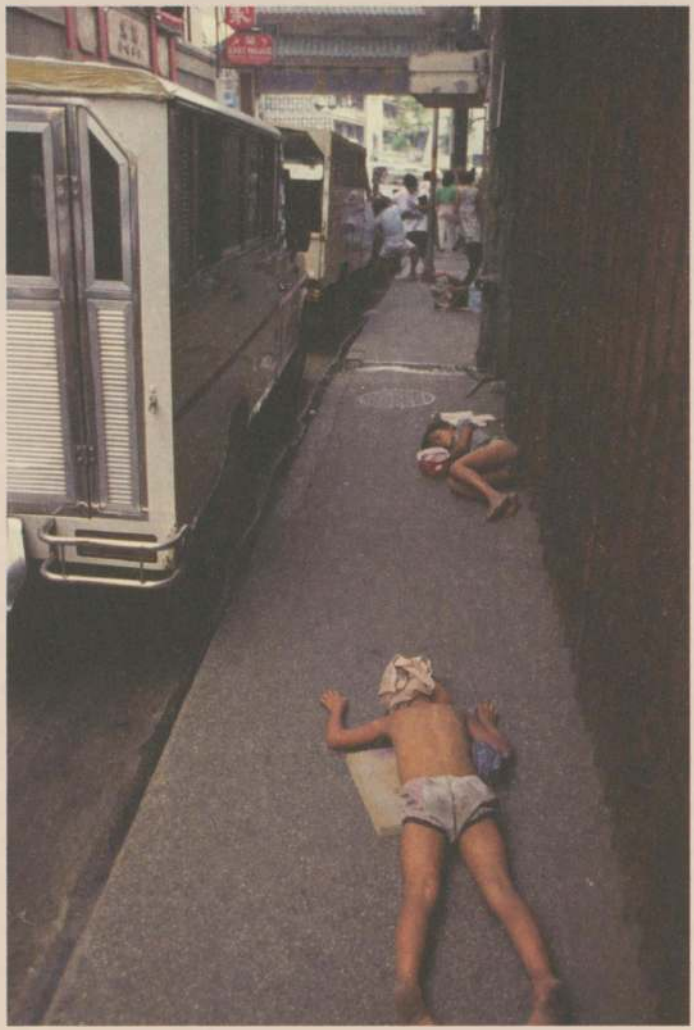

Altın bulundukça Diwalwal'de nüfus artıyordu.

vardı ama tekrar gelebilirdim. Bağlantılarımı kurmuştum, kimi nerede bulacağımı az çok öğrenmiştim.

Kaldığım otelde Avustralyalı bir adamla ahbap olmuştum. Gelir düzeyi düşük insanlar için sosyal konutlar yapan bir şirket adına Filipinler'de bulunduğunu söylemişti. Akşamları onunla takılıyor, sabahları kahvaltıda karşılaştığımda yanından ayırmadığı Vegimate kavanozundan ben de nasipleniyordum. Görüştüğü Filipinli bir kadın vardı ama aralarındaki ilişkiyi bilmiyordum, beni arkadaşı olarak tanıştırmıştı. Bir zaman sonra bu kadın otele geldi. Adamı bulamamıştı; benim odamın kapısını çaldı. Nerede olduğunu sorunca bilmediğimi söyledim. Mutlaka odasına girmesi gerektiğini söyleyince, acil bir durum olduğunu anladım ve adamın başına bir şey gelmiş olabileceğinden şüphelenip, kadına resepsiyona kadar eşlik ettim. Kadın resepsiyon görevlisini kolayca ikna etti ve adam anahtarla odanın kapısını açıp, hemen yerine döndü. Benim de odama dönmem gerekirdi ama meraklanmıştım. Kadınla odaya girdim. Yerde üzerinde çocuk fotoğrafları olan onlarca not kâğıdı vardı. Onlu yaşlarda

kızlar ve erkekler, kağıtlarda yaş, boy, kilo olduğunu anladığım bilgiler. Kanım çekildi. Kadın odada bir şeyler arıyordu. Çocuk fotoğraflarından birini elime alıp inceleyecektim ki kadın beni kolumdan tutup yatağa itti. Beni engellemeye çalışıyordu, onu

Manila'da yoksulluk dev boyuttaydı. Çocuklar sokaklarda yatıyor, fuhuş sektöründe çalıştırılmak üzere satılıyorlardı.

itmemle yataktan düşmesi bir oldu. Hızla odadan çıktım ve resepsiyona gidip polis çağırmalarını söyledim. Hemen odaya geri döndüm. Kadın ortalıkta yoktu. Adam çocuk ticareti yapıyordu ve ortalarda görünmediğine göre de kaçtığı düşünülüyordu. İşbirlikçisi kadın için de arama emri çıkarıldı. Bu olaydan sonra Filipinler'den ayrılmak üzere harekete geçtim. Aquino döneminin umudu simgeleyen sarı renkli tişörtleri eskimişti ama insanlar yine de giymeye devam ediyordu. Bayan Ko hala dillerdeydi; yoksul mahallelerde hala köpekler yeniyor, Smokey Mountain'da çöpten ekmeğini çıkaran binlerce insan yaşamaya devam ediyordu. Yoksulluk öylesine derindi ki, çocuklar fuhuş sektöründe çalıştırılmak üzere veya evlatlık olarak satılıyordu.

*

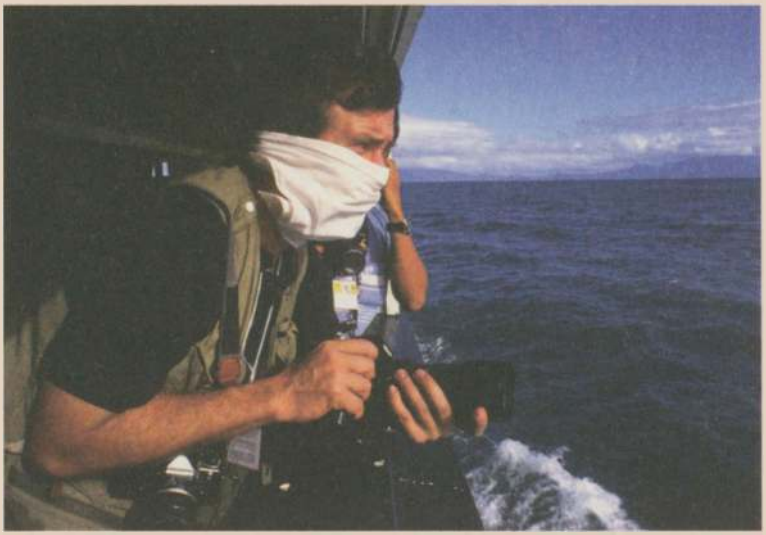
1987 yılında Filipinler'deki Müslümanların korsanlık faaliyetleri dünya gündemine geldi. Güneydoğu Asya'nın üretici ülkelerinden Singapur limanına gelen ve bu limandan Avrupa'ya giden gemilere, üzerlerinde ağır makineli tüfekler olan sürat tekneleriyle, RPG ve kalaşnikoflu korsanlar saldırıyor ve bu gemileri rehin alıyorlardı. Paris'ten yola çıkmak üzere hazırlıklara başladım. İlk işim Pena'yı aramak oldu. Pena, gelebileceğimi, Müslüman olduğum için daha avantajlı olduğumu ama kendisinin bana eşlik edemeyeceğini söyledi. Gitmeden Mehmet Ali Birand'ı aradım. Sipa'dan bağımsız çalışıyordum, düzenli gelirim olmadığı için para kazanabileceğim tüm fırsatları değerlendirmem gerekiyordu. Ayrıca, Türk basınında bu zorlu yolculuğu benden başka yapacak bir gazeteci de yoktu. Birand, 32. Gün'e yakışır, geniş bir Filipinler dosyası istedi. Corazon Aquino'yla görüşmem gerekecekti. Aquino'yla görüşecek kadar İngilizcem olmadığını söyleyince de kendisinin gelemeyeceğini ama bana destek olmak üzere asistanını gönderebileceğini söyledi. Ona aklımdaki işleri sıralıyordum. Manila da vardı, Mabini ve Diwalwal de. Dağınık iş

yapmamam konusunda uyarmıştı beni. Önce Brüksel'e gidecek, Birand oradan gerekli izinler için başvuracak ve izinler gelir gelmez de yola çıkacaktık. Asistanına benim elimdekinden daha iyi bir model V8 kamera almıştı. İzinler kısa sürede geldi. Singapur Havayolları'yla business class uçuyorduk. Hilton'da kalacaktık. Birand hiçbir masraftan kaçınmamıştı.

Ne var ki asistanıyla gitmem hiç iyi bir fikir değildi çünkü onunla bir gönül ilişkisi yaşayacak, bunun her ikimiz için de büyük bir hata olduğunu kısa zamanda ikimiz de anlayacaktık. Kavga ettik. Kavganın ardından o Brüksel'e döndü, ben de alışık olduğum şekilde bağımsız ve belki biraz da dağınık çalışmaya devam ettim.

Manila'ya vardığımızın ertesi günü, 20 Aralık 1987'de Filipinler'de dünyanın en büyük feribot kazası oldu. Dona Paz adındaki feribot, bir petrol tankeriyle çarpışmış, çıkan yangın hızla yayılmış ve büyük bir patlama olmuştu. Dünya denizcilik tarihinin en ölümcül kazası olarak nitelendirilecek bu olayda binlerce kaçak yolcunun da olduğu düşünülünce, ölü sayısı 4 binin üzerindeydi. Japon NHK televizyonunun tuttuğu bir helikopterle kazanın üzerinde uçup, korkunç fotoğraflar çekmiş, bunları Sipa'ya iletmiştim. Bu fotoğraflar *Amerikan National Inquirer*'da basılmıştı. Kazanın en korkunç tarafı kurbanların ölü bedenlerinin köpekbalıkları tarafından parçalanmış olmasıydı. Dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Filipinler, binlerce ölü bedeni, tıpkı bizdeki trolcülerin balıkları denizden toplamasına benzer bir usulle denizden yığınlarla alıp, gemilerin güvertelerine bırakmıştı. Oluşan bu ceset dağları daha sonra civar adalarda açılan toplu mezarlara gömüldü. Bu kaza halk arasında Asya'nın Titanik Faciası olarak anılacaktı.

Feribot kazasından bir hafta kadar sonra Corazon Aquino randevu verdi. Randevu günü tüm çekim malzemelerimle tek başıma Malacañang'a geçtim. Saraya girer girmez devrimde çektiğim helikopterli fotoğrafımın büyük boyutta basılıp duvara

İnsanlık tarihinin en büyük denizcilik kazalarından birine tanık oldum.

asılmış olduğunu gördüm. Marcos'un kaybettiğinin simgesiydi bu fotoğraf. Şimdi sarayda rakibi vardı ve ben kırık İngilizcemle onunla röportaj yapacaktım. Aquino beni odasında kabul etti. Odada sekreteri ve basın ve halkla ilişkiler sorumlusu vardı. Basın ve halkla ilişkiler sorumlusunu devrimde tanımıştım ama şimdi adını hatırlayamıyorum. Cevat Kelle gibiydim. Tripod, iki kamera, kablolu bir mikrofon, fotoğraf makinelerim, omzumda çantam... Tek başına hem video hem fotoğraf çekip bir de röportaj yapmak bugün düşününce pek profesyonelce görünmüyor ama Filipinler bizden farksız olduğu için beni yadırgamamışlardı. Aquino güler yüzlü bir kadındı. Amerika'da eğitim görmüş, kocası Ninoy Aquino'nun siyaset anlayışından etkilenmiş zengin bir Filipinliydi. Önünde çok zorlu bir yol vardı ve iktidara geldiğinden bugüne vadettiklerinin ne kadarını gerçekleştirebildiğini merak ediyordum. Bu kadar kısa sürede çözülecek sorunlar değildi elbette ama işler onun tarafında yolunda görünüyor muydu, bu konuda ne düşünüyordu öğrenmek istiyordum.

Marcos'un kaybettiğinin simgesi olan ve Malacañang'a gittiğimde duvarda gördüğüm bu fotoğraf, devrimi anlatan Bayan Ko adındaki kitapta da yer aldı.

Ülkesindeki feodal unsurlardan, din istismarıyla halkın adeta kendi toprağında köleleştirilmesinden, kendi değerlerine sahip çıkamamasından konuştuk. Yavaş gittiklerini, daha önlerinde uzun bir yol olduğunu biliyordu. Toprak reformu konusunda kararlıydı ama ülke toprakları binlerce adaya yayılmıştı, bu da reformu zorlaştıran etkenlerden biriydi. Devletin kendi gücünü eğitimli insanlarla ülke geneline yaymasının gereğinden bahsetti. Marcos'un iktidarda kaldığı süre içinde daha çok güçlendirdiği feodal unsurları söküp atmak için zamana ihtiyaç duyduklarını söyledi. İlk etap olarak ülkede barışı tesis etmek istiyordu. Bir tarafta özerklik isteyen Müslümanlar vardı, diğer tarafta dışarıdan desteklenen komünist örgütler. Bunlara karşı Marcos'un desteklemiş olduğu paramiliter örgütler hala işlevseldi. Geleceğe dair umut dolu bir röportajdı. Bu röportajı 32. Gün'e vermek üzere hazırlamıştım. Ayrıca fotoğraflar da çektim, dergilere de fotoğrafları verecektim. Ne var ki hayat bana kötü bir sürpriz hazırlamıştı.

Corazon Aquino ile Coşkun Aral.

Filipinler sularında korsanlık faaliyetleri devam ediyordu ve ben oradayken yine bir gemi saldırısı gerçekleşti. Korsanlarla görüşmeyi kafama koymuştum. Tanıdıklarımı aradım, bana Müslüman gerillalarla bir şekilde bağlantısı olan birilerini ayarlayacaklardı. Sonunda kendimi Sulu Adası'nda buldum. Adanın en büyük kenti Jolo'da bu kişilerle görüşecektim ama bu kişiler kimdi hiç bilmiyordum. Bu noktada bağlantılarıma güvenmekten başka çarem yoktu. Bir lokantanın adresini vermişlerdi. Joloda'da orada bekleyecek ve birileri benimle iletişime geçecekti. Bugün internetin getirdiği kolaylıklar düşünülünce o dönem bu buluşmaları nasıl yaptığımız konusu şaşırtıcı gelebilir ama en büyük avantajımız insanların sözünde durmasıydı sanırım.

Önce Manila'dan Zamboanga'ya gittim. Zamboanga'nın ne kadar önemli bir yer olduğunu da orada kaldığım sürede anlamış oldum.* Zamboanga'dan gemiye bindim ve Jolo'ya ulaştım.

* Osmanlı İmparatorluğu 1910'da Manila başkonsolosluğuna Necip Halil Efendi'yi getirmiş ve Necip Halil, Filipinler'de yaşayan Müslümanlar

Bir iki gün beklemiş olmalıyım. Limana yakın bir yerde Çinli bir kadının işlettiği bir restoran vardı, beklememin söylendiği yer burasıydı. Üst kat otel gibiydi, girişte de restoran ve bakkal benzeri bir yer vardı. Restorana girince sahibe beni karşıladı. Fotoğraf makinelerimle hemen kendimi ele veriyordum. Otelinde bir oda tuttum ve orada beklemeye başladım. Dışarıda dolaşıyor, arada gelip restorana oturup bekliyordum. Hava o kadar sıcak ve nemliydi ki restoran duvarlarında soğuk ülke manzaraları asılıydı. Jolo'nun güvenliğini Filipinler deniz piyadeleri sağlıyordu, sokaklarda dikkat çektiğim için beni de durdurup pasaportumu kontrol etmişlerdi. Hiç sorun yaşamamıştım. Şehirde motorlu ulaşım araçlarını bir tek askerler kullanıyordu. İnsanlar genelde bisiklet ve üç tekerlekli motosikletle yol alıyordu. Filipinler'e özgü jeepneyler burada yoktu.

İkinci ya da üçüncü günümün gecesinde beklediğim insanlar restoranda beni buldu. Minibüsleri vardı, sadece askerlerin motorlu araçları olduğunu düşünüyordum oysa. Onlarla minibüse bindim ve bir balıkçı köyüne gittik. Yol iki saat kadar sürmüştü, bu köyde MILF'in bir ofisi vardı. Beni su üzerinde, birbirine asma köprülerle bağlı barakalardan birine yerleştirdiler. Sabahı bekleyecektim. Barış sürecindeydiler ama güvende hissetmiyorlardı. Bunu bana açıkça söylemişlerdi. Ertesi sabah gün doğumunda çift motorlu küçük bir tekne barakaya yaklaştı ve beni alıp başka bir adaya götürdü. İskelenin olmadığı bir yerden direkt suya inerek adaya çıktık. Adadan denize dökülen bir nehrin ağzına varmıştık. Milislerle burada karşılaştım. Kamuflaj kıyafetiyle dolananlar da vardı, şort tişört giyenler de. Kimin kim olduğunu

hakkında rapor hazırlamış. 1913'te bölgeye Osmanlı Müftüsü unvanıyla atanan Muhammed Vecih bin Münib Zeyd el-Kilani el-Nablusi, Zamboanga'daki Taluksangay Cami'ne bir tablo göndermiştir. (Özkan, Selim Hilmi; Filipinler'in Amerikan Kontrolü Döneminde (1898-1916) Osmanlı-Filipinler İlişkileri, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXVIII – 1, 2023)

anlayamıyordum ama belli ki herkes MILF gerillası veya onlarla bağlantılıydı. Beni komutanlarıyla görüştüreceklerdi. Korsanlarla doğrudan bir bağları yoktu, gemi kaçırmaya karşıydılar, daha kurumsal bir yapı oluşturmaya çalışıyorlardı. Ülkelerinin bağımsızlığı için mücadele ettiklerini anlatıyorlardı.

Suların üzerine kurulu barakalarda yaşıyor, denizle iç içe bir yaşam sürüyorlardı. Karadaki köylerden farksızdı. Tek fark herkesin silahlı oluşuydu. Gündüz köyde çocukların tabi tutulduğu askeri ve dini eğitimleri izleme şansım oldu. Yemek vakti geldiğinde deniz minaresi, Hindistancevizi sütünde pişirilmiş deniz salyangozu, pirinç, muz, kurutulmuş karides ve mangodan oluşan zengin bir sofra kuruldu. Filipinler Müslümanları denizden babam çıksa yerim dercesine tüm deniz kabuklularını severek tüketiyordu.

Gece deniz üzerindeki barakalardan birinde bir hamakta uyudum. Sabaha karşı komutan gelmişti. Beni uyandırdılar. Hep birlikte sabah namazını kılacaktık. Komutanla tanışıp, namazı kıldıktan sonra kahvaltımızda yine pirinç ve deniz ürünleri yedik. Komutana korsanlarla buluşmak istediğimi söyleyince, bölgede var olduklarını ama üslerinin Tavi Tavi ile Basilan arasındaki küçük adalarda olduğunu söyledi. Liderleri eski bir Moro savaşçısı olan Ebu Sayyaf'tı. Marcos'un beslediği paramiliter gruplar Müslümanların kafasına ödül koyunca, bunlar da hem o grupların sığındıkları kiliselere savaş açmış hem de kiliselerin misyonerlerini kaçırıp rehin almıştı. Bu süre içinde ülke dışından destek de bulmuşlardı. Komutan, bu desteğin arkasında Libya ve İran olduğu düşünülen tebliğciler tarafından verildiğini anlattı. Mali destek zaman zaman kesintiye uğrayınca da bölgeden geçen gemileri soymak gibi kendilerince bir ganimet elde etme yolunu tercih etmişlerdi. Komutan korsanlar hakkında epey bilgi sahibiydi. Bana onlarla görüşebilmem için destek olabileceğini söyledi.

Beni kendi kontrol ettikleri bölge sularında gezdireceklerdi. Bu arada da korsanlara haber uçurup talebimi ileteceklerdi. Korsanlar kabul ederlerse onların teknelerine beni yanaştırabileceklerdi. Komutanla uzun uzun sohbet ettik. Korsanlar dışında bölgede yaşayan ve dikkatimi çekeceğini düşündüğü bir toplumdan bahsetti bana. Bajao* olarak adlandırılıyorlardı. Bu insanlar "deniz çingeneleri" olarak biliniyordu. Filipinler'in Sulu Adalarıyla Malezya'ya bağlı Borneo'nun Sabah bölgesi arasında yaşayan göçer bir toplumdu. Büyük bölümü Müslümandı, aralarında animistler de vardı. Tayfun dönemlerinde adaların sahillerinde su üzerinde barakalar kurarlar, balıkçılıkla geçinirlerdi. Ciğer yapıları öylesine gelişmişti ki denizin altında kırk elli metrelere kadar inebiliyor, geçmişte inci avcılığı yaparken günümüzde Japon mutfağında tercih edilen bir tür deniz börülcesini çıkararak geçiniyorlardı. Çocuklar yürümeden önce yüzmeyi öğreniyorlardı. Komutan bu toplumu öyle anlattı ki, onlarla da buluşmak istediğimi söyledim.

Benim için program yapıldıktan sonra tüm ekipmanımı su geçirmez bir çantaya koydum, eşyalarımı topladım ve birkaç günlük bir deniz macerasına çıktım. Korsanların kullandığı sürat teknelerinden bir tane de bu grupta vardı. Tıpkı Manila'da imalathanelerini fotoğrafladığım jeepney'ler gibi otomotiv sektöründe kullanılan çeliklerden imal edilmiş, Filipin mühendisliğinin ürünü bir tekneydi bu. Japon malı çok güçlü iki motoru vardı. Güneş tentesi

* Zamboanga Körfezi'nden Sulu Takımadalarına uzanan bölgede yaşayan Bajaolar gündelik hayatta deniz çingeneleri olarak anılsa da aslında Malay kökenli bir kelime olan *Badjao* "deniz insanı" anlamına gelir. Yoksulluk, ayrımcılık ve yaşadıkları bölgelerdeki çatışmalar nedeniyle Bajaolar tarih boyunca sürekli hareket halindeydi. Hayatlarını denizden kazanan bu insanlar Güneydoğu Asya'da Sama olarak bilinir. Deniz göçerlerinin kökeni konusunda farklı görüşler olsa da 9. yüzyıla tarihlenen bir destanda Sama Bajaolardan bahsedildiği biliniyor. Avrupalılar, deniz göçerleriyle ilk olarak Macellan'ın keşif gezisiyle bugünkü Zamboanga'da karşılaşır. Kaşifler, Bajaoların sadece teknelerinde yaşadıklarından bahseder.

Bajao çocukları.

kısacıktı. Komutan yanıma iki de silahlı adam vermişti. Yanımızda erzak olarak pirinç, tuz, kuru karides ve tatlı su almıştık. Uğrayacağımız yerlerde taze deniz ürünlerini bulma olasılığımız yüksek olduğu için fazla yiyecek almamıza gerek yoktu.

Birkaç gün süren seyahatimiz boyunca irili ufaklı adalara uğradık. Her vardığımız yerde benim Türkiye'den gelen Müslüman bir gazeteci olduğumu, tıpkı yüzyılın başında olduğu gibi yapacağım haberden sonra Türkiye'den onlara yardım geleceğini anlatıyorlardı. Adalardan birinde adanın en yaşlı adamıyla tanıştırıldım. Adam baston yerine elinde bir pala tutuyordu. Türk olduğumu öğrenince, "Sultan Abdülhamit bize yardım gönderecekti, niye göndermedi?" diye sitemde bulundu.* Adalar arası yolculukta en ilgimi çeken Bajaoların geçişine tanıklık edişimizdi.

* Yıllar sonra 1995'te Haberci adına Gökhan Acun'la birlikte yaptığım seyahatte, MILF lideri Haşim Selamet'le röportaj yapmıştım. Haşim Selamet bana bölgede Türklerin tanındığını, çok sevildiğini ve Sultan Abdülhamit döneminde gönderilen yardımlar nedeniyle, Sultan adına hâlâ hutbe okutulduğunu söylemişti.

Bizim Akdeniz ve Ege'deki tirhandil ölçeğinde, üzerinde çatısı ve hatta bacası olan ahşap tekneler birbirlerine bağlı şekilde, uzun bir konvoy olarak ilerliyordu. Ortadaki teknede bir alem göze çarpıyordu. Birine yanaştık. Morolar onlardan kurutulmuş balık ve kalamar aldı. Teknenin içindeki baca ocağa bağlıydı. Her tekne bir evdi. Yaklaşınca bu insanların ne kadar güzel olduklarını gördüm. Güldüklerinde diş etlerinin kan içinde olduğunu fark ettim. Sonradan bunun iskorbüt hastalığı olduğunu ve C vitamini eksikliğinden kaynaklandığını öğrenecektim. Bajaolarla biraz zaman geçirmeye karar verdik. Sığınacakları bir atole kadar onlara eşlik ettik. Atolde sırıklar üzerinde kurulu birkaç ev vardı. Turizmi hayal gibi gören ülkelerde duvarlarda karşımıza çıkan turkuaz bir deniz, bembeyaz bir kumsal, kumsalda üzerinden meyveleri sarkan bir Hindistancevizi ağacının olduğu cennet gibi bir manzaranın içindeydik. Kumsala çıkmadan önce ayaklarıma terlik giymemi tavsiye ettiler. Meğer bu beyaz kumsal parçalanmış mercanlardan oluştuğu için ayağımı kesebilirmiş. Tabii bölge halkının böyle sıkıntıları yoktu. Onlar yaşadıkları coğrafyaya öylesine uyum sağlamışlardı ki ne ayakları acıyordu ne de su altında nefessiz kalıyorlardı.

Geceyi Bajaolarla geçirdik. Onların yaşamlarını kısa bir süre de olsa yakından gözleme şansına sahip oldum. Kumsalda yürürken sendeleyen çocuklar denizde balık gibiydiler. Leğenleri kayık gibi kullanıyorlar, farklı deniz kabukluları veya tahtadan ustaca oydukları gözlükleri takıp dakikalarca dalabiliyorlardı. Bu gözlüklerin camı yoktu, *pinhole* kamera gibi bir işleve sahipti. Bazen ellerinde mızraklarla dalıyor ve balık avlıyorlardı. Hızla suyun dibine ulaşan, dipteki benzersiz hareket kabiliyetleriyle nefeslerinin ve bedenlerinin kontrolünü sağlayabilen bu toplumun bireylerinin dakikalarca nefeslerini tutabilmelerinin sırrı meğer dalaklarının geniş olmasıymış. Bajaolar öylesine ilgimi çekmiş, onlarla kısa zamanda öylesine anlaşmıştım ki, gelecek yıllarda defalarca

Bajao tekneleri seyir halinde.

bu toplumu ziyaret edecek, iklim değişikliği ve vahşi turizmin yaşamlarını nasıl değiştirdiğini görüntüleyecektim.

Birkaç günlük bu tekne yolculuğu sırasında korsanlarla buluşamadım, dediklerine göre talebimi kabul etmemişlerdi. Fakat bindiğim tekne de bir korsan teknesinden farksızdı. İki gündür zaten korsanlarla beraber değil miyim diye düşünmeye başlamıştım. Köye döndüğümüzde yaptığım işten memnundum. Bir gün daha kalıp, geldiğim yoldan geri dönecektim.

*

Zamboanga'dan Diwalwal'e gitmeyi planlıyordum. Tek seçeneğim otobüstü, yol çok uzundu ama ben bunu avantaja çevirip, Mindanao içlerindeki yaşamı da görüntülemek istiyordum. İstanbul Siirt arasında üç günlük tren yolculukları deneyimim olduğu için 800 kilometreye varan bu yol gözümde hiç büyümedi. Bu yolculuğun müthiş fotoğraflar vereceğine emindim. Benzersiz bir portfolyo oluşturuyordum Filipinler'de. Her adımımda bu portfolyo zenginleşiyordu.

Otobüs yolculuğu son derece rahatsızdı; sık sık duraklarda yemek ve çay molası veriliyordu. Yemekler ucuz ama besleyiciydi. Hele benim gibi batıdan gelen biri için son derece leziz ve ender yiyebileceğim türdendi. 21. yüzyılın en büyük çevre kirleticisi plastik poşetlerin içinde nefis soslu tavuk taşlığından Hindistancevizi sütüyle pişirilmiş pirinç lapasına, çekirdek gibi yenen karides kurularına, egzotik orman meyvelerine varana kadar çeşitliydi. İçecekler bile plastik poşetlerin içine koyuluyordu. Pipet poşete konuyor, poşetin sapları düğümleniyordu. Bu kadar plastik poşet, bu cennet gibi doğanın içinde çöp olarak var olmaya devam ediyordu. Henüz pet yaygınlaşmamıştı ama plastik kirliliğinin temelleri çoktan atılmıştı.

Güzergâh üzerinde Alsa Masa gerillaları birkaç kez kimlik kontrolü yaptı. Beni her gördüklerinde "Hey Joe!" deyip; kimlik sordular. Daha önceki deneyimimden Fransız basın kartımı gösterip, Fransız gazetecisi olduğumu söyledim ve tüm aramaları yine sorunsuz geçirdim. Davao'ya yaklaşmıştık, yeni bir arama daha yapıldı. Bu aramayı fırsat bilerek basın kartımı kontrol eden milise Jun Pala'yı sordum. Marcos gitmişti, Pala'nın nerede olduğunu, ne yaptığını merak ediyordum. Basın kartımı kontrol eden milis kartı bana geri verirken Pala'nın Davao'da kaldığı otelin adını söylemez mi? Otele gidersem onunla görüşebilecektim.

Davao'ya varır varmaz Jun Pala'nın kaldığı otele yerleştim. Pala'yla görüşmek ve röportaj yapmak için benzersiz bir fırsattı. Resepsiyonda direkt Jun Pala'yı nerede bulabileceğimi sordum, görevli havuz başını işaret etti. Havuz başında yanında korumalarıyla oturan minyon bir adam dikkatimi çekti. Hemen yanına

* Tam adı Juan Pajadora Pala Jr. olan Jun Pala, Davao'da tanınan bir radyo programcısıydı. "Bana Şikayet Et" adındaki programında komünistleri ve muhalifleri acımasızca eleştiriyordu. Bu eleştiriler öyle bir noktaya geldi ki, Jun Pala Alsa Masa sözcüsü olarak tanındı. 6 Eylül 2003'te Davao'da vurularak öldürüldü.

gidip kendimi tanıttım. Röportaj isteğimi kabul etti ve masasına oturdum. Üçgen suratına anlam katan güneş gözlükleri dışında akılda kalıcı bir tipi yoktu. Adımın Aral olduğunu duyunca, Aral kelimesinin Tagalogca'da "ders" anlamına geldiğini söyledi. Ben de soyadı olan "pala" kelimesinin Türkçe anlamını söyledim. Güldü ve hiç pala kullanmadığını, pala yerine belindeki tabancasını tercih ettiğini işaret etti. Bu röportaj sonradan Güneydoğu Asya'daki dergilerde Sipa Press aracılığıyla basılacaktı. Hatırladığım Filipinler'in asla bölünmeyeceğini, otonominin olmayacağını söylediğiydi.

*

Davao'da fazla kalmadım, aklımda Diwalwal vardı. Pena'yla Diwalwal'e gitmiştim ama dağın ne kadar büyük olduğunu fotoğraflayamamıştım. Bu madende yürütülen operasyonların boyutunu anlayabilmem ve dünya basınına aktarabilmem için orada gördüğüm helikopterlerden birine binmem gerekiyordu.

Pala'ya Diwalwal'e gitme isteğimi açmıştım ve o da bana orada faaliyet gösteren birkaç büyük şirketin adını vermişti. Bu şirketlerle şansımı deneyecektim. Sadece patikasını bildiğim bu dağ, büyük şirketlerin de faaliyet alanı olduğuna göre büyük bir altın damarını saklıyordu. Bugün olsa bir drone ile halledebileceğim iş için bir helikoptere ihtiyaç duyuyordum.

Dağın eteğinde bölgeyle ilgisi olmayan adeta Roma mimarisi kopya edilerek inşa edilmiş bir villa dikkat çekiyordu. Bu villa, Pala'nın söylediği şirketlerden birinin adını taşıyordu, yanında da masaj salonu ve bir de ziyaretçilerin kalabileceği küçük bir pansiyon vardı. Şirket binasına girip, sorumlu müdürü bulmam hiç zor olmadı. Bu vesileyle villanın içini de görmüş oldum. Binanın içiyle dışı arasında yüzlerce yıl fark vardı, dışarıda bireysel madenciler hayatlarını hiçe sayarak altın ararken, bina ultra lüksün beşiği gibiydi. Müdüre Fransız basınına çalıştığımı ve madenin

büyüklüğünü anlatabilmem için helikopterden fotoğraf çekmek istediğimi söyleyince hiç ikiletmedi. Sabah erkenden ofislerinde olursam, operasyonu görüntüleyebilecektim. O geceyi villanın yanındaki pansiyonda geçirdim ve sabahın erken saatinde ofiste hazırdım. Üç kişiyle birlikte bir araca binip yakınlardaki havaalanına gittik. Helikoptere bindik ve havalandık.

Dağ tüm heybetiyle gözlerimin önündeydi. O ana kadar dağın eteklerinde bireysel çabalarla ve iptidai şekillerde altın arayışındaki madencileri görmüştüm ama dağın tepesinde bambaşka bir madencilik yürütülüyordu. Boyutlar öylesine büyüktü ki, dağdan çıkarılan kayalar devasa tambura benzeyen makinelerin içinde parçalanıyor ve ayrıştırıldıktan sonra çökertiliyordu. Altının topraktan ayrışması için de siyanür kullanılıyor ve zehirli su, dağdaki patikanın ortasından akan suya karışıyordu. Bu su, dağın eteklerindeki yerleşim bölgelerine kadar ulaşıyordu. Helikopter dağın tepesindeki piste indi, ben de orada şirketin elemanlarından ayrıldım. Çıkardıkları altını külçe haline getirip helikopterle taşıyor olmalıydılar. Dönüşte onlarla olamayacağımı kesin bir dille belirtmişlerdi.

Dönüş için dağda in-çık yapan motorlulardan biriyle anlaştım ve tek başıma motora binip, aşağı indim. Akşam olmuştu. Geceyi madenci kasabasındaki kontrplaktan yapılmış otelde geçirip gündüz gözüyle dönüş yoluna çıkacaktım. Odaya girdim, pencerede cam yerine kalın bir naylon vardı. Bel çantamı duvardaki çengele astım, fotoğraf çantamı da uyku tulumumun yanına koydum. Derme çatma bir lavabo vardı, dişlerimi de fırçaladım ve sabaha eşyalarım hazır olsun diye her şeyi yerli yerine koyup, uyku tulumumun içine girdim.

Gece bir anda korkunç bir yağmur başladı. Gök gürlüyor, yer yerinden oynuyordu. Uykum bölünmüştü. Gözlerimi açıp kapıyor, kaçan uykumu yakalamaya çalışıyordum. Arada şimşekler çakıyor ve odanın içini aydınlatıyordu. Bir anlık aydınlıkta

odada yalnız olmadığımı fark ettim. Gözlerim faltaşı gibi açıldı. Pencereye baktım, içeri su giriyor sandım ama bir iki saniye sonra girenin su değil, sıçan olduğunu fark ettim. El yordamıyla kafa lambamı bulup, kafama taktım. Sıçanlar odanın içine nehir olmuş akıyordu. Yüzlerce sıçanın ağızlarını açtıkça dişlerinin beyazlığı gözüme çarpıyor; yaşadığım korkuyu artırıyordu. Dehşetle uyku tulumuyla birlikte ayağa kalktım ve kendimi arkamdaki kontrplak duvara dayadım. Korkudan kalp krizi geçirebilirdim. Kontrplak duvara dayandıkça esnediğini fark ettim. Tulumun fermuarını yarıya kadar açıp yerdeki fotoğraf çantamı elime aldım ve tüm gücümle duvara vurmaya başladım. Duvar birkaç darbede dışarı doğru ayrıldı ve ben de duvarla birlikte aşağı düştüm. Yandaki bakkalın un stoğunun üzerine düşmüştüm. Düşerken yüzüm ve kollarım sıyrılmış, patlattığım un çuvalından yüzüme gözüme un bulaşmıştı. Öylesine şaşkın bir haldeydim ki caddenin karşısındaki bardan çıkıp bana gülenleri nice sonra fark ettim. Kendimi toparlayıp, uyku tulumundan sıyrıldım. Asker kıyafetli gençten biri yanıma yaklaştı ve toparlanmama yardımcı oldu. Eşyalarım barakada kalmıştı, oraya dönecek cesaretim yoktu. Adam beni karşıdaki bara götürdü. Bana bir kahve söyledi ve yanıma oturup sohbet etmeye başladı. Ona Filipinler'de devrime şahitlik ettiğimi, Aquino'yla röportaj yaptığımı, korsanlarla iletişime geçtiğimi, ülkede tüm yaşadıklarımı bir bir anlatmaya başladım. Çenem açılmıştı, adam da anlattıklarımdan memnun görünüyordu. Cebu'lu bir askerdi ve bana sürekli, "Sen iyi birisin," dediğini fark ediyordum. Sarhoş da görünmüyordu, neden sonra barmenden bir kova buz istedi. Buz gelince, kolunu kovaya soktu ve bekledi. Olan bitene anlam veremiyordum, bir iki dakika sonra kovanın içinden bir bileklik çıkardı ve bileğime taktı. Rattan gibi bir malzemeden dokunmuş bileklik, vücut ısımla sıkıştı ve bileğime tam oturdu. Adam, Cebu'da bu bilekliğin çok önemli bir tılsımı olduğunu ve olur da bir gün bilekliği kaybedersem

başıma kötü bir olay geleceğini ama bu tılsımın yine de beni koruyacağını söyledi. Adamın dedikleri beni etkilemişti ama bu tür şeylere çok da inanmadığım için üzerinde fazla durmadım. Adam bir süre sonra ayrıldı, ben de geceyi o barda, sandalye tepesinde, kafamı masaya koyup uyumaya çalışarak geçirdim. Odama girebilmem için sabahı bekliyordum. Eşyalarımı alıp hemen Diwalwal'den ayrılacaktım.

Gün ışıdığında her yerim tutulmuştu. Kafamı masadan zor ayırdım. Sol omzum çok ağrıyor ve bedenimdeki kesikler de sızlıyordu. Gece yaşadığım korku yaralarımın sızılarını bastırmış olmalıydı. Yağmur kesilmişti ama her yer ıslaktı. Korka korka tek duvarı olmayan odama çıktım, sıçanlar yoktu. İçerisi savaş meydanı gibiydi. Alüminyum diş macunu tüpüm lime lime edilmiş, tüm oda diş macununa bulanmıştı. Eşyalarım sağlam duruyordu. Sıçanlar tek diş macunuyla ilgilenmişlerdi. Her şeyimi topladım ve Diwalwal'den hızla ayrıldım. Manila'dan Singapur'a oradan da Paris'e uçacaktım.

Manila'da bir gece konakladım. Ertesi günkü Singapur uçuşuma binmeden önce henüz yeni popüler olan karaoke barlarından birine gittim. Orada kolumdaki bilekliği fark eden bir garson kız, bilekliği kaybetmemem konusunda beni uyardı. Bu bir işaret olmalıydı.

Singapur-Paris uçuşunda, bilekliğin kolumda olmadığını fark ettim. Koltuğun altına, iki koltuk arasına, koridora filan baktım ama bulamadım. Sonra da unuttum. Havaalanına vardığımda ilk işim telefonla Birand'ı aramak oldu. Telefonu asistanı açtı ve benim bir an önce Brüksel'e gelmem gerektiğini, çok acil çektiklerimi beklediklerini söyledi. Ne kadar yorgun olduğumu, yanımda temiz kıyafet bile olmadığını söylediysem de ikna edemedim. Mecbur bana bildirdiği saatteki trene binecektim. Kaçışım yoktu.

Gare du Nord'a gittim ve tren bileti alabilmek için kuyruğa girdim. Bel çantam dışında, sırtımda bir çanta ve ayrıca her

iki omzumda da çantalarım vardı. Gişede sıra bana gelince kredi kartı slipi imzalamam gerektiği için omzumdaki iki çantayı da iki yanıma indirdim. Bu çantaların birinde para, evraklar, video kameram, çektiğim kasetler, uçak bileti yerine geçen binlerce dolar değerindeki MCO denilen *voucher*lar ve fotoğraf makinelerimin aksesuarları vardı. Gişe memurunun uzattığı slipi imzaladım. Çantalarımı omzuma koymak için sağıma eğildim. Çantam yoktu. Soldaki çanta duruyordu ama içinde kasetlerin, paralarımın, evraklarımın olduğu çanta yoktu. İnanamıyordum. Arkamdaki kalabalık bir anda buhar olmuştu. Deliye döndüm. Kendi etrafımda oradan oraya hızlı adımlar atıyor, çantamı bulabilirim umuduyla gözlerimle garın içini tarıyordum. Yoktu, çanta yoktu! Hemen polise gittim. Durumu anlattım. Polis sorumsuzluğum nedeniyle neredeyse beni suçlu çıkaracaktı. Muhabir arkadaşlarımı aradım, yapabileceğim bir şeyler olduğuna inanmak istiyordum. Garın etrafındaki çöp kutularına bakmamı önerdiler, hırsızlar işe yaramayacak eşyalarımı çöpe atabilirlerdi. Belki kasetleri atmışlardır ümidiyle çöp kutularına baktım ama hiçbir şey yoktu. Çantam içindekilerle birlikte buhar olmuştu.

Dünyanın tüm yükü bir anda omuzlarıma bindi. Çaresiz Birand'ı aradım. Bu defa telefonu kendisi açtı. Durumumu anlattım. Her şey bitti dedim. Bana, "Şu tarihe kadar ne yap ne et bana bu işi teslim et, yoksa ben de biterim. Tüm dosyayı Filipinler'e ayırmıştım, TRT'yle anlaşmam sonlanır," dedi. Kendimi dünyanın en yalnız ve en çaresiz insanı gibi hissediyordum. Gece olmuştu, intihar edebilirim düşüncesi geçti kafamdan. Haberim arkadaş çevremde hızla yayılmıştı. İntihar düşüncesiyle kafam iki elim arasında kara kara düşünürken, sabahı sabah ettim. Sabah tüm dünyam yıkılmış bir şekilde evimdeydim, ne yapacağımı bilmez bir haldeydim. Kapı çaldı, Jean-Christophe Celbert geldi ve bana iş teklifinde bulunup, önden avans verdi. Un fabrikalarının fotoğraflarını çekecektim ama önce kaybettiğim işi yerine

koyacaktım. Ev arkadaşım Brenda, kredi kartıyla bana bir video kamera satın almıştı. Polonyalı eski kız arkadaşım Grazyna Wisniewska borç para vermişti. Bu üç insan beni yeniden hayata bağladı. İntihar düşüncesinden sıyrıldım, kaybettiğim güç tekrar geri geldi. Bugün düşününce o gün nasıl yaptım bilemiyorum ama hemen harekete geçtim. Tam beş gün içinde Birand'a yapmış olduğum ve çaldırdığım kasetlerde var olan tüm dosyaları tekrar yaptım. Tek eksik Aquino röportajıydı, onun da fotoğrafları vardı. Döndüm ve kasetleri Birand'a teslim ettim. Bir hafta sonra da dosyam TRT'de yayımlandı. Birand çok memnun kalmıştı. Adamın bana hediye ettiği bilekliği kaybedersem başıma kötü bir şey geleceğine dair kehaneti tutmuştu.

SONSÖZ

90'LI YILLARA GELİNDİĞİNDE TELEVİZYONLARIN canlı yayın olanakları artmıştı. Teknoloji gelişmiş, savaşlar anında televizyon ekranlarından verilir olmuştu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla medya dünyasının büyük patronları oluşmuştu. Reyting ölçümleri, kamunun haber alma özgürlüğünü teslim aldı. Farklı bir habercilik anlayışı ortaya çıktı.

Dördüncü güç, gündemi gösterişli plazalardan belirlemeye başladı. Kendi içinde de önemli değişimler oldu. Fotoğraf ajansları bu değişimden payını aldı. Foto muhabirleri dünyanın karanlık yüzü diye tanımlanan coğrafyalardan habercilik yaparken, farklı alanlara yöneldi. Bunlardan biri de bendim.

Foto muhabirliğimin yanı sıra televizyon programcılığına soyundum. Filipinler'de kamerayla çalışmaya başlamış, ilk adımlarımı atmıştım aslında. Mehmet Ali Birand'ın 32. Gün'ü izlenirliğini artırınca, bu defa video kameramla savaşlara gider oldum. Sipa Press'in el değiştirmesinin ardından, o dönemler televizyonlarda popüler olan Savaş Ay'ın davetiyle A Takımı'na geçtim. Bu defa kameranın arkasında değil, önündeydim. Yıl 1993'tü. Yepyeni bir dünyanın kapıları aralanmıştı. Bu kez savaşlar kadar dünyanın az bilinen bölgelerindeki ilginç yaşamlara yolculuklar yapacak ve bunları ekrana taşıyacaktım.

Dünyanın çatışma bölgelerinde, cehennemi andıran sokaklarda fotoğraf makinesiyle gerçeğin peşinde koşan bir isim: Coşkun Aral.

İmkânsız Coğrafyalar, 1970 başlarında gazeteciliğe adım atan bir gencin, 20. yüzyılın son çeyreğine damga vurmuş savaşlardaki tanıklıklarını anlatıyor. Coşkun Aral Lübnan, Afganistan, İran, Irak, Çad, Kuzey İrlanda gibi çatışmaların eksik olmadığı coğrafyalarda ön saflarda yer alan foto muhabirlerinden biri olarak, dünya basınında adından söz ettirdi. Time ve Newsweek gibi dergilerin kapağına taşınan fotoğrafları, savaş çığırtkanlarının yalanlarını ortaya çıkardı. Savaşın gerçek yüzünü, kendini "uygar" olarak tanımlayan insanın yaratmaya muktedir olduğu vahşeti gözler önüne serdi.

Aral, Sipa Press çatısı altında başlayan uluslararası gazetecilik yolculuğunda, modern tarihin dönüm noktalarına tanıklık etti. Bu tanıklık, içsel direnç noktalarını keşfettiği zorlu bir mücadeleyi de beraberinde getirdi. Savaşın içinde, insanın kendi içindeki savaşını belgeledi.

Lübnan'ın ağır bombardıman altındaki mahallelerinden Kamboçya'nın mayınlı arazilerine, Hindikuş Dağları'ndan Afrika çöllerine uzanan ve yıllar süren yolculuklarında, fotoğraflarıyla sıradan insanların hikayelerini aktardı.

Bu kitap yalnızca bir foto muhabirinin anıları değil, aynı zamanda 20. yüzyılın ikinci yarısına dair küresel bellek özelliği taşıyor. Coşkun Aral, fotoğraf makinesini bir yandan savaş meydanlarına, bir yandan da kendi iç dünyasına çeviriyor ve gidilmesi imkânsız yerlere nasıl gittiğini, neler yaşadığını ve neler hissettiğini tüm çıplaklığıyla anlatıyor.

İmkânsız Coğrafyalar, haberciliğin cesaret, vicdan ve tanıklıkla birleştiğinde nasıl evrensel bir dil kurduğunu gösteren unutulmaz bir yaşam hikâyesi.

Kapak fotoğrafı: Ergin Konuksever

THG 0345594 ZIT

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-5835-30-7
9 786255 835307